

T.C İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET HUKUKU VE AB ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET HUKUKU VE AB YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

ULUSLARARASI TİCARETİN DÜZENLENMESİ
BAĞLAMINDA DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ
KURALLARININ
VE SÖZLEŞMELERİNİN İNCELENMESİ VE
TÜRKİYE İÇİN DEĞERLENDİRME

Yüksek Lisans Tezi

ROVCHAN YOLCHUYEV

1350Y73202

İSTANBUL, MAYIS 2016

T.C. İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ

T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
.....Dış Ticaret..... ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Uluslararası Ticaret Hukuku ve AB

Anabilim Dalı Uluslararası Ticaret Hukuku ve AB

yüksek lisans programı 1350.Y.73.202 numaralı öğrencisi ROVŞAN YOLCHUYEV

.....'in "Uluslararası Ticaretin Düzenlenmesi
Bağlamında Dünya Ticaret Örgütü Kurallarının ve Sözleşmelerinin İncelenmesi
ve Türkiye için Değerlendirme
başlıklı tez çalışması jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Muhiittin ADIGÜZEL

JÜRİ ÜYESİ

Prof. Dr. Öner ÖZKAN

JÜRİ ÜYESİ

Prof. Dr. Mehmet MELEMEK

İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 23/05/2016 Tarih, 2016/58-1 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

ETİK KURALLARA UYGUNLUK YAZISI

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Rovshan YOLCHUYEV

Yüksek lisansa başlamamda ve eğitim sürecimde bana her zaman yol gösteren ve destek olan, akademik kimliğinin yanısıra ahlaki yönleriyle de her zaman kendime örnek olarak aldığım değerli hocam, Prof. Dr. Ömer ÖZKAN'a,

Tez yazım sürecinde tanıdığım kendine has duruşu olan, akademik bilgi ve donanımının yanısıra, çok yüksek insani karaktere sahip, her zaman bana bir hocadan ziyade abi, arkadaş olarak davranan değerli hocam, Yrd. Doç. Dr. Muhittin ADIGÜZEL'e,

Ve yine yüksek lisans eğitim hayatımın başından sonuna kadar bana kardeş, arkadaş olan, bilgi ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen, tez yazım süresince bana katlanan sevgili arkadaşım, Duyğu ŞENER'e, her zaman manevi olarak desteğini hissettiğim Dilek KAYA'ya ve hayatımın her anında sorgusuz sualsiz her zaman arkamda duran değerli aileme

Sonsuz teşekkürler...

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Rovshen YOLCHUYEV
Anabilim Dalı : Uluslararası Ticaret Hukuku ve Avrupa Birliği
Programı : Uluslararası Ticaret Hukuku ve Avrupa Birliği
Tez Danışmanı : Yr.Doç. Dr. Muhittin Adıgüzel
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans - Haziran 2016
Anahtar Kelimeler : Uluslararası Örgütler, Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Ticaretindeki Gelişmeler

ÖZET

ULUSLARARASI TİCARET DÜZENLENMESİ BAĞLAMINDA DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ KURALLARININ VE SÖZLEŞMELERİNİN İNCELENMESİ VE TÜRKİYE İÇİN DEĞERLENDİRME

Küreselleşme ile başlayan yeni dünya düzeni sürecinin oluşmasında uluslararası kuruluşlar önemli rol oynamaktadırlar. Bu kuruluşlar içerisinde Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), ticari faaliyetlerin düzenlenmesi, hayata geçirilmesi ve dünya ticaretinin serbestleşmesi gibi bir çok maksatla yapılan uluslararası anlaşmaların hukuksal altyapısının oluşturulması gibi çok önemli görevler üstlenmiştir. Bu çalışmada, DTÖ'nün oluşumu, uluslararası sistemde yeri, DTÖ kapsamında gerçekleştirilen X. Nairobi Bakanlar Konferansı ve sonuçları, DTÖ sürecinde farklı kategorilerinde olan ülkelerin ekonomilerindeki değişiklikler ve son olarak DTÖ kapsamında yapılan anlaşmaların Türkiye açısından değerlendirilmesi yapılmıştır.

GENERAL KNOWLADGE

Name and Surname : Rovshen YOLCHUYEV
Field : International Trade Law and EU
Program : International Trade Law and EU
Supervisor : Asst.Prof. Muhittin Adıguzel
Degree Awarded and Date : Master - May 2016
Key Words : International Organizations,
World Trade Organization,
Developments of World Trade

ABSTRACT

RULES OF WORLD TRADE ORGANISATION, EXAMINING ITS ENGAGEMENTS AND ASSESSMENTS FOR TURKEY IN CONTEX OF INTERNATIONAL TRADE REGULATIONS

International bodies acts an important part for forming the new world order which begins with globalisation. Among these bodies, world trade organisation (WTO) has taken on important tasks such as adopting and regulating commercial activities, liberalising trade in the world and setting up law substructures for international treaty. In this present study; formation of WTO, its place in the international system, Tenth WTO Ministerial Conference and its results and change in the economies of countries in different categories in the WTO process and finally the agreements under the WTO are evaluated in terms of Turkey.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
Özet /Abstract	iii
Tablolar Listesi	ix
Şekiller Listesi	x
Kısaltmalar	xi
GİRİŞ	1
1. ULUSLARARASI BİR ÖRGÜT OLARAK DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ	3
1.1. Örgüt Kavramı	3
1.2. Uluslararası Örgütler	4
1.2.1. Uluslararası Örgütlerin Temel Nitelikleri.....	6
1.2.2. Uluslararası Örgütlerin İşlevleri	7
1.2.2.1. Uluslararası Norm ve Hukuk Oluşumu	9
1.2.3. Uluslararası Örgütlerin Tarihsel Gelişimi	9
1.2.3.1. İlk Örgütlenmeler	10
1.2.3.2. Çağdaş Uluslararası Örgütlenmeler	11
1.2.3.2.1. Serbest Ticaretin Yaygınlaşması	13
1.2.3.2.2. İki Savaş Arasındaki Ulusalçılık Dönemi	14
1.2.3.2.3. Soğuk Savaş Dönemi	16
1.2.3.2.4. Bölgeselleşmenin Yaygınlaşması	17
1.3. Dünya Ticaret Örgütü'nün Kurulmasına Neden Olan Etkenler	19
1.4. GATT 1947 Anlaşması	22
1.4.1. GATT 47'nin Amaçları	23
1.4.2. GATT 47 Anlaşması'nın Yapısı	23
1.4.3. GATT'in İlkeleri	24
1.4.4. GATT Turları	26
1.5. Dünya Ticaret Örgütü	31
1.5.1. Uruguay Turu Öncesi Uluslararası Ticaretteki Sorunlar ve DTÖ'nun Kurulmasındaki Etkenler	32

1.5.2.	GATT 47 ve DTÖ Arasındaki Farklar	33
1.5.3.	DTÖ Kuruluş Anlaşması	34
1.5.3.1.	DTÖ'nün Amacı	36
1.5.3.2.	DTÖ'nün İşlevleri	37
1.5.3.3.	DTÖ'nün Kurumsal Yapısı	38
1.5.3.4.	DTÖ'de Üyeler, Katılım Süreci ve Çekilme	40
1.5.3.5.	DTÖ'de Karar Alma, Yorum, Aykırılık, Değişiklik	42
1.5.4.	DTÖ'nün İlkeleri	44
1.5.4.1.	DTÖ'de Ayrımcı Olmama İlkesi	45
1.5.4.1.1.	DTÖ'de En Çok Kayrılan Ülke İlkesi	45
1.5.4.1.2.	DTÖ'de Ulusal Davranış İlkesi	46
1.5.4.2.	DTÖ'de Şeffaflık İlkesi	47
1.5.4.3.	DTÖ'de Karşılıklı Olma İlkesi	48
1.5.4.4.	DTÖ'de Tarifelere Bağlı Kalma İlkesi	48
2.	DTÖ KURUCU ANLAŞMASI VE ONA BAĞLI SÖZLEŞMELER	50
2.1.	DTÖ Kurucu Anlaşmaları	50
2.1.1.	Mal Ticaretinde Çok Taraflı Anlaşmalar	51
2.1.1.1.	Tarım Anlaşması	51
2.1.1.2.	Standartlar ve Güvenlik	55
2.1.1.3.	Anti-damping, Sübvansiyonlar ve Diğer Güvenlik Tedbirleri ..	57
2.1.1.3.1.	Tarife Dışı Engeller	63
2.1.1.3.2.	Tekstil Anlaşması	66
2.1.1.4.	Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS).....	68
2.1.1.5.	Ticarette Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS)	70
2.1.1.6.	Çoklu Ticaret Anlaşmaları	73
2.1.1.7.	Anlaşmazlıkların Halli Kural ve Yöntemleri Hakkındaki Mutabakat Metni (AHMM)	74
2.1.1.8.	Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması	78
2.1.2.	Tarifeler	79
2.2.	DTÖ Bakanlar Konferansları ve Doha Turu	81

2.2.1. Bakanlar Konferansları	81
2.2.1.1. Singapur I. Bakanlar Konferansı	82
2.2.1.2. Cenevre II. Bakanlar Konferansı	83
2.2.1.3. Seattle III. Bakanlar Konferansı	83
2.2.2. Doha Turu ve Tur Kapsamındaki Diğer Bakanlar Konferansları	86
2.2.2.1. Cancun V. Bakanlar Konferansı	92
2.2.2.2. Hong Kong VI. Bakanlar Konferansı	94
2.2.2.3. Cenevre VII. Bakanlar Konferansı	96
2.2.2.4. Cenevre VIII. Bakanlar Konferansı	98
2.2.2.5. Bali IX. Bakanlar Konferansı	99
2.2.2.6. Nairobi X. Bakanlar Konferansı	102
3. DTÖ'NÜN ULUSLARARASI TİCARETE KATKISI VE TÜRKİYE	106
3.1. DTÖ'nün Dünya Ticaretine Katkısı	106
3.1.1. Dünya Ticaretindeki Artış	109
3.1.1.1. DTÖ Sisteminde Gelişmiş Ülkeler	119
3.1.1.2. DTÖ Sisteminde Gelişmekte Olan Ülkeler	121
3.1.1.3. DTÖ Sisteminde Az Gelişmiş Ülkeler	130
3.2. Türkiye Açısından Değerlendirme	133
3.2.1. DTÖ Anlaşmaları'nın Türkiye Açısından Uygulanması	133
3.2.2. Türkiye Açısından DTÖ Hukuki Uyuşmazlıkların Çözümü.....	137
3.2.2.1. Hindistan - Türkiye arasında Tekstil ve Giyim Ürünleri İthalatına Getirilen Kısıtlamalar	139
3.2.2.2. Hong Kong, Çin ve Tayland –Türkiye arasında Tekstil ve Giyim Ürünleri İthalatına Getirilen Kısıtlamalar.....	141
3.2.2.3. ABD - Türkiye Arasında Pirinç İthalatını Etkileyen Tedbirler ...	142
3.2.2.4. Türkiye - Mısır arasında İnşaat Demir İthalatında Uygulanan Anti- Damping Tedbirleri	144
3.2.2.5. Breziyla- Türkiye Arasında Çelik ve Demir Boru Ekleme Parçaları Üzerindeki Anti-Damping Vergisi.....	146

3.2.2.6. Türkiye-Güney Afrika arasında Türkiye’den İthal Edilen Battaniyelere Kesin Anti-Damping Tedbirleri.....	146
3.2.2.7. Hindistan-Türkiye Arasında Pamuk İpliğine Uygulanan Koruma Önlemleri	146
4. SONUÇ	148
KAYNAKÇA	152

TABLULAR LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1: Yıllara Göre GATT Turları	25
Tablo 2: Uruguay Turu'nda Kabul Edilmiş Tarımsal Tarife Hedefleri	51
Tablo 3: Ülkelerin Gelişmişlik Düzeyine Göre Uruguay Turu Öncesi (1986) ve Sonrası (1994) Konuşulan Toplam Tarife Oranları	79
Tablo 4: Ticaret Müzakerelerinde Gündeme Getirilen ve Alınan/ Ayeni Konular	89
Tablo 5: Dünya Mal İhracat Hacmi ve Türkiye'nin Dünya İhracatındaki Payı 2003 – 2014 (Milyon \$)	108
Tablo 6: Dünya Ticaretine İlişkin 2015-2016 Yılı Tahminleri	109
Tablo 7: Dünya İhracat ve Dünya GSYİH'sı 1870 - 2005	110
Tablo 8: Dünya ihracatının bölgelere göre dağılımı (1948-2003)	111
Tablo 9: Dünya ithalatının bölgelere göre dağılımı (1948-2003)	112
Tablo 10: Gelişmekte Olan Ülkeler'de Ekonomik Büyüme (%).....	125
Tablo 11: IMF 2014 Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Rakamları ve 2015 – 2016 GSYH Büyüme Öngörüler	126
Tablo 12: Türkiye'nin GSYİH (1998-2007).....	127

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1: Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması (Marakeş Anlaşması)	34
Şekil 2: GATT / DTÖ Çok Taraflı Ticaret Turlarına Katılan Ülke Sayısı	86
Şekil 3: Dünya Mal Ticareti GSYİH'sı 2005 – 2013	113
Şekil 4: Dünya Ekonomisinin Büyüme Oranı (%).....	117
Şekil 5: Dünya Mal Ticareti (Trilyon Dolar)	118
Şekil 6: Dünya Mal İhracatı ve İthalatında Bölgeler (Milyar Dolar).....	119
Şekil 7: Gelişmekte Olan Ülkeler'e Yönelik Net Sermaye Hareketlerinin Bileşenleri	123
Şekil 8: Türkiye Büyüme Rakamları (2001-2013)	129

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m	Ad geçen makale
AAET	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	Avrupa Birliği
ACM	Arap Ortak Pazarı/ Arap Common Market
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AHM	Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması
AHMM	Anlaşmazlıkların Halli Kural ve Yöntemleri Hakkındaki Mutabakat Metni
AHO	Anlaşmazlıkların Hali Organı
AKÇT	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AOA	Tarım Anlaşması/ Agreement on Agriculture
AR-GE	Araştırma-Geliştirme
ASEAN	Güneydoğu Asya Uluslar Birliği/ Association of Southeast Asian Nations
AT	Avrupa Topluluğu
ATC	Tekstil ve Giyim Eşyası Sözleşmesi/Agreement on Textiles Clothing
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu/
BMÖ	Birleşmiş Milletler Örgütü
C.	Cilt
CACM	Amerika Ortak Pazarı/ Central American Common Market
CAP	Ortak Tarım Politikası/ Common Agricultural Policy
çev.	Çeviren
der.	Derleyen
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EAGÜ	En Az Gelişmiş Ülkeler
ECOWAS	Batı Afrika Ekonomik Topluluğu/ Economic Community of West African State
ed.	Editör

EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Sahası /European Free Trade Agreement
EXPO	Sergi/ Exposition
FED	ABD Merkezi Bankası/ Board of Governors of The Reserve System
GATS	Hizmet Ticareti Genel Anlaşması /General Agreement on Trade in Services
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması /General Agreement on Trade Tariffs
GDO	Genetiği Değiştirilmiş Organizma
GEO	Gelişmekte Olan Ülkeler
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GTS	Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi
GÜ	Gelişmiş Ülkeler
IBRD	Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası/ The International Bank for Reconstruction and Development
ICC	Uluslararası Ticaret Odası /International Chamber Office
İFİA	Uluslararası İnceleme Kurumları Federasyonu /International Federation of Inspection Agencies
İHRÖHK	İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun
IMF	Uluslararası Para Fonu / International Monetary Fund
ITA	Bilgi Teknolojileri Anlaşması/ Information Technology Agreement
ITO	Uluslararası Ticaret Örgütü / International Trade Organization
KA	Çok Taraflı Kamu Alımları Anlaşması
MFA	Çok Elyaflılar Düzenlemesi/Multifibre Arrangement
NAFTA	Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması/ The North American Free Trade Agreement
NAMA	Tarım Dışı Ürünlerde Pazara Giriş
NATO	Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatı / North Atlantic Treaty Organization
OPEC	Petrol İhtaç Eden Ülkeler Birliği/ Organization of Petroleum

	Exporting Countries
S.	Sayı
s.	Sayfa
SSM	Özel Koruma Mekanizması/ Special Safeguard Mechanism
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEPAV	Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı/ Economic Policy Research Foundation of Turkey
TİO	Tekstil İzleme Organı/Textiles Monitoring Body
TPP	Trans Pasifik Ortaklığı/ Trans-Pacific Partnership
TPRB	Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Organı/ The Trade Policy Review Body
TPRM	Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması / The Trade Policy Review Mechanism
TRIMS	Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması / Agreement on Trade Related Investment Measures
TRIPS	Fikri Mülkiyet Haklarının Ticaretle Bağlantılı Yönleri Hakkında Anlaşma / Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Properties
TTIP	Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı/ The Transatlantic Trade and Investment Partnership
TUSİAV	Türk Sanayici ve İş Adamları Vakfı
UDEAC	Merkezi Afrika Ekonomi ve Gümrük Birliği/ Central African Customs and Economic Union
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı/ United Nations Conference on Trade and Development
WIPO	Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı / World Intellectual Property
WTO	Dünya Ticaret Örgütü / World Trade Organization
yy	Yüzyıl

GİRİŞ

Uluslarüstü bir kurum olarak Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), devletlerin korumacı politikalardan vazgeçip dış ticaretlerini serbestleştirmesi, gümrük duvarlarının indirilmesi, yeni pazar imkanlarının yaratılmasına kuruluşundan bugüne hizmet etmektedir. Örgüt, kuruluş amaçlarına ulaşabilmek için dünyanın 161 devletini kendi çatısı altında toplamış ve üye devletleri kapsayacak şekilde anlaşmalarla dünya ticaretinin hukuksal altyapısını ve kurallarını oluşturmuştur.

Korumacı dış ticaret politikalarının dünya ticaretini azaltıcı etkisi, ticaretin azalması sonucu oluşan ekonomik krizler ve refah kaybı, II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmış en büyük sorunlardır. Bu sebeple dünya ticaretinin arttırılmasını ve korumacılığın azaltılmasını sağlayacak kurum ve kuruluşların oluşturulmasını gündeme gelmiştir. 1944 yılında ABD'nin Bretton Woods kentinde düzenlenen toplantılarda oluşturulan Gümrük Tarifeleri ve Ticareti Genel Anlaşması (GATT) uluslararası ticaretin düzenlemesi açısından çeşitli kurallar ve sözleşmelerin hayata geçirilmesine öncülük etmiştir. Dünya ticaretinin bugünkü hukuki çerçevesi büyük ölçüde bu düzenlemelerin sonucudur. 1995 yılında GATT'ın devamı olarak oluşturulan DTÖ dünya ticaret kurallarının ortaya konulmasında uluslarüstü bir kurum olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

Çalışmada, dünya ticaretinin hukuki çerçevesini oluşturan GATT ve DTÖ'nün sözleşme ve kuralları incelenerek, DTÖ üyesi olan gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin ekonomik durumlarına değinileceği gibi özellikle Türkiye'nin bu anlaşma ve üyeliğinden ortaya çıkan hukuki durumunun değerlendirilmesi de önem arz etmektedir. Bu düşünce bağlamında yapılan bu çalışma da konulara mümkün olduğunca objektif yaklaşılarak, literatürde geçen bütün görüşlere yer vermeye özen gösterilmiş, geniş bir taramayla literatürdeki konu ile alakalı tüm geçmiş ve güncel kaynaklardan yararlanılmaya çalışılmıştır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümünde DTÖ'ye uluslararası bir örgüt olma özelliğinden yaklaşılarak, öncelikle örgütün ne olduğu, işlevi, tarihsel gelişimi, ilk örgütlenmelerden başlayarak Bretton Woods sürecinde Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT)'nın kurulması ve DTÖ sistemine nasıl geçildiği konuları üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda ülkelerin GATT Anlaşmasına neden ihtiyaç duyduğundan başlayarak, anlaşmanın ilke ve amaçlarına değinilmiştir. GATT müzakerelerinin gündeminde olan konular incelenerek günümüzdeki DTÖ sistemine nasıl gelindiği, GATT ile arasındaki farklar ve DTÖ'ne geçilmesiyle birlikte geliştirilmiş ilkelere de yer verilmiştir. DTÖ Kurucu Anlaşması ve bu anlaşmada belirtilen DTÖ'nün amacı, kurumsal yapısı ve ilkeleri ortaya konulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde DTÖ'nün dünya ticaretine katkılarını incelemek amacıyla DTÖ Kurucu Anlaşması'nın ekleri olan ve üye ülkelere tarifeler, sübvansiyonlar, tarife dışı engeller, anti-damping, fikri mülkiyet hakları, hizmet ticareti, tarım, tekstil, kamu alımlarında şeffaflık gibi konularda hangi uygulamaların yapıldığı ve bu konularla ilgili düzenlenen anlaşmalar esas alınarak, DTÖ'nün ticaret sistemi hakkında genel bir fikir oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, çalışmada DTÖ'nün kuruluşundan itibaren her iki yılda bir düzenlenen bakanlar konferanslarının gündem konularına yer verilmiş, içinde yaşadığımız dünya ticaret sisteminin geçmişten günümüze nasıl bir oluşum izlediğine değinilmiş ve gelecekle ilgili tahminlerde bulunulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise; DTÖ'nün getirdiği kurallar çerçevesinde hem dünya genelindeki, hem de gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere uygulanan tarife oranlarıyla birlikte ticaretteki artış/düşüş de incelenmiştir. Gelişmekte olan ülke kategorisinde yer alan Türkiye'nin DTÖ'ne üye olmasıyla birlikte ekonomik ve ticari alanda yaşadığı değişim de istatistiksel verilerle gösterilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, DTÖ Anlaşmalarının, Türk hukukundaki yeri incelenerek bu anlaşmaların normlar hiyerarşisi açısından durumu incelenmiş, DTÖ kurulduğu günden günümüze DTÖ üyesi devletler ile Türkiye arasında çıkan uyuşmazlıklar ve Türkiye'nin taraf olduğu davalar irdelenmiştir. Çalışmanın son bölümü olan dördüncü bölümünde çalışmadan ortaya çıkan sonuçlar yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI BİR ÖRGÜT OLARAK DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ

II. Dünya Savaşı sonrası dünya piyasalarında ekonomik ve ticari anlamda gelişmelerin yaşanması, devletlerin savaş esnasında uyguladıkları korumacı politikaların da değişmesine sebep olmuştur. Bu anlamda, geçici anlaşma olarak kurulan Gümrük Tarifeleri ve Ticaretin Genel Anlaşması (GATT) ve sonrasında temelleri atılan Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund- IMF) ve Dünya Bankası (DB) gibi uluslararası örgütler aracılığı ile dünya ticaretinin serbestleşmesi sağlanacak, dünya piyasaları yeniden düzenlenecek, olası yeni ekonomik krizlere karşı dünya ekonomisini ayakta tutmak amacıyla finans sağlanacaktı. Bu maksatla, ülkelerin uzun vadeli istikrarının sağlanması için IMF ve DB'si aracılığıyla krediler verilmiş, dünya ekonomisini ve ticaretini canlandırmaya başlamıştır. Ancak, devam eden süreçte IMF tarafından verilen kredilerin tahsilinde sorunların yaşanması¹ uluslararası kuruluşları bu hukuksal sorunların çözülmesi ve uluslararası düzeyde yapılan sözleşmelerin hukuki altyapısının oluşturulması arayışına girmeye teşvik etmiştir. Böyle bir oluşumun yapılması hem de, Bretton Woods ekonomik yapılanmasının yarım kalan üçüncü ayağının tamamlanması anlamına gelmekteydi.² Böylece, 1994 yılında dünya ticaretinin hukuksal yapısı olan DTÖ kurulmuştur. Tüm bu süreçleri detaylı olarak inceleyebilmek için önce örgüt kavramını tanımlayarak başlamak daha doğru olacaktır.

1.1. Örgüt Kavramı

Örgüt kavramı eski zamanlarından günümüze kadar hayatımızın birçok alanında karşımıza çıkmaktadır. Geçmişte “teşkilat” olarak kullanılan bu sözcük, İngilizce’de

¹ Metin Aydoğan, **Yeni Dünya Düzeni Kemalizm ve Türkiye, 20.yy’ın Sorgulanması**, Cilt II, Otopsi

² Davut Ateş, **Uluslararası Örgütler; Devletlerin Örgütlenme Mantiği**, Dora Yayınları , Bursa,2012,s.204.

karşılığı olan “organization” kelimesine benzetilerek bugün “organizasyon” olarak da literatürde yer almaktadır. Örgüt; sosyal bilimlerde ise hizmet ve mal üzerinde gerekli olan maddi ve manevi araçların düzen içinde bir araya gelmesiyle oluşan yapılardır.³

1.2. Uluslararası Örgütler

Tarih boyunca ulusal alanda olduğu kadar uluslararası alanda da bir takım ortak ihtiyaçları karşılamak için örgütlenme gereği hissedilmiştir. Bu bakımdan uluslararası örgütler de devletler arası ilişkilere duyulan karşılıklı ihtiyaçların bir sonucu olarak ortaya çıkmışlardır.⁴ Özellikle, II. Dünya Savaşı’ndan sonra sayıları hızla artmakta olan uluslararası örgütler, günümüzde de uluslararası sistemin en önemli parçalarından biri haline gelmişlerdir. Öyle ki, uluslararası sistemde uzun süre eleştiriye maruz kalsa ve hatta devletler, örgüte üye olarak beklediği faydayı elde edemese bile uluslararası bir örgüte üye olmaktan vazgeçmemişlerdir. Örnek olarak; Çin, uluslararası sistemde daha aktif olarak rol almasına yardım edeceğini düşündüğü, Dünya Ticaret Örgütü’nün (DTÖ) kurallarına uyum sağlayabilmek için on dört yıl boyunca kendi bünyesinde gerekli olan hukuki ve siyasi değişiklikleri hayata geçirerek örgüte dahil olmaya çalışmıştır. Uluslararası örgütler; uluslararası sisteminin işleyişine; bazen sorunlara çözüm yolları bulmasıyla, bazen de sistemin açıklarını kapatıp devamlılığını sürdürerek destek olmaktadır. Başka bir deyişle uluslararası örgütler; üyelerine sadece fırsatlar yaratmaz aynı zamanda devlet politikalarına sınırlamalar getirir ve bazı konularda belirli bir tutum ortaya koymaları konusunda devletlere baskı yaparlar. Yani uluslararası örgütler, uluslararası sistemin bir öznesidir de diyebiliriz.⁵ Bir örgüte üye olmak isteyen devletler örgütün önceden belirlenmiş ilke ve kurallarına uymak zorundadır. Uluslararası örgütler; bilgi toplamak, hizmet ve yardım yapmak, hükümetler arası

³ Sait Aşgın, **Stratejik Yönetim**, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2008, s.23.

⁴ Yücel Acer ve İbrahim Kaya, **Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı**, Usak Yayınları, Ankara, 2011, s. 95.

Melda Sur, **Uluslararası Hukukun Esasları**, Beta Yayınevi, İstanbul, 2006, s145.

İlyas Doğan, **Devletler Hukuku: Genel İlkeler, Soykırımdan Sorumluluk, Tehcir**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008, s. 58.

⁵ Acer ve Kaya, **a.g.e**, s.10.

pazarlıklar için zemin oluşturmak ve uyuşmazlıkların halli yollarını bulmak gibi farklı işlevlere de sahiptir.⁶

Uluslararası örgütün işlevleri ile ilgili olarak önemli olan bir başka nokta da uluslararası örgütlerin, uluslararası hukuka dayanarak kurulmuş olmalarıdır. Bu bir örgütün kurucu anlaşmasında açıkça belirtilmelidir. Eğer kurucu anlaşmada örgütün uluslararası hukuka dayanarak kurulmadığı açıkça ifade ediliyorsa; örgüt, uluslararası bir örgüt olarak kabul edilemez. Uluslararası hukuka uygun olarak kurulmayan, uluslararası bir örgütün kuruculuk belgesi önemsiz kabul edilir ve faaliyeti durdurulur.⁷

Tarihin farklı dönemlerinde uluslararası örgütlerin tanımı ile ilgili farklı kaynaklarda değişik yorumlar vardır. Bunlara örnek olarak;

14 Mart 1975 tarihli Uluslararası Örgütlerle İlişkilerde Devletlerin Temsili Viyana Sözleşmesi'nin 1. maddesine göre, “*Uluslararası örgüt, devletlerin bir araya gelerek aralarında yaptıkları bir anlaşma ile oluşturdukları, üye devletlerden ayrı hukuki kişiliği, kendi yasası ve organları olan bir varlıktır*”. Yani uluslararası örgütler uluslararası hukukun esas unsurları değil, türemiş aktörleridir. Kendiliğinden ya da bağımsız olarak değil devlet iradesiyle oluşmuşlardır.⁸

Clive Archer'e göre uluslararası örgütler; devletlerin ortak iradeleriyle oluşur ve bu irade uluslararası bir anlaşma yoluyla belirlenir.⁹ Buradaki unsurlar, ortak amaca hizmet etmek, birden çok devlet tarafından kurulmuş olmak ve kurucu anlaşmaya dayanarak faaliyet göstermektir.

Hüseyin Pazarıcı'ya göre uluslararası örgüt; uluslararası boyutta faaliyet gösteren, ticari amacı olmayan, birden fazla devleti ilgilendiren ancak devlet vasfı taşımayan birleşme veya organizasyon demektir.¹⁰

⁶ Margaret P Karns, Karen A. Mingst, **International Organization: The Politics and Progress of Global Government**, Boulder, Colorado, 2004, s.7.

⁷ Bahadır Bumin Özarslan, “Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü”, (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Kamu Hukuku Bölümü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2012, s.30.

⁸ Sur, **a.g.e.**, s.145-146.

⁹ Clive Archer, **International Organizations**, Routledge, London, 1995, s.33-34.

¹⁰ Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk**, Turhan Yayınevi, Ankara, 2010, s.185.

Melda Sur'a göre ise uluslararası örgütler; uluslararası hukukun kendisi değildir ve devletlerin kendi iradeleri ile var olmuştur.¹¹

Şaban Çalış ise uluslararası örgütlerin önemini şu şekilde özetlemektedir; *“Clauswitzyen bir aforizma ile söylemek gerekirse savaşlar bile şimdi meydanlarda değil, asıl örgütlerde ve örgütlerin eliyle yürütülüyor.”*¹²

Günümüzde ise uluslararası örgüt olarak nitelendirdiğimiz yapılar dünya politikasında herhangi bir ihtiyacı karşılamak için ortaya çıkmış, daha sonra yaşanan gelişmelerle birlikte değişmişlerdir. Bu değişim süreci günümüz itibarı ile belirli bir noktaya kadar gelmiş, ancak sona ermemiştir. Bu sebeple uluslararası örgüt kavramı durağan bir yapı olmayıp zamanla değişen özelliğe sahiptir diyebiliriz.¹³ Değişken bir yapı olduğundan dolayı uluslararası örgütler için kesin bir ortak tanım yapabilmek söz konusu değildir. Belirli bir zaman dönemde yapılan tanım, belli bir süre sonra uluslararası örgütü tanımlamak için yetersiz kalmaktadır.

1.2.1. Uluslararası Örgütlerin Temel Nitelikleri

Uluslararası örgütlerin en önemli niteliği üyelik durumudur. Yani, uluslararası örgütler mevcudiyeti tanınmış devletlerin öncülüğünde kurulabilirler. Üyeleri ise yine sadece mevcut devletler olabilir. Uluslararası örgütler gerçek kişilerin ve diğer örgütlerin üyeliğine kapalıdır. Bu bakımdan uluslararası örgütler bazen “devletler arası” olarak da adlandırılmaktadır. Bunun sebebi varlıklarının devletlere bağlı oluşudur. Örgütün kurulmasından sonlandırılmasına kadar her şey üye devletlerin tercihlerine göre şekillenir. Ancak günümüz şartlarında uluslararası örgütlerin kurulmasını bir zorunluluk olarak varsayarsak; devletlerin asıl amacının da uluslararası örgütlerin arttırılması olduğunu görebiliriz. Bu bağlamda uluslararası örgütler için devletlerin uluslararası arenadaki uzantılarıdır diyebiliriz.¹⁴

¹¹ Sur, a.g.e, s.145 .

¹² Şaban Çalış, **Uluslararası Örgütler ve Türkiye**, Çizgi Kitapevi, Konya, 2006 , s.2.

¹³ Margaret ve Mingst, a.g.e, s.7.

¹⁴ Davut Ateş, **Uluslararası Örgütler; Devletlerin Örgütlenme Mantığı**, Dora Yayınları, Bursa, 2012, s.20.

Geçmişten günümüze bütün dönemlerde örgütler kurucu statüye sahip olmuşlardır. Uluslararası örgütler de kurucu statü esasına dayanarak kurulmuştur. Zorunluluk halinde bunu kanunlar üstlenmiş, gönüllülük durumunda ise örgütün sözleşmesi veya tüzüğü önemli kabul edilmiştir. Örgüt kurmak isteyen devletler arasında yapılan anlaşma veya sözleşme örgüte mevcudiyet kazandırır. Kurucu statü örgütün fiziki ve kurumsal varlığını, tüzel kişiliğini tanımlamakla beraber, üye devletlerin yükümlülüklerini, örgütün esas aldığı temel alanları, karar alma sistemini, örgütün makamları ve yetkilerini, en nihayetinde ise örgütün istihdam politikalarını esaslı bir şekilde düzenler.¹⁵

Diğer bütün örgütlerde olduğu gibi uluslararası örgütlerin de fiziki, kurumsal ve tüzel kimliği vardır. Buradaki fiziki varlıktan kasıt örgütlerin yönetim binasını ve örgütü temsil eden yetkilileridir. Kurumsal birlik ise; örgütün adı, faaliyet alanı, amaçları ve yapacağı eylemler toplamıdır. Örgütlerin fiziki ve kurumsal kimliği karşılıklı bir şekilde birbirine bağlıdır. Örnek vermek gerekirse; örgüt merkezinde örgütün adının yazılması fiziki varlığın üzerinde kurumsal kimliğin belirtilmesidir. Tüzel kişilik ise uluslararası örgütün uluslararası arenada sahip olduğu hak ve fiili ehliettir. Dayanağı ise kurucu statüsüdür.¹⁶ Tüzel kişilik kendi iradesiyle hak edinebilir, hak ve borç oluşturan eylemlerde bulunabilir ve bu eylemlerden sorumludur.¹⁷ Uluslararası örgütler de uluslararası hukuka göre yasal bir kişiliğe sahiptir. Yasal kişilik uluslararası örgütlere, devletler gibi bir takım haklar kazandırır ve bunun sonucunda da uluslararası örgütler diğer uluslararası örgütlerle anlaşma imzalayabilir. Aynı zamanda uluslararası mahkemelerde de dava ehliyetine sahip olabilirler.¹⁸

1.2.2. Uluslararası Örgütlerin İşlevleri

Bölümün başında da belirtildiği gibi uluslararası örgütlerin varlığı temel anlamda iki gerekçeye bağlanmıştır. Birincisi, örgütü oluşturan devletler arasında ortak amaçların gerçekleştirilmesidir. İkincisi ise, uluslararası düzenin ve istikrarın

¹⁵ Ateş, a.g.e, s.21.

¹⁶ A.g.e

¹⁷ Aydın Zevkliler, **Medeni Hukuk: Giriş ve Başlangıç Hükümleri, Kişiler ve Aile Hukuku**, Savaş Yayınları, Ankara,1992, s.54.

¹⁸ Kelly-Kate S. Pease, **International Organizations: Perspectives on Governance in the Twenty-first Century**, Pearson Education, Upper Saddle River, 2009 , s.2-3.

sağlanmasına yardımcı olmaktır. Böylece uluslararası örgütler öncelikli olarak bu konulara yoğunlaşmışlardır. Burada maksat devletlerin kendi başlarına elde edemedikleri amaçlara ulaşmasını sağlamak ve çıkarların daha kolay şekilde elde edilmesi için uluslararası örgütlerin işlevselliğini kullanmaktır. Diğer yandan uluslararası düzenin oluşturulmasında diğer örgütlerle birlikte işleve sahiptir. Bu düzenin oluşturulmasında ister farklı ittifaklar, ister savaş yanlısı gruplar, isterse de diplomasi, uluslararası hukuk alanlarında uzlaşma yanlısı gruplarla birlikte ortak politika yürütürler. Sonuç itibariyle uluslararası örgütlerin, uluslararası düzenin daha çok uzlaşma yolu ile kurulmasında ve oluşmasında işlevsel bir görevleri vardır. Bunun yanı sıra uluslararası örgütlerin başka pek çok işlevi de bulunmaktadır. Bunları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;¹⁹

- Uluslararası Sosyalleşme
- Uluslararası Norm ve Hukuk Oluşumu
- Dış Politika Araçlığı
- Diplomasi ve Müzakere Kültürü
- Çok Taraflılık ve Açıklık
- Bilgi Sağlama
- Karşılıklı ve Sürekli Denetim
- Kamuoyu Oluşumu
- Uluslararası İstihdam
- Uluslararası Faaliyet
- Uluslararası Meşruiyet ve Katılım
- Temsil
- Çok Taraflı Konferanslar
- Uluslararası Arena

Uluslararası bir örgütün kurulmasında ve geliştirilmesindeki en önemli husus olan uluslararası norm ve hukukunun oluşturulması konusu olduğu için bu bölümde sadece bu başlığa detaylı olarak yer verilmiş olup, geri kalan başlıklar ise çalışmanın devamında DTÖ'nün işlevsel yapısını anlatırken kapsamlı bir şekilde incelenecektir.

¹⁹ Ateş, a.g.e, s.37

1.2.2.1. Uluslararası Norm ve Hukuk Oluşumu

Devletler arasında yapılan anlaşmalar uluslararası hukukun temelini teşkil ederler. Uluslararası örgütler de çok taraflı anlaşmalar vasıtasıyla kuruldukları için uluslararası hukukun yapılanmasında ve geliştirilmesinde oldukça katkı sağlamaktadırlar.²⁰ Örgütlerin, Uluslararası Hukukun gelişimine sağladığı iki farklı katkıyı değerlendirmek gerekirse;

İlk katkısı, örgütün kurucu anlaşmasının müzakeresi sırasında ortaya çıkan hukuki sorunların ortadan kaldırılması ve kurucu anlaşmanın oluşturulması sırasında ortaya çıkmaktadır.²¹ Örneğin, Avrupa Birliği Kurucu Anlaşmasının şartları müzakere edilirken uluslararası hukuka dayalı çok sayıda konu tartışılmış ve ortak karar alınarak ana sözleşme oluşturulmuştur. Bu sorunların, uzlaşmayla çözümlenebilmesi uluslararası hukuk açısından önemli bir gelişme olarak görülmektedir.

İkincisi ise; ortak karar sonucu yürürlüğe girmiş bir sözleşme, uygulamaya konulduktan sonra örgüte üye olacak yeni devletler tarafından da uygulanabilir olmalı ve aynı şekilde yorumlanabilmesi için yeni kararların alınmasına da açık olmalıdır. Yani, uluslararası bir anlaşmanın koşulları onu yaratan ülkeler kadar daha sonradan üye olacak ülkeler tarafından da uygulanabilir olmalıdır. Aynı zamanda bu sözleşmenin koşulları yeni katılacak ülkeler tarafından yanlış anlaşılmayacak şekilde açık olmalı veya yorum farklılıklarına sebep olduğu durumlarda değişime açık olmalıdır.²² Bu özellikler de uluslararası hukukun gelişimi açısından oldukça önemli değerler taşımaktadır.

1.2.3. Uluslararası Örgütlerin Tarihsel Gelişimleri

Uluslararası örgüt kavramını tanımlarken belirtildiği gibi sürekli değişmekte olan dünya düzeninde uluslararası örgütlerin tanımını tek bir tanıma indirgemek neredeyse mümkün değildir. Diğer bir taraftan tanımındaki gelişimin bu denli geniş

²⁰ Archer, a.g.e, s.96.

²¹ Ateş, a.g.e, s.39.

²² A.g.e

olması uluslararası örgütlerin tarihsel gelişiminden de kaynaklanmaktadır. Bu nedenle uluslararası örgütleri daha iyi anlayabilmemiz için bu yapılaşmanın tarihsel gelişiminin de ayrıntılı olarak irdelenmesi gerekmektedir. Bu bölümde uluslararası örgütlerin ilk örnekleri ve günümüzdeki durumları, tarihsel süreçte hangi tesirlere maruz kalarak nasıl değiştiği iki ana başlığa ayrılarak incelenmeye çalışılmıştır.

1.2.3.1. İlk Örgütlenmeler

Örgütlenmelerin ilk örneklerini eski çağlarda devletler arasındaki askeri işbirliklerinde²³, ortak para biriminin kullanımında, ya da üst devlet oluşturulması sırasında ortaya çıktığını görebilmekteyiz. Antik Yunan filozoflarının eserlerinde Atina, Sparta, Makedonya gibi zamanının öncül devletlerinde askeri ve ticari amaçlı ortak örgütlerin varoluşu görülmüştür.²⁴ Eski çağlarda devletler arasında yapılan bu birliklikler aynı zamanda uluslararası örgütlerin en eski örneklerini de teşkil etmektedir. Ancak, bu örneklerin günümüz uluslararası örgütlerinden farkı; üyelerinin bağımsız ve egemen siyasal yapılarını sona kadar devam ettirememesidir. Öyle ki bir zaman sonra taraflardan daha güçlü olan üst devlet konumuna geçmiş ve örgüt, imparatorluğa çevrilmiştir. Bu da günümüz uluslararası örgüt sisteminin aksine hiyerarşiye bağlı bir sistem olarak devam etmiştir.²⁵ Avrupa'da 1648 yılında imzalanan Westphalia Anlaşması ile birlikte de bu hiyerarşi oluşturma dönemi sona ermiştir. Westphalia Anlaşması ya da diğer adıyla Westphalia Barışı Avrupa'daki Otuz Yıl ve Seksen Yıl Savaşlarının ardından, savaşan devletler arasında düzenlenen bir barış konferansıdır.²⁶ Konferansın başka bir önemli noktası ise uluslararası ilişkiler teorisinin gelişimi ve uluslararası hukukun ortaya çıkması konusunda olmuştur. Westphalia Anlaşmasına göre; devletler kendi iç işlerinde tamamen bağımsız olmalı, birbirlerinin iç işlerine karışmamalı ve birbirleriyle olan ilişkilerini sürdürebilmek için hukuk sistemi

²³ Kamuran Reçber, **Avrupa Birliği Hukuku ve Temel Metinleri**, Dora Yayımevi, Bursa,2013, s. 6.

²⁴ Ensar Muslu, "Uluslararası Sistemde Uluslararası Örgütlerin Rolü: İslam Konferansı Örgütü Örneği", (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul, 2012, s.18.

²⁵ Pease, **a.g.e.**, s.19.

²⁶ Beril Dedeoğlu, "Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci I: Tarihsel Birikimler", **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, der. Beril Dedeoğlu, Boyut Kitapları, İstanbul, 2003,s.27-28.

geliştirmeleri gerekmektedir.²⁷ Böylece kurulan birlikler, taraflarının egemenlik haklarını koruyan birliktelik durumuna gelerek, günümüz örgütlenme yapısına benzemeye başlamıştır.²⁸

1.2.3.2. Çağdaş Uluslararası Örgütlenmeler

Çağdaş şekliyle uluslararası örgütler ilk olarak 19. Yüzyılda ortaya çıkmıştır. Yazılı kaynaklara göre, bugünkü uluslararası örgütlere en yakın oluşum 1815-1822 tarihleri arasında yapılan Viyana Kongresi'dir.²⁹ Kongre'nin mimarları olan İngiliz politikacı Robert Stewart ve Avusturya Şansölye'si Prens Klemers van Metternich'i bir araya getiren şey Avrupa'da barış ve düzenin sağlanabilmesi için dönemin Fransa İmparatoru Napoleon Bonaparte'ın tutuklanması gerektiğini düşünmeleri idi. Nitekim sonuç onların düşündüğü gibi olmuştur. Ancak Fransa'ya karşı üstünlükleri olmasına rağmen, daha sonradan intikam güdülmemesi için izledikleri denge politikası başarısız olmuştur. Daha Kongre görüşmeleri devam ederken Napoleon'un tutsak tutulduğu adadan kaçarak yine Fransa'nın başına geçmesi Kongre'ye gölge düşürmüştü ve istenilen hedefe ulaşılamamıştır. Napoleon'un tekrar tutuklanması üzerine bu sefer Paris Barış Anlaşması imzalanmıştır. Ancak Paris'in şartlarının Viyana'dakinden daha ağır olması ve nihai kararları alanların İngiltere, Rusya, Avusturya ve Prusya olması, anlaşmanın diğer delegeleri olan Avrupa ülkelerini rahatsız etmiştir. Bu rahatsızlığın sonuçları sonradan ortaya çıkacak olsa da Kasım 1815'te İngiltere, Rusya, Prusya ve Avusturya arasında dördümlü ittifak kurularak, Viyana Kongresi köklü değişikliklerin yapıldığı uluslararası bir diplomatik toplantı olarak tarihte yerini almıştır.³⁰

Bu dönemdeki örgütlenmeler daha çok teknik niteliklere sahip olup, nehir ve boğazlardan geçiş haklarının sağlanması üzerine yoğunlaşmıştır. Örneğin; 1815 Ren Seyrüsefer Merkez Komisyonu kurulmasıyla birlikte Ren nehri kıyısı ülkelerin temsil

²⁷ Çağlar Keyler, **Memalik-i Osmaniye'den Avrupa Birliğine**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.210-211.

²⁸ Ateş, **a.g.e**, s.51.

²⁹ Muslu, **a.g.e**, s.18.

³⁰ Oral Sonder, **Siyasi Tarih İlkçağlardan- 1918'e**, İmge Kitabevi, Ankara, 1989, s.118-121.

hakları ve kuralları oluşturulmuştur. Bir başka örnek ise; 1856 Tuna nehri üzerindeki geçiş haklarını düzenlemek için Tuna Nehri Avrupa Komisyonu kurulmasıdır.³¹

Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın başlarına kadar devam eden periyotta ise, özel birliktelikler daha çok yaygınlaşmaya başlamıştır. Ulaşım, iletişim, sağlık, ekonomi ve birçok alanda kurulmuş bu birliktelikler daimi sekreteryaya gibi organlara sahip olmuştur. 1865 yılında kurulan ve merkezi Paris olan Uluslararası Telgraf Birliği, 1874’de kurulan Evrensel Posta Birliği, 1883’te kurulmuş Uluslararası Sınai Mülkiyet Bürosu, 1890’ta kurulan Uluslararası Demiryolu Birliği buna örnek teşkil eder nitelikteki oluşumlardır.³² Ekonomik anlamda ise, 1828 yılında Alman eyaletleri arasında kurulan Alman Gümrük Birliği, Zolverein Anlaşması ile kurulmuştur. Bu anlaşma bağımsız Almanya devletinin gümrük ve ticaret alanındaki düzenlemelerinden oluşmaktadır.³³

Bu dönem boyunca devam eden örgüt kurma çalışmaları Avrupa devletleri tarafından gerçekleştirilen toplantıların ötesine geçmemiştir. Bu ülkelerin birbirinden farklı kültüre sahip olmaları, egemenlik haklarından feragat etmek istememeleri, uzun vadeli barış taslağı düşünmemeleri buna sebep olmuştur.³⁴ 1899-1907 yılları arasında yapılan La Heye Konferansları sonucu bir uluslararası örgüt kurulmasa da savaş kurallarının ve savaş silahlarının kullanımına ilişkin ciddi düzenlemeler getirilmiştir. Bu sonuçlar Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütlerin oluşumunda hukuki altyapı rolünü üstlenmiştir.³⁵ Lakin bu önemli gelişmelere rağmen I. Dünya Savaşı’nın patlak vermesine engel olunamamıştır. Uluslararası örgüt kurma çalışmaları daha başarılı bir şekilde I. Dünya Savaşı sonrası devam etmiştir. I. Dünya Savaşı sonraki bu dönemi önemini daha iyi vurgulayabilmek açısından dört başlık altında detaylı olarak incelemekte fayda vardır.

³¹Pease, **a.g.e**, s.16.

³²Mehmet Seyfettin Erol, **Hayelden Gerçeğe Türkiye Birleşik Devletleri**, İrfan Yayınları, İstanbul,1999,s. 20.

³³Ateş, **a.g.e**, s.53.

³⁴Meray L.Seha,**Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Örgütler**, Sanat Kitabevi, Ankara,1977, s.263-264.

³⁵Archer, **a.g.e**, s.9.

1.2.3.2.1. Serbest Ticaretin Yaygınlaşması

I. Dünya Savaşı öncesi devam eden yoğun örgütlenme çalışmalarının yanı sıra o dönemlerde serbest ticaret ortamının yaratılması adına birçok gelişmeler yaşanmıştır. Sanayi Devrimi savaş öncesi dönemde 18. yy'ın ikinci yarısında İngiltere'de başlayarak Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya'ya hızla yayılmıştır. Önce teknoloji alanında başlayan bu değişim ve gelişim daha sonra sosyal ve ekonomik alanlara da yayılarak ülkeleri tarım toplumundan sanayi toplumuna geçirmiştir. Tarım üretimindeki verimli artış, endüstri üretiminin hız kazanması ile Sermaye Piyasası kavramı ortaya çıkmış ve kapitalizm adı verilen yeni bir düzen kurulmaya başlamıştır.³⁶

Dönemin teknolojik gelişmeleriyle sadece sosyal alanlarda değil, siyasal ve ekonomik alanları da etkilenmiştir. 1832'de Morse'un telgrafı icat etmesiyle Atlas Okyanusu'na telgraf kablosu çekilmiştir. Bu olay bütün dünyada günlük gazetenin daha çok okunmasına sebep olmuştur.³⁷ Bunun ardından haberleşme alanında büyük yankı uyandıran Nicola Tesla'nın kablosuz sinyallerle iletişim kuran radyo ve telsizi icat etmesi sonraki yüzyıllarda daha da kapsamlı hal alacak olan serbestleşmeye zemin hazırlamıştır.³⁸

Londra'da 1851 yılında Londra Uluslararası Sergisi düzenlenmiştir. Bu serginin önemi; serginin dünya fuarlarının ilk örneği olmasıdır. Serginin kurulmasıyla birlikte dünya ülkeleri ilk kez bu denli büyük bir organizasyonda bir araya gelmiş, kendi sosyal, kültürel, ekonomik, durumlarını dünyaya sergilemiş ve ticari rekabet uluslararası düzeye taşınmıştır.³⁹

Amerika ve Avrupa firmaları 1870-1914 yılları arasında buharlı gemilerin ve demiryolu taşımacılığında geniş bir şekilde yararlanmaya başlamıştır. Bu yollarla ulaşım ve iletişim alanlarında altyapı oluşturma çalışmalarına büyük yatırımlar yapılmış

³⁶ Ateş Toktamış, **Siyasal Tarih**, Der Yayınları, İstanbul,1994, s.189-195.

³⁷ Muhittin Adıgüzel, **Ekonomik,Kültürel ve Politik Küreselleşme ve Sonuçları**, Nobel Yayınları, Ankara, Nisan ,2011,s .61.

³⁸ Duygu Şener, "Dünya Ticaret Örgütünün Çatısı Altındaki Düzenlemelerin Küreselleşmeye Katkısı", (İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret Hukuku ve AB Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, Mayıs 2015, s.16-17.

³⁹ H. Evren Erdin ve Oya Kokum, "Dünya Fuarı Olarak EXPO'yu İzmir'de Düşünmek", **Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Şehir Planlamacıları Odası Planlama Dergisi**, 2006, C.3, s.60. (Çevrimiçi) http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/4015b7f368e6b48_ek.pdf (Erişim Tarihi: 13.11.2014)

ve uluslararası demiryolu taşımacılığı, posta ve telgraf alanlarında istihdam oluşturulmuştur.⁴⁰

Tüm bu gelişmelere paralel olarak aynı zamanda ticareti kolaylaştırmak için 1870'lerden sonra bütün paralar altın standardına bağlanmıştır.⁴¹ Bu gelişme tarihte uygulanan ilk para standartı olmasından dolayı önemlidir. Altın standartı ile birlikte ülkeler para birimlerini altına bağlayarak sabit döviz kuru oluşturmuşlardır. Altın, tüm para birimlerinin bağlı olduğu bir üst değer olarak kabul edilmiştir.⁴² Yani ülkelerin para değerleri sabit olan altın rezervlerine göre hesaplanmaya başlamış, bu durum da ticaret engellerinin bir kısmını ortadan kaldırmıştır. Serbest ticaretin yaygınlaşmasına yönelik tüm bu gelişmeler dış ticaret hacminde %3,4'lük bir artışa sebep olmuştur.⁴³

1.2.3.2.2. İki Savaş Arası Ulusalcılık Dönemi

I. Dünya Savaşı sonrası kurulan ve siyasi alanda ilk örgütlenme provası olan Milletler Cemiyeti ve ona bağlı olan Uluslararası Çalışma Örgütü uluslararası örgüt kurulmasında büyük tesire sahip olmuştur.⁴⁴ Milletler Cemiyeti 1918 yılında ABD Başkanı Wilson tarafından açıklanan ve savaş sonrası uluslararası düzeni barış temelli bir yer haline getirme prensibi esasında yaratılmış olup, 1919 yılında Paris Konferansında kurulan komisyon ile faaliyete başlamıştır. Böylece, “*bütün savaşları sona erdirecek savaş*” olarak adlandırılan I. Dünya Savaşı⁴⁵ ardından kalıcı barışın oluşturulması planlanmıştır. Bu örgüt, yirminci yüzyılın ilk dünya çapında uluslararası örgütü olan Birleşmiş Milletler Örgütü'nün selefi olarak da adlandırılmaktadır.⁴⁶ Siyasi açıdan örgütlenmenin önemli bir girişimini de temsil etmektedir. Milletler Cemiyeti, belirli bir merkeze sahip, kurucu tüzüğü olan, çeşitli organlarını temsil eden yetkililer tarafından yönetilmekteydi. Ancak sistemin eş dengeler üzerine kurulmaması cemiyet

⁴⁰ Paul Hirst ve Grahame Thompson, **Küreselleşme Sorgulanıyor**, çev. Çağla Erdem ve Elif Yücel, Dost Kitabevi, Ankara, Mayıs 2007, s.47.

⁴¹ Adıgüzel, **a.g.e**, s.61.

⁴² Lerzan İskenderoğlu, **Uluslararası Para Sisteminin Sorunları ve İyileştirme Çabaları**, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Araştırma Planlama Genel Müdürlüğü, Haziran, 1988, s.5.

⁴³ Hirst ve Thompson, **a.g.e**, s.47.

⁴⁴ Seha, **a.g.e**, s.264.

⁴⁵ Clive Archer, **International Organizations**, 3. Baskı, London, New York Routledge 2001, s.15.

⁴⁶ Mehmet Hasgüler ve Mehmet B. Uludağ, **Devletlerarası ve Hükümetlerdışı Uluslararası Örgütler: Tarihçe, Organlar, Belgeler, Politikalar**, Alfa Yayınevi, İstanbul, 2007, s.134.

tüzüğünün hazırlanması aşamasında savaşı kaybeden devletler kenara itilmiş, daha çok savaş galibi devletlerin tavsiye ve görüşlerine esasen hazırlanmıştır. Savaşı kazanan devletler bu cemiyete üye olmayı kendi ulusal menfaatlerini hayata geçirmek için bir vasıta olarak görmüşlerdir. Kaybeden devletler ise; bu örgütü emperyalist düzenin bir baskı aracı olarak nitelendirmişlerdir. Örgütün kurulmasında öncül olan Amerika Birleşik Devletleri'nin cemiyet anlaşmasını onaylamaması nedeniyle örgüte üye olmadığı için örgüt, savaş galibi olan Avrupa devletlerinin kontrolü altında yönetilmiştir.⁴⁷

Uluslararası işbirliği, devletler arası sorunların hakemlik yoluyla çözülmesi, kalıcı dünya barışının sağlanması, silahsızlanmanın gerçekleştirilmesi gibi ilkelere dayalı olarak kurulan bu örgütlenme, büyük umutlar doğursa da sonuç beklendiği gibi olmamıştır.⁴⁸ Savaş sonrası tüm devletlerin ekonomik olarak kendi içine kapanması, uygulanan gümrük tarifeleri, ithalat kotaları, kambiyo kontrolleri, devalüasyonlarla birlikte, uluslararası sistemin güç dengesi olan ABD, Sovyetler Birliği, Almanya, İtalya, Japonya gibi savaş galibi devletlerin örgütün dışında kalması⁴⁹ gibi nedenlerden dolayı örgütün işlevi uzun ömürlü olmamış, II. Dünya Savaşının patlak vermesiyle sona ermiştir.

Ekonomi bu dönemde I. Dünya Savaşı, 1947 Sovyet Devrimi ile ticaret faaliyetlerinin azalmasından dolayı iyice zayıflamıştır. Bunun yanı sıra 20 Ekim 1928'te başlayan ve tarihe Kara Salı olarak geçen borsa çöküşüyle başlayan 1930 Büyük Bunalımıyla, dünya ekonomisi 1950'lere kadar sadece % 1'in altında bir artış gösterebilmiştir.⁵⁰ Böylece, 1940'lı yılların ortalarından başlayan Soğuk Savaş ile dünya, ekonomik ve politik açıdan kutuplara ayrılmıştır.⁵¹ Yaşanan tüm bu kriz ve yol açtığı politik sorunlar II. Dünya Savaşının başlamasına da sebep olmuştur.

⁴⁷ Şayan Ulusan, "Türkiyenin Milletler Cemiyeti'ne (Cemiyet-I Akvam) Girişi - Öncesi ve Sonrası", **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmalar Dergisi**, Cilt:VII Sayı: 16-17/Bahar-Güz,2010, s.237.

⁴⁸ Bayram Kodaman, **Uluslararası Durum, Türkiye Dış Politikası (1919-2008)**, Barış Platin Kitabevi, Ankara, 2008, s.66.

⁴⁹ Haydar Çakmak , **Türk Dış Politikasında Kararalma ve Uygulama Yöntemleri**, Barış Platin Kitabevi, Ankara, 2008, s.153.

⁵⁰ Haluk Tözüm, "Küreselleşme Gerçek mi Seçenek mi?", **Doğu Batı**, 2002,Y5.S18, s.155.

⁵¹ Oğuz Kaymakçı, Kavramsal, Kurumsal ve Tarihsel Açından Küreselleşmeye Giriş, **Küreselleşme Üzerine Notlar**, ed. Oğuz Kaymakçı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Şubat, 2007,s.10.

Milletler Cemiyeti uzun süre istikrar sağlayamasa bile bırakmış olduğu tecrübe ve miras kedinden sonra gelen örgütsel birliklere ışık olacak önemli ipuçları bırakmıştır.⁵²

II. Dünya Savaşı'yla birlikte gelen şok, uluslararası arenada işbirliğini, aynı inanç etrafında örgütlenme zorunluluğunu daha da bariz bir şekilde ortaya koymuştur.⁵³ Bir önceki bölümde de anlatıldığı gibi Milletler Cemiyetinin o dönemde etkisiz kalması, II. Dünya savaşını engelleyememesi, varoluşunda başlıca amaç olan kalıcı barışı sağlayamaması, ulusal çatışmaları barışçıl yolla halledememesi⁵⁴ yapısal zayıflığı ve en önemlisi II. Dünya Savaşının sebeplerinden biri olarak kabul edilmesi dünya devletlerini yeni bir uluslararası örgüt arayışına sokmuştur. Böylece, 26 Haziran 1945 tarihinde San Francisco Konferansı'yla Birleşmiş Milletler Örgütü (BMÖ) kurulmuştur. Günümüzde de faaliyetini devam ettiren örgüt modern uluslararası örgütlenmenin en olgun numunesidir. Cemiyet gibi BMÖ'nün de asıl amacı uluslararası barış ve güvenliğin korunmasıdır.⁵⁵

BMÖ'nün diğer örgütlerden farkı sadece güvenlik ve siyasi konuları kapsamakla kalmamış ekonomik, sosyal ve kültürel konularda da örgüt dahili farklı işleve sahip organlar teşkil ederek kapsama alanına dahil etmesidir. Ayrıca yeni bağımsız olan devletlerin seslerinin dünya kamuoyuna duyurmasında önemli fırsatlar oluşturmuştur. İnsan haklarından iş hayatına, insanlık suçlarından yasadışı silahlanmaya kadar hayatımızın pek çok alanında örgüt rehberliğinde pek çok uluslararası anlaşmalar imzalanmıştır. Günümüzde BMÖ fiziken dünyanın her yerine ulaşmış, beşeri hayatımızın her alanına nüfuz etmiştir.⁵⁶

1.2.3.2.3. Soğuk Savaş Dönemi

II. Dünya Savaşı'nda kaybeden taraf olan ve büyük yıkıma uğrayan Avrupa devletleri kültürel ve coğrafi açıdan kendine yakın olan devletlerle birlik oluşturma

⁵² Ulusan, **a.g.m.**, s.237.

⁵³ Sur, **a.g.e.**, s.145.

⁵⁴ Birol Akgün, "Türk Dış Politikası ve Uluslararası Örgütler", **Akademik Orta Doğu**, C:3, S.2, 2009,s.16,(Çevrimiçi)http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu6%20makale/birol_akgun.pdf (Erişim Tarihi: 09.12.2015)

⁵⁵ Ateş, **a.g.e.**, s.56.

⁵⁶ Ateş, **a.g.e.** s.56-57.

yolun gitmişlerdir. Kısa dönem içerisinde batı ve doğu blokları arasında patlak veren Soğuk Savaş sebebiyle, Avrupalı devletler BMÖ'nün yetersiz kaldığı kanısına düşmüşlerdir. Bu sebeple kendi savunma örgütlerini kurmaya karar veren Avrupa, NATO ve Varşaya Paktı kurulmuştur. Almanya Federal Cumhuriyeti'nin NATO'ya üye olmasına karşılık olarak Sovyetler Birliği de Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Demokratik Almanya Cumhuriyeti, Romanya ve Arnavutluk gibi Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini kendi tarafına çekerek Varşova Paktı'nı imzaladı. Varşova Paktı da aynı NATO da olduğu gibi barışı korumaya yönelik faaliyetlerde bulunacak ve üyelerinden birine karşı herhangi bir dış tehdit oluşması durumunda askeri yardımlaşmada bulunulacağı kararları kabul edilmiştir. Ancak Varşava Paktı, Soğuk Savaş'ın temellerini oluşturarak Doğu ve Batı Avrupa arasında uzun yıllar devam eden silahlanma yarışının başlamasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra Sovyetler Birliği, Orta ve Batı Avrupa'daki hakimiyetini güçlendirmiş, paktı imzalayan ülkelerde çok sayıda Sovyet askeri konuşlandırmıştır. 1956 yılına geldiğimizde Macaristan hükümetinin bu birlikten ayrıldığını açıklamasıyla başlayan süreç 1 Temmuz 1991'de de Paktın sona erdirilmesiyle tamamlanmıştır.⁵⁷

Bu anlamda kolektif savunma örgütünün kurulması, uluslararası örgütlerin geleceğine de tesir etmiştir. Kolektif savunma örgütünün meydana gelmesiyle üye devletlerin orduları örgüt komutasında birleştirilmiştir. Savaşın ardından silah sektöründeki yenilikler, füze sistemlerinin geliştirilmesi, nükleer silahların ortaya çıkmasıyla meydana gelen potansiyel tehdiye konvensiyonel ittifaklar tarafından karşı koyulması imkansız olmuştur. Bu şekilde ortaya çıkan tehlikelere tek komuta merkezinden daha kolay karşı koyulacağı düşünülmüştür.⁵⁸

1.2.3.2.4. Bölgeselleşmesinin Yaygınlaşması

Yüzyıllardır dünyanın merkezi olma özelliğine sahip Avrupa, II. Dünya Savaşı sonrası bu özelliğini ABD ve Sovyetler Birliğine devretmiştir. Dünyanın iki egemen gücü olan devletlerden ABD'nin kapitalleşmesinin yanısıra, Rusya'nın komünistleşme

⁵⁷ Christiane Hoffmann, "Tarih: NATO'ya Karşı Varşova Paktı", 13.05.2005, (Çevrimiçi) <http://www.dw.com/tr/tarih-natoya-kr%C5%9F%C4%B1-var%C5%9Fova-pakt%C4%B1/a-2524916> (Erişim Tarihi: 10.12.2015).

⁵⁸ Ateş, a.g.e, s.57.

siyaseti yürütmesi dünyanın bir tarafının kendi içine kapanması ve korumacı politikalar uygulaması anlamına gelmekteydi.⁵⁹ Bu iki baskın güç arasında olan rekabete yetişmek için ekonomik ve siyasal açıdan bölgeselleşme çalışmalarına başlamıştır.⁶⁰ Ayrıca coğrafya, etnik köken, din, kültür, medeniyet gibi ortak değerlerle birlikte ortak tehdit, ekonomik kalkınma⁶¹ ve II. Dünya Savaşına sebep olan Almanya'nın gözetim altında tutulması⁶² gibi sebepler bölgeselleşmenin yaygınlaşmasında büyük etken olmuştur. Avrupa'dan başlayarak dünyanın her yerine yayılan bu hareket uluslararası örgütlenmelerin yaygınlaşmasına ve devletlerin aynı anda birden çok örgüte üye olmalarına sebep olmalarına zemin yaratmıştır. Avrupa'da başlayan bölgeselleşme akınının genişlenmesinde iç ve dış tehditler başlıca sebeplerdendir.

İç tehdit dediğimizde Avrupa'da yaşanan iki savaşın ülkelerde bıraktığı psikolojik ve ekonomik tesirlerdir. Dış tehdit olarak ise, savaş sonrası Sovyetler Birliği tarafından oluşturulmuştur. Savaş galibi olan Sovyet sisteminin (kominizim) tehdidine karşı Avrupa'nın güçlü durumda olması için ülkelerin sıkı işbirliği içerisinde olması gerektiği düşünülmüştür.⁶³ Bu anlamda, 1949 yılında Kömür ve Çelik Topluluğu kurulmuştur. Bu topluluğun nezdinde ise Batı Avrupa Birliği yaratılmıştır. 1965 yılında ise Topluluğun tüm kurumları bir çatı altında birleştirilerek Avrupa Topluluğu olarak adlandırılmıştır. 1993 yılında Maastricht Anlaşması'nın imzalanmasıyla bölgeselleşme çalışmaları Avrupa için son aşamasına gelmiş ve Avrupa Birliği'ne dönüştürülmüştür.⁶⁴

Soğuk Savaş döneminde dünya ABD ve Sovyetler Birliği olarak iki kutuba ayrılmıştır. Böyle bir ortamda bağımsızlığını yeni kazanmış ülkeler, bu iki kutuptan hangisini seçeceği konusunda kararsız kalmışlardır. Bu durum dünyanın birçok bölgesinde yeni örgütlenmelerin oluşmasına da sebep olmuştur. Afrika'da; 1966 yılında Batı Afrika Devletleri Ekonomi Topluluğu (ECOWAS), 1973 yılında Orta Afrika Ekonomi ve Gümrük Birliği (UDEAC), Latin Amerika'sında; 1960 yılında Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (LAFTA), yine aynı senede Orta Amerika Ortak

⁵⁹ Nurdan Aslan, **Uluslararası Para Sisteminin İstikrar Sorununa Alternatif Çözüm Önerileri**, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1990, s.25-31.

⁶⁰ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama**, Güzen Can Yayınevi, İstanbul, 2009, s.245.

⁶¹ Ateş, **a.g.e.**, s.57.

⁶² Reçber, **a.g.e.**, s. 18.

⁶³ Ateş, **a.g.e.**, s.58.

⁶⁴ T.C Avrupa Birliği Bakanlığı, "Avrupa Birliği Tarihçesi", (Çevrimiçi) www.ab.gov.tr (Erişim Tarihi: 01.10.2015)

Pazarı (CACM), Orta Doğuda ise; 1964 yılında Arap Ortak Pazarı (ACM) ve Asya’da 1964 yılında Güneydoğu Asya Uluslararası Birliği (ASEAN) kurulmuştur.⁶⁵

1.3. Dünya Ticaret Örgütünün Kurulmasına Neden Olan Etkenler

Uluslararası ticaretin düzenlenmesine olan ihtiyaç, ticaretin yoğun olduğu bütün dönemlerde duyulmuştur. Nitekim, I. Dünya Savaşı sonrası dünya piyasalarına hakim olan ekonomik durgunluk serbest ticaretden vazgeçilerek, ekonomide korumacılık önlemlerinin artması gibi bir sonuç ortaya çıkarmıştır.⁶⁶ Büyük Bunalım’ın yaşandığı 1929’lu yıllarda ise dünyanın uluslararası işbirliğinden tamamen kopması, karşılıklı tarifelerin yükseltilmesi ve dış ticaretin ikili anlaşmalar yoluyla yürütülmesi sayesinde dünya ticaret en düşük seviyeye inmiştir.⁶⁷

İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan ekonomik gelişme, önceki yıllarda uygulanan serbestleşmeyi önleyici gelişmelere yeni bir şekil verme zorunluluğu kazandırmıştır.⁶⁸ ABD savaştan en güçlü devlet olarak çıkması çökmüş olan Avrupa ekonomisini ve uluslararası ticaret düzenini yeniden kurma görevini üstlenerek yeni düzenin kurulmasını hızlandırmıştır. Ayrıca savaş sırasında büyük yıkıntıya uğrayan AB ülkeleri bu durumu bir daha yaşamamak için savaş sonrası dünya barışını devamlı kılmak istemiş ve bu maksatla uluslararası ekonomik iş birliğinin tesis edilmesinin gerekli olduğunu kabul görmüşlerdir.⁶⁹ Uluslararası ticareti serbestleştirip artımını sağlamak amacıyla 1944’de Amerika’da New Hampshire’in bölgesi olan Bretton Woods’da Birleşmiş Milletler Para Konferansı toplanmıştır. Yoğun müzakereler sonucunda aynı adı taşıyan bir mükavele imzalanmıştır.⁷⁰ Bretton Woods konferansında iki temel başlık üzerinde durulmuştur. Birincisi; Konferansın önemli katılımcılarından

⁶⁵ S.Rıdvan Karluk ,**Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar**, Turhan Kitapevi, Ankara,2002, s.491-577.

⁶⁶ Şener Büyüktaşkın, **Dünya Ticaret Sistemi (GATT, DTO ve Türkiye)**, Esbank Yayınevi, Ankara ,1997, s.21.

⁶⁷ Seyidoğlu, **a.g.e**, s.220.

⁶⁸Şener Büyüktaşkın, **Uluslararası Ticarete GATT Düzeni**, Nadir Kitapevi, Ankara ,1987, s.18.

⁶⁹ Zeki Kartal, “GATT ve Uruguvay Round: Gelişmekte olan Ülkelerin Dünya Ticaretindeki Yapısal Bağımlılıklarının Artması”, **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C2, s.20.

⁷⁰ Joseph E.Stiglitz, **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**, çev. Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural, Plan B İletişim, İstanbul, Kasım,2002, s.32-33.

biri olan John M. Keynes'in adını taşıyan Keynes Planı'dır.⁷¹ Bu plana göre; toplam talep yetersizliği ekonomik çöküşü açıklamaktaydı. Bu sebepten devlet toplam talebi teşvik etmeli, para politikasının etkili olduğu durumlarda da devlet maliye politikalarına yöneltmeliydi. Bunu da harcamaları arttırarak veya vergileri azaltarak yapabilirlerdi.⁷² İkinci plan ise, White Planı'ydı. Bu plana göre ise; Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund- IMF) ve Dünya Bankası (DB) kurulmalı ve serbest döviz kuru oluşturularak döviz kontrollerinden uzaklaşılmalıydı. Planın asıl amacı, 1929-1941 krizinden sonra dünya piyasalarını düzenlemek, kalkınmayı sağlamak, yeni krizlere karşı önlem almak ve dünyayı ekonomik bunalımdan kurtarmak için finans sağlamaktı.⁷³

Savaş sonrası ekonomik düzen sistemin önemli kurumlarından biri olan IMF'le başlamıştır. IMF daha çok ülkeler arasında mal ve para akışının düzenlenmesi amacını, herhangi bir sorun belirdiğinde parasal istikrarı orta ve kısa vadeli krediler vererek sağlamaya çalışmıştır. Zira parasal istikrarın olmadığı durumda uluslararası ticaretin gelişmesi engellenmekte, ülkeler karşılıklı olarak birbirleriyle para politikaları üzerinden devalüasyon⁷⁴ yoluyla rekabete girişmekte ve sonuçta bu rekabet yüksek boyutlara vardığında siyasal istikrarsızlıklara, savaflara sebep olmaktadır. Üye ülkelerin IMF sermayesine yaptıkları katkılar (kota), fonun ana gelirini teşkil etmektedir ki; IMF'in verdiği krediler temel olarak bu kota katkı havuzundan verilmektedir.⁷⁵ IMF'den borç almak mecburiyetinde kalan ülke para ve maliye politikalarını IMF'in belirlediği kurallar çerçevesinde düzenlemek zorunluluğunda kalmaktadırlar. Bu çerçevede IMF'in işlevleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Ödemeler dengesinde açık bulunan ülkeye mali yardımda bulunmak,
- Döviz kurlarında istikrarı teşvik etmek,
- Döviz kontrollerinin kaldırılmasına çalışmak,
- Üyelerin rekabetçi devalüasyonlara başvurmalarına karşı koymak,
- Enflasyon önleyici tedbirler almak,

⁷¹Nazım Öztürk, "IMF'in Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 57, C.4, s. 98.

⁷² Stiglitz, Küreselleşme..., **a.g.e.**, s.32 – 33.

⁷³ S.Ridvan Karuluk, **Uluslararası Ekonomi**, Beta Yayınevi, İstanbul, 1998, s.417.

⁷⁴ Devalüasyon, bir ülkenin resmi para biriminin diğer ülke para birimleri karşısında değerinin azaltılmasıdır. Yani, devlet tarafından, ülke ekonomisine yapılan dışarıdan bir müdahaledir.

⁷⁵ **IMF ve Dünya Bankası** (Çevrimiçi) <https://www.imf.org/external/np/exr/facts/tur/imfwbt.pdf> (Erişim Tarihi:05.12.2015)

- Üye ülke ekonomilerinin yapısal dönüşümüne yardımcı olmak,
- Üyeler arasında çok taraflı ödemeler sisteminin kurulmasına çalışmak.

Uluslararası ticaret işlemlerinde geçerli olabilecek tek bir para birimi olmadığından, bu eksikliğin uluslararası ekonomide istikrarsızlığa sebep olmaması amacıyla ülkeler arasında para ve döviz kuru politikalarının uyumlu olabilmesi için IMF görevlendirilmiştir.⁷⁶

Dünya Bankası'nın amacı ise, ülkelerin belirli sektörlerde müzakereler düzenlemelerini veya belirli proje uygulamalarını hayata geçirmek üzere ülkelere teknik ve mali destek vermek, uzun vadeli ekonomik kalkınmayı ve yoksulluğun azaltılmasını teşvik etmektir.⁷⁷ Başlangıçta bu amaçla hizmet eden DB'sı 1950'lerden sonra rotasını geliştirmekte olan ülkelerde, gelişme politikalarının hayata geçirilmesine yöneltmiştir.⁷⁸ Merkezi Washington'da bulunan bu örgüt, dünya üzerinde 100'den fazla temsilcilğe sahip olmakla beraber tüm bu noktalarda 10,000'den fazla istihdam sağlamaktadır. Bu anlamda Dünya Bankası geliştirmekte olan (GOÜ) veya az gelişmiş ülkeler (AGÜ)'de eğitim, sağlık, kamu yönetimi, altyapı, finans, özel sektör, çevre, tarım, doğal kaynaklar alanlarındaki gelişmeleri teşvik etmek amacıyla uzun vadeli ve düşük faizli ya da faizsiz krediler vermektedir.⁷⁹

Uluslararası para sistemi ve dünya sanayisinin üretiminin artırılması için kurulmuş olan işbirliğinin yanısıra uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi yönünde de birtakım işbirliğinin yapılmasına ihtiyaç duyulmaktaydı.⁸⁰ Bu sebeple, ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan bir grup "Uluslararası Ticaret Örgütü" (International Trade Organization - ITO) adında, bir kurumsal düzenleme getirmeyi planladılar. Bu düşüncüyü, "Dünya Ticaret ve İstihdamının Geliştirilmesi için Öneriler" (Proposals for Expansion of World Trade and Employment) adlı bir çalışmayla hayata geçirmek için İngiltere ile müzakereler başlatıldı.⁸¹ 1947 yılında başlayan müzakereler beş ay sürmüş ve 21 Mart 1948 yılında 53 ülke temsilcisinin olumlu yönde oy vermesiyle Uluslararası

⁷⁶ Ateş, **a.g.e.**, s.199.

⁷⁷ **IMF ve Dünya Bankası** (Çevrimiçi) <https://www.imf.org/external/np/exr/facts/tur/imfwbt.pdf> (Erişim Tarihi:05.12.2015)

⁷⁸ Kartal, **a.g.m.**, s.15.

⁷⁹ Ateş, **a.g.e.**, s.190-191.

⁸⁰ Seyidoğlu, **a.g.e.**, s.220.

⁸¹ Büyüktaşkın, Uluslararası...,**a.g.e.**, s.18.

Ticaret Örgütü kurulmuştur.⁸² ITO'nun temel görevi, gümrük tarifelerini kaldırarak dünya ticaretinin serbestleşmesini sağlamak olmuştur. Ancak, bu görev başta ABD olmakla bir takım ülkeler tarafından iç ekonomik politikalarına karışmak niteliği taşıdığı gerekçesiyle kabul edilmemiştir.⁸³

ITO'nun 1948 yılında kabul edilmemesi Bretton Woods sistemini oluşturan üç temel prensipten sonuncusunun eksik kalmasına sebep olmuştur. Eksik kalan bu boşluğu doldurmak amacıyla GATT Anlaşması imzalanmıştır.⁸⁴

1.4. GATT 47 Anlaşması

Gümrük Tarifeleri ve Ticaretin Genel Anlaşması geçici faaliyet göstermek amacıyla 1948 yılında imzalanmıştır. Adından da anlaşıldığı gibi bir “ticaret anlaşması”dır. Çok taraflı anlaşma olması ve hükümlerinin uygulanabilmesi için tarafların “birlikte hareket” (joint action) ederek kararları alması, bu anlaşmaya “uluslararası örgüt” niteliği kazandırmıştır. Ancak, anlaşmada GATT’ın örgüt olması ve üyelik kavramı açık bir şekilde belirtilmemiştir.⁸⁵ Asıl amacı dış ticaretin serbestleşmesi olma özelliğinin yanı sıra dış ticaretteki rekabetin malların kalite ve fiyatlarını düşürerek dış ticaret hacmini arttırmak, dış ticaretin serbestleşmesini engelleyen gümrük tarifeleri ve tarife dışı engellerle birlikte karşılaşılacak olağan engelleri kaldırmak GATT’ın amaçları içerisinde yer almaktadır.⁸⁶ Ancak artan üye sayısına ve karar alma yetkisinin sözleşmeye üye taraflara ait olmasına bağlı olarak ilk turda gösterdiği başarıyı elde edememiştir. Karar alma yetkisinin sözleşmeye üye taraflara ait olması ve tarafların ancak belli zamanlarda toplanabilmeleri, ileriki zamanlarda karşılaşılabilecek sorunların çözülememesine yol açacaktır. Esasen de, ödemeler dengesi gibi geciktirilmemesi gereken konuların müzakerede edilmesi için 1949 yılında bir geçici (ad hoc) komite ile “Seçilmiş Komite” (Selected Committee) kurulmuştur. Ancak bu geçici düzenlemeler uzun vadeli çözüm olmadığı için devamlılık arz eden bir takım yenilikler

⁸²WTO, **Final Act and Related Documents**, New York, April, 1948\ (Çevrimiçi) http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/havana_e.pdf (Erişim Tarihi: 10.12.2015)

⁸³ Seyidoğlu, **a.g.e.**, s.220

⁸⁴ Saribeyoğlu, **a.g.e.**, s.35.

⁸⁵ Saribeyoğlu, **a.g.e.**, s.24.

⁸⁶ Ceren Aydın, “Dünya Ticaret Örgütü ve Tarım Müzakereleri, AB ve Türkiye'nin Pozisyonları”, (Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Tarım ve Balıkçılık Dergisi, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), Ankara, Mayıs ,2004, s.10-11.

gerekmekteydi. Bu anlamda 1951 yılında yapılan altıncı müzakerede sözleşmelere üye tarafların toplanamadıkları dönemde ortaya çıkacak sorunları ele alabilmek maksadıyla, yetkisi sınırlı olan “Devre Arası Komite” (Intersessional Committee) kuruldu. Komite’nin görevi; normal toplantı zamanından dört ya da altı hafta önce toplanmak, toplantı gündemini belirlemek ve sözleşmeye üye tarafların toplanmadığı dönemlerde çıkacak sorunları görüşmek olarak kararlaştırılmıştı.⁸⁷

1955 yılında Devrerası Komite’yi daha da güçlendirmek maksadıyla 1955 yılında “Ticari İşbirliği Örgütü”nün kurulması girişimleri başarısız olunca 1960 yılında bu Komitenin yerini almak üzere “Temsilciler Konseyi”(Consil of Representatives) kurulmuştur. Görüldüğü gibi, GATT kurulduğu günden itibaren, kendi bünyesinde olan devletler tarafından sürekli farklı Komiteler kurarak faaliyetlerini sürdürmeye çalışmış ve yerini DTÖ’ ne bırakmıştır.

1.4.1. GATT 47’ nin Amaçları

GATT’ın amaçları Kurucu Anlaşmada genel ve özel olarak ikiye ayrılmıştır. Genel amaç, üye devletlerin refah seviyesini yükseltmek, istikrarlı büyümeyle dünya kaynaklarının tam kapasite kullanmak, üretim ve uluslararası ticaretin gelişmesine katkı sağlamaktır. Özel amacı ise, genel amaçlara ulaşabilmek için tarifelerle uluslararası ticaretin gelişimine engel olan olumsuzlukları en aza indirmektir.⁸⁸

1.4.2. GATT 47 Anlaşması’nın Yapısı

1947 yılında imzalanan ilk anlaşma günümüzde GATT 47 olarak literatürde yer almaktadır. Anlaşma, Uruguay Turu’na kadar geçerli olmuş, yeni gümrük indirimleri ve diğer hususlara açıklık kazandıran Marakesh Protokolü’nün eklenmesiyle GATT 94

⁸⁷ Büyüktaşkın, Dünya Ticaret ..., **a.g.e**, s.24.

⁸⁸ Hamza Çeştepe, “Dünya Ticaret Örgütü;Anlaşmadan Kurula”, **Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım**, ed. Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüylüoğlu, Ekin Basım Yayın, Bursa ,2013, s.239-240.

olarak adlandırılmıştır. 1947’de imzalanan anlaşmanın ilk metni hemen hemen hiç değiştirilmeden DTÖ’ne devredilmiştir.⁸⁹

GATT 47 Anlaşması dört esas bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm; anlaşmaya taraf olan üye ülkelerle bağlı temel yükümlülükler, en çok kayrılan ülke kuralı ve tarife müzakere çizgilerinden oluşmaktadır. Tartışmaya açık olan bu maddeler, anlaşmaya taraf olan bütün ülkelerin olumlu oyvermesiyle değiştirilebilir. İkinci bölüm; Serbest ticaretin oluşumu ve Havanna Anlaşması’nın temel kurallarından ibarettir. Anlaşmaya taraf ülkelerin II. Maddeyi uygulamaması halinde, dahili nizam ve üyelerle durumu yeniden değerlendirebilme hakkına sahiptir. Üçüncü bölüm; üye olma, üyelikten ayrılma, Havanna Anlaşması’yla arasında olan ilişki ve uygulama yöntemlerinden ibarettir. Dördüncü bölüm ise; sanayileşmekte olan ülkelerin ihracatlarının geliştirilmesinden ibarettir.⁹⁰

1.4.3. GATT’ın İlkeleri

GATT Genel Anlaşması genel olarak dört ilkeye bağlıdır. Bunlar⁹¹

- En Çok Kayrılan Ülke Kuralı
- Ulusal Muamele Kuralı
- Koruma amacı olarak sadece gümrük vergilerinin kullanılması.
- Tarifeler yoluyla koruma.

En çok kayrılan ülke (most favored national) ilkesine göre bir ülke kendisine yakın olan veya karşılıklı işbirliği kapsamında çıkarları olduğu başka bir ülkeye ticari ayrıcalıklar tanıdığı zaman, GATT üyesi olan diğer ülkelere de aynı ayrıcalığı tanımak mecburiyetindedir.⁹² En çok kayrılan ülke kuralına bütün GATT üyeleri uymak zorundadır. Fakat uygulamaya bakıldığında bu ilkeye uymak yerine ülkelerin

⁸⁹ Gaye Yılmaz, **Kapitalizmin Kaleleri-II, WTO - Dünya Ticaret Örgütü**, Türkiye MAİ ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, İstanbul, Ekim,2001, s.28.

⁹⁰Büyüktaşkın, Uluslararası..., **a.g.e**, s.179-249.

Emin Ertürk, **Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye’nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar**, Ezgi kitabevi , Bursa, Mart ,1993, s.179.

⁹¹ Büyüktaşkın, Dünya Ticaret.....**a.g.e**, s.26.

⁹² Yılmaz, **a.g.e**,s.29.

daha çok uymaması söz konusudur.⁹³ Bu yararlanmalar sadece gümrük indirimlerinden ibaret olmayıp, ithalat ve ihracat alanlarında da uygulanan bütün kolaylıkları kapsamaktadır.⁹⁴

Genel Anlaşmanın I. Maddesine göre en çok kayrılan ülke kuralı aşağıdaki unsurları kendi bünyesinde bulundurmaktadır: ⁹⁵

- Akid taraflar birbirlerine şartsız olarak en çok kayrılan ülke kuralını, ithalat ve ihracata uygulanan veya gümrük vergileri, uygulama yöntemleri ve ithalat ihracatla bağlı işlemler ve kurallar tarafından uygulanacaktır,
- Her akit tarafın malının, diğer akit tarafa ithali zamanında mala, üçüncü bir ülkenin aynı özelliğe sahip malına oranla daha yüksek bir vergi uygulanmayacaktır,
- İthalatta da benzer kurallar geçerlidir,
- Akit tarafca, diğer bir ülkeye veya başka bir ülkeye gönderilen mala uygulanan menfaat, imtiyaz veya muafiyet aynı anda kayıtsız ve şartsız olarak, diğer tüm akit taraflara gönderilen aynı özelliğe sahip mallara da uygulanacaktır.

Sonuç olarak en çok kayrılan ülke kuralının uygulanması GOÜ tarafından sınırlı bir şekilde kullanılmaktadır. Çünkü, bir gelişmiş ülke (GÜ), sisteme üye GOÜ'e uyguladığı gümrük vergilerini karşılıksız şekilde kaldırmakta veya azaltmakta, bu uygulamayı diğer GÜ için yapmamaktadır.⁹⁶

Ulusal muamele kuralı iç pazara ilişkin düzenleme ve uygulamalar bakımından ithal ve yerli üretim malları arasında ayırım yapılmamasını öngörmektedir. Buna göre, yerli üretimden gümrük vergisine benzer bir vergi alınmamasına rağmen, ithal mal üzerinden gümrük vergisinin alınması ulusal muamele kuralına aykırı değildir.⁹⁷ Bu kurala örnek istisnalar ise hükümet satın almaları ve devlet desteklemeleridir. Günümüzde her iki istisna da anlaşma haline getirilmiştir. Önümüzdeki süreçte GATT içerisinde yer alan tüm bu istisnaların kaldırılacağı tahmin edilmektedir. Çünkü,

⁹³ Nazım Engin, **Uluslararası Ticarete Korumacı Eğilimler**, İTO Yayınları, İstanbul, 1992, s.21.

⁹⁴ Büyüktaşkın, Uluslararası ..., **a.g.e**, s.24-25.

⁹⁵ GATT Genel Anlaşması, **Resmi Gazete**, 26, Mayıs,1988, S. 19823, Madde I.

⁹⁶ Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Çok Taraflı Ticaret Sistemi – Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)**, Ankara, 2004, s. 3 (Çevrimiçi) <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/0c37a42a-d8d3-8566-45207a1b02ef35a6/dto.pdf> (Erişim Tarihi: 08.11.2015)

⁹⁷ Yılmaz, **a.g.e**, s.29.

günümüzde DTÖ içerisinde hazırlığı yapılan turların gündemini meşgul eden yeni yapılmış anlaşmaların hepsi zamanında GATT kapsamına alınmamış, ihmal edilmiş veya istisnai hüküm olarak dip notlara eklenmiş sosyal meselelerdir.⁹⁸

Koruma amacı olarak sadece gümrük tarifelerinin kullanılması ilkesi ile GATT korumacı uygulamaları açık bir şekilde sınırlandırmış ve anlaşmaya taraf olan ülkelerin sanayilerinin sadece gümrük tarifesi ile korunabileceğini göstermiştir. Tarifeler yoluyla koruma ilkesinde ise, GATT, tarife dışı engellerin bazı istisnalar hariç tümüyle yasaklanmasını ve tarifelerin giderek azaltılmasını istemiştir. Bunun da şeffaflığı sağlamanın en etkili yolu olduğunu savunmuştur.

1.4.4. GATT Turları

Önceki bölümde de belirtildiği gibi, GATT yalnızca mevcut durumu düzenlemenin yanı sıra dünya ticaretinin giderek serbestleşmesini de üstlenmektedir. Anlaşmaya taraf ülkelerin, bu anlaşmanın amaçlarına ulaşabilmesi için belirli dönemlerde veya ihtiyaç olduğunda bir araya gelerek, ortak karar almaları ve bu kararların somutlaştırılarak eyleme dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu bağlamda mevcut sorunların çözülmesi maskadıyla farklı zaman kesimlerinde “GATT Turları” adı altında toplantılar düzenlenmiştir.⁹⁹

Tablo1: Yıllar üzere GATT Turları

Yıllar	Yer/Toplantı Adı	Katılan Ülke Sayı	Müzakere Konuları	Yapılan Ağırlıklı Tarife İndirimleri
1947	Cenevre	23	Tarifeler	% 26
1949	Annecy	13	Tarifeler	% 3
1950-51	Torquay	38	Tarifeler	% 4
1955-56	Cenevre	26	Tarifeler	% 3
1961-62	Cenevre /Dillon	26	Tarifeler	% 4

⁹⁸ A.g.e, s.30.

⁹⁹ Meltem Sarıbeyoğlu, **Uluslararası Ekonomi Hukuku Açısından Dünya Ticaret Örgütü, Gümrük Birliği ve Türkiye**, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2010, s. 36.

	Turu			
1964-67	Cenevre /Kennedy Turu	62	Tarifeler ve anti-damping önlemleri	% 38
1973-79	Cenevre /Tokyo Turu	102	Tarifeler, tarife dışı önlemler, çok yanlı anlaşmalar	% 33
1986-94	Cenevre /Uruguay Turu	123	Tarifeler, tarife dışı önlemler, tarım, hizmetler, tekstil, sinai ve fikri mülkiyet hakları, kamu ihaleleri, anlaşmazlıkların çözümü, WTO'nun kurulması	% 38

Kaynak: WTO, The GATT years: from Havana to Marrakesh, (Çevrimiçi) http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm (Erişim Tarihi: 15.11.2015)

Anlaşma'nın ilk toplantısı olan Cenevre 47 Turunda önemli indirimler sağlanmış ve GATT'ın ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur. Bu müzakerelerde on milyar dolar miktarında ticaret hacmi müzakere edilmiş ve tarifelerde %35 dolayında indirim sağlanmıştır.¹⁰⁰ Batı Avrupa ülkelerinde ise ekonomiler kotalarla korunabilmek için ve ülkeler paralarını serbestçe dövizde çeviremedikleri için gümrük vergisi indirimleri bu ülkelerin ekonomilerine az miktarda fayda sağlamıştır.¹⁰¹

1947 Cenevre Turu sonrası yapılan 1949 Annecy (Fransa) Müzakeresi 1950- 1951 Torquay (İngiltere) Müzakeresi ve 1955-1956 Cenevre Müzakeresi çok da verimli geçmemiştir. Bu turlarda anlaşmaya üye olan ülkeler karşılıklı şekilde ayrı ayrı ürünler üzerinde yaklaşık %4 oranında ödünler vermiş ve bu ödünler en çok kayrılan ülke ilkesine göre bütün ülkelere uygulanmıştır.¹⁰² Annecy Müzakeresi'nde, Cenevre 47 Müzakeresi'ne katılmayan on ülkenin GATT'a katılması tartışılmış ve sonuca bağlanmıştır. Torquay Müzakeresi, katılım müzakeresi türünde yapıldığı için Annecy Müzakeresinden daha kapsamlı kabul edilmiştir. Çünkü bu oturumda, eski üyelerle birlikte yeni üyelere müzakerelere katılarak ortak kararın alınmasına katkıda

¹⁰⁰ Okan H. Aktan, "GATT Anlaşmaları: Analitik Tarihi", Tuğrul Çubukçu, ed., GATT "Uruguay Round" Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri, TÜSAV Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 1994.

Aydın, a.g.e, s.10-11.

¹⁰¹ Aktan, a.g.m, s.3.

¹⁰² **Understanding The WTO**, The GATT years: from Havana to Marrakesh, (Çevrimiçi) http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm (Erişim Tarihi: 15.11.2015)

bulmuşlardır. II. Cenevre Müzakeresi olarak da tanımlanan bu turda ABD müzakere heyetinin yetkileri, kongre tarafınca kısıtlanmıştır. Bu müzakere turu ile ikili müzakerelerden vazgeçilmesine yönelik yaklaşımlar Avrupa Konseyi'ndeki "Düşük Tarife Kulübü" (Low Tariff Club) ve GATT içerisindeki "Fransız Planı" vasıtasıyla somutlaşarak ortaya çıkmıştır.

Düşük Tarife Kulübü'nde herhangi bir karşılık beklemeden yüksek tarifelerin indirilmesinin yanısıra, düşük tarifelerin de değişmemesi savunulmuştur. Sonuç olarak 1956 Cenevre Konferansında Avrupa devletlerinin Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) olarak katılmak istemesi ve gümrük birliğine üye almaları sebebiyle GATT kurallarında tarife imtiyazı istemesiyle ve Avrupa Serbest Ticaret Sahası (European Free Trade Agreement- EFTA) tarafınca uygulanan otomatik indirim sistemi getirilmiştir.¹⁰³ Daha sonra Dillion Turu'nda bu esasa uygun bir indirim uygulanmamıştır.

Dillion Turu'na iki nedenden dolayı gerek görülmüştür. Birincisi, AET'nun kurulurak gümrük birliğine gitme yolunda önemli adımların atılması, ortak gümrük tarifelerinin uygulanması ve bu uygulamaların GATT düzeninde zorunlu görülmesiydi. İkincisi ise, ABD hükümetinin 1958 Ticaret Anlaşmasının Uzatılması Yasası'nı kabul etmekle çok taraflı ticaret konusuyla ilgili dört yıllık bir yetki almış olması ve bu durum olumlu bir gelişme olarak değerlendirilerek, yeni bir tarife müzakeresinin başlatılması gerektiği düşünülmektedir.¹⁰⁴

1964'de başlayıp üç yıl süren Kennedy Turu'nun başlamasında ABD ve Avrupa Topluluğu başlıca rol oynamıştır. Kennedy Turu'na kadar müzakereler esasen madde bazında ve iki taraflı olarak sürdürülürken, bu turda bu yöntem değiştirilerek, bazı istisnai durumlar hariç tüm tarifeleri kapsayacak ortalama bir orana indirilmesi esası üzerinde dayanan "toplular indirim" (across the board reduction) yöntemi kabul edilmiştir. Kennedy Turu'nun esasını 1963'te üye ülkelerin konuyla ilgili bakanları tarafından alınan ortak karara bağlı olarak yapılan Ticareti Geliştirme Yasası oluşturmuştur. Böylece, tarifelerde %50'ye kadar indirim elde edilmiştir.¹⁰⁵ Bu indirimlerin kapsamına sanayi ürünleri de dahil edilmiş olup, ülkelerin yalnız somut gerçekler göstererek bu

¹⁰³ Büyüktaşkın, Uluslararası ..., a.g.e, s.62.

¹⁰⁴ A.g.e

¹⁰⁵ Büyüktaşkın, Dünya Ticaret..., a.g.e. s.37.

indirimlerden yararlanabilmişlerdir. Bunların yanısıra ABD ile Avrupa Toplulukları dünya ihracatındaki paylarının %80'i olan ürünlerin gümrüklerinin tamamen kaldırılmasını teklif etmiştir. Kennedy Turu görüşmeleri gerek tarife dışı engeller, gerekse tarım ürünleri konusunda önemli başarılar elde edemedi ve Avrupa Ekonomik Topluluğu yüksek koruma yöntemine sahip Ortak Tarım Politikasını geliştirme imkanı bulmuştur¹⁰⁶. Tur sonucunda 33.000 tarife üzerinden anlaşma yapılmış ve bu tarifelerde ortalama %35 oranında indirim sağlanmıştır. Bunun yanısıra gümrük vergilerinde %36, sanayi ürünlerinde %35 ve tarım ürünlerinde ise %20 indirim sağlanmıştır. Ayrıca 3600 mal ve 40 milyar dolarlık ürüne uygulanan gümrük vergileri azaltılmıştır.¹⁰⁷ Kennedy Turu'nun temel amacı olan tahıl, et, süt ürünleri için gelişmiş ülkeler %70'e yakın tarife indirimlerine gitmişlerdir.¹⁰⁸

1970 yılların ilk yarısında dünya piyasalarında hakim olan ekonomik durgunluk, uluslararası parasal istikrarsızlık, enflasyon miktarında büyük artışların olması,¹⁰⁹ 1973 sonunda petrol fiyatlarında dört katı artması dünya ekonomik krizinin yaşanmasına ve Bretton Woods sisteminin çökmesiyle birlikte, serbest ticaret alanında kısıtlamalara sebep olmuştur.¹¹⁰ Bu sebeple 1973 Eylül'ünde başlayan ve dört yıl devam eden Tokyo Turu görüşmeleri başlamıştır. Bu müzakerelerde bütün uluslararası ekonomik ilişkilerin yeniden incelenmesi planlanmıştır. Bu kapsamda tarımsal ürün, hammadde ve sanayi ürünleri ticaretini engelleyen, yavaşlatan ve kısıtlayan uygulamalar da dahil edilmekle ticaretin bütün alanları incelenmiştir. Tarife dışı engellerde ise; anti-damping ve sübvansiyonlar *Vergiler Kodu* adı altında, altı yeni davranış kodu kabul edilmiştir. Bu kodlar vasıtasıyla üye ülkelere yasal düzenlemeler konusunda katkıda bulunulmuştur. Ayrıca GATT'a taraf olmayan herhangi bir ülke de bunları imzalayarak taraf olabilecektir. Örneğin, Türkiye Sübvansiyonlar Kodu'nu 1985 yılında imzalayarak, GATT'a taraf olmasa bile davranış kodlarını benimsemiştir.¹¹¹

Tokyo Turu çerçevesinde AGÜ ise karşılıklı olmama (non-reciprocity principle) ilkesi kabul edilmiştir. Bu ilkeye göre; AGÜ kendi ihraç ürünleri için kendi ülkesinde

¹⁰⁶ Tuğrul Çubukçu, "GATT "Uruguay Round" Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri", **TUİSAV Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Merkezi**, Ankara,1994, s.4.

¹⁰⁷ Karluk, **a.g.e.**, s.151.

¹⁰⁸ Parasız,**a.g.e.**, s.120.

¹⁰⁹ Büyüktaşkın, *Dünya Ticaret ...*,**a.g.e.**, s. 38.

¹¹⁰ Parasız, **a.g.e.**, s.120.

¹¹¹ Çeştepe, **a.g.e.**, s.243.

Çubukçu, **a.g.m.**, s.5.

tarife indirimlerinden yararlanma hakkına sahip iken, sanayi ülkeleri yaptıkları ithalatta karşılıklı olarak indirim yapamayacaktı. Ancak, zaten AGÜ sanayi malları üretmediği için bu ilkedan fazla yarar elde edememişlerdir.¹¹²

Tokyo Turu sonucunda %34'e varan tarife indirimleriyle birlikte, gümrük değerlemesi, hükümet alımları, sübvansiyonlar, telafi edici vergiler, antidamping ve ticarete teknik engeller gibi bir çok konuda 9 adet özel anlaşmayla 4 adet mutabakat metni üzerinde anlaşma sağlanmıştır.¹¹³

15 Eylül 1986' da Uruguay'ın Punta del Esta kentinde başlayan ve dört yıl sürmesi planlanan GATT görüşmeleri ancak 1993 yılı sonunda tamamlanabilmiştir.¹¹⁴ Uruguay Turu GATT tarihinin en uzun ve sonuç itibariyle de en donanımlı turudur.¹¹⁵ Sonuncu tur olan Uruguay Turu sonrası GATT, Dünya Ticaret Örgütüne dönüşmüş ve böylece anlaşma niteliği taşıyan GATT, DTÖ ile daimi bir örgüt yapısına kavuşmuştur.¹¹⁶ Uruguay Turu kapsamında 1967 ve 1971 Anlaşmaları'nın kabul edilmesiyle ilk kez *fikri mülkiyet hakları* GATT kapsamına alınmış ve belli standartlar getirilmiştir. Bu düzenlemeye göre bilgisayar programları 50 yıl, patent ve teknoloji hakları ise 10-30 yılı kapsayan süreçte koruma altına alınmıştır.¹¹⁷

Uruguay görüşmelerinin diğer önemli başarısı ise tarım sektörünün GATT denetimine alınması ve korumacılığın bu sektörde azaltılması olmuştur.¹¹⁸ Anlaşma çerçevesinde tarım sektöründeki bütün ticari engellerin tarifelere dönüştürüleceği, 6 yılda tarım ve ihracat sübvansiyonları bütçelerinin %36 azaltılırken, tarım ürünleri ihracatının %21 kısıtlanacağı planlanmıştır. Anlaşma kapsamında tarım pazarları, ithalata açılacak, ithal yasakları, gönüllü ihracat kotaları, değişken gümrük vergileri gibi tarife dışı engellerin ise gümrük vergilerine dönüştürüleceği planlanmıştır.¹¹⁹

¹¹² Seyidoğlu, **a.g.e.**, s.223.

¹¹³ Büyüktaşkın, Dünya Ticaret..., **a.g.e.**, s.39.

¹¹⁴ Parasız, **a.g.e.**, s.121,

Büyüktaşkın, Dünya Ticaret..., **a.g.e.**, s.41,

Seyidoğlu, **a.g.e.**, s.223,

Çubukçu, **a.g.m.**, s.12.

¹¹⁵ Çubukçu, **a.g.e.**, s.12.

¹¹⁶ Nil Karaca, "GATT'tan Dünya Ticaret Örgütü'ne", **Maliye Dergisi**, S.144, 2003, s.86.

¹¹⁷ Parasız, **a.g.e.**, s.122,

Çubukçu, **a.g.m.**, s.12.

¹¹⁸ **A.g.e**

¹¹⁹ Parasız, **a.g.e.**, s.122-123.

Tekstil ve giyim sektöründe ise mevcut olan bütün tarife dışı engeller 15 yıl içerisinde tarifeye dönüştürülecek¹²⁰, bu tarifelerde de %25 oranında indirim sağlanacak, gümrük vergileri büyük miktarda azaltılacak ve bu dönüşüm “*tarife kotaları*” yoluyla yapılacağı kararına varılmıştır.¹²¹

Sübvansiyonlar kodu bu turda da müzakereye çıkarılmış, ticareti çarpıtan sübvansiyon uygulamalarına karşı büyük ölçüde düzenlemeler getirilmiştir.¹²²

GOÜ'nün ilk defa GATT kapsamında tarifelerle ilgili olan kararları bütün olarak kabul edilmiş, en çok kötüye kullanılan kararlardan biri olan tarife engelleri uygulaması hakkı ülkelerin ödemeler dengesizliği sebebiyle büyük ölçüde kısıtlanmıştır.¹²³

Sonuç itibarıyla, “Nihai Senet” olarak tanımlanan Uruguay Turu, GATT Ticaret Komitesi'nin 15 Aralık 1993 tarihinde Cenevre toplantısında kabul edilmiş, 12-15 Nisan 1994 tarihinde Fas'ın Merakeş şehrinde yapılan Bakanlar Toplantısı'nda 125 ülkenin oylamasıyla yürürlüğe girmiştir.¹²⁴

1.5. Dünya Ticaret Örgütü

Bretton Woods Konferansı sonrası yapılandırılan IMF ve DB dünya ekonomi sistemine finans sağlamak, mali ve teknik yaptırımlar yapmakla görevlendirilmiştir. Anlaşmanın önemli tarafı olan ticaretin serbestleşmesi için ise Uluslararası Ticaret Örgütü'nün kurulması planlanmıştır. Ancak, uygulanacak makro ekonomik politikalar ile serbest ticaret arasında olan uyumsuzluk ve AB Kongresinin uyumsuz tavrı bu sözleşmenin kurulmasına engel olmuş, böylece anlaşmanın üçüncü ayağı eksik kalmıştır.¹²⁵ Bu eksikliği gidermek amacıyla, geçici çözüm olarak GATT kurulmuştur. 1994 Uruguay Turu'yla birlikte ise ticaret akışını denetleyen, yönlendirebilen ve gerek duyulduğunda sorunları çözebilen, süreklilik arzeden bir kuruluş olarak Dünya Ticaret Örgütü oluşturulmuştur. Bu gelişmeyle Bretton Woods Konferansının üçüncü ayağı tamamlanmıştır. DTÖ günümüzde, dünya ticaretini yönlendiren, dünya ticaretinin

¹²⁰ Çubukçu, **a.g.m.**, s.12.

¹²¹ Seyidoğlu, **a.g.e.**, s.224.

¹²² Çubukçu, **a.g.m.**, s.12.

¹²³ Parasız, **a.g.e.**, s.122-123.

¹²⁴ Büyüktaşkın, Dünya Ticaret..., **a.g.e.**, s.44.

¹²⁵ Ateş, **a.g.e.**, s.204.

kurallarını belirleyen, denetimini sağlayan ve Anlaşmazlıkların Hallı Mekanizması (AHM) ile ticari sorunlara çözüm üreten önemli bir kuruluş haline gelmiştir.¹²⁶ Bu gelişmeye çalışmanın devamında daha detaylı olarak değinilmektedir.

1.5.1. Uruguay Turu Öncesi Uluslararası Ticaretteki Sorunlar ve Dünya Ticaret Örgütü'nün Kurulmasındaki Etkiler

Bretton Woods Konferansı ile oluşturulmaya çalışılan yeni dünya düzeni (kapitalizm), 1970'li yıllarda petrol fiyatlarının yükselmesi sonucu ortaya çıkan ekonomik krizle, dünya reel gelirinin Petrol İhtaç Eden Ülkeler Birliği (OPEC)¹²⁷ ülkeleri lehine dağılımının artması ile GÜ'in milli gelirleri azalmış ve ekonomik alanda başlayan bölgeselleşme akımı güçlenmiştir.¹²⁸ AB ile Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA)¹²⁹ birlikleri arasında yaşanan gerginlikler dahada artmış, artan bloklaşmanın çok ciddi siyasi sorunlar yaratmasından endişe edilmiştir. Diğer yanda ise savaş galibi olan Sovyet tehdidine karşı daha güçlü olmak amacıyla AB ülkeleri arasında daha güçlü işbirliği yapılmıştır. Ancak soğuk savaş sonrası başlayan yeni küreselleşme süreci yeni uluslararası örgütlerin oluşmasına sebep olmuş; IMF, DB ve daha sonra GATT sistemi yaratılmıştır.

GATT çok taraflı sözleşme olup, sadece sanayi ürünlerindeki uluslararası ticarete uygulanacak temel ilkeleri kapsaması ve geçici karakter taşımasından dolayı zamanla daha kapsamlı bir örgüt oluşturulmasına olan ihtiyacı arttırmıştır. Diğer yandan

¹²⁶ Mustafa Özcan, "Dünya Ticaret Örgütü Doha Kalkınma Turu Müzakerelerini Ne Durdurdu? Tarih Tekerrürden Mi İbarettir?", **T.C Ekonomi Bakanlığı, Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, Sayı: 24, 2007, (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-doha-kalkinma-turu-muzakerelerini-ne-durdurdu-tarih-tekerrurden-mi-ibarettir_tr_mfa (Erişim Tarihi: 28.11.2015)

¹²⁷ OPEC, 9-14 Eylül 1960 tarihinde Bağdat'ta kurulmuştur. Bilinen dünya petrol rezervlerinin üçte ikisini ellerinde bulunduran 12 ülkenin oluşturduğu bir konfederasyondur. Kurucu üyeleri; Suudi Arabistan, İran, Kuveyt, Irak ve Venezuela'dır. Kuruluşta, sonradan Katar (1961), Libya (1962), Endonezya (1962), Ekvador (1963-1993), Birleşik Arap Emirlikleri (1967), Cezayir (1969), Nijerya (1971), Gabon (1975-1995) ve Angola (2007) katılmışlardır.

¹²⁸ Çubukçu, **a.g.m.**, s.8.

¹²⁹ NAFTA, ABD, Kanada ve Meksika devlet başkanları tarafından 12 Ağustos 1992'de Washington'da imzalanmıştır. NAFTA'nın amacı söz konusu üç ülke arasındaki ekonomik uçurumların kapatılarak Kuzey Amerika kıtasında toplu halde ekonomik ve toplumsal istikrar sağlamak ve ticarete uygulanan gümrük vergileri bazı istisnalar dışında belirlenen süreç içinde sıfırlanması olmuştur.

IMF'in uzun vadeli verdiği kredilerin tahsilatında sorunların yaşanması¹³⁰ da ekonomik düzenin bütün devletler tarafından kabul eteceği hukuksal bir altyapısının oluşturulması gereksinimini bir daha ortaya koymuştur. Daha sonra 1995'te DTÖ'nün kurulmasıyla GATT, kurumsal kimliğe kavuşmuş, sadece sanayi ürünlerinde değil, hizmet alanındaki ticaretle bağlantılı olan anti-damping, devlet yardımları, koruma ödemeleri, teknik engeller, fikri ve sinai mülkiyet hakları, çevre gibi bir çok alanı da kapsamıştır.¹³¹ Ayrıca GATT sistemindeki ticari serbestleşmenin dışında kalan GOÜ'ü de sisteme dahil etmek, yüksek tarife indirimleri uygulayarak farklı ödümler vermeye zorlamak maksadıyla, nihai tek senette birleşmeyi, küreselleşmenin bir şartı olarak ileri sürmüş ve kabul ettirmiştir. Özellikle GOÜ'ün sanayisinin önemli bir kısmını kapsayan tekstil ve giyim gibi alanlarda ihracatı zorlaştıran olumsuzlukları ortadan kaldırmak, bu alanlarda disiplin yaratarak doğru iş bölümünü sağlamak gibi etkenler DTÖ'nün kurulmasında etkili olmuştur.¹³²

Bunlara bağlı olarak DTÖ; Uruguay sonucu ortaya çıkan anlaşmanın uygulanmasının sağlanması, müzakereler için ortam oluşturulması, uyuşmazlıkların çözülmesi ve dünya ticaret polikalarının gözden geçirilmesini sağlayacak mekanizmaların kurulup, yönetilmesi ile görevlendirilmiştir.¹³³

1.5.2. GATT 47 ve DTÖ Arasındaki Farklar

DTÖ sadece GATT'ın geliştirilmiş şekli değil, tersine tamamen farklı yapıya ve karaktere sahip bir örgütlenmedir.¹³⁴ Bu iki kuruluş arasındaki farkları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;

- GATT hiçbir kurumsal yapıya sahip olmayan ve kuruluş amacı 1940'ta Uluslararası Ticaret Örgütü'nü kurmak olan, bu maksatla çeşitli kurallara sahip çok taraflı anlaşmadır.

¹³⁰ Metin Aydoğan, **Yeni Dünya Düzeni Kemalizm ve Türkiye, 20.yy'ın Sorgulanması**, Cilt II, Otopsi Yayınları, İstanbul, 1999, s.508.

¹³¹ Ateş, **a.g.e.**, s.205.

¹³² Mehmet Tuğba Ongun, "Yeni Dünya Düzeninde DTÖ Sistemi ve Sorunlar", **Ekonomik Yaklaşım**, C.14,S.49, 2003, s.72.

¹³³ Büyüktaşkın, **Dünya Ticaret...**, **a.g.e.**, s.45.

¹³⁴ Ateş, **a.g.e.**, s.21.

- GATT geçici faaliyet göstermesi maksadıyla oluşturulmuş ve 40 yıl süren faaliyetten sonra sürekli anlaşmaya çevrilmek istenmiştir. Buna karşın, DTÖ taahhütleri süreklilik arz etmektedir.
- GATT kuralları, sadece mal ticaretini kapsarken, DTÖ mal ticaretinin yanısıra, hizmetler ticareti ve ticari niteliğe sahip fikri mülkiyet haklarını da korumaktadır.¹³⁵
- Anlaşmazlıkların çözümü noktasında DTÖ, GATT’tan daha güçlüdür. GATT sisteminde anlaşmazlıkların çözümü, GATT Konsey üyeleri ile tartışmanın tarafları arasında düzenlenen toplantıda bütün üyelerin anlaşma sağlamaları sonucunda halledilmekteydi. DTÖ’de ise, tartışmayla ilgili ortaya konulan çözüm hükümleri, bütün üyelerin katıldığı Anlaşmazlıkların Halli Organı (AHO)’nın karşı çıkması durumunda oybirliği ile reddedilebilmektedir.¹³⁶

1.5.3. DTÖ Kuruluş Anlaşması

DTÖ, nihai senet olma özelliği taşıyan DTÖ Kuruluş Anlaşması ile kurulmuş ve bu anlaşmanın VIII. Maddesi, I. Paragrafında belirtildiği gibi 28 adet Çok Tarafli ve Çoklu Ticaret Anlaşması ve bunlara bağlı olan hukuki metinlerden oluşmaktadır.¹³⁷ DTÖ Anlaşması; mal, hizmet ve fikri mülkiyet haklarını da kapsayan, dört adet ek anlaşma ve bu eklerin alt anlaşmalarından oluşmaktadır.

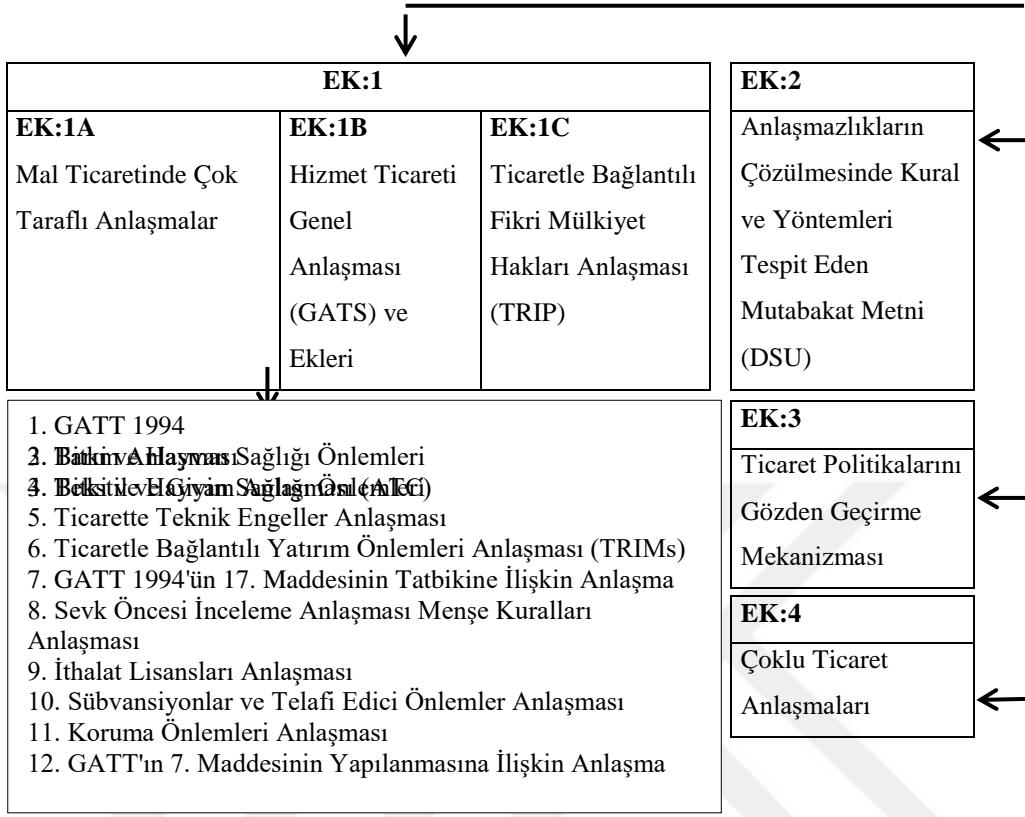
¹³⁵ Gelir İdaresi Başkanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler İdare Başkanlığı, “GATT Bilgilendirme Rehberi”, Yayın Numarası: 95, Ankara, 2009, s7.

Seyidoğlu, a.g.e, s.217.

¹³⁶ Heywood Andrew, **Küresel Siyaset** çev. Nosuh Uslu ve Haluk Özdemir, Adres Yayınları, Ankara, Ağustos, 2014, s.556.

¹³⁷ DTÖ Kurucu Anlaşması, **Resmi Gazete**, S.22213, 25, Şubat, 1995.
DTÖ Kurucu Anlaşması, Madde VIII.

Şekil 1:Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması (Marakeş Anlaşması)

Kaynak: Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar**, Turhan Kitabevi, Ankara,2002, s.160.

Ek 4'te yer alan Çoklu Ticaret Anlaşmaları kendi alt başlığında 4 farklı anlaşmayı içermektedir;

- Sivil Uçak Ticareti Anlaşması
- Devlet Alımları Anlaşması
- Uluslararası Süt Ürünleri Anlaşması
- Uluslararası Sığır Eti Anlaşması

Uluslararası Süt Ürünleri Anlaşması ve Uluslararası Sığır Eti Anlaşması 01.01.1998 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır.

Yukarıda belirtilmiş olan Ek 1,2 ve 3'de varolan anlaşmalar ve bunlara bağlı olan alt hukuki metinler DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın ayrılmaz bir bölümüdür. Yani,

Kurucu Anlaşmayı imzalayan tüm üye devletler, söz konusu olan diğer alt anlaşmaları ve onlara bağlı hukuki metinleri de koşulsuz şartsız kabul etmiş sayılırlar.¹³⁸

Ancak bu Kurucu Anlaşma'nın II. Maddesinin III. Paragrafında belirtildiği gibi, Ek 4'te yer alan Çoklu Ticaret Anlaşmaları sadece bu anlaşmayı imzalayan taraflar için bağlayıcıdır. Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları, tarife dışı engelleri, özel tarife tavizleri ve taahhütleri listesini, üyelerin kendi pazarlarına yönelik düzenlemelerini, yerli üretici ve tacirlere verilecek desteğin belirlenmesine ilişkin kuralları düzenlemektedir.

GATS, hizmet sektörüne yönelik düzenlemeleri kapsamaktadır. Ayrıca, DTÖ üyelerinin uluslararası hizmet pazarına girişinde sağlanmaları gereken şartları kapsamaktadır.

TRIPS'de ise; uluslararası ticaretteki engelleri ve sorunları aradan kaldırmak amacıyla fikri mülkiyet haklarının korunmasında yeterliliği ve etkinliği arttırmak, uygulamaya ilişkin usul ve yöntemleri belirlemek bu anlaşma yoluyla hayata geçirilmektedir.¹³⁹

1.5.3.1. DTÖ'nün Amacı

DTÖ'nün amaçları ayrıntılı olarak Anlaşma'nın III. Maddesinde aşağıdaki şekilde gösterilmiştir;¹⁴⁰

- En temel işlevi DTÖ kapsamında imzalanan çok taraflı ve çoklu ticaret anlaşmalarının uygulanmasını ve denetimini doğru şekilde sağlamak,
- Uluslararası ticaretteki ayrımcılık uygulamalarının ortadan kaldırılması,
- Üye devletlerin hayat standartlarını yükseltmek,
- Tam istihdamı sağlamak,
- Mal hizmet üretimini ve ticaretini geliştirmek,

¹³⁸ Bernard Hoekman, "The WTO: Function and Basic Principles", Bernard H, Aaditya Mattoo ve Philip English (der), Development, Trade and The WTO, A Handbook, **The World Bank**, Washington D.C; 20433, 2002, s.45. (Çevrimiçi) http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2004/08/19/000160016_20040819140633/Rendered/PDF/297990018213149971x.pdf (Erişim Tarihi: 02.01.2016)

¹³⁹ DTÖ Kurucu Anlaşması, 1C. Eki.

¹⁴⁰ DTÖ Kurucu Anlaşması, Madde III.

- Çevreyi korumak,
 - Üye devletlerin pazara yönelik talebini desteklemek,
 - Dünya kaynaklarını tam ve sürdürülebilir kalkınma hedefine uygun şekilde kullanımına izin vermek,
 - Değişik ekonomik düzeyde olan üye devletlerin ihtiyaçlarını karşılamak için kendi kaynaklarını da geliştirmek
- DTÖ'nün amaçlarındandır.

DTÖ, üye devletlerin kendi ticaret politikalarını uygulamasında şeffaf, öngörülebilir ve ülkeler arasında ayırım yapmayan düzenlemeler yapmalarını ön görmektedir. Anlaşma, üye devletlerin ticaret alanındaki düzenlemelerinin DTÖ Kuralları'na uymayan taraf olduğu zaman, bundan şikayetçi olan diğer üye ülkelere; tüm sorunların giderilebilmesi için idari çözüm mekanizması olan, AHO'ya şikayet edebilme hakkı vermektedir.¹⁴¹

Bu anlaşmada DTÖ'nün iki temel amacı vardır. Birincisi, mal ve hizmetin uluslararası düzeyde serbestçe dolaşmasını sağlayabilmek için üye devletlerin kendi iç pazarlarına, diğer devletlerin girmesini kolaylaştıran düzenlemeler getirilmesi ve zaman içinde varolan tüm ticari engelleri tamamen kaldırmalarını sağlamaktır. Eğer bu durumdan şikayetçi olan veya bu kurala uymayan devletler varsa onlar arasındaki sorunları çözmek de için Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması'na müracaat etmektir.

1.5.3.2. DTÖ'nün İşlevleri

Kurucu Anlaşma'nın III Bölümünde DTÖ'nün işlevleri aşağıdaki şekilde belirtilmiştir;

- DTÖ Kurucu Anlaşmasının ve Çok Taraflı Ticaret Anlaşması'nın uygulanması, idaresi ve işleyişini kolaylaştırmak ve denetlemek,
- Çok Taraflı Ticaret Anlaşması ve eklerinde belirtilen konulara ilişkin sık sık müzakereler ve forumlar düzenlemek, görüşmelerin sonuçlarını uygulamak,

¹⁴¹ Uğur Emek, **Uluslararası Ticaret Tahkim Prosödürü**, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1999, s.1

- Anlaşma'nın II. Ekinde belirtilen Anlaşmazlıkların Çözülmesi Konusundaki Kural ve Yöntemleri Belirleyen Mutabakat Metni – AHMM'nin yönetilmesini sağlayacaktır,
- Anlaşma'nın III. Ekinde belirtilen Ticaret Politikası İnceleme Mekanizmasının (TPRM) yönetilmesini sağlamak,
- Sonuncusu da küresel ekonomik politika oluşturulmasında daha fazla istikrar sağlamak amacıyla, Uluslararası Para Fonu, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) ve bunlara bağlı kuruluşlarla ortak hareket etmektedirler.¹⁴²

1.5.3.3. DTÖ'nün Kurumsal Yapısı

DTÖ'nün genel merkezi İsviçre'nin Cenevre kentinde bulunmaktadır. DTÖ'nün maksadı, bakanlar konferansı tarafından kabul edilecek kararlara göre üye devletler arasındaki ticari ilişkileri forum yada forumlar düzenlemek yoluyla şekillendirmek ve forum sonuçlarının uygulanabilmesi için gereken ortamı yaratmaktır.¹⁴³ DTÖ'de karar alma mekanizması GATT 47'de olduğu gibi uzlaşma (consensus) yöntemiyle yapılmaktadır. Bu yöntem; üye devletlere, çok taraflı ticaret sisteminin yararına olacak fikirlere katılsa da, kendi çıkarlarını da gözönüne alabilmesi imkanını sağlamıştır. Uzlaşmanın kabul edilmediği durumlarda ise oylama yapılmasına karar verilmiştir.¹⁴⁴ Her üye bir oy kullanma hakkına sahip olacak, AB üyesi ülkeler ise tek oy yerine, üye sayısı kadar oy kullanabilecektir.¹⁴⁵ Fikir birliğinin sağlanamadığı durumlarda ise; oylama yöntemi kullanılmakta ve oy çoğunluğuyla karar verilmektedir.¹⁴⁶

DTÖ Anlaşmaları'nda kabul edilmiş dört farklı oylama şekli vardır. Birincisi; Üye devletlerin 3/4 oyuyla Çoktaraflı Ticaret Anlaşması oluşturulabilir.¹⁴⁷ İkincisi; Bakanlar Konferansı 3/4 oy çoğunluğuyla uluslararası anlaşma ile herhangi bir ülkeye yüklenen sorumluluğu kaldırabilmektedir. Üçüncüsü; uluslararası anlaşmaların kararlarının iptal edilmesi yalnız tüm üyeler tarafından kabul edilirse üye kararlarının

¹⁴² DTÖ Kurucu Anlaşması, Madde III.

¹⁴³ DTÖ Kurucu Anlaşması, Madde III, Paragraf I ve II.

¹⁴⁴ Büyüktaşkın, Dünya Ticaret..., a.g.e, s.46.

¹⁴⁵ DTÖ Kurucu Anlaşması Madde IX.

¹⁴⁶ Ateş, a.g.e, s.206.

¹⁴⁷ DTÖ Kurucu Anlaşması Madde X. Paragraf III.

taşıdığı niteliğine bağlı olarak 2/3 oy çoğunluğu ile alınabilmektedir.¹⁴⁸ Sonuncusu da; yeni üyenin alınması ancak Bakanlar Konferansı'nda 2/3 oy çoğunluğu ile elde edildikten sonra gerçekleştirilebilmektedir.¹⁴⁹

DTÖ' nün yapısına ilişkin IV. Madde de belirtildiği gibi, DTÖ' nde kararların çoğunluğu tüm üye devletlerin katılımıyla, en az iki yılda bir kez toplanan Bakanlar Konferansı'nda (Ministerial Conference) ya da üye devletlerin temsilcileri veya büyükelçilerinden oluşan Genel Konsey (General Council) tarafından belirlenecektir.¹⁵⁰ Bakanlar Konferansı, atanan genel müdür, personeller ve Sekreteryaya'dan oluşmaktadır. DTÖ'nün fonksiyonlarını yürütmekte ve bunun için gerekli olan faaliyetleri hayata geçirmektedir. VI. maddenin IV. paragrafında belirtildiği üzere genel müdür ve sekreteryanın üstlendiği sorumluluklar tamamen uluslararası niteliğe sahiptir ve bağımsızdır.¹⁵¹

Genel Konsey, tüm üyelerin temsilcilerinden oluşmakta ve gerekli zamanlarda toplanarak Bakanlar Konferansı'nın olmadığı dönem arasında bu boşluğu doldurmak ve işleri yürütmektedir.¹⁵² Ayrıca, Genel Konsey, Anlaşma ile kendisine verilen görevleri yerine yetirmek ve Ticaret Politikası İnceleme Birimi ve Anlaşmazlıkların Halli Organı şeklinde de toplanmaktadır. Ticaret Politikası İnceleme Birimi, üye devletlerin ticaret politikalarını belirli aralıklarla incelemekte, Anlaşmazlıkların Halli Organı ise, üye devletler arasında çıkan anlaşmazlıkları çözmek ve karara bağlamaktır. Genel Konsey aynı zamanda Mal Ticareti Konseyi, Ticaretle Bağlı Fikri Mülkiyet Hakları Konseyi ve Hizmetler Ticaret Konseyi sorumluluğunu da üstlenmektedir.¹⁵³ Bu üç konsey istediği kadar yardımcı alt organ kurabilir ve bu organlar bağlı olduğu konseyin izin verdiği ölçüde kendi kurallarını oluşturabilirler.¹⁵⁴

DTÖ'de Genel Sekreter tarafınca yönetilen ve merkezi Cenevre'de yerleşen bir Sekreteryaya mevcuttur. Genel Sekreter, Bakanlar konferansı tarafından atanmakta ve

¹⁴⁸ DTÖ Kurucu Anlaşması, Madde X. Paragraf IV.

¹⁴⁹ DTÖ Kurucu Anlaşması, Madde XII. Paragraf II.

¹⁵⁰ T.C Dışişleri Bakanlığı, "Dünya Ticaret Örgütü", (Çevrimiçi), <http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-dto.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 12.12.2015),

DTÖ Kurucu Anlaşması, Madde IV

¹⁵¹ DTÖ Kurucu Anlaşması, Madde VI

¹⁵² Ateş, **a.g.e.**, s.207.

¹⁵³ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.37.

DTÖ Kurucu Anlaşması Madde IV., Paragraf V.

¹⁵⁴ DTÖ Kurucu Anlaşması, Madde IV.

onun görev, yetki, hizmet şartlarını ve süresini belirlemektedir. Genel Direktör ve Sekreteryaya çalışanlarının sorumlulukları uluslararası nitelik taşımaktadır ve görev süreleri boyunca herhangi bir hükümetten ya da DTÖ dışı bir kurum tarafından talimat alamazlar. Sekreteryanın asıl görevi, farklı konseyler ve Bakanlar Konferansı'na teknik destek sağlamak, gelişmekte olan ülkelere teknik yardımda bulunmak, dünya ticaretini araştırmak ve kamuoyuna medya yoluyla yapılan işlerle ilgili bilgi vermekten ibarettir. Tüm bu fonksiyonlara rağmen, sekreteryaya karar verme özelliğine sahip değildir.¹⁵⁵

Bu kurumlar dışında Bakanlar Konferansı, Ticaret ve Kalkınma Komitesi, Ödemeler Dengesi Kısıtlamalar Komitesi, Bütçe Mali ve İdari İşler Komitesi'nden oluşmaktadır. Bu komiteler, tüm üyelerin temsilciliğine açık olup, Genel Konsey tarafından kendine verilen görevleri yerine getirmektedir.¹⁵⁶

1.5.3.4. DTÖ'de Üyeler, Katılım Süreci ve Çekilme

DTÖ, 1994' te GATT Kurucu Anlaşması ilk kez imzalandığında bünyesinde 128 üye bulundurmaktayken, 26 Nisan 2015'te Seyşeller Adaları'nın da katılımıyla üye sayısını 161'e yükseltmiştir.¹⁵⁷ Bunun yanısıra 24 ülkenin de katılımı devam etmektedir.¹⁵⁸ DTÖ'ne üye olmak isteyen ülke önce gözlemci ülke olarak kabul edilmekte ve bu tarihten itibaren beş sene katılım müzakerelerine devam etmektedir.¹⁵⁹ Katılım konusundaki kararlar Bakanlar Konferansı tarafından DTÖ üyelerinin 2/3 oy almasıyla yapılmaktadır. Çoklu Ticaret Anlaşması'na katılım da bu anlaşmanın hükümlerine göre belirlenmektedir.¹⁶⁰

DTÖ'ne katılım süreci dört kademededen oluşmaktadır. İlk olarak, aday olan ülke DTÖ'ne, kendi tüm ticari politikalarını dosya halinde hazırlayıp yazılı şekilde başvuru yapmaktadır. Genel Konsey bu başvuru talebini olumlu değerlendirerek, bu ülkenin

¹⁵⁵DTÖ Kurucu Anlaşması, Madde VI.

Ateş, **a.g.e**, s.207.

DTÖ Kurucu Anlaşması, Madde VI, Paragraf III.

¹⁵⁶ DTÖ Kurucu Anlaşması, Madde IV, Paragraf VII.

¹⁵⁷ WTO, **Understanding The WTO: The Organization Members and Observers**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm (Erişim Tarihi: 14.11.2015)

¹⁵⁸ Sait M. Akman, "Hokey Sopaları, Küreselleşme ve Dünya Ticaret Sisteminin Geleceği: Deardoff'u Tamamlayıcı Notlar", **Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları**, Yıl: 3, Sayı: 1-2, 2008, s.45.

¹⁵⁹ Sarıbeyoğlu, **a.g.e**, s.288.

¹⁶⁰ DTÖ Kurucu Anlaşması, Madde XII, Paragraf II ve III.

DTÖ'ne katılımına ilişkin "çalışma grubu"(working party) kurulmasını kararlaştırır. Çalışma Grupları tüm DTÖ üyelerine açıktır. Aday ülkenin hazırladığı tüm belgeler Çalışma Grubu tarafından incelenir ve belge halinde (memorandum) DTÖ Sekreteriyasına sunulur.¹⁶¹ İkinci olarak, Çalışma Grubunun İncelemeleri ve İkili Taviz Müzakerelerinin yapılmasıdır. Çalışma Grubu incelemelerini bitirdikten sonra, adaylar arasında ikili müzakereler başlar. Her bir ülkenin kendine özgün ticari özellikleri ve çıkarları olduğu için bu müzakereler ikili paket halinde yürütülmektedir. Müzakerelerde tarife miktarları, spesifik pazara giriş taahhütleri, mal ve hizmetlerle bağlı olan diğer politikalar üzerinde durulmaktadır. Aday ülkenin izleneceği taahhütler, ikili paket halinde müzakere edilirken "ayrım gözetmeme"(non-discrimination) prensibi ile DTÖ üyesi olan bütün devletlere eşit şekilde uygulanması sağlanmaktadır. Üçüncüsü, Katılım Protokolünün yapılması sürecidir. Aday ülkelerin ticaret rejimi ve pazara girişte üslenecikleri çalışma grubu tarafından incelendikten sonra, rapor hazırlanarak "katılım protokolü" (protocol of accession) ve "taahhütler listesi" (schedules/ lists of commitment) ile birlikte sunulur.¹⁶² Son olarak ise, karar alma süreci başlamaktadır. Bu süre zarfında üye devletler, hazırladıkları rapor, protokol ve listelerden oluşan belgeleri DTÖ Genel Konseyi veya Bakanlar Konferansı'na sunar. DTÖ üyesi ülkelerin tümünün mutabakatıyla katılım protokolünü imzalayan aday ülke, üye statüsünü kazanır.¹⁶³

Bu sürece daha yakından bakmak için Rusya Federasyonu'nun DTÖ'ne katılım sürecini inceleyebiliriz. Rusya Federasyonu üyelik başvurusunu Haziran 1993'te yapmış, başvuru DTÖ tarafından olumlu kabul edildikten sonra, gözlemci ülke statüsü kazanmıştır. Çalışma Grubu'nun 10 Kasım 2011 tarihinde Cenevre'de gerçekleştireceği toplantıda, katılıma ilişkin şart ve tavizlerden oluşan Çalışma Grubu Raporu kabul edilmiştir. On sekiz yıl süren uzun katılım müzakerelerinin sonunda Rusya

¹⁶¹ Dış Ticaret Mevzuatı, **DTÖ'ye Katılım Süreci**, s.1, (Çevrimiçi) <http://www.orgtr.org/tr/dtoye-katilim-sureci> (Erişim Tarihi; 15.11.2015).

¹⁶² WTO, **Accession: Explanation** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/acces_e.htm (Erişim Tarihi: 18.11.2015).

¹⁶³ Dış Ticaret Mevzuatı, **DTÖ'ye Katılım Süreci**, s.1, (Çevrimiçi) <http://www.orgtr.org/tr/dtoye-katilim-sureci> (Erişim Tarihi; 15.11.2015).

Federasyonu'nun üyeliği 15-17 Aralık 2011 tarihinde gerçekleştirilen VIII. Bakanlar Konferansı'nda kabul edilmiştir.¹⁶⁴

Herhangi bir üye devlet DTÖ Genel Müdürlüğü'ne yazılı olarak çekilme bildirgesi gönderdikten altı ay sonra bildirgenin yürürlüğe girmesiyle anlaşmadan çekilebilmektedir. Ancak, üye devlet Çoklu Ticaret Anlaşmalarına üye ise, çekilme şartları taraf olduğu anlaşmanın hükümlerine göre belirlenmektedir.¹⁶⁵

1.5.3.5. DTÖ'de Karar Alma, Yorum, Aykırılık ve Değişiklik

DTÖ'de karar alma sistemi, Kurucu Anlaşma'nın IX. Maddesinde belirtilmiştir. Olağanüstü durum olmadığı sürece DTÖ, GATT 47'de olduğu gibi konsensüs yöntemiyle yani, "uzlaşma yolu" ile karar almaktadır. Konsensüs yolu ile kararın alınmadığı durumlarda ise oylama yöntemine başvurulmaktadır.¹⁶⁶ Konsensüs yönteminde; karar alma sırasında toplantıda hazır bulunan herhangi bir üye devlet alınacak karara doğrudan itiraz etmez veya çekincesi olduğunu belirtmezse, karar yetkili organ tarafından onaylanmaktadır. Görüldüğü gibi konsensüsle karar alma oybirliği ile karar almadan farklıdır. Bu karar alma yönteminde, her hangi bir itirazın yapılmaması veya çekincenin bildirilmemesi halinde, herkesin aynı fikirde olup, birlikte hareket ettiği kabul edilmektedir.¹⁶⁷

Önceden de belirtildiği gibi, konsensüsle karar alınmadığı durumlarda oylama yöntemine geçilmektedir. Bu yöntemde karar oy çoğunluğuna göre belirlenmektedir. Her bir DTÖ üyesinin bir oy kullanma hakkı vardır. AB'nin kendi oy hakkını kullandığı durumlarda, oy sayısı kendine üye olan ülke sayısına eşit olacak, kullandığı 1 oy, 28 oya

¹⁶⁴ Rusya Federasyonu'nun DTÖ'ne Katılımına İlişkin Değerlendirme, **TEPAV Ticaret Çalışmaları Merkezi Raporu**, s.8. (Çevrimiçi) http://gebzeto.org.tr/upload/duyuruekler/3400_1a67777be655d635937daa712bf07ad6.pdf . (Erişim Tarihi:15.11.2015) .

T.C Ekonomi Bakanlığı, "**Dış Ticaret Politikası ve Vergiler** Makalesi, Ankara 2014, (Çevrimiçi) http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Rusya%20Federasyonu/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-160813&_afLoop=176365905958798&_afWindowMode=0&_afWindowId=null#!%40%40%3F_afWindowId%3Dnull%26_afLoop%3D176365905958798%26contentId%3DUCM%2523dDocName%253AEK-160813%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Dg5atlu4cb_163 (Erişim Tarihi:15.11.2015)

¹⁶⁵ DTÖ Kurucu Anlaşması, Madde XV, Paragraf I ve II.

¹⁶⁶ DTÖ Kurucu Anlaşması, Madde IX, Paragraf I.

¹⁶⁷ Sarıbeyoğlu, **a.g.e**, s,39.

eşit tutulacaktır. Sonuç olarak, AB ile üye ülkelerin kullandığı oy sayısı, birliğe üye devletlerin sayısından fazla olmayacaktır.¹⁶⁸

DTÖ Kurucu Anlaşması'nın yorumlanmasına ilişkin kararlar, IX. Maddenin II. Paragrafında belirtilmiştir. Bu karara göre, Bakanlar Konferansı ve Genel Konsey DTÖ Kurucu Anlaşması ve Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları'nın yorumlarını onaylamakta tek yetkili kurumdur. Ancak, Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları yorumlanacağı zaman, söz konusu anlaşmanın denetleyicisi olan Konsey'in tavsiyeleri sorulmalı ve yorumların kabul kararı mutlaka 3/4 oy çoğunluğu ile alınmalıdır.¹⁶⁹

GATT 47 Anlaşması'nın XXV'nci maddesinde ortaya çıkmış olan zorluklar nedeniyle DTÖ Anlaşması'nda vazgeçme yöntemine ilişkin birtakım güvenceler alınmıştır. Burada, "vazgeçme" ile kastedilen üyelere birinin anlaşmada belirtildiği üzere yapması gereken yükümlülükler hakkında Bakanlar Konferansı'na vazgeçme kararı vermesidir.¹⁷⁰ Böyle bir kararın alınabilmesi için;¹⁷¹

- İlk olarak, aykırılık kararının verilmesine yönelik talepler, konsensüs yöntemine uygun olarak Bakanlar Konferansı'na sunulacak ve 90 gün içerisinde bu talepler incelenecektir. Bu süre içerisinde konsensüse ulaşılmazsa, aykırılık kararı üyelerin 3/4 oy çoğunluğu ile alınacaktır.
- EK 1A, 1B ve 1C'de belirtilen Çok Taraflı Ticaret Anlaşması ve ekleri üzerindeki aykırılık kararı, Mal Ticaret Konseyi, Hizmet Ticaret Konseyi ve TRIPS Konseyi tarafından 90 gün içerisinde incelenmek için verilmektedir. Bu süre zarfı sonunda, ilgili Konsey, Bakanlar Konferansı'na rapor hazırlayarak sunmak durumundadır.

Bakanlar Konferansı aykırılık ile ilgili karar alırken, bu kararı yaratan olaganüstü durumu, aykırılığın şartlarını ve bitiş tarihini belirlemektedir. Bir yılı aşan aykırılık kararları, verildiği tarihten itibaren her yıl gözden geçirilir ve Bakanlar Konferansı aykırılığı yaratan durumun hala geçerli olup olmadığını, şartları yerine getirip getirmediğini kontrol etmektedir. Bakanlar Konferansı Raporları'ndan çıkan

¹⁶⁸ DTÖ Kurucu Anlaşması, Madde IX, Paragraf I.

¹⁶⁹ DTÖ Kurucu Anlaşması, Madde IX, Paragraf II.

¹⁷⁰ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.41.

Gaye Yılmaz, **a.g.e.**, s.27.

¹⁷¹ DTÖ Kurucu Anlaşması, Madde IX, Paragraf II, a ve b Metni.

sonuca göre aykırılık kararı süresini uzatabilir, şartlarını değiştirebilir veya kararı sonlandırabilir.¹⁷²

DTÖ Anlaşmaları'nda değişikliğin yapılması son derece zor bir işlemdir. Anlaşmada herhangi bir değişiklik teklifini Bakanlar Konferansı vasıtasıyla üyelerin kabulüne sunmadan en az 90 gün önceden toplantı listesine koyabilmek gerekmektedir.¹⁷³ Bu süre içerisinde, Bakanlar Konferansı bu teklifi üye devletlerin onayına sunulup sunulmaması kararına konsensüs yoluyla varmaktadır. Anlaşma'nın bazı maddeleri oylama yoluyla değiştirilebilir. Bu durumda karar, üyelerin oylaması sonucu 2/3 oy çoğunluğuyla kabul edilebilir. Ancak, bu değişiklikler sadece kararı kabul eden üyeler tarafından bağlayıcı olacaktır. Bazı durumlarda ise, Bakanlar Konferansı 3/4 oy çoğunluğu ile kabul ettiği değişikliğin tüm üye ülkeler tarafından kabulünün zorunlu olduğunu kararlaştırabilir. Bu kararı kabul etmeyen ülkeler Anlaşma'dan çekilme hakkına sahiptirler. Üye ülke Anlaşma'da kalmak isterse, Bakanlar Konferansı'nın olumlu izni halinde DTÖ üyesi olarak kalabilirler. Bu kararı kabul etmeyen ülkeler Anlaşmadan çekilme hakkına sahiptirler.¹⁷⁴

1.5.4. DTÖ'nün İlkeleri

DTÖ Anlaşmaları, tarım, tekstil ve giyim, bankacılık ve telekomünikasyon, hükümet alımları, fikri mülkiyet hakları ve birçok farklı alanlarda ticaret faaliyetini kendi bünyesinde bulundurmaktadır. Bir birinden farklı konuları içeren anlaşmaların esası sağlam temel ilkeler üzerine kurulmuştur. Bu ilkeler, Çok Taraflı Ticaret Sistemi'nin temel yapısını oluşturmaktadır. Bu ilkelerden, en çok kayrılan ülke ilkesi ve ulusal işlem ilkesi GATT 47'de olduğu gibi, DTÖ'de de kabul edilmiş ve ayrımcı olmama ilkesi adı altında birleştirilmiştir. Ek olarak şeffaflık ve öngörülebilirlik, karşılıklı olma,

¹⁷² DTÖ Kurucu Anlaşması, Madde IX, Paragraf IV.

¹⁷³ Sarıbeyoğlu, a.g.e, s.41,

DTÖ Kurucu Anlaşması Madde X, Paragraf I.

¹⁷⁴ DTÖ Kurucu Anlaşması, Madde X, Paragraf III ve V.
Sarıbeyoğlu, a.g.e, s.41.

pazara giriş, tarifelere bağlı kalma gibi birçok ilkesi de mevcuttur.¹⁷⁵ Bu ilkeleri detaylı olarak incelemek çalışmanın özünde ulaşılması gereken konu için oldukça önemlidir.

1.5.4.1. DTÖ’de Ayrımcı Olmama İlkesi

GATT’ın temel ilkelerinden olan ayrımcı olmama ilkesi, DTÖ Anlaşmalarında daha da kapsamlı hale getirilerek çok taraflı ticaret sisteminin esasını oluşturmaktadır. Bu kapsamda, devletler kural olarak anlaşma tarafları arasında ayırım yapmamaktadırlar. Yani, DTÖ üyesi olan herhangi bir devlete uygulanan kolaylıklar, anlaşma tarafı olmayan devletlere bile uygulanmak zorundadır. Bu ilke, GATT 47 Anlaşması’nın yanısıra, Hizmet Ticaret Genel Anlaşması’nın II. Maddesinde ve TRIPS Anlaşması’nın IV. Maddesinde de yer almaktadır.¹⁷⁶ Bu ilke iki alt başlık altında incelenecektir.¹⁷⁷

1.5.4.1.1. DTÖ’de En Çok Kayrılan Ülke İlkesi

GATT 94’ün I. Maddesinin ilk cümlesinde en çok kayrılan ülke kuralı aşağıdaki şekilde belirtilmiştir;

“Bir Üye (tarafından) diğer herhangi bir memleket menşeli veya diğer herhangi bir memlekete yollanan bir mala bahşedilen her nevi menfaat, rüçhan, imtiyaz veya muafiyet, derhal kayıtsız ve şartsız olarak, diğer bütün üye ülkelerine yollanan mümasili her mala da teşmil edilecektir.”¹⁷⁸

Tanımda belirtildiği üzere en çok kayrılan ülke kuralı, herhangi bir sözleşmede tarafların belirli bir konuda birbirlerine tanıdıkları veya tanıyacakları en iyi muameleyi, üçüncü ülkeye ya da yurttaşlarına da tanıyacakları belirtilmektedir.¹⁷⁹ Burada amaç,

¹⁷⁵ WTO, **Understanding The WTO: Basic, Prinsiple of The Trading System**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact2_e.htm (Erişim Tarihi: 18.11.2015)

¹⁷⁶ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.62.

¹⁷⁷ WTO, **Understanding The WTO: Basic, Prinsiple of The Trading System**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact2_e.htm (Erişim Tarihi: 18.11.2015)

¹⁷⁸ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.62.

¹⁷⁹ Pazarcı, **a.g.e.**, s.88.

GATT 94’te olduğu gibi iki devlet arasında yapılan anlaşmaya, herhangi bir üçüncü ülkeyi de dahil ederek, bu devletlerin hepsine en iyi hizmeti sunmaktır.¹⁸⁰

Bu düzenlemede, bir ülke ile yapılan ithalat ve ihracatta tek mal ticareti için belirlenen tüm kolaylıklar, bütün ülkelere gönderilen aynı menşeli ve ya benzer özellikli mallara da uygulanacaktır. Benzer olmayan mallara ise, farklı muamele gösterilebilir ancak benzer mallar arasında ülke çapında bir ayırım yapılması yasaklanmıştır. Ancak GATT 94’ün I. maddesinin ilk cümlesinde yer alan; en çok kayırılan ülke kuralı çerçevesinde her tür kazancın derhal kayıtsız ve şartsız olarak diğer DTÖ üyelerine de uygulanması kuralı kapsamında, GATT 47’den farklı olarak, DTÖ üyesi herhangi bir devlet GATT 94 dahilinde olan mal ticaretinde belirlenen kuralların uygulanmasını diğer ülkelerin koşulları kapsamına tabii tutamaz.¹⁸¹

“Kanuna karşı hile” olarak adlandırılan yöntemlerle en çok kayırılan ülke kuralının fiilen kaldırılması mümkün olabilir. Bazı olaylarda bir ülkenin hazırladığı mevzuat, kağıt üzerinde ayırım yapılmamış gösterilebilir.¹⁸² Ancak, uygulamada bazen ayırmacı muamelenin ortaya çıktığını görebilmekteyiz. Bu durumda dezavantajlı muameleye maruz kalan devletler DTÖ kapsamında veya uluslararası hukuk sisteminde şikayet hakkından yararlanabilmektedirler.

GATT 94’ün XX. Maddesinde en çok kayırılan ülke ilkesinin istisnai durumları gösterilmiştir. DTÖ kapsamında ülkeler, grup halinde belli mallara uygulanacak şekilde serbest ticaret anlaşmaları yapabilir ve mal ithalini engelleyebilir. GOÜ’de ise, kendi pazarlarına girmeleri için özel giriş ücreti uygulayabilir veya belirli ülkelere haksız ticarete konu olacak mallara engeller koyabilirler. Tüm bu istisnai durumlar çok sıkı şartlar altında kabul edilmekte ve daima denetlenmektedir.

1.5.4.1.2. DTÖ’de Ulusal Davranış İlkesi

Ulusal davranış ilkesi, GATT 47 Anlaşması kapsamına dahil olmuş, daha sonra GATT 94’ün III. Maddesinde, GATS Anlaşması’nın XVIII. Maddesinde ve yine TRIPS

¹⁸⁰ Edip F.Çelik, **Milletlerarası Hukuk**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1987, s.121.

¹⁸¹ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.63-64.

¹⁸² **A.g.e.**, s.64.

Anlaşması'nın III. Maddesinde belirtilmiştir. Ancak, bu anlaşmaların her birinde farklı anlamalar içermektedir.

DTÖ Kurucu Anlaşması'nda ise, ulusal davranış ilkesi kapsamında ithal malların, yerli mallar karşısında kötü duruma düşmemesi gözetilmektedir. Bu kuralı uygulamanın amacı, üye ülkelerin anlaşmayla bağlı oldukları tarifeleri işlevsiz hale getirmek için milli vergi düzenlemelerini ve idari işlemleri, koruma tedbirleri maksadıyla kullanılmasına karşı koymaktır.¹⁸³

Bu düzenlemede temel kural, ülke iç pazarında yerli üretimle ithal edilen benzer mal arasında yaşanan rekabeti olumsuz etkileyecek hiçbir yasa, tüzük ve düzenleme yapılmamasıdır. Ulusal davranış ilkesi; mal, hizmet ve fikri mülkiyet pazara girdikten sonra kendine uygulama alanı bulmaktır.¹⁸⁴ Bu sebepten dolayı da yerli üretim mallarından gümrük vergisi alınmamasına rağmen, ithal edilen mallardan gümrük vergisinin alınması ulusal davranış ilkesine aykırı değildir.¹⁸⁵

1.5.4.2. DTÖ'de Şeffaflık ve Öngörülebilirlik İlkesi

Şeffaflık ilkesi, GATT 94 Anlaşması'nın X. Maddesinin I. Paragrafında belirtilmektedir. Bu ilke daha çok Ticaret Politikalarının Yeniden Gözden Geçirilmesi Mekanizması tarafından hayata geçirilmektedir. Burada sağlanmaya çalışılan amaç, DTÖ üyelerinin mal hizmeti ve fikri mülkiyet haklarının korunarak, ticaret politikalarında şeffaflığın sağlanmasıdır.¹⁸⁶ Kısaca, üye devletler kendi ticaret kurallarını olabildigince açık ve anlaşılır hale getirmeli, müzakereler açık şekilde yapılmalı ve sonuçları derhal DTÖ'ne bildirilmelidir.¹⁸⁷

Dünya ticaretinde bazı durumlarda herhangi bir ticaret engeleinin artırılmayacağı hususunda tahminde bulunulması gelecekteki olasılıklar hakkında bir öngörünün oluşmasına sebep olmaktadır. İstikrar ve öngörülebilirlik sayesinde

¹⁸³ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.68.

Ateş, **a.g.e.**, s.206.

¹⁸⁴ Yardımcı, **a.g.e.**, s.148.

¹⁸⁵ T.C. Ekonomi Bakanlığı, "Çok Tarafli Ticaret Sistemi – DTÖ", (Çevrimiçi) www.ekonomi.gov.tr (Erişim Tarihi: 25.11.2015)

¹⁸⁶ Ertürk, Uluslararası..., **a.g.e.**, s.219.

¹⁸⁷ Yardımcı, **a.g.e.**, s.149.

yatırımlar teşvik edilir, istihdam yaratılır ve alıcılar rekabet ortamının getirdiği seçeneklerden ve düşük fiyatlardan yararlanırlar. Bu kapsamda DTÖ'ye üye olan bir devlet taahhütlerini yalnızca ticaret ortakları ile müzakere ettikten sonra değiştirebilir ki bu durum da karşı tarafı koruma amacı içermektedir. Ayrıca DTÖ çatısı altında ithalatta miktar kısıtlamaları tedbirlerinin engellenmesi yolu ile de öngörülebilirlik ve istikrar sağlanmağa çalışılmaktadır.¹⁸⁸

1.5.4.3. DTÖ'de Karşılıklı Olma İlkesi

Karşılıklı olma ilkesi, DTÖ Anlaşması'nın önsözünün üçüncü paragrafında yer almaktadır. Buna göre;

“Karşılıklı menfaat esasına dayalı ve gümrük tarifelerinde ve ticaretin karşılaştığı diğer engellerde önemli indirimler sağlayan ve uluslararası ticaret ilişkilerinde ayrımcı muameleyi ortadan kaldıran anlaşmalar aktetmek yoluyla bu amaçlara ulaşmasına katkıda bulunmayı arzu eder.”¹⁸⁹

DTÖ Anlaşmasının önsözünde de açıkça belirtildiği gibi, serbest ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasındaki temel amaç karşılıklı yarar sağlayabilmektir. Bir devlet tarifelerini hangi miktarda indiriyorsa, karşı taraftan da o ölçüde taviz yapılması beklenmektedir.¹⁹⁰

1.5.4.4. DTÖ' de Tarifelere Bağlı Kalma İlkesi

GATT 1947 düzenlemelerinde uluslararası ticaret, ithalat tarifeleri dışında ithal kotaların yanısıra, lisanslar ve yasaklar ile de korunmaktaydı. Ancak tarife indirimleri konusunda yapılan müzakerelerde GÜ tarife indirimlerine gitmemiş, tarife dışı engeller uygulamaya başlamışlardır. GATT 94 düzenlenirken bu olumsuzluklar göz önünde bulundurulmuş, miktar kısıtlamaları ve gönüllü uygulamalar yolu ile uygulanan tarife dışı engellerin ortadan kaldırılmasına karar verilmiştir. Bu düzenlemenin yanısıra,

¹⁸⁸ Sarıbeyoğlu, a.g.e, s.73.

¹⁸⁹ GATT Kurucu Anlaşması önsöz, III. Paragraf.

¹⁹⁰ Tuğrul Arat ve Rıfat Erten, “DTÖ Hukuku ve Türkiye Etkileri”, “Dünya Ticaret Örgütü: Doha Turu ve Çoktarafli Ticaret Müzakereleri ve Türkiye”, Sait Akman ve Şahin Yaman der. **TEPAV Değerlendirme Notu**, Aralık,2008, Ankara,s,378.

GATT 94'ün XI. Maddesinde bazı olağanüstü durumlarda miktar kısıtlamalarına izin verilmiştir.¹⁹¹

DTÖ Anlaşması kapsamından ise, tarifelere bağlı kalma ilkesi ile belirlenen tarife düzeyine tüm üye devletler tarafından bağlı kalınmasını ve bu düzeyin üstüne çıkılmamasını yasal olarak sağlamıştır.¹⁹²

¹⁹¹ Ertürk, Uluslararası..., **a.g.e.**, s.219-220.

¹⁹² Şener, **a.g.m.**, s.60

İKİNCİ BÖLÜM

DTÖ KURUCU ANLAŞMASI VE ONA BAĞLI SÖZLEŞMELER

Son derece karmaşık ticaret sistemine sahip DTÖ Kurucu Anlaşması genel olarak mal, hizmet ve fikri mülkiyet hakları gibi geniş konuları kapsamaktadır. DTÖ Anlaşmaları'nın esasını teşkil eden çok taraflı ticaret sistemi, Uruguay Turu sonucu 400 sayfayı aşan anlaşma metni ve 26000 sayfadan fazla taahütler listesiyle ortaya çıkmıştır. Bütün bu hukuki metinler tek paket halinde, tek hukuki sisteme, Marakeş Anlaşması'na tabedir. Bu denli karmaşık yapıya sahip anlaşmayı sadeleştirmek amacı ile anlaşmayı 4 temel bölüme ayırmışlardır;¹⁹³

- DTÖ Kurucu Anlaşması (Merakeş Anlaşması)
- DTÖ kapsamına dahil 3 geniş ticaret bölgesi anlaşması (Mal, Hizmet ve Fikri Mülkiyet)
- Anlaşmazlıkların Halli Organı (AHO)
- Hükümetlerin ticaret politikalarını izlenmesi (Şeffaflık)

2.1. DTÖ Kurucu Anlaşmaları

Bu çalışmanın başlığında da bahsedildiği gibi DTÖ Kurucu Anlaşması, mal, hizmet ve fikri mülkiyet hakları gibi geniş alanları kapsamaktadır. Ayrıca, Anlaşmaya üye olan tarafların gümrük tarifelerini indirilmesi ve ticarete oluşabilecek diğer engelleri kaldırması, hizmetler pazarını açılması ve istikrarlarının devam edeceği gibi bireysel taahhütleri de içermektedir.¹⁹⁴ Diğer taraftan, DTÖ Sekreteryası vasıtasıyla, Anlaşma'nın ilgili hükümleri ile, üye devletlerin kabul ettikleri ticari mevzuat veya önlemler ile ilgili olarak zorunlu bildirimler sağlamaktadır. Bununla da Sekreterya

¹⁹³ Sarıbeyoğlu, a.g.e, s.41

¹⁹⁴ A.g.e

tarafından üye devletlerin ticarete uyguladıkları politikalar ile ilgili düzenli raporların hazırlanması ve yayımlanması yolu ile şeffaflığın sağlanması gözletilmektedir.

DTÖ Anlaşmaları, DTÖ'nün kuruluşu, işleyişi ve yapısını teşkil eden Kuruluş Anlaşması, onun ekleri ve sözleşmeleri olarak kabul edilmiştir.¹⁹⁵

2.1.1. Mal Ticaretinde Çok Taraflı Anlaşmalar

DTÖ'nün oluşturduğu hukuksal gereksinimlerin korunması açısından Mal Ticareti Anlaşmaları oldukça önem arz etmektedir. Kendi bünyesinde 13 farklı anlaşma ve onların alt başlıklarını barındıran Mal Ticareti Anlaşmalarından yalnız Tarım ve Tekstil Anlaşması'nın alt başlığı bulunmamaktadır. Standart ve Güvenik ana başlığı kendi bünyesinde Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma ve Ticarete Teknik Engeller Anlaşması'nı barındırırken, Anti-Damping, Sübvansiyonlar ve Diğer Koruma Tedbirleri başlığı ise 3 alt başlıktan, GATT 94'ün VI. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma da Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması, Korunma Tedbirleri Anlaşması'ndan oluşmaktadır.¹⁹⁶ Tarife Dışı Engeller başlığı ise, en fazla alt başlığa sahip bölüm olup, içerisinde Tarife Dışı Engeller altında, İthalat Lisansları Anlaşması, GATT 94'ün VII. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma, Sevk Öncesi İnceleme Anlaşması, Menşe Kuralları Anlaşması ve Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması yer almaktadır. Konunun daha iyi anlaşılması bakımından, bu anlaşmalar ayrı ayrılıkta incelenecektir.

2.1.1.1. Tarım Anlaşması

GATT 94 öncesi tarım sektöründe belirli ülkeler bağımsız şekilde kendi çıkarları kapsamında uyguladıkları yaptırımlarla dünya tarım sektörüne hakim olmuşlardır. Bu sürecin devamında gelişmiş ülkelerin aşırı tarım stoklarına sahip olması bu sistemin

¹⁹⁵ "DTÖ Anlaşmalarının Temel Yapısı" (çevrimiçi) <http://www.orgtr.org/tr/dto-anlasmalarinin-temel-yapisi> (Erişim Tarihi: 05.01.2016)

¹⁹⁶ Duygu Şener, "Dünya Ticaret Örgütü Çatısı Altındaki Düzenlemelerin Küreselleşmeye Katkısı", (İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Ticaret Hukuku ve AB Anabilim Dalı Uluslararası Ticaret Hukuku ve AB Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mayıs,2015, İstanbul, s.62.

değiştirilmesi sürecini hızlandırmıştır.¹⁹⁷ Bu aşırı stokların çözümünü sağlamak amacı ile mevcut olan işbölümünden vazgeçerek AGÜ'deki küçük çiftçiliğin yerine, sektörde uluslararası şirketleri söz sahibi yapacak politikalar uygulamışlardır.¹⁹⁸ Sonuç olarak, 1986-1994 yıllarını kapsayan Uruguay Turu ile varolan sistemin değiştirilmesi için önemli kararlar alınmıştır. 1 Ocak 1995 tarihinde yürürlüğe giren anlaşmanın giriş bölümünde belirtildiği üzere, Uruguay Turu'yla başlayan ve uzun vadeli bir süreci kapsayan reformların amacı, uzun vadede adil ve serbest piyasa mekanizmasına dayanan tarımsal piyasa oluşturmaktır.¹⁹⁹ Tarım Anlaşması 3 ana temel üzerinde kurulmaktadır;

- Pazara giriş ve ihracattaki teşviklerin azaltılması
- İç destekler
- İhracat sübvansiyonları

Tarım Anlaşması'nın ilk temeli olan pazara giriş bölümünde, genel olarak kabul edilen kural "yalnızca tarifeler" kuralıdır. Bu kurala göre, GATT döneminden itibaren tarım alanında uygulanan miktar kısıtlamaları, sabit olmayan ithalat vergileri, asgari ithalat fiyatı, keyfi lisans uygulamaları ve gönüllü şekilde uygulanan ithalat kısıtlamaları gibi birçok önlemler kaldırılarak belli tarifelere bağlanmıştır.²⁰⁰ Tarifekasyon sürecinin devamında ise, pazara girişi teşvik etmek amacıyla ülkeler tarife oranlarında indirim yapmaya başlamışlardır. DTÖ yürürlüğe girdiği tarihten itibaren (1995) GÜ ve GOÜ'ü Tablo 2'de görüldüğü gibi tarifekasyon paketine dahil etmiştir. Ancak AGÜ bu paketten yararlanamamış ve tarife dışında kalmıştır.²⁰¹

¹⁹⁷ Aydın, a.g.m, s.17

¹⁹⁸ Abdullah Aysu, **Küreselleşme ve Tarım Politikaları (DTÖ, IMF ve Dünya Bankası'nın Türkiye Tarımına Etkileri)**, Su Yayınları, İstanbul,2008, s.13.

¹⁹⁹ Çelik Aruoba.,**Türkiye ve Avrupa Topluluğu Açısından Uluslararası Tarım Ürünleri Ticareti**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi ve Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara,1989, s. 34-35.

²⁰⁰ Talat Kaya, **Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Anlaşmalarının İç Hukukta Uygulanması**, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 29.

²⁰¹ Aydın, a.g.m, s.20.

Tablo 2: Uruguay Turu'nda Kabul Edilmiş Tarımsal Tarife Hedefleri

Tarifeler	Gelişmiş Ülkeler 6 Yıl: 1995 – 2000	Gelişmekte Olan Ülkeler 10 Yıl 1995 - 2004
Tüm tarımsal ürünler için ortalama indirim	%36	%24
Ürün başına asgari indirim	%15	%10
İç Destekler		
Toplam desteklerde kesinti	%20	%13
İhracat		
Sübvansiyon değerleri	%36	%24
Sübvansiyon edilen ürün miktarı	%21	%14

Kaynak: WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Agriculture: Fairer Markets for Farmers** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm (Erişim Tarihi: 03.01.2016)

Tablo 2’de görüldüğü gibi tüm tarımsal ürünler için ortalama indirim, GÜ’de 2001 yılına kadar 6 yıllık bir süreçte %36, GOÜ’de ise 2005 yılına kadarki 10 yıllık süreç içerisinde %24 olarak belirlenmiştir. GOÜ’e uygulanan indirimler Türkiye için de bağlayıcı olmaktadır.²⁰² Tarımsal ürün başına asgari indirim olarak gümrük tarifelerinde yapılacak düzenlemelerde GÜ 6 yılda %15 oranında, GOÜ ise 10 yılda %10 oranında tarife ücretlerini düşürmesi planlanmıştır.²⁰³

İhracattaki teşviklerin azaltılmasındaki başlıca amaç, dış ticarete verilen zararların giderilmesi için önlem alınmasıdır. İhracatta verilen kredilerin zamanla sonlandırılması veya devlet kuruluşlarının sübvansiyon gibi uygulamalarını kaldırılmasının istenmesi gibi durumlarda ilke dışına çıkılabilmektedir.²⁰⁴

Tarım Anlaşması’nın ikinci temeli iç desteklerdir. Burada amaç üye devletler arasında haksız rekabeti önlemek, doğrudan üretim ve ticarete etkisi olmayan destekleri en aza indirmektir. Çünkü, belli bir teşvik ile aynı malı üreten iki devlet, bu malın

²⁰² Sadi Uzmanoğlu, Kerem Alkın, Can Fuat Görseller ve Uğur Civelek, “Tarım Kesiminde Yeniden Yapılanma”, **İTO Yayınları**, İstanbul, 2001, s.65.

²⁰³ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Agriculture: Fairer Markets for Farmers** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm (Erişim Tarihi: 03.01.2016)

²⁰⁴ A. Halis Akder, “Dünya Ticaret Örgütü’nün 2004 Yeni Çerçeve Anlaşması”, (Çevrimiçi) <http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedyay/eylul2004/goruseylul2004.html> , (Erişim Tarihi 15.12.2015)

üretimi sırasında farklı maliyetlere katlanmak zorunda kalacaklardır. Bu anlamda teşvikten yararlanan devletin elde ettiği üstünlüğü kötüye kullanmasının gözetilmesi gerekmektedir. DTÖ üyelerinin verebileceği iç destek ölçüsü 1986-1988 yılları esas alınarak hesaplanmaktadır. İç desteklerde yapılması planlanan indirim oranı GÜ’de 6 yılda %20, GOÜ’de ise, 10 yılda %13,33 olarak belirlenmiştir.²⁰⁵

DTÖ tarafından iç destek kapsamında üye devletlere karşı farklı renklerle ifade edilen kutu uygulaması yapılmaktadır. “Yeşil Kutu” uygulamasında ticarete etki payı en az düzeyde olan; Araştırma-Geliştirme (AR-GE) hizmetleri, hastalık kontrolü, alt yapı, gıda güvenliği, çiftçilere üretimlerini canlandırmak için doğrudan verilen destekler bulunmaktadır. Bu iç destekler, ürün fiyatına doğrudan etki etmediği için üye devletler tarafından uygulanmasında her hangi bir kısıtlama bulunmamaktadır. “Mavi Kutu” şeklinde isimlendirilen destek paketinde ise, GÜ’i kapsayan istisnalar söz konusudur. Bu kapsamda, çiftçilere üretim sınırlandırmaları, GOÜ’de tarımsal istikrarı teşvik etmek için uygulanan hükümet yardım programları ve desteklenen ürünler içerisinde düşük oranda olan ürünler için doğrudan ödeme yapılması gibi birçok konu da ele alınmıştır. “Kırmızı Kutu”da ise mavi ve yeşil kutuya girmeyen iç destekler düzenlenmiş ve üye devletler tarafından uygulanması yasaklanmıştır. Bu kapsamda, gelir seviyesi düşük olan üreticilere karşı uygulanan önlemler, uyuşturucu madde oluşumunda kullanılan bitkilerin ikamesini teşvik eden iç destekler, üretimi kısıtlamak amacıyla doğrudan yapılan ödemeler gibi birçok düzenleme yapılmıştır.²⁰⁶

DTÖ’nün üçüncü ve sonuncu kuralı ise ihracat sübvansiyonlarıdır. Bu kural GATT 47 Anlaşması’nda tarım ürünleri kapsamında sadece sınırlı şekilde ele alınmasına karşı, DTÖ kapsamında Tarım Anlaşması’nın IX. Maddesinde detaylı şekilde ele alınmıştır. Burada amaç, DTÖ’ye üye devletlerin taahhüt listelerinde var olmayan ihracat sübvansiyonlarını yasaklamaktır. Tablo 2’de de belirtildiği gibi, bu

²⁰⁵ Akder, a.g.e.

²⁰⁶ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Agriculture: Fairer Markets for Farmers** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm (Erişim Tarihi: 04.01.2016)

Ahmet Ay ve Sinem Yapar, “DTÖ Tarım Anlaşması ve Türkiye”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.13, Konya 2005, s. 62.

kapsamda GÜ sübvansiyon değerlerini 1995'ten itibaren 6 yıl içerisinde %36, GOÜ ise 10 yıl içerisinde %24 oranında düşürmeleri planlanmıştır.²⁰⁷

Toplamda bu kural kapsamında 25 üye devlet ve 428 farklı indirim taahhüdü üzerinde uzlaşma sağlamıştır.²⁰⁸ Tarım sektörü ile ilgili düzenlemeler daha sonraki bölümde Doha Kalkınma Gündemi çerçevesinde yeniden incelenecektir.

2.1.1.2. Standartlar ve Güvenlik

Standartlar ve güvenlik konusunda GATT 94 Anlaşması'nın XX. Maddesinde bazı genel istisnalara yer verilmiştir ve bu madde kapsamında üye devletlere insan, hayvan ve bitki sağlığını korumak amacıyla bazı ticari kısıtlamalara gidebilme yetkisi verilmiştir. Ancak bu kısıtlamalar ayırım gözetmeme ilkesine aykırı olmadığı sürece uygulanabilmektedir. Bunların yanısıra bu hüküm dışında ticarete getirilebilecek kısıtlamalar Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma ve Ticarete Teknik Engeller Anlaşması yoluyla belirlenmektedir.²⁰⁹

Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma ile gıdaların sağlık standartlarının tespitinin tarafsız bir şekilde uygulanması hayata geçirilmiş ve yerli üreticiyi koruma maksatlı tedbirlerin engellenmesine çalışılmıştır.²¹⁰ Anlaşmada, bilimsel veriler baz alınarak, devletlerin kendi standartlarını belirlemelerine izin verilmektedir. Üye devletlerin sağlık ve bitki sağlığı önlemlerini uluslararası standart, talimat ve önerilere uygun olarak oluşturmaları teşvik edilmiştir. Ancak, uygulamada bilimsel yetersizliğin olduğu durumlarla da karşılaşılmaktadır. Bu durumda

²⁰⁷ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Agriculture: Fairer Markets for Farmers** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm (Erişim Tarihi: 04.01.2016)

²⁰⁸ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Agriculture: Fairer Markets for Farmers** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm (Erişim Tarihi: 04.01.2016)

²⁰⁹ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Agriculture: Fairer Markets for Farmers** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm (Erişim Tarihi: 07.01.2016)

²¹⁰ Talat Kaya, **Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Anlaşmalarının İç Hukukta Uygulanması, ABD, AB ve Türkiye Örnekleri**, Legal Yayıncılık, Ocak, 2015, s.31.

üyelerin belirsizliğe dayanarak risk almasını engellemek amacıyla ihtiyatlılık ilkesi (precautionary principle) kapsamında geçici ihtiyati önlemler uygulanabilmektedir.²¹¹

Çalışmanın daha önceki bölümlerinde de belirtildiği gibi anlaşma, farklı devletler tarafından farklı standartların uyulmasını desteklemektedir. Yani, mal ihraç eden bir ülkenin kendi ürettiği ürünlere uyguladığı sağlık standartları ithalatçı ülkenin bu standartına uygun olduğunu kanıtlaması gerekmektedir. Ayrıca anlaşmada ürünlerin denetimi, muayenesi ve onaylanmasına ilişkin hükümler de bulunmaktadır.²¹²

Ticarette Teknik Engeller Anlaşması her ülkeye göre değişken bir yapıya sahip olup, teknik düzenlemeler ve endüstriyel standartlar gibi konular içerdiğinden önem arz etmektedir. Bu değişkenlik ihracatçılar ve üreticiler arasında anlaşmazlıklara sebep olabilir ki, bu durum da kimi zaman serbest ticaretin önünde engel oluşturmaktadır. Teknik mevzuat, sözleşmede belirtilen ürünleri kullanan insanların sağlığını ve güvenliğini korumak, çevrenin korunmasını sağlamak ve yanıltıcı durumları ortadan kaldırmak için üye devletlerce kullanılmaktadır.²¹³ Teknik mevzuatın yarattığı bu engeller, ticarette teknik engeller olarak adlandırılmaktadır. Anlaşmada, devletlerin kendi standartlarını gizli tutma hakkı saklıdır, ancak; fazla sayıda farklı uygulamanın kullanılmaması için mevzuata, üye devletlerin belirli ortak uluslararası standartları kullanmaları zorunluluğu getirilmiştir.²¹⁴ Üyeler tarafından belirlenen standartların uluslararası standartlara uygun olmaması halinde getirmek istedikleri teknik düzenlemelerle ilgili olarak diğer üye devletleri bilgilendirmeleri gerekmektedir. Bu şekilde diğer üye devletlerin de görüş bildirmeleri sağlanacak, talep üzerinde bu görüşler müzakere edilecek ve bu görüşmelerin sonucunda herkese uygun düzenlemeler getirilecektir. Bu yöntem ile şeffaflığın sağlanması ve uluslararası standartların aksine yapılan uygulamalar sonucu ortaya çıkan teknik problemlerin minimum seviyeye indirilmesi amaçlanmıştır.

²¹¹ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Standards And Safety**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm4_e.htm (Erişim Tarihi: 08.01.2016)

²¹² **A.g.e.**

Aykut Ordukaya, “Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin DTÖ Anlaşması Açısından Türkiye ve AB’nin Karşılaştırılması”,(Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanlığı AB Uzmanlık Tezi), Ankara,2008, EK I, Madde XVIII.

²¹³ Ticarette Teknik Engeller Anlaşması, **Resmî Gazete**, 15 Nisan 1997, S.22965.

Madde II, Paragraf II.

²¹⁴ **A.g.e.**, Madde II, Paragraf IV.

Mevzuatta belirtildiği üzere, üye devletler arasında teknik düzenlemeler ve standartlar konusunda bilgi aktarılmasını sağlayan, düzenli bir denetim organının oluşturulması amacıyla Ticarete Teknik Engeller Komitesi kurulmuştur.²¹⁵ Komitede, ticarete konu olabilecek ürünleri test etme prosedürleri ilgili taraflara tanıtılmaktadır. Böylece, üretildiği ülkede testlerden olumlu karar almış ürünlerin ihracatçı ülkenin standartlarına uyumluluk durumu anlaşılabilir olarak taraflar arasında doğabilecek bir uyuşmazlığın önüne geçilmeye çalışılmaktadır.

2.1.1.3. Anti- dumping, Sübvansiyonlar ve Diğer Güvenlik Tedbirleri

Anti- dumping, sübvansiyonlar ve diğer koruma tedbirleri, en çok kayırılan ülke ilkesi kapsamında tarifelerin bağlanması ve tüm ticaret üyelerine aynı şekilde uygulanması, mal ticaretinin temel ilkeleri içerisinde yer almaktadır. DTÖ Anlaşmaları, bazı istisnai durumlarda bu kuralı bozmuştur. Bunlar;²¹⁶

- Dampinge karşı uygulanan tedbirler
- Sübvansiyonlar ve sübvansiyonları etkisiz kılan telafi edici tedbirler
- Yerli sanayiye korumak için alınan geçici ithalat kısıtlamasını içeren acil tedbirler

Anti-dumping konusundaki kapsamlı düzenleme, GATT 94'ün VI. Maddesinin Uygulanmasına Dair Anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle olmuştur. Bu anlaşma dampingi oluşturan fiilleri kapsama alanına almadığı için, dumpingin hangi durumlarda haksız rekabet oluşturduğu ile ilgilenmez. Sadece devletlerin dumping ile ilgili tespit bulduklarında izledikleri prosedür ve uyguladıkları anti-dumping önlemlerini incelemektedir. Yani Anlaşma herhangi bir ürünün dumpingli olup olmadığını, dumping uygulanan ithalatın yerli üretime zararı olup olmadığını belirlemesi, anti-dumping durumlarında nasıl soruşturma başlatılacağı ve yürütüleceği, anti-dumping önlemleri ve süresini açık bir şekilde kapsamaktadır.²¹⁷

²¹⁵ Ticarete Teknik Engeller Anlaşması, Madde II, Paragraf II.

²¹⁶ Sarıbeyoğlu, a.g.e, s. 47.

²¹⁷ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Anti-Dumping, Subsidies, Safeguards: Contingencies, etc.** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm8_e.htm (Erişim Tarihi: 08.01.2016)

Anlaşmada belirtildiği gibi dumpingin tespit edilmiş olması tek başına yeterli olmamaktadır. Dumping, ihracatçı ülkenin yerli sanayisine zarar veriyorsa anti-dumping yaptırımları uygulanabilir ve belirlenmiş kurallar çerçevesinde ayrıntılı soruşturma süreci başlatılabilir. Soruşturma sonucunda dumping tespit edilir ve yerli sanayiye zarar verdiği ortaya çıkarsa ihracatçı şirket, kendi fiyatını uzlaşma sağlanabilecek bir seviyeye yükselterek anti-dumping vergisinin uygulanmasına karşı önlem alabilmektedir.²¹⁸

Genelde anti-dumping önlemleri, yürürlüğe girdikten en geç 5 yıl sonra sonlanmaktadır. Ancak soruşturmanın yürütülmesi sonucunda tedbirin sonlanması halinde zarar verecek durumun olduğu anlaşılırsa bu süreç uzatılabilmektedir. Eğer anti-dumping soruşturmasında dumping oranının, ürününün ihracat fiyatının %2'sinden az olursa bu ithal edilen ürün, aynı ürünün toplam ihracat hacmi içerisinde %3'den de az ise dumpingli ithalat miktarının veya zararın ihmal edilebilecek derecede az olduğu kabul edilerek soruşturma durudurulmaktadır.²¹⁹

Anlaşma kapsamında Dampinge Karşı Uygulamalar Komitesi (Committee on Anti-Dumping Practices) kurulmuştur. Anlaşmaya taraf olan üyelerin, dumpinge karşı aldıkları her türlü önlemi gecikmeden Komite'ye bildirmeleri gerekmektedir. Üyeler arasında, anlaşmazlıkların ortaya çıkması durumunda, DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Sistemine başvurulabilmektedir.²²⁰

Sübvansiyonlar²²¹ ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması, GATT 94'ün VI. ve XVI. Maddeleri ile düzenlenmiştir.²²² Buna bağlı olarak sübvansiyonların tanımı da ilk olarak DTÖ Kurucu Anlaşması'nın eki olan Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması'nın I. Maddesinin I. Paragrafında belirlenmiştir. Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması, genel olarak üye devletler açısından sübvansiyonların

²¹⁸ Kaya, a.g.e, s.34.

²¹⁹ Sarıbeyoğlu, a.g.e, s.49.

WTO, Understanding The WTO: The Agreements, Anti-Dumping, Subsidies, Safeguards: Contingencies, etc. (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm8_e.htm (Erişim Tarihi: 08.01.2016)

²²⁰ GATT 94'ün VI. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma, Madde XVII.

²²¹ Sübvansiyon, devlet tarafından toplu çıkaralarını göz önüne alarak, üretim veya ihracatı çeşitli şekillerde etkilemek ve yerine göre ihracatçıları korumak ve teşvik etmek amacıyla, para ya da para yerine geçecek diğer şekillerde yapılan karşılıksız mali yardımlardır.

²²² Müslüm Yılmaz, "Dünya Ticaret Örgütü Kuralları Açısından Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirleri Soruşturması", (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk (Ticaret Hukuku) Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara,2004, s. 15.

kullanımını ve sübvansiyonların kullanıldığı bazı durumlarda bunlara karşı uygulanacak telafi edici tedbirleri kapsamaktadır. Anlaşmada da belirtildiği üzere, DTÖ üyesi herhangi bir devlet Anlaşmazlıkların Halli Organı'na başvuruda bulunarak sübvansiyonların geri çekilmesini veya olumsuz etkilerinin aradan kaldırılması için talepte bulunabilmektedir. Ancak bu talep için, sübvansiyonlardan mutlaka bir "fayda" sağlanması gerekmektedir. Ayrıca anlaşmada özgün (specific) sübvansiyon tanımına da yer verilerek, bir işletmeye veya sanayiye veyahut önceden belirlenmiş herhangi bir coğrafi bölgedeki işletmelere sınırlı olarak sağlanan sübvansiyonun özgün sübvansiyon olduğu belirtilmiştir.²²³

Anlaşma'nın amacı, hükümetlerin sübvansiyon verme haklarını kısıtlamak değil, diğer ülkelerin ticaretine olumsuz etkisi olan sübvansiyon uygulamasını sınırlandırmak veya yasaklamaktır. Bu sebeple sübvansiyonlar; dava edilebilir ve yasaklanmış sübvansiyonlar olarak ikiye ayrılmıştır. Dava edilebilir sübvansiyonlarda durumdan şikayetçi olan üye sübvansiyonların kendi çıkarlarına zarar verdiğini veya olumsuz etkilediğini ispatlayamazsa sernest sübvansiyon olarak kabul edilir. Bu durum, Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması'nın III. bölümünde düzenlenmiştir. Bu madde kapsamında üç tür zarardan bahsedilmiştir;²²⁴

- Bir ülkenin sübvansiyona tabii tutulduğu mallar, ithalatçı ülkenin yerli sanayisine zarar verebilir
- Sübvansiyon uygulanan ülkenin malları ile, üçüncü bir ülkenin pazarında rekabet eden diğer ülke ihracatçılarında zarar verebilir
- Sübvansiyon uygulayan ülkenin kendi iç pazarında rekabet eden diğer ülke ihracatçılarında zarar verebilir.

Yasaklanmış sübvansiyonlar ise, Anlaşma'nın II. bölümünde düzenlenmiştir. Bu sübvansiyonlar, sübvansiyon uygulamalarından yararlanan üyelerin belli bir ihracat hedefine ulaşmasını veya mal ithal edilmesi yerine yerli malı kullanmasını zorunlu kılan sübvansiyonlardır. Anlaşmazlık durumunda AHO tarafından belli prosedür uygulanarak araştırılması için bir süreç verilmektedir. Bu süreç sonunda sübvansiyonların

²²³ Kaya, a.g.e, s.38.

²²⁴ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Anti-Dumping, Subsidies, Safeguards: Contingencies, etc.** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm8_e.htm (Erişim Tarihi: 08.01.2016)

yasaklanmış olduğu ispatlanırsa derhal geri çekilmesi gerekmektedir. Aksi halde, şikayetçi olan üye devlet karşı önlemler uygulamak hakkına sahiptir.²²⁵

Anlaşmanın belirli maddelerinde Telafi Edici Tedbirlere ilişkin de düzenlemeler yapılmıştır. Telafi Edici Tedbirler Anlaşması ve uluslararası makamların yaptığı araştırmalar, anlaşmalara taraf olan bütün üyelerin görüşleri göz önünde bulundurulurarak düzenlenmektedir. Eğer sübvansiyonların oranı %1'in altında, miktar ve zararın önemsenmeyecek derecede az olduğu ispatlanırsa araştırma sonlandırılmaktadır. Genelde araştırma anlaşmaya aykırılık teşkil etmediği müddetce 1 yıl içerisinde karara bağlanmaktadır.²²⁶ Ancak, telafi edici vergi durumları kapsamlı bir araştırmanın ardından uygulamaya geçebilmektedir. Anlaşmada, sübvansiyonların sona ermesi ve olası bir yeni başvuru durumunun öngörülmemesi durumunda, telafi edici vergi uygulamasının yürürlüğe girdikten 5 yıl içerisinde son bulması karara bağlanmıştır.²²⁷

AGÜ ve kişi başına yıllık geliri 1000 ABD Doları'ndan az olan GOÜ için ihracat sübvansiyonları yasağının bulunmadığı anlaşma kapsamında düzenlenmiştir. Ayrıca, bu ülkelerin, diğer sübvansiyon uygulamalarından da belirli zaman kesiminde sorumlu tutulmamaları anlaşma kapsamında düzenlenmiştir.²²⁸

Bu anlaşma kapsamında, tarım ürünleri ile ilgili sübvansiyonlar da düzenlenmektedir. Ancak, Tarım Anlaşması'nda, tarım sübvansiyonlarına ilişkin bir takım özel maddeler bulunmaktadır. Tarım Anlaşması'nın XXI. Maddesinin I. Paragrafına göre, bu anlaşma ile GATT 94 ve DTÖ Kurucu Anlaşması'nın hükümleri arasında herhangi uyumsuzluk ortaya çıkarsa, Tarım Anlaşması'nın hükümleri daha önemli kabul edilecektir. Diğer anlaşmaların hükümleri ise, Tarım Anlaşması'nın hükümlerine aykırılık teşkil etmedikleri sürece uygulanacaktır.²²⁹

Genelde ticaretin serbestleştirilmesi görevini üstlenen uluslararası anlaşmalar, serbestleşmenin beraberinde getirdiği yüksek rekabetin yerli sanayi ve üretim üzerinde yaratabileceği olumsuzluklara karşı da bir takım önlemler almaktadır. Korunma

²²⁵ Kaya, **a.g.e**, s.39.

²²⁶ Gelir İdaresi Başkanlığı, "Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı ve GATT Müdürlüğü, "GATT Bilgilendirme Rehberi", Ankara, 2009 , s.19.

²²⁷ Gelir İdaresi Başkanlığı, Avrupa Birliği...,**a.g.e**, s.20.

²²⁸ **A.g.e**

²²⁹ Sarıbeyoğlu, **a.g.e**, s.51.

Tedbirleri Anlaşması'na göre, bir DTÖ üyesi bu anlaşmanın gereğini uygularken, bir ürünün ithalatını, o ürünün ithalatındaki büyük artışın kendi sanayisi üzerinde neden olduğu zarar veya zarar tehdidinden dolayı geçici olarak kısıtlayabilmektedir. Ancak bunun için ciddi derecede zarar edilmiş olmalıdır. GATT 47 Anlaşması'nın XIX. Maddesinde korunma tedbirleri uygulanmış, ancak bu düzenlemeler devletler tarafından sık kullanılmayıp, yerine GATT'ın denetimi dışında olacak şekilde “gri alan” tedbirleri kullanarak kendi sanayilerini korumak istemişlerdir.²³⁰ DTÖ Anlaşmaları kapsamında bu tür gri alan uygulamaları yasaklanmış ve tüm koruma tedbirleri uygulamasında “günbatımı klozü” (sunset clause) olarak adlandırılan zaman kısıtlamaları getirilmiştir. Ayrıca, Korunma Tedbirleri Anlaşması, DTÖ'ne üye olan devletlerin gönüllü ihracat kısıtlamalarına gitmelerini, ithalat veya ihracat konusunda herhangi bir benzeri tedbir uygulamalarını yasaklamıştır. Bu sebeple de anlaşmaya uygun şekilde düzenlenmeyen karşılıklı tedbirlerin hepsi 1998 yılı itibarile uygulamadan kaldırılmıştır.²³¹

Anlaşmada ciddi zarar veya tehdidin olup olmadığı belirlenmekte ve ithalatın yerli sanayi ürünleri üzerinde olan etkisini tespit etmektedir. Bu anlaşmaya göre; bir üye devlet sadece ciddi zararı önlemek veya gidermek dışında sadece söz konusu olan sanayi ürünlerini geliştirmeye yardımcı olmak maksadıyla koruyucu tedbirler uygulayabilmektedir. Korumacı bir tedbir olarak miktar kısıtlamaları kullanıldığı zaman, ithalat miktarı, son 3 yıl içerisindeki ithalatın ortalama seviyesinin altına inmemelidir. Ancak ciddi zararı ödemek veya ortadan kaldırmak için farklı seviyenin gerekliliği, açık şekilde belirtiliyorsa ortalama seviyenin altına da inilebilir.²³²

Genel olarak anlaşmada koruma tedbirlerinin, 4 yıldan fazla uygulanamayacağı belirtilmiştir. Ancak, yetkili yerel makamlar tarafından uzatma süresinin gerekli olduğu tespit edilir veya sanayinin uyum sürecinde olduğu kanıtlanırsa bu süre 8 yıla kadar uzayabilmektedir.²³³

²³⁰ Kaya, a.g.e, s.47-48.

T.C Ekonomi Bakanlığı, “Korunma Tedbirleri Anlaşması” (Çevrimiçi) https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-218438;jsessionid=cF4pwnO5cOTdHav_6uCUxLHAAaUPbfpSuvjsAqyFM_mIxmC8PvnW!1160610535 (Erişim Tarihi: 02.05.2016)

²³¹ Bu tedbirlerden yalnız biri devletler tarafından 1 yıl daha koruna bilmiştir. Ancak, bu imkandan sadece AB, Japonya'dan ithal ettiği otobillerle ilgili yararlanmıştır.

²³² Sarıbeyoğlu, a.g.e, s.52.

²³³ T.C Ekonomi Bakanlığı, “Korunma Tedbirleri Anlaşması” (Çevrimiçi) <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK->

Korunma Tedbirleri Anlaşması'nın II. Maddesinin II. Paragrafında belirtildiği üzere, koruma tedbirleri, belirli bir ülkeden ithal edilen mallara uygulanamaz. Fakat bir istisna olarak; kota uygulamalarında, korumacı tedbirlerden faydalanan devlet, söz konusu ürünü ihrac eden diğer devletlerle kota paylarının belirlenmesi hakkında anlaşabilirler. Belirli üye devletler tarafından yapılan ithalat kimi zaman dengesiz bir yüzde ile artım gösterebilmektedir. Böyle durumlarda kota uygulaması bu üye devletler üzerinde yoğunlaştırılmaktadır.²³⁴

Anlaşmada belirtildiği gibi; bir üye, yerli üreticisini korumak maksadıyla tedbir uygulamaya başladığı zaman, diğer üyelere bir takım tedbirler uygulamak hakkına sahiptir. Bu bakımdan Anlaşmada, ihracatçı ülkenin veya ülkelerin üye ülkeler arasında tedbir uygulayan ülkeler yüzünden uğradığı zararın tazmin edilmesi için birtakım hükümler düzenlenmiştir. Burada tazmin etme, uygulanan tedbirler yüzünden ihracatçı ülkelerin kendi ticaretlerinde oluşan olumsuzlukları telafi edebilmeleri için sağlanmaktadır. Eğer taraflar tazminat konusunda anlaşamazlarsa, uygulanan önlemlen etkilenen ihracatçı ülke Mal Ticareti Konseyi'ne bildirimde bulunarak misilleme hakkını talep edebilmektedir. Başka bir deyişle; ihracatçı ülke, kendisine koruma tedbirleri uygulayan üyeye karşı olan yükümlülüklerini önceden anlaşmada belirlendiği şekilde askıya alma hakkına sahiptir.²³⁵

Son olarak ise, GOÜ'e karşı koruma tedbirleri uygulanması anlaşmada farklı esaslara dayanmaktadır. GOÜ'den ihraç edilen bir ürüne karşı koruma tedbirleri uygulanabilmesi için söz konusu ürünün %3'den fazlasının o ülkeden ihraç ediliyor olması gerekmektedir. Ancak o ülke kendi başına aynı ürünün %3'ten azını ihraç ediyor ve başka GOÜ'le birlikte aynı ürünün toplamda %9'dan fazlasını ihraç edebiliyorsa koruma tedbirleri yine uygulanabilmektedir.²³⁶

Türk hukuku açısından bakıldığında ise, sübvansiyonlar ve telafi edici tedbirler soruşturmasına ilişkin düzenlemeler iki farklı kaynağa dayanmaktadır. Birincisi,

[218438;jsessionid=cF4pwnO5cOTdHav_6uCUxLHAAaUPbfpSuvjsAqyFM_mIxmC8PvnW!116061053_5](https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-218438;jsessionid=cF4pwnO5cOTdHav_6uCUxLHAAaUPbfpSuvjsAqyFM_mIxmC8PvnW!116061053_5) (Erişim Tarihi: 02.05.2016)

²³⁴ A.g.e.

²³⁵ Kaya, a.g.e, s.49.

²³⁶ T.C. Ekonomi Bakanlığı, "Korunma Tedbirleri Anlaşması" (Çevrimiçi) https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-218438;jsessionid=cF4pwnO5cOTdHav_6uCUxLHAAaUPbfpSuvjsAqyFM_mIxmC8PvnW!116061053_5 (Erişim Tarihi: 02.05.2016)

yukarıda bahsettiğimiz DTÖ kurallarıdır. Türkiye, Anayasa'sının 90. Maddesi gereğince usulüne göre kabul edilmiş uluslararası anlaşmalar kanun niteliğinde olduğu için DTÖ Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması Türk hukuku açısından bağlayıcıdır. İkincisi ise, konuya ilişkin iç hukukta yapılmış düzenlemelerdir. Bu anlamda, kanun çerçevesinde ilk düzenleme 1989 yılında kabul edilen 3577 sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun²³⁷(İHRÖHK) olmuştur. Uruguay Turu sonrasında yapılan düzenlemeler sonucunda İHRÖHK'de de 1999 yılında düzenlemeler yapılmıştır.²³⁸ Sonuç itibariyle, Türk Hukuku'nda, sübvansiyonlar ve telafi edici tedbirlere ilişkin düzenlemeler DTÖ Anlaşmaları ile İHRÖHK birlikte yürütmektedirler.²³⁹

2.1.1.3.1. Tarife Dışı Engeller

Tarife dışı engeller, ülkelerin dış ticarete uyguladıkları korumacılık tedbirlerinden biridir. Bu engeller, kesinlik tanımlamakla birlikte genelde idari kararlara bağlı olduğu için zaman içerisinde büyük değişiklikler göstermektedir. Bu değişiklikler ihracat ve ithalat üzerindeki riski ve berabersizliği artırmaktadır.²⁴⁰

Tarife dışı engellerin amacı, yurt içinde faaliyet gösteren üretici ve tüketiciyi korumaktır. Örneğin, ithal edilen ürünün belli sağlık standartlarına uymaması halinde ithalatın yasaklanması söz konusudur. Bu yasaklama, yurt içinde faaliyet gösteren üretici ve tüketiciyi koruma amacı taşımaktadır. Bunlara ekolarak, farklı ürün standartları, kısıtlayıcı fiyatlar, dağıtım anlaşmaları, patent veya telif hakları gibi prosedürlerin çıkardığı zorluklar da tarife dışı engeller örnek olarak gösterilebilmektedir.

Tarife dışı engelleri sistematik olarak sınıflandırmak konunun daha anlaşılır olması açısından faydalıdır. Bu sebeple tarife dışı engeller başlığı altında 5 adet çok taraflı anlaşma incelenecektir. Bu anlaşmalar; İthalat Lisansları Anlaşması, GATT

²³⁷ İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun, RG:1/7/1989, S.:20212.

²³⁸ İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun, RG:25/07/1999, S.:23766.

²³⁹ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 288.

²⁴⁰ Eda Önen, "DTÖ Yükümlülükleri Kapsamında Türkiye Avrupa Birliği Arasındaki Tarım Ürünleri Ticareti ve Bu Ticarete Önem Arz Eden Tarife Dışı Engeller", (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı AB Uzmanlık Tezi) Ankara,2008, s.4.

94'ün VII Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma, Sevk Öncesi İnceleme Anlaşması, Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması'dır.

İthalat Lisansları Anlaşması, DTÖ'ne üye devletlerin, uluslararası ticaret yapan tacirlerine, ithalat lisansı verilen ürünlere, lisansların nasıl ve hangi gerekçelere dayanarak verildiği hakkında yayımların yapılması gerektiğini öngörmüştür.²⁴¹ Ayrıca, DTÖ üyesi olan devletlerin, yeni bir ürüne ithalat lisansını yürürlüğe koyduklarında veya varolan usullerde herhangi bir değişiklik yaptıklarında DTÖ'nü bu durumdan nasıl haberdar edecekleri de belirtilmiştir. Bu anlaşma kapsamında belirtildiği üzere bazı lisanslar, belirli koşulların oluşması durumunda otomatik olarak verilebilmektedir.²⁴² Bu koşul dışında kalan lisanslarda ise anlaşmaya uygun olarak ihracatçının, ithalat başvurusundaki yükümlülüğü en aza indirmeye çalışılmıştır. Ayrıca anlaşma, ithalat lisansları başvurularını inceleyen kurumların, tek bir başvuruyu inceleme süresinin 30 günü, birden fazla başvurunun aynı anda değerlendirilmesi durumunda ise bu sürenin 60 günü geçmemesi şartını yürürlüğe koyarak ticareti engelleyebilecek durumlara karşı da önlem almaya çalışmıştır. Ayrıca, lisans uygulayan ülkeler lisans uygulaması hakkındaki mevzuat ve usulleri hakkında DTÖ Sekretaryası'na bilgi vermeleri gerekmektedir.²⁴³

GATT 94'ün VII. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma, sıklıkla Gümrük Değerleme Anlaşması olarak da literatürde yer almaktadır. Bu anlaşma ile, malların gümrük değerlemelerinin yapılması için adil ve yeknesak bir sistemin oluşturulması öngörülmüştür. Burada amaç, sistemin ticari gerçeklikle uyumlu hale getirilmesi ve gümrük fiyatlarının ithal edilen malın satış bedeline uygunluğunun tespit edilmesidir.²⁴⁴ Ayrıca Gümrük İdareleri, malların belirtilen fiyatlarından şüphe duydukları takdirde, ithalatçıdan ek bilgi isteme hakkına sahiptir.²⁴⁵ Ancak, Gümrük İdaresi, söz konusu olan tüm belgelerin verilmesine rağmen yine de şüphe duyuyorsa, ithal malların gümrük

²⁴¹ WTO Analytical Index: Agreement on Import Licensing Procedures, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/analytic_index_e/licensing_01_e.htm#article1B1aiii (Erişim Tarihi: 01.05.2016)

²⁴² Kaya, a.g.e, s.46.

²⁴³ WTO Analytical Index: Agreement on Import Licensing Procedures, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/analytic_index_e/licensing_01_e.htm#article1B1aiii (Erişim Tarihi: 01.05.2016)

²⁴⁴ WTO, Understanding The WTO: The Agreements, Non-tariff barriers: red tape, etc., (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm9_e.htm (Erişim Tarihi: 09.01.2016).

²⁴⁵ Sarıbeyoğlu, a.g.e, s.54.

değerini, ithalatçının gösterdiği değere esasen değil, anlaşmanın ilgili hükümlerini esas alarak tespit edebilmektedir.²⁴⁶

Sevk Öncesi İnceleme Anlaşması ile GOÜ'nün ihraç etmek istediği malların kalitesinin, miktarının veya fiyatının doğruluğunu kontrol etmek için, gerekli görüldüğü süre ve ölçüde konuya ilişkin uzman olan özel şirketlere malların sevk öncesi kontrol ettirilmesi sağlanmıştır. Bunun yanısıra, GOÜ, bu incelemeyi yetkili kılmış sevk öncesi inceleme kuruluşlarına da yaptırabilirler.²⁴⁷ Bu düzenlemeye uymakla mükellef DTÖ üyeleri için, başka ülkelere ait devlet kuruluşlarının kendi ülkelerinde sevk öncesi inceleme faaliyetlerinde bulunmasına izin vermek gibi bir zorunluluğu yoktur. Bu anlaşmada sevk öncesi inceleme yaptıran DTÖ üyelerinin, anlaşmada öngörülen yükümlülükleri; ayrımcı olmamak, şeffaflık, gizli ticari bilgilerin korunması, yapılacak işlemlerdeki gereksiz gecikmeleri önlemek, fiyatların doğruluğunun belirlenmesi için belirli kurallara uymak ve sevk öncesi inceleme birimleri arasındaki çıkar çatışmalarına karşı önlem almak olarak belirlenmiştir.²⁴⁸

Sevk Öncesi İnceleme Anlaşmada, ihracatçı ile sevk öncesi inceleme kuruluşu arasında yaşanabilecek uyuşmazlıkların çözüm yolları da düzenlenmiştir. Bu doğrultuda anlaşma kapsamında sevk öncesi inceleme kuruluşunu temsil eden Uluslararası İnceleme Kurumları Federasyonu (International Federation of Inspection Agencies-IFIA), ihracatçı ve ithalatçıları temsil eden Uluslararası Ticaret Odası (International Chamber Office - ICC) tarafından ortaklaşa yönetilen bağımsız bir gözden geçirme prosedürü oluşturulmuştur.²⁴⁹

Küreselleşme ve büyüyen liberalizasyonla birlikte ihracatta menşe kuralları da karmaşık hale gelmiştir. Bunun sebebi ise; bir ürünün herhangi bir pazara girmeden önce birçok ülkede işleminden geçmiş olabilmesi durumudur. Menşe Kuralları Anlaşması da bu çerçevede söz konusu ürünün nerede yapıldığını ortaya koymak amacıyla izlenen prosedürlere menşe belirlenirken uyulması gereken kuralları kapsayan anlaşmadır.

²⁴⁶WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Non-tariff barriers: red tape, etc.**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm9_e.htm (Erişim Tarihi: 09.01.2016).

²⁴⁷Uruguay Round Agreement: **Agreement on Preshipment Inspection**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/21-psi_e.htm (Erişim Tarihi: 27.04.2016).

²⁴⁸ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.54.

²⁴⁹ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Non-tariff barriers: red tape, etc.**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm9_e.htm (Erişim Tarihi: 09.01.2016).

Menşe Kuralları Anlaşması, üretilmiş herhangi ürünün yapıldığı yeri belirlemek amacıyla düzenlenmiş kurallar toplusudur. Buradaki kurallar, ihracatçı ülkeler arasında ayırım yapan kotalar, tercihli ticaret uygulamaları, anti-damping işlemleri ve telafi edici vergiler gibi çeşitli uygulamalar nedeniyle önem taşımaktadırlar. Çünkü anlaşmaya göre; aralarında serbest ticaret alanı veya gümrük birliği kurmuş olan ülkeler kendi aralarında yaptıkları mal ticaretinde farklı menşe kurallarını uygulamakta serbestirler. DTÖ üyesi olan ülkelerde kullanılan menşe kuralları şeffaf olmalı, uluslararası ticaret üzerinde kısıtlayıcı, bozucu, saptırıcı etkilerde bulunmamalı, tekdüze, makul, uygulamalı ve pozitif standartlara dayanmalıdır.²⁵⁰

Ticaretle Bağlı Yatırım Tedbirleri Anlaşması (Agreement on Trade Related Investment Measure - TRIMS), sadece mal ticaretine yönelik olan yatırım tedbirlerini kapsamakla beraber, bazı yatırım tedbirlerinin ticareti kısıtladığını ve bozduğunu da savunmaktadır.²⁵¹ Bu sebeple, üye devletler tarafından yabancı mallara veya yabancılara karşı ayrımcı yatırım tedbirlerinin uygulanmaması gerektiğine hükmedilmiştir. Ayrıca miktar kısıtlamalarına sebep olan yatırım tedbirlerinin uygulanmasına karşı önlem alınmasını da amaçlamıştır. Bu sebeple de yabancı sermaye yatırımları için yerli ürün kullanma şartı veya ihracat yapma zorunluluğu gibi bir takım konular bu anlaşma kapsamına alınmamıştır.²⁵² Anlaşma kapsamına alınmayan bu tedbirlerin ise, GÜ tarafından 2 yıl, GOÜ'ler tarafından 5 yıl ve AGÜ tarafından ise 7 yıl içerisinde kaldırılması planlanmıştır. Anlaşmanın yürütülmesi için gerekli olan gözlemlerin yapılmasından Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Komitesi sorumludur.²⁵³

2.1.1.3.2. Tekstil Anlaşması

1974'den başlayan ve 1994 Uruguay Turu sonuna kadar devam eden süreçte yürürlükte kalan, yerli sanayisi ciddi zarar gören devletlerin ithalata uyguladığı kotalardan oluşan Çok Elyaflılar Düzenlemesi (Multifibre Arrangement- MFA) yerini DTÖ kapsamındaki Tekstil ve Giyim Eşyası Sözleşmesi (Agreement on Textiles

²⁵⁰ Kaya, **a.g.e.**, s.44.

²⁵¹ WTO, **Agreement on Trade Related Investment Measures**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/18-trims.pdf (Erişim Tarihi: 27.04.2016)

²⁵² Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.56.

²⁵³ WTO, **Agreement on Trade Related Investment Measures**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/18-trims.pdf (Erişim Tarihi: 27.04.2016).

Clothing - ATC)'ne bırakmıştır. Bu çerçevede, 31 Aralık 1994 tarihinden itibaren kullanılan kotalar Tekstil ve Giyim Eşyası Sözleşmesi'ne aktarılmıştır.²⁵⁴ Daha sonra ise sözleşme kapsamındaki ürünler aşamalı olarak GATT kuralları ile birleştirilmiş ve böylece 1 Ocak 2005 tarihi itibari ile tekstil sektörü tamamen GATT kurallarına uygun hale getirilmiş ve böylece 10 yıllık geçiş dönemi tamamlanmıştır.²⁵⁵ Uzun yıllar boyunca tekstil sektöründe ticaretin şeklini ve yönünü belirleyen kotaların kaldırılması ve koruma tedbirlerinin sadece gümrük vergileri ile yapılması, ihracatçı ile ithalatçı ülkeler arasında ayırım yapılması ihtimalini ortadan kaldırmış bu sektör için önemli sonuçlar doğuran yapısal bir düzenlemeye imkan yaratmıştır. Ayrıca, Tekstil ve Giyim Eşya Anlaşması kapsamına alınmayan ürünler için geçici koruma mekanizmasının oluşturulması da kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda herhangi bir ürünün toplam ithalatının, ithalatçı ülkenin sanayisine ciddi zarar verdiği ve ciddi zarar tehdidi oluşturduğu tespit edilirse, koruma mekanizması kapsamında ya ikili mutabakat ya da Tekstil İzleme Organı tarafından incelenmek şartıyla tek taraflı olarak önlem alınabilmektedir.²⁵⁶

Tekstil ve Giyim Eşyası Anlaşmasını izlemek ve sözleşmenin uygulamasından doğan uyuşmazlıkların çözülmesi amacıyla Tekstil İzleme Organı (Textiles Monitoring Body - TIO) kurulmuştur. Ancak düzenlemede belirlemiş kararlara göre, uyuşmazlık halinde konu ilk önce TIO'da değerlendirilecek, her hangi bir sonucun çıkmaması halinde ise, AHO tarafından çözüme kavuşturulacaktır.²⁵⁷

Tekstil ve Giyim Eşya Anlaşmasında trafik sapması ile ülke veya ürün menşesi hakkında yanlış bildirim yapılmasına ve resmi belgelerin asılsız düzenlenmesine karşı mücadeleye ilişkin hükümler de yer almaktadır. Ayrıca, anlaşmadan kaynaklanan uyuşmazlıklar için anlaşma kapsamında anlaşmazlıkların çözümüne yönelik bir takım özel düzenlemeler de getirilmiştir. Koyulan kotalar sayesinde, yüksek üretim maliyetleri sebebiyle GÜ'e karşı rekabet şansı olmayan GOÜ'e bu sektörde varlıklarını sürdürme imkanı sağlamıştır. Bununla birlikte normal koşullarda rekabet şansı olmayan GOÜ ve

²⁵⁴ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Non-tariff barriers: red tape, etc.**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm9_e.htm (Erişim Tarihi: 10.01.2016)

²⁵⁵ Tekstil ve Giyim Anlaşması, (Çevrimiçi) <http://www.orgtr.org/tr/tekstil-ve-giyim-anlasmasi> (Erişim Tarihi: 10.01.2016),

Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.57.

²⁵⁶ Tekstil ve Giyim Anlaşması, (Çevrimiçi) <http://www.orgtr.org/tr/tekstil-ve-giyim-anlasmasi> (Erişim Tarihi: 10.01.2016).

²⁵⁷ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s. 56.

AGÜ'e pazara garantili giriş fırsatı sağlanarak, yine bu ülkelere tekstil ve konfeksiyon sektöründe gelişme olanağı sunulmuştur.²⁵⁸ Diğer yandan kotaların ortadan kaldırılması ile pazara garantili giriş ihtimalini kaybeden bir çok GOÜ ve AGÜ için yapısal dönüşüm ihtiyacı bugün, 2005 öncesinden çok daha hayati bir önem taşımaktadır. Çünkü, tekstil ve konfeksiyon kotalarının kalmasındaki amaç; tüketici gelirlerinde artış sağlayacağı, başta GOÜ olmakla beraber bütün dünyada refahın artacağı ve kaynakların etkin, verimli dağılımının sağlanabileceği düşüncesiydi. Lakin, bu beklentilerin tam aksine günümüzde pek çok GOÜ'de tekstil ve konfeksiyon sektörü ayakta kalma mücadelesi vermektedir.²⁵⁹

2.1.1.4. Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS)

15 Nisan 1994 tarihinde Marakeş'te imzalanan Uruguay Turu Sonuç Belgesi içerisinde yer alan Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (General Agreement on Trade Services - GATS), uluslararası ticaret ile ilgili temel kavram, kural ve ilkeleri kendi bünyesinde barındıran DTÖ'nün ilk çok taraflı anlaşması niteliğini taşımaktadır. GATS'la birlikte, GATT'da mal ticareti ile ilgili belirlenmiş olan hükümlerle mukayise edilebilecek kadar geniş ve çok taraflı kurallar çerçevesi çizilmiştir. Bu anlamda GATS, bütün hizmet alanlarının serbest piyasaya açılması için mevcut düzenlemeleri genişleten ve hukuki işlevlik kazandıran çok taraflı yatırım ve ticaret anlaşmasıdır.²⁶⁰

DTÖ Sekreteryası bu anlaşmayı aşağıdaki şekilde tanımlamaktadır;

“GATS, sadece sınır ötesi ticaret ve yatırımları kapsamakla kalmayıp, bir hizmetin yerine getirilmesiyle bağlantılı olarak akla gelebilecek tüm sektörleri (hizmet ve mal ürünleri) kapsayan bir hizmet yatırımları ve hizmet ticareti anlaşmasıdır.”²⁶¹

GATS on bir ana başlık ve onlara ait alt başlıklardan oluşmaktadır. Bunlar; profesyonel hizmetler, iletişim hizmetleri, mühendislik ve müdahatlik hizmetleri,

²⁵⁸ Simten Şebnem Gökçü, “Tekstil ve Giyim Anlaşması Sonrasında Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü”, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/tekstil-ve-giyim-anlasmasi-sonrasinda-tekstil-ve-konfeksiyon-sektoru.tr.mfa> (Erişim Tarihi 11.01.2016)

²⁵⁹ Gökçü, **a.g.m**

²⁶⁰ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Textiles: back in the mainstream** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm5_e.htm (Erişim Tarihi: 11.01.2016)

²⁶¹ Pınar Erol, “GATS Anlaşması Bilgi Notu”, **MAİ ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu**, Mayıs,2002, (Çevrimiçi) <http://www.antimai.org/bn/bnpinargats.htm> (Erişim Tarihi: 11.01.2016).

dağıtım hizmetleri, eğitim hizmetleri, çevre hizmetleri, mal hizmetleri, sağlık ve sosyal hizmetler, kültürel hizmetler, turizm ve seyahat ile ilgili hizmetler, ulaştırma hizmetleri ve diğer hizmetler (enerji dağıtımı gibi) olarak düzenlenmiştir.²⁶² Böylece, anlaşma uygulamaya koyulduktan sonra bile anlaşmada belirlenmemiş veya unutulmuş hususların yeniden düzenlenebilmesi için; esnek bir metnin oluşturulması başlıca amaç kabul edilerek anlaşma düzenlenmiştir.²⁶³ Anlaşma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, ana metin kabul edilen genel kural ve yükümlülüklerden oluşmaktadır. İkinci bölümde, bazı hizmet sektörlerinin özel durumlarını kapsayan ekler ve kararlara ver verilmiştir. Sonucuda ise, ülkelerin üstlendikleri özel yükümlülükleri gösteren taahhüt listeleri yer almaktadır.²⁶⁴ Anlaşmanın en önemli özelliği, eklerinde yer alan bütün üye devletlerin ayrı ayrı kendi pazarlarına girişle ilgili olarak taahhütlerinin olması ve hangi istisnai durumlarda geçici olarak en çok kayırılan ülke kuralını çiğneyeceklerine ilişkin bildirimlerinin bulunmasıdır.²⁶⁵

GATS'da ayrıca hizmet ticaretinden kasıtın ne olduğunun anlaşılması gerektiği belirtilmiş ve tanım yapılmıştır. Buna göre hizmet ticareti;²⁶⁶

- Bir üye devletten herhangi başka üye devlete hizmet arzı veya sınır ötesi ticaret (örneğin, uluslararası telefon görüşmeleri)
- Bir üye devletten herhangi bir diğer devletin hizmet tüketicisine hizmet arzı veya yurtdışında tüketim (örneğin, turizm hizmetleri)
- Bir üye devletin hizmet sunucusunun/tedarikçisinin, herhangi bir diğer üye devlette ticari faaliyet göstermesi veya ticari varlığı (örneğin, bir devlette şube açan yabancı bankalar)
- Bir üye devlet hizmet sunucusunun, gerçek kişiler vasıtasıyla bir başka üye devlette faaliyet göstermesi veya gerçek kişilerin varlığı (örneğin, modeller veya danışmanların bir başka devlete hizmet vermesi) ve benzeri şekillerde uygulanan hizmetlerdir.

GATS Anlaşması'nın temel kuralları ise aşağıdaki gibidir;²⁶⁷

²⁶² Gelir İdaresi Başkanlığı, Avrupa Birliği..., **a.g.e.**, s. 14.

²⁶³ Erol, **a.g.e.**, (Çevrimiçi) <http://www.antimai.org/bn/bnpinargats.htm> (Erişim Tarihi: 11.01.2016).

²⁶⁴ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.57.

²⁶⁵ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Services: Rules For Growth And Investment**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm6_e.htm (Erişim Tarihi: 11.01.2016).

²⁶⁶ Kaya, **a.g.e.**, s.50.

- Bütün hizmetler GATS kapsama alanı altındadır,
- En çok kayırlan ülke kuralı bir çok istisnanın dışında bütün hizmetlere uygulanacaktır. GATT'tan farklı olarak bu anlaşamda, ülkelere geçici olarak en çok kayırlan ülke muafiyetlerine uygun olarak hareket etmelerine izin verilmektedir,
- Düzenlemelerde şeffaflık ilkesi esas alınmalıdır. Bu çerçevede, bütün üye ülkeler tarafından hizmetlerle ilgili tüm mevzuat ve kaynakların yayımlanmasını ve bu konuda yabancı firma ve hükümetlerin bilgi alabilecekleri, yararlanabilecekleri merkezin oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır,
- Ulusal muamele ilkesi, GATT'dan farklı olarak GATS kapsamında taahhütlerin yapıldığı alanlarda uygulanmakta ve bazı muafiyetlere izin verilmektedir,
- Düzenlemeler tarafsız ve kabul edilebilir olmalıdır,
- Uluslararası ödemeler aksi bir olay yaşanılmadığı müddetçe kısıtsızdır,
- Bütün üye devletlerin taahhütleri, bir birinden bağımsız kapsamlı bir şekilde müzakere edilmiştir ve bağlayıcıdır,
- Devam eden müzakerelerle serbestleşme sürdürülmelidir.

2.1.1.5. Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS)

Fikri mülkiyet kavramı, insan zekasının, entellektüel birikiminin, zihinsel yaratıcılık faaliyetinin ortaya koymuş olduğu müzik, edebiyat, endüstriyel tasarım, bilimsel buluşlar gibi bir çok farklı ürünleri kendi bünyesinde barındırmaktadır. Tabi ki bu ürünlerin düşünce olarak kaldığı ve başkalarıyla paylaşılmadığı sürece koruma gereği duyulmamaktadır. Ancak bu ürünlerin, düşünce safhasından çıkması, diğer kişilerle paylaşılmaları ve en önemlisi de kar elde etmek maksadıyla ticarete konu olmaları durumunda koruma altına alınmaları gerekmektedir. Fikri mülkiyet haklarının koruma altına alınması konusu da küreselleşmenin yayılmasıyla birlikte uluslararası

²⁶⁷WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Services: Rules For Growth And Investment**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm6_e.htm (Erişim Tarihi: 11.01.2016).

ticaretle gitgide artan bir öneme sahip olmaktadır. Buradaki korumadan kasıt, adı geçen ürünlerin asıl hak sahibi dışındakiler tarafından kullanılmalılarının karşısının uluslararası yasalar çerçevesinde alınmasına yöneliktir.²⁶⁸

Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması, 1995 yılında Uruguay Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri'nin sonucunda kabul edilmiştir. TRIPS, günümüze kadar fikri mülkiyet alanında uluslararası seviyede kabul edilen en kapsamlı anlaşma olmaktadır.²⁶⁹ Fikri mülkiyet haklarının DTÖ kapsamında yer almasının sebebi de daha çok GÜ'in Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü'nün (World Intellectual Property Organization- WIPO)²⁷⁰ yaptırımlar açısından yeterli olmadığına karar verip, ticari açıdan kendileri için önem arz eden fikri mülkiyet haklarını Uruguay Turu Müzakereleri sonucu kabul etmeleridir.²⁷¹

TRIPS Anlaşması'nın I. Bölümünde GATT ve GATS da olduğu gibi ulusal muamele ve en çok kayrılan ülke ilkeleri üzerinde durulmuştur. Buna ek olarak ise TRIPS'e ait fikri mülkiyetin korunması teknik icatlara ve teknoloji transferlerine olanak sağlaması ilkesi yer almaktadır.

Anlaşmanın II. Bölümünde telif hakları ve ilgili diğer haklar, markalar, coğrafi işaretler, endüstriyel tasarımlar, patentler, açıklanmamaş bilgilerin koruma altına alınması ve sözleşmeye bağlı olan lisanslarda rekabete karşı uygulamaların denetiminin sağlanması gibi farklı mülkiyet hakları sıralanmakta ve bu hakların korunma yöntemleri belirtilmektedir.²⁷²

²⁶⁸ Yüksel Yücekal, "Fikri Mülkiyet Hakları'nın Uluslararası Düzeyde Korunması - Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO)", **T.C Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, S.VII, Ankara,2011, (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/fikri-mulkiyet-haklarinin-uluslararasi-duzeyde-korunmasi---dunya-fikri-mulkiyet-orgutu- wipo .tr.mfa> (Erişim Tarihi: 11.01.2016).

²⁶⁹ T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Telif Hakları Genel Müdürlüğü, "Ticaretle Bağlı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması - TRIPS", (Çevrimiçi) <http://www.telifhaklari.gov.tr/Ticaretle-Baglantili-Fikri-Mulkiyet-Anlasmasi-TRIPS> (Erişim Tarihi: 11.01.2016).

²⁷⁰ WIPO, Dünya fikri mülkiyet haklarını ve yaratıcı etkinliği teşvik etmek için 1967 yılında Birleşmiş Milletler'in özleşmiş 17 örgütünden biri olarak kurulmuştur. Kuruluşa taraf olan 188 devlet vardır. Amacı, uluslararası sistemde fikri mülkiyet haklarını korumak, gereken konularda düzenlemeler yapmak, geliştirmekte olan ülkelerde bu alanda inkişafın sağlanması için finansal ve bilimsel destekte bulunmaktadır. Kaynak: **WIPO, Intellectual Property Organization**, (Çevrimiçi) <http://www.wipo.int/about-wipo/en/> (Erişim Tarihi: 11.01.2016).

²⁷¹ Yücekal, **a.g.m**, (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/fikri-mulkiyet-haklarinin-uluslararasi-duzeyde-korunmasi---dunya-fikri-mulkiyet-orgutu- wipo .tr.mfa> (Erişim Tarihi: 11.01.2016).

²⁷² Kaya, **a.g.e**, s.53.

TRIPS Anlaşması, Paris ve Bern Sözleşmeleri'nin birçok maddesine de atıf yaparak, birlikte fikri mülkiyet haklarının korunması konusunda DTÖ üyelerinin kabul edeceği ilkeleri ve asgari standartları belirlemektedir. Bunların yanısıra en önemlisi ise, WIPO sisteminin ötesine giderek, adigeçen korumanın üye devletlerde yaptırımlarla uygulanması ve karşılaşılması muhtemel anlaşmazlıkların çözümü noktasında hükümler içermektedir. Başka bir değişle; DTÖ Sistemi, ticarete konu olan fikri mülkiyet hakları bakımından, Anlaşmazlıkların Halli Organı'na başvurma ve gerekirse yaptırımlar uygulama hakkı vermektedir. Ayrıca uyuşmazlıkların çözülmesi noktasında TRIPS kapsamında üye devletlerin konuyla ilgili yasa ve yöntemlerinin ortak bir dilde yayımlanması ve herkesin kullanımına açık hale gelmesi gerekmektedir.²⁷³ Bu düzenlemelerin hepsi Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Konseyi'ne bildirilmesi zorunlu kılınmıştır. TRIPS kapsamında koruma altına alınan fikri mülkiyet türleri aşağıdakilerdir;²⁷⁴

- Kopyalama ile ilgili haklar
- Ticari markalar
- Coğrafi göstergeler
- Endüstriyel tasarımlar
- Patentler
- Topografiler ve entegre devreler
- Ticari sırları da içeren gizli resmi bilgiler.

Anlaşmanın uygulanmasına ve kapsama alanının geliştirilmesine dair müzakereler Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Konseyi'nin gündeminde ele alınmaktadır. Ayrıca bu Konsey kapsamında, DTÖ üyesi olan devletlerin fikri mülkiyet hakları mevzuatlarının TRIPS Kuralları'na uygunluğu gözetilmektedir.²⁷⁵

DTÖ ve WIPO gibi uluslararası örgütlerin müzakerelerinde, GÜ'in teknolojik ilerlemelerin yardımıyla kendi üstünlüklerini koruma taleplerine karşılık olarak, GOÜ'in dezavantajlarını ortadan kaldırmak için gerekli olan esnekliği sağlaması

²⁷³Büyüktaşkın, Dünya Ticaret...,a.g.e, s. 127.

²⁷⁴ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Intellectual Property: Protection And Enforcement** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm7_e.htm (Erişim Tarihi: 15.01.2016)

²⁷⁵Yücekal, a.g.e, (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/fikri-mulkiyet-haklarinin-uluslararası-duzeyde-korunması---dünya-fikri-mulkiyet-orgutu-.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 15.01.2016).

yönünde faaliyetler hayata geçirilmektedir. Genelde bu müzakereler gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında yürütülmektedir.²⁷⁶

TRIPS Anlaşması uygulamaya girmesinin hemen ardından yaşamsal alanlar başta olmak üzere önem arz eden bütün sektörlerde anlaşmanın bedelinin kimler tarafından ve nasıl ödenileceği müzakere edilmeye başlamıştır. Daha yoğun şekilde üzerinde durulan konu, başta AGÜ olmak üzere (Afrika ülkeleri) bir çok ülkeye, patent anlaşmalarından doğan hızlı fiyat artışı sebebiyle hayati önem taşıyan ilaçlara ulaşmalarının neredeyse ikansız hale gelmesiydi. Bu sebeple, AGÜ ilaç sektörünün patent anlaşması kapsamında çıkarılmasını talep etmişlerdir. Uzun müzakerelerin sonucunda bütün ilaç sektörünün anlaşma kapsamında çıkarılmasından ziyade sağlık sektöründe en çok tehlike arz eden AIDS ve kanser hastalıkları tedavisinin ilaçlarına dair patentlerinin anlaşma kapsamında çıkarılması yerinde bulunmuştur.²⁷⁷

2.1.1.6. Çoklu Ticaret Anlaşmaları

Ülkeler, DTÖ'ne üye olurken aynı zamanda tüm DTÖ Anlaşmalarına taraf olmak zorundadırlar. Ancak, Uruguay Turu'ndan önce Tokyo Turu'nda kabul edilmiş olan 4 anlaşma bu kapsamın dışında kalmıştır. Çoklu Ticaret Anlaşmaları olarak adlandırılan bu anlaşmalar yalnızca bazı DTÖ üyeleri tarafından kabul edilmektedir. Bunlar;²⁷⁸

- Sivil Uçak Ticareti Anlaşması
- Kamu Alımları Anlaşması
- Uluslararası Süt Ürünleri Anlaşması
- Uluslararası Sığır Eti Anlaşması'dır.

Bu anlaşmalardan Uluslararası Süt Ürünleri Anlaşması ve Uluslararası Sığır Eti Anlaşması 1997 yılında sona ermiştir. Belirtildiği üzere bu anlaşmalar, bütün DTÖ

²⁷⁶Yücekal, **a.g.e.**, (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/fikri-mulkiyet-haklarinin-uluslararası-duzeyde-korunması---dünya-fikri-mulkiyet-orgutu-wipo..tr.mfa> (Erişim Tarihi: 15.01.2016).

²⁷⁷Gaye Yılmaz, **Kapitalizmin Kaleleri- II: DTÖ- Dünya Ticaret Örgütü**, Türkiye MAI ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, İstanbul, Ekim, 2001, s.49.

²⁷⁸WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Plurilaterals: of Minority Interest**, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm10_e.htm (Erişim Tarihi: 15.01.2016). Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.59.

üyelerini kapsamayıp yalnızca anlaşmaya taraf olan ülkeler için bağlayıcıdır. Günümüzde Sivil Uçak Ticareti Anlaşması 30 üye devlet ve Kamu Alımları Anlaşması ise 43 üye devlet tarafından bağlayıcıdır. Türkiye ise, Kamu Alımları Anlaşması kapsamında gözlemci ülke statüsündedir.²⁷⁹

Sivil Uçak Ticareti Anlaşması, 1 Ocak 1980 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anlaşma askeri uçaklar hariç tüm uçakları, uçak motorları ve yedek parçaları, sivil uçaklara ait her türlü parça ve uçak simülatörleri ve bu alanda uygulanan ithalat vergilerini kaldırmıştır. Ayrıca anlaşma kapsamında, sivil uçaklara ilişkin kamu alımları ve sivil uçak ticaretine ilişkin devletlerin mali desteklerini düzenleyen hükümleri de içermektedir.²⁸⁰

Kamu Alımları Anlaşması, ilk kez 1 Ocak 1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Daha sonra bu anlaşma ile ilgili taahhütler Uruguay Turu çerçevesinde tekrar müzakere edilmiş ve 1 Ocak 1996'da yeni bir anlaşma şeklinde yeniden yürürlüğe konulmuştur. Anlaşmanın amacı devlet alımlarını olabildiğince uluslararası rekabete açık hale getirmektir. Anlaşmanın uygulanması ile devlet alımları daha şeffaf hale getirilmiş, yerli ürünlerin veya tedarikçilerin ayrımcılığa maruz kalmalarının önüne geçilmesini sağlayacak her türlü kural ve yöntemler oluşturulmuştur.²⁸¹ Ayrıca Anlaşmada; ihale prosedürleri, teklif alımları ve değerlendirilmesi, ihalenin sonuçlandırılması ve sözleşme değerleri gibi birçok hükümler düzenlenmektedir.²⁸²

2.1.1.7. Anlaşmazlıkların Halli Kural ve Yöntemleri Hakkındaki Mutabakat Metni

Çalışmanın daha önceki başlıklarında da belirtildiği gibi, DTÖ'nün kurulmasıyla dünya ticareti hukuksal bir niteliğe kavuşmuştur. Bu yapının hukuksal dayanağını ise, DTÖ Anlaşması'nın ekinde yer alan Anlaşmazlıkların Halli Kural ve Yöntemleri Hakkındaki Mutabakat Metni oluşturmaktadır. AHMM, DTÖ Anlaşmaları ve ekinde yer alan anlaşmaların uygulanması veya yorumlanması esnasında anlaşmaya taraf olan

²⁷⁹ Kaya, **a.g.e**, s. 57.

²⁸⁰ Sarıbeyoğlu, **a.g.e**, s.60.

²⁸¹ **A.g.e**

²⁸² Kaya, **a.g.e**, s. 58.

devletler arasında oluşabilecek uyuşmazlıkların çözülmesi amacıyla oluşturulmuştur. AHMM kapsamında, üye devletlerden herhangi birinin DTÖ Anlaşmalarından kaynaklanan haklarının ihlal edildiği durumlarda hakkını Panel ve Temyiz Organı karşısında aramasına fırsat tanınmıştır ki, bu sistem, DTÖ dışında hiçbir uluslararası örgütte bulunmamaktadır.²⁸³ AHO olarak da bilinen bu sistem, DTÖ'ye üye olan devletler arasında ticari anlamda oluşabilecek uyuşmazlıkları en kısa süre zarfında ve kesin olarak çözmeyi amaçlamaktadır. Şahıslar ve firmalar arasındaki ticari uyuşmazlıklar organın yetkileri dışında kalmaktadır.²⁸⁴

DTÖ Kurucu Anlaşması'nın ikinci ekinde tam metin halinde yer alan AHO'nun amacı, çok taraflı ticaret sistemine güvenilirlik ve öngörülebilirlik kazandırmak, DTÖ'ne taraf olan üyelerin anlaşmadan doğan hak ve yükümlülüklerini korumak ve DTÖ Anlaşmaları'nın hükümlerini uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde yorumlamaktır.²⁸⁵

GATT 47 döneminde de anlaşmaya taraf olan devletler arasında oluşabilecek sorunların çözülmesi için bir organ kurulmuştur. Ancak, bu organda uyuşmazlıkların çözülmesi diplomatik danışmalar yoluyla yapılmaktaydı. GATT 47'den farklı olarak DTÖ kapsamında olan AHO'nda ise, süreç 4 aşamada ve daha kapsamlı bir şekilde yürütülmektedir. Birinci aşamada anlaşmazlığa taraf olan devletlerin bir araya gelerek belli bir süre zarfında anlaşmaya varabilmeleri beklenmektedir. Eğer 60 gün içerisinde anlaşma sağlanmaz ise taraflar Genel Sekreter'den arabuluculuk yapmasını isteyebilirler.²⁸⁶

İkinci aşamada taraflar kendi aralarında anlaşma sağlayamadıkları için şikayetçi taraf, AHO'na şikayette bulunabilmektedir. Bunun üzerine, AHO bünyesinde bir panel toplanır. Şikayet edilen taraf AHO'nun toplanma kararına yalnız bir kez karşı çıkma ve bu süreci durdurma hakkına sahiptir. Panel, gerekli durumlarda uygun gördüğü kişi veya organlardan bilgi ve teknik tavsiye isteme hakkına sahiptir. Ancak, panel bu

²⁸³ WTO, **Understanding The WTO: Settling Disputes, A Unique Contribution**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/displ_e.htm (Erişim Tarihi: 15.01.2016)

²⁸⁴ **Gelir İdaresi Başkanlığı**, "GATT Bilgilendirme Rehberi" (Çevrimiçi) http://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuat/uluslararası_mevzuat/gatt95.pdf (Erişim Tarihi: 18.01.2016)

²⁸⁵ WTO, **Understanding The WTO: Settling Disputes, A Unique Contribution**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/displ_e.htm (Erişim Tarihi: 15.01.2016)

²⁸⁶ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.119.

bilgileri istemeden önce yetkili organları bu durumdan haberdar etmelidir.²⁸⁷ AHO'nun paneli en geç 45 gün içerisinde sonlanmaktadır. AHO'nun GATT Sistemi'nden bir farkı da burda ortaya çıkmaktadır. Öyle ki, AHO'dan farklı olarak GATT Sistemi'nde, panel kararları konsensus yolu ile kabul edilmekteydi. Bu durumda herhangi bir üyenin kararı durdurma imkanı bulunmaktaydı. Ancak, AHO Sisteminde panel kararları oy çoğunluğu ile reddedilmedikçe otomatik olarak kabul edilmiş sayılmaktadır. Panel, kararını verdikten sonra alınacak önlemler ve bunların uygulanma şekline dair raporlar en geç 6 ay içerisinde anlaşmazlık yaşanan taraflara bildirilmelidir. Yalnız, acil durumlarda bu süreç 3 aya indirilebilmektedir. Anlaşmazlığa taraf olan ülkeler panelin aldığı karara 60 gün içerisinde itiraz etmezlerse, karar yürürlüğe girmiş sayılmaktadır.²⁸⁸ Eğer panel dava konusu uygulamanın, DTÖ kurallarını ihlal ettiği kararına varırsa, kaybeden taraf bu kararı hemen veya makul bir süre içerisinde uygulamalıdır. Ancak bu makul sürenin ne kadar olduğu DTÖ, Anlaşmasınca açık olarak belirtilmemiştir. Makul süre, taraflarca kararlaştırılabilir, aksı takdirde tahkim heyeti tarafından en fazla 15 ay olarak belirlenmektedir.²⁸⁹

Üçüncü aşamda ise Temyiz Organı yer almaktadır. DTÖ'den başka hiçbir uluslararası örgütte bu organ bulunmamaktadır. Anlaşmazlık tarafları veya taraflardan herhangi biri panelin kararına itiraz ederse temyiz süreci başlatılır. Temyiz Organı, panel vakalarından genel temyiz taleplerini karara bağlamakla yükümlüdür. Temyiz Organı, AHO'nun oybirliği ile kabul ettiği karara ile uluslararası ticaret ve hukuk alanında yeterli birikime sahip kişiler tarafından oluşturulan daimi 7 üye arasından seçilen 3 üye tarafından davaya bakılır. Alehine temyiz davası açılan taraf, öne sürülen iddialara karşı kendi savunmasını en geç 18 gün içerisinde Temyiz Organı'na vermelidir. Yazılı savunmalar yapıldıktan sonra tarafla sözlü oturuma tabii tutularak uyuşmazlık çözülmeye çalışılacaktır. Sözlü oturumda ele alınan ve sonuca bağlanan kararlar Temyiz Organı Raporu'nda yayımlanır. Temyiz Organı raporu, ilk temyiz başvurusu yapıldıktan sonra 60 gün içerisinde önceki panelin verdiği kararı mutlaka 60

²⁸⁷ Kaya, **a.g.e**, s. 63.

²⁸⁸ Sarıbeyoğlu, **a.g.e**, s.140.

²⁸⁹ Özlem Canbeldek Akın, "Dünya Ticaret Örgütü Uyuşmazlık Çözüm Mekanizmasında Misilleme Yaptırımı", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.16, Özel Sayı, 2014, İzmir, 2015, s.1718.

veya 70 gün içerisinde haklı bulabilir, değiştirebilir veya reddedebilir.²⁹⁰ Olağanüstü durumlarda ise bu süreç 90 güne kadar uzatılabilir.

Dördüncü ve son aşama ise, AHO tarafından temyiz raporunun incelenmesidir. Panel ve Temyiz Organı raporları uyumsuzluğun sebebi ile ilgili sonuçları kapsamına rağmen, raporlar ancak AHO tarafından kabul edildikten sonra bağlayıcı nitelik kazanmaktadır. AHO, temyiz raporlarını 30 gün içerisinde kabul etmek veya konsensüs kararıyla reddetmek zorundadır. Bu kabul prosedürü, üyelerin Temyiz Organı raporu hakkında kendi kişisel görüşlerini belirtme hakkını elinden alamamaktadır. Sonuç olarak, bu 4 aşamadan ibaret olan süreç toplamda en fazla 1 yıl 3 ay sürmektedir.²⁹¹

AHMM'nin 21.Maddesinde, Panel ve Temyiz organı kararlarının makul süre içerisinde uygulanmasının gerekliliği belirtilmiştir. DTÖ kurallarına aykırı olduğu ispatlanan uygulamalar yürürlükten derhal kaldırılmalıdır. Ancak, bütçe planlaması, bürokratik işleyiş veya isteyerek kararı uygulamaktan kaçınması gibi birçok nedenden dolayı kaybeden taraf, dava konusu olmuş uygulamaları derhal değiştiremeyebilir. Bu gibi durumlarda taraflar, kararın uygulanmasına kadar geçen süre zarfında, davalı tarafın davacıya tazminat ödemesi konusunda mutabakata varabilmektedirler. Tazminat durumu ile ilgili anlaşma sağlanamazsa davacı taraf "misilleme" yaptırımına başvurabilmektedir.²⁹² Eğer dava konusu, sektör ve anlaşma ile aynı ise, yükümlülüklerin askıya alınması misilleme olarak adlandırılmaktadır. Misilleme yaptırımının uygulanması için davacının AHO'na başvurması gerekmektedir. Misilleme yaptırımı, daha çok davalının davacıya büyük hacimde ihrac ettiği bir ürün üzerinde gümrük vergisinin yükseltilmesi şeklinde hayata geçirilmektedir.²⁹³

²⁹⁰ Kaya, **a.g.e**, s. 63.

²⁹¹ WTO, **Understanding The WTO: Settling Disputes, A Unique Contribution**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/disp1_e.htm (Erişim Tarihi: 15.01.2016)

²⁹² Kaya, **a.g.e**, s. 69.

²⁹³ Akın, **a.g.e**, s.1718.

2.1.1.8. Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması

Ticaret politikalarının gözden geçirilmesine dair uygulama, Uruguay Turu Anlaşmaları çerçevesinde Aralık 1988 tarihinde yapılan Bakanlar Toplantısında taraf ülkelerin mutabakata varmalarıyla kabul edilmiş ve 1989 tarihinde yürürlüğe girmiştir.²⁹⁴

DTÖ kurulana kadar Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması uygulamaları, GATT çerçevesinde ve mal ticaretine yönelik kuralları kapsamıştır. Daha sonra, 1995'te DTÖ'nün kurulmasıyla birlikte uygulamanın kapsamı daha da genişletilerek "hizmet ticareti" ve "fıkri mülkiyet hakları" gibi konuları da uygulama kapsamına alınmıştır.²⁹⁵

DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın III. Ek'de düzenlenen Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması, DTÖ sisteminin öneminin yeterince araştırılmamış ve iyi bilinmeyen bir yönüdür. Sistemin en önemli ilkelerinden biri olan "şeffaflık" ve "anlaşılabilirlik"ın sağlanabilmesi konusunda temel niteliğe sahip TPRM, üye devletlerin Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları kapsamında kabul edilen kural, düzenleme ve taahhütlere bağlılığın artırılmasını hedeflemiştir.²⁹⁶ Böylece, daha düzgün işleyen bir çok taraflı ticaret sistemi kurulacak, DTÖ üyelerinin kural, disiplin ve anlaşma kapsamında kabul ettikleri taahhütlere sadık kalmaları sağlanacaktır. Bu çerçevede, DTÖ üyesi olan devletler aldıkları ticari önlemleri, uygulama politikalarını veya kabul ettikleri kanunları DTÖ'ne bildirerek diğer üye devletlerin bu durumdan haberdar olmalarını sağlamaktadır.²⁹⁷ Böylece, üye devletlerin ticaret sistemi üzerindeki etkilerinin izlenebilmesi için, bu ülkelerin dünya mal ve hizmet ticaretinden aldığı paya göre de diğer Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması kapsamında belli aralıklarla incelenmektedir.²⁹⁸ Bu kapsamda; en çok ticaret hacmine sahip Avrupa Birliği, ABD, Japonya ve Kanada her 2 yılda bir, dünya ticaretinden aldığı paya göre

²⁹⁴ Gelir İdaresi Başkanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı ve GATT Müdürlüğü. (2009). GATT Bilgilendirme Rehberi, Ankara, 1995, s. 12.

²⁹⁵ A.g.e, s.12.

²⁹⁶ Sübidey Togan, "Turkey: Trade Policy Review", **The World Economy**, 28:8, s.1229.

²⁹⁷ WTO, **Understanding The WTO: Settling Disputes, A Unique Contribution**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/displ_e.htm (Erişim Tarihi: 15.01.2016)

²⁹⁷ Gelir İdaresi Başkanlığı, **Avrupa Birliği...**, s. 12.

²⁹⁸ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Trade Policy Reviews: Ensuring Transparency**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm11_e.htm (Erişim Tarihi: 17.01.2016)

sonrakı 16 ülke her 4 yılda bir ve son olarak diğer ülkeler ise, her 6 yılda bir gözden geçirilmektedir. AG için ise bu süre daha uzundur.²⁹⁹

Bir gözden geçirme mekanizması uygulandığı zaman iki evrak hazırlanmalıdır. Birincisi, ticaret politikaları gözden geçirilen devletlerin politika açıklamalarını içinde barındıran ‘‘Hükümet Raporu’’, ikincisi ise, DT Sekreteryası tarafından bağımsız ve detaylı Şekilde hazırlanan ‘‘Sekreterya Raporu’’dur. Sekreterya, kendi raporunu hazırlarken söz konusu olan devlete işbirliği için baŐvurabilir. Ancak sonuç itibariyle raporun içeriğinden sekreterya tek başına sorumludur. Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Organı (TPRB), gözden geçirme zamanı bu iki raporu esas almaktadır. TPRB olarak geçen bu organ, esasen DT Genel Konseyi tarafından yürütülmektedir. Söz konusu olan bu raporlar, TPRB’de önceden belirlenmiş tarihte gerçekleşen inceleme toplantısında ye devletler tarafından gözden geçirilir. Diğer lkeler raporla ilgili görüşlerini toplantı sırasında açıklayabilir, sorular sorabilir ve söz konusu ülke ile ticaret ilişkilerinde karşılaştıkları sorunları değerlendirebilirler. Sonuç olarak, tüm incelemeler yapıldıktan sonra Sekreterya Raporu ve ye devletlerin politika açıklaması, toplantı tutanakları ve toplantı baŐkanının ‘‘Sonuç Tespitleri’’ (Concluding Remarks) ile birlikte yayımlanır.³⁰⁰

Türkiye’nin ticaret politikaları da 4 yılda bir gözden geçirilmektedir. Bu kapsamda, ülkemizin ticaret politikaları ilk kez 1998 tarihinde olmakla, günümüze kadar düzenli bir Şekilde incelenmiştir.³⁰¹

2.1.2. Tarifeler

Tarifeler olarak geçen bu bölüm, aslen ithal edilen mallara uygulanan gümrük tarifeleri, yani gümrük vergilerini kapsamaktadır. Uruguay Turu’nun özelliği, ye devletlerin belli kategorilerindeki mal ve hizmetler için uygulayacağı gümrük vergisi taahhütlerinin olmasıdır. Tur kapsamında GO birçok gümrük tarifesinde kapsamlı

²⁹⁹ Kaya, a.g.e, s.55.

³⁰⁰ Akif Parlatan, ‘‘Ticaret Politikalarını Gözden Geçirilme Politikası’’, (evrimii) <http://www.orgtr.org/tr/ticaret-politikalarini-go-zden-gecirme-mekanizmasi%20%20262> (Erişim Tarihi 18.01.2016)

³⁰¹ WTO, **Trade Policy Reviews: Turkey**, (evrimii) https://www.wto.org/english/tratop_e/tp_r_e/tp225_e.htm (Erişim Tarihi: 18.01.2016)

indirime gitmişlerdir. Yalnız ülkeler sadece indirim oranlarının duyurulmakla kalmamış, aynı zamanda listelenen vergi oranlarının da üzerine çıkılmayacaklarını da taahhüt etmişlerdir. Karşılıklı kabul edilmiş gümrük vergisi oranları da yine karşılıklı müzakereler sonucu arttırılabilmektedir.³⁰²

Uruguay Turu'ndan önce ve sonra kabul edilmiş tarife oranları aşağıdaki tabloda yer almaktadır;

Tablo 3: Ülkelerin Gelişmişlik Düzeyine Göre Uruguay Turu Öncesi (1986) ve Sonrası (1994) Konuşulan Toplam Tarife Oranları.

Gelişmişlik Düzeyi	Önce (%)	Sonra (%)
Gelişmiş Ülkeler	78	99
Gelişmekte Olan Ülkeler	21	73
Az Gelişmiş Ülkeler	73	98

Kaynak: WTO, **Good Schedules: Member's Commitments** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/tratop_e/schedules_e/goods_schedules_e.htm (Erişim Tarihi: 08.04.2015)

Tablo 3'de gösterilen tarife oranlarının ülke guruplarının ticaret hacmi veya ticaret değerleriyle bir bağlantısı bulunmamaktadır.³⁰³ Buradaki oranlar, tavan gümrük vergi oranlarını göstermektedir. Başka bir deyişle, bu oranların altında herhangi bir miktarın uygulaması mümkün olduğu halde, daha yüksek bir oranı uygulanamaz.³⁰⁴ Tüm bunların uygulanmasında asıl amaç, bu tarifelerin yıllar içerisinde kademeli şekilde düşürülerek sıfırlanmasıdır ki, buradaki amaç da ticaretin daha fazla serbestleştirmektir. Tarifelerle ilgili başka herhangi bir anlaşma olmamakla birlikte, bu kapsamda yapılan bütün listeler Merakeş Protokolü'nde eklidir.³⁰⁵

Sistem kapsamında tarifelerin yanısıra tarife kotası ve tarife kontenjanı da düzenlenmektedir. Tarife kotasında, belli bir kotanın altında olan ithalata, belli bir

³⁰² Sarıbeyoğlu, a.g.e, s.43.

³⁰³ WTO, **Good Schedules: Member's Commitments** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/tratop_e/schedules_e/goods_schedules_e.htm (Erişim Tarihi: 19.01.2016)

³⁰⁴ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Tariffs: more bindings and closer to zero** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm2_e.htm (Erişim Tarihi: 19.01.2016)

³⁰⁵ Sarıbeyoğlu, a.g.e, s.43-44.

oranın altında vergi uygulanmaktadır. Belirlenmiş kotanın üstüne çıkan devletlere ise; önceden belirlenmiş yüksek vergi oranı uygulaması yapılmaktadır. Yani, tarım anlaşmasında olduğu gibi belli bir miktarda olan ithalat için düşük tarife avantajı burada da uygulanmaktadır.³⁰⁶ DTÖ kapsamında kotalar; ihracatta ve ithalatta sayı sınırlaması anlamına geldiği için yasaklanmıştır. Bilindiği gibi kota uygulamalarında önceden belirlenmiş sayıya ulaşıktan sonra, bu sayının üzerinde alım ve satım engellenmektedir.³⁰⁷

2.2. DTÖ Bakanlar Konferansları ve Doha Turu

DTÖ kurulmasından bu yana, Kurucu Anlaşmasında da belirtildiği gibi acil durumlar haricinde 2 senede bir bakanlar konferansları düzenlenmektedir. Bu konferanslar içerisinde en önemlisi Uruguay Turunda olduğu gibi bütün tarife ve kuralların yeniden düzenlenerek tek paket halinde (single undertaking) toplanması maksadıyla oluşturulan Doha Turu'dur. Bu sebeple, çalışmamızın bu bölümünde Doha öncesi ve Doha kapsamında olan bakanlar konferansları ayrı ayrı incelenmiştir.

2.2.1. Bakanlar Konferansları

Çalışmanın önceki bölümünde de denildiği gibi, DTÖ kapsamında üst düzey karar verme organı genellikle iki yılda bir toplanan Bakanlar Konferansı tarafından hayata geçirilmektedir. DTÖ kapsamında, kuruluşundan günümüze kadar 10 bakanlar konferansı yapılmıştır. Bunlar;³⁰⁸

- Singapur I. Bakanlar Konferansı: 9 - 13 Aralık 1996
- Cenevre II. Bakanlar Konferansı: 18 – 20 Mayıs 1998
- Seattle III. Bakanlar Konferansı: 30 Kasım – 3 Aralık 1999
- Doha IV. Bakanlar Konferansı: 9 – 14 Kasım 2001

³⁰⁶ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Tariffs: more bindings and closer to zero** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm2_e.htm (Erişim Tarihi: 19.01.2016)

³⁰⁷ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.44.

³⁰⁸ WTO, **Ministerial Conferences**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/minist_e.htm (Erişim Tarihi: 21.01.2016)

- Cancun V. Bakanlar Konferansı: 10 – 14 Eylül 2003
- Hong Kong VI. Bakanlar Konferansı: 13 – 18 Aralık 2005
- Cenevre VII. Bakanlar Konferansı: 30 Kasım – 2 Aralık 2009
- Cenevre VIII. Bakanlar Konferansı: 15 – 18 Aralık 2011
- Bali IX. Bakanlar Konferansı: 3 – 6 Aralık 2013
- Nairobi Bakanlar Konferansı: 15-18 Aralık 2015'dur.

Bütün Bakanlar Konferanslarını tek tek incelemek çalışmanın devami için önem arz ettiğinden, 10 Bakanlar Konferansında da özellikle hangi konular üzerinde durulmaya çalışıldığı ve alınan kararlar incelenerek devam edilecektir.

2.2.1.1. Singapur I. Bakanlar Konferansı

DTÖ kurulduktan sonra ilk bakanlar konferansı 120'den çok üye ve katılım sürecinde olan ülkelerin desteğiyle 9-13 Aralık 1996 tarihinde Singapurda yapılmıştır. Konferansın yapılmasında asıl maksat, DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın IV. Maddesinde düzenlenmiş yaptırımları hayata geçirmek, DTÖ Anlaşmaları ve Kararları çerçevesinde taahhüt uygulamalarını değerlendirmek, devam eden müzakereleri ve iş programını gözden geçirmek ve son olarak dünya ticaretinde yeni ortaya çıkan gelişmeleri incelemek ve gelişmekte olan dünya ekonomisinin sorunlarını ele almak olmuştur.³⁰⁹ Ayrıca konferans kapsamında ticari ve ekonomik büyüme, ekonomik entegrasyon fırsatları ve zorlukları, temel işçi standartları, ötekişeltirme, DTÖ kuralları, bölgesel anlaşmalar, katılımlar, anlaşmazlıkların çözümü, uygulamalar, uyarı ve kurallar, yasalar, GOÜ, AGÜ, tekstil ve giyim sanayi, servis tarifeleri, bilişim teknolojiler, ilaçlar, yatırım, rakabet, Çalışma Organı kurmak ve ajandalarını belirlemek, ülke satınalmalarında şeffaflığı oluşturmak ve ticareti kolaylaştırmak gibi 21 konu başlığı üzerinde görüşülmüştür.³¹⁰

³⁰⁹WTO, **The First WTO Ministerial Conference**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/minca96_e/min96_e.htm (Erişim Tarihi:25.01.2016)

³¹⁰WTO, **Singapore Ministerial Declaration**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min96_e/wtodec_e.htm(Erişim Tarihi:25.01.2016)

2.2.1.2. Cenevre II. Bakanlar Konferansı

İkinci Bakanlar Konferansı olan Cenevre Bakanlar Konferansı 20 Mayıs 1998 tarihinde yapılmıştır. Bu konferans ilk çok taraflı ticaret sistemi olan GATT'ın 50. Yıl dönümüne denk gelmiştir. Bunun için bu tur kapsamında daha çok geride kalan 50 yıllık dönem içerisinde ülkelerin gelişimi, istihdamın sağlanması, ticaretin serbestleşmesi ve genişlemesi, istikrarlı şekilde yükselen liberalizasyon ve birçok alanlarda elde edilen başarılar gündeme taşınmıştır. Çok taraflı ticaret sisteminin önemi bir daha vurgulanmış ve Singapur'da verilen taahhütler ve getirilen düzenlemeler teyit edilmiş, mevcut anlaşmalar ve kararlar çerçevesinde geçen dönem zarfında kaydedilmiş gelişmeler konferans üyelerine aktarılmıştır. Konferans, bazı DTÖ üyelerinin finansal piyasalardaki bozukluklar nedeniyle zorluklar yaşadığı bir döneme denk gelmiştir. Bu sebeple piyasaların açık tutulması ve yaşanan zorluklara kalıcı çözüm bulunması, herhangi bir korumacı önlemin uygulanmasına karşı önlem alınması, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik çabaların genişletilmesi gibi konulara önem verilmiştir. Ayrıca, telekomünikasyon ve uluslararası elektronik ticaret konusu üzerinde durularak, DTÖ'nün çalışma grubuna alınacak özel konular ve yapılması planlanan üçüncü bakanlar konferansının müzkere konuları belirlenmiştir.³¹¹

2.2.1.3. Seattle III. Bakanlar Konferansı

DTÖ'nün III. Bakanlar Konferansı, 30 Kasım - 3 Aralık tarihleri arasında Washington'un Seattle kentinde yapılmıştır. Seattle Konferansı geçmişte yapılmış olan diğer konferanslardan farklı olarak dünya kamuoyunun dikkatini daha çok çekmiştir. Bakanlar Konferansına hazırlıklar sırasında DTÖ'nün lidersiz kalması ve genel müdürlük seçim hazırlıkları konferansın önüne geçmiştir. Genel müdürlük seçimlerinin uzun ve gergin geçmesi konferans için gerekli hazırlıkların yapılmasına engel olmuştur. Bu sebeple alışılmadık dışında genel ilkeleri ele alan irkaç sayfalık Bakanlar Konferansı Bildirgesi yerine, üye devletlerin öncelikli gördüğü konulara ilişkin yaklaşık 40 - 50

³¹¹ WTO, Geneva Ministerial Declaration, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min98_e/mindec_e.htm(Erişim Tarihi:25.01.2016)

sayfalık (782 önerge)³¹² bir müzakere metni ortaya çıkmıştır ki, bu Uruguay Turu gündeminden daha uzundur.³¹³

Bakanlar Konferansı'nın gündemini meşgul eden başlıca konu ABD, AB, Kanada ve Japonya arasında tarım sektörüne ilişkin yaşanan görüş ayrılıkları ve gelişmekte olan ülkelerin talepleri olmuştur. Özellikle ABD ve AB arasında yeni turda müzakereye çıkarılacak konular ve müzakere şekli konusunda ciddi görüş ayrılığının olması konferansın gidişatını olumsuz etkilemiştir.³¹⁴

Konferans sırasında ABD, tarım ihracatçısı ülkelerle birlikte, tarım sübvansiyonlarının kaldırılmasını yönünde bir tutum sergilemiştir. Çünkü ABD, genetiği değiştirilmiş organizma (GDO/Genetically Modified Organism- GMO) tarım ürünlerinin en büyük ihracatçısıdır ki bu da AB'nin Ortak Tarım Politikası (The Common Agricultural Policy-CAP)'a tamamen zıt olduğu için AB üyesi ülkeler tarafından ciddi itirazlarda bulunulmuştur. AB ise DTÖ Tarım Anlaşması'nın XX. Maddesine dayanarak "tarımın çok yönlülüğü" kavramı ile tarımın kendine özgün bir sektör olduğunu savunmuştur.³¹⁵

ABD ile AB arasındaki bir başka anlaşmazlık ise, konferansın müzakere gündemi konusu olmuştur. Bu anlamda ABD, tarım, hizmetler, çevre ve işgücü ölçütleri gibi konularını ele alan dar kapsamlı bir müzakere isterken, AB ise, müzakere konularını genişleterek tarım sektöründe vereceği olası tavizler karşısında diğer sektörlerde tavizler kazanmak istemiştir.³¹⁶

Seattle Bakanlar Konferansı'nda bir başka anlaşmazlık konusu, GOÜ'ün taleplerinin GÜ tarafından dikkate alınmaması olmuştur. Bu bakanlar konferansı, DTÖ üyelerinin 3/4'nü kapsayan GOÜ'ün kendi müzakere güçlerinin farkına vardıkları bir Bakanlar Konferansı olarak tarihe geçmiştir. Bu ülkeler konferans hazırlıkları

³¹² WTO, **The Third WTO Ministerial Conference**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min99_e/min99_e.htm (Erişim Tarihi: 30.01.2016)

³¹³ T.C Dışişleri Bakanlığı, **Dünya Ticaret Örgütü ve Uluslararası Ticaret Müzakerelerinin Geleceği**, (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-ve-uluslararasi-ticaret-muzakerelerinin-gelecegi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 30.01.2016)

³¹⁴ WTO, **The Third WTO Ministerial Conference**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min99_e/min99_e.htm (Erişim Tarihi: 30.01.2016)

³¹⁵ T.C Dışişleri Bakanlığı, "Dünya Ticaret Örgütü ve Uluslararası Ticaret Müzakerelerinin Geleceği", (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-ve-uluslararasi-ticaret-muzakerelerinin-gelecegi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 30.01.2016)

³¹⁶ A.g.e

toplantısında ve konferans sırasında, Uruguay Turu Anlaşmaları'nın geliştirmekte olan ülkeler tarafından yeterince uygulanmadığı ve yükümlülüklerin yerine getirilmediği sürece, yeni konuların müzakere edilemeyeceğini savunmuşlardır. Ayrıca GOÜ çevre ve istihdam konusunda ülkeler arasında ayırım yapıldığını savunmuşlardır. Öyle ki, istihdam konusunda GÜ'nün yüksek işçilik maliyetlerinin GOÜ'nün ucuz işgücü avantajları ile eşitlenmesini istemişlerdir.³¹⁷

Seattle Bakanlar Konferansı kapsamında, bir yanda ABD ve AB'nin başta tarım sektörü olmak üzere birçok konu üzerinde anlaşamamaları, ABD ve geliştirmekte olan ülkelerin karşılıklı şekilde birbirlerinin taleplerini kabul etmemeleri, bir diğer yandan konferans sırasında ortaya çıkan küreselleşme karşıtı eylemler müzakerelerin sonuca bağlanmasını engellemiştir.³¹⁸

Tarihte "Seattle Olayları" olarak adlandırılan bu eylem, DTÖ'nün Bakanlar Konferansı'nı ve küreselleşmeyi protesto etmek için 700'ün üzerinde örgüt ve yaklaşık 40-60 bin kişiden oluşan grubun toplanmasıyla gerçekleşmiştir. Bu küreselleşmeye karşı yapılan ilk eylem olmasa da 1999'a kadar küreselleşmeye karşı yapılmış en büyük eylem olmuştur. DTÖ'nün III. Bakanlar Konferansının açılış töreni Konferans Salonu yakınında bulunan Paramount Tiyatrosu'nda gerçekleştirilecekti. Ancak, güvenlik görevlilerinin tiyatronun etrafını tamamen otobüslerle çembere almasına rağmen konferansa katılacak 5000 delegeden yalnız birkaç yüzü konferans salonuna ulaşmayı başaramıştı. Toplantının ikinci başkanı Charlen Barshefsky'nin açılış konuşmasını yapması gerektiği sırada konferans salonu boş ve Barshefsky'nin toplantının yapılacağı mekandan bir blok ilerideki otelinde mahsur kalması eylemin büyüklüğünün de bir göstergesidir. Aslında bu olay 1995'ten bu yana DTÖ'nün nasıl çalıştığının toplumlar üzerindeki izlenimi olmuştur. DTÖ üye devletlerin halkalarının isteklerini yıllardır görmezden gelmesi, üye devletlerin yerel yönetim ve yasalarını yok sayması, onun yerine kendi dayattığı yaptırımları hayata geçirmesi ve bunları yaparken halkın bu

³¹⁷ T.C Dışişleri Bakanlığı, "Dünya Ticaret Örgütü ve Uluslararası Ticaret Müzakerelerinin Geleceği", (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-ve-uluslararasi-ticaret-muzakerelerinin-gelecegi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 30.01.2016)

³¹⁸ WTO, **The Third WTO Ministerial Conference**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min99_e/min99_e.htm (Erişim Tarihi: 30.01.2016)

yaptırımları onaylayıp onaylamaması yönünde bir halk oylaması yapmaması, halkların tepkisinin en büyük nedenleridir.³¹⁹

Sonuç olarak bütün bir hafta devam eden eylem, çok sayıda eylemcinin tutuklanması, polis tarafından şiddet gösterilmesi, aşırı derecede gözyaşartıcı gaz ve plastik mermilerin kullanılması nedeniyle birçok insanın hastanelik olması ve neticede bakanlar toplantısının başarısızlığı ile sonuçlanmıştır.

2.2.2. Doha Turu ve Tur Kapsamındaki Diğer Bakanlar Konferansları

DTÖ'nün IV. Bakanlar Konferansı 9-14 Kasım 2001 tarihleri arasında Katar'ın başkenti Doha'da gerçekleştirilmiştir. Bu konferans "Doha Kalkınma Gündemi"nin de başlatıldığı konferanstır.³²⁰ Konferans sırasında DTÖ üyeleri tarafından yeni müzakerelere başlama kararı alınmış ve konferans, IX. Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri Turu'na çevrilmiştir. GATT'tan bu yana gerçekleştirilmiş olan ticaret turları içerisinde bu tur, katılımcı ülke sayına en yüksek olan toplantı olmuştur.³²¹

Doha Turu öncesinde Cenevre'de yapılan uzun müzakereler sonucunda başta DTÖ Anlaşmaları'nın uygulanmasından kaynaklanan problemler olmakla beraber birçok konu detaylı bir şekilde tartışılmış ve Doha Turuna farklı görüşlerden oluşan taslak halinde bir deklarasyon metni ile gidilmiştir. Daha sonra tur kapsamında, 1988-1995 yılları arasında gerçekleştirilen Uruguay Turu'nda ele alınan küreselleşme düzeyinin daha da geliştirilmesi, uluslararası ticaretin dayanağı olan mevcut kuralların değişen dünya düzenine uyarlanması, turun yapıldığı tarihe kadar bir anlaşma olarak düzenlenemeyen bazı konularda bağlayıcı anlaşmaların oluşturulması gibi yaklaşık yirmi bir³²² farklı başlıkta müzakerelerin 2005 yılına kadar bitmesi planlanmıştır³²³ ancak,

³¹⁹ Kevin Danaher ve Roger Burbach, **Hadi Bunu Küreselleştirin! Dünya Ticaret Örgütü ve Şirket Egemenliğine Karşı Mücadele**, çev. Özlem Dalkıran, Metis Yayınları, İstanbul, Haziran 2004, s.21 – 25.

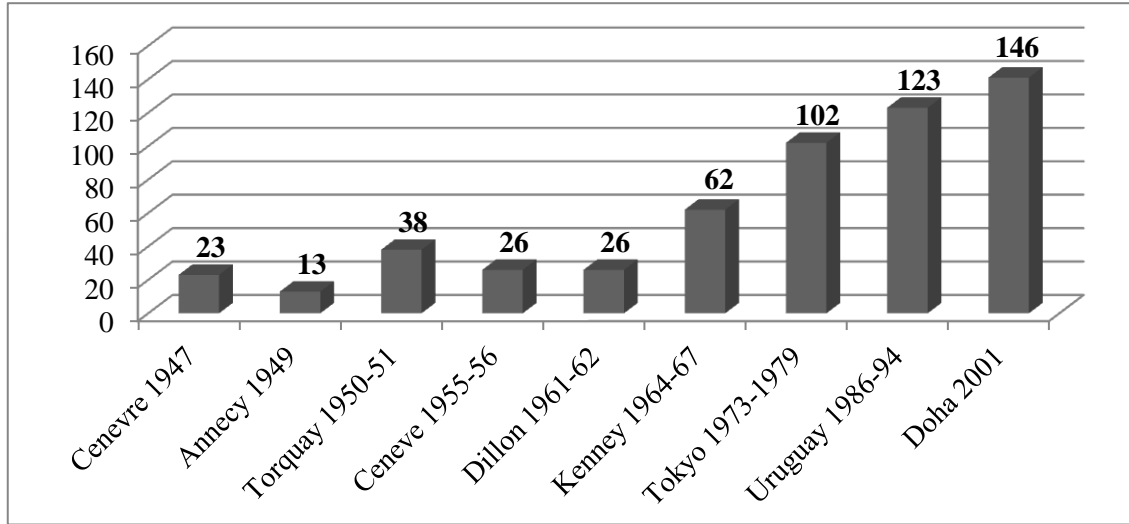
³²⁰ Vural Altay, "Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Doha Kalkınma Gündemi Müzakerelerde Son Durum", **Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı**, (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-dto-doha-kalkinma-gundemi-muzakerelerinde-son-durum.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 08.01.2016)

³²¹ Akman, "Hokey Sopaları...", s.45.

³²² Tarım; NAMA; Hizmetler; TRIPS; Ticaretin Kolaylaştırılması; Kurallar; Anlaşmazlıkların Halli; Ticaret ve Çevre; Elektronik Ticaret; Küçük Ekonomiler; Ticaret, Borç ve Finans; Ticaret ve Teknoloji Transferi; Teknik İşbirliği ve Kapasite Artırımı; En Az Gelişmiş Ülkeler; Özel ve Lehte Muamele; Uygulamayla İlgili Sorunlar; Entegre Çerçeve; Ticaret İçin Yardım; Katılımlar; Uygulama Konuları.

10 yıl boyunca devam etmiştir. Görüldüğü gibi Doha Turu, katılımcı ülke sayının fazlalığı kadar, görüşülmüş konuların çeşitliliği bakımından da şimdiye kadar yapılmış en kapsamlı turdur.

Şekil 2: GATT / DTÖ Çok Taraflı Ticaret Turlarına Katılan Ülke Sayısı

Kaynak: Sait Akman, “Hokey Sopaları, Küreselleşme ve Dünya Ticaret Sisteminin Geleceği: Deardoff’u Tamamlayıcı Notlar”, **Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları**, Yıl:3, Sayı: 1-2, 2008.

Doha Kalkınma Gündemi’nin bu denli geniş ve iddialı olması geçmişten gelen tecrübe ve isteklerin bu tura yansımalarından dolayı olmuştur. Doha Turu da Uruguay’da olduğu gibi tek paket halinde müzakere edilmiştir. Ancak bu müzakere şeklinin verdiği birçok artının yanısıra getirdiği bir sıra zorluklar ve kaçınılmaz çıkmazları olmuştur. GATT’ın başlıca karar alma yöntemi olan konsensüs yönteminin DTÖ müzakerelerinde giderek kaybolması bu zorlukları yaratan sebeplerin başında gelmektedir. Ayrıca, üye sayısının artması ile yeni üye olan devletlerin birbirilerine göstermiş oldukları hassasiyet ve anlayışın giderek azalması ve daha karmaşık gruplaşmaların oluşması, müzakere boyunca uzlaşmaya varılmasında pek çok sorun çıkarmıştır. Zaman zaman DTÖ’ye üye olan devletler başarısız olacakları takdirde ortaya çıkacak risk ve maliyetleri unutmuş, hatta oturumun durdurulmasına yol açabilecek müzakerelerden

³²³WTO, **Doha WTO Ministerial 2001: Ministerial Declaration**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/mindecl_e.htm (Erişim Tarihi: 09.01.2016)

çekilme tehdidi dahi kullanmışlardır. Tüm bu yaşananlar DTÖ'nü Doha Turu'na götüren sebepler olmuştur.³²⁴

Doha Turu'na giden yolda üyelerin taleplerini iki temel sebebe ayırmak mümkündür. Birincisi, Uruguay Turu ile başlayan süreçte, bazı üyeler tarafından yeterli gelişimin sağlanamaması sonucunda dengelerin yeniden gözden geçirilmesini talep etmeleridir. Çünkü Uruguay Turu kapsamında “pazara giriş” için ticaret engellerinin kaldırılmasında birçok önemli gelişme elde edilmesine rağmen, GOÜ'in bu durumdan yeterince memnun kalmadıkları gözlenmektedir. Bu ülkeler, ticaretin sebestleşmesiyle elde edilen kazancın GÜ tarafından paylaşıldığı, kendilerinin daha çok taviz veren taraf olduklarını savunmuşlardır. Bu sebeple GOÜ, müzakereler sırasında kendileri açısından önem arz eden tarım ve emeye dayalı sanayi ürünleri ticaretinde hak ettikleri payı almaları için daha saldırgan bir tavır sergilemişlerdir.³²⁵

İkincisi ise, başta ABD ve AB olmakla GÜ'in, GOÜ'in ticaret sisteminde daha fazla sorumluluk almalarının gerekliliği ve korudukları sektörlerde, özellikle de tarım dışı ürünlerde pazara giriş konularında NAMA (Non- Agricultural Market Access Negotiation)³²⁶ ülkelerinin rekabet edebilecekleri sanayi ürünleri ve hizmet sektöründe daha çok serbestliğe gitmelerini istemişlerdir.³²⁷ Müzakereler sırasında NAMA ülkelerinin 2003-2008 yılları arasında tarım dışı ürünlerde tarife indirimleri taahhütlerinin belirlenmesi, sektörel insiyatifler ve tarife dışı engeller olarak üç temel konu üzerinde 4 taslak metin yayınlanmıştır. Müzakerelerde başlıca mesele olan genel tarife indirimleri formülü ve esneklik uygulanacak hükümler ile ilgili konularda uzlaşma sağlanabilmiştir. Ancak belirli sektörlerde yapılacak olan ilave tarife indirimlerini kapsayan sektörel insiyatiflerde uzlaşma sağlanamamıştır.³²⁸

GÜ'in NAMA müzakerelerine devam etmesinde istekli olmalarının bir diğer sebebi de Uruguay Turunda olduğu gibi, yeni ticaret alanlarının ve düzenlemelerinin DTÖ bünyesine alınmasını istemeleridir. Bu anlamda üye devletlerin kendi iç

³²⁴ Sait Akman, **Dünya Ticaret Örgütü: Doha Turu Çoktarafli Ticaret Müzakereleri ve Türkiye**, TEPAV Yayınları, Ankara, 2008, s.17.

³²⁵ Akman, Dünya..., **a.g.e.**, s.20.

³²⁶ NAMA, Tarım Dışı Ürünlerde Pazara Giriş Müzakerelerin Doha Turu kapsamında Arjantin, Brezilya, Mısır, Hindistan, Endonezya, Namibya, Filipinler, Güney Afrika, Tunus ve Venezuela gibi gelişmekte olan ülkelere oluşturulan müzakere grubudur. Bu ülkeler NAMA ülkeleri olarak da adlandırılırlar.

³²⁷ Şener, **a.g.e.**, s.100.

³²⁸ Akman, Dünya..., **a.g.e.**, s.23.

mevzuatına göre tasarlanan kendi ulusal rekabet, yatırım, kamu ihaleleri, tüketici sağlığı, hayvan ve bitki sağlığı, çevre, hatta çalışma standartlarına kadar pek çok alanı kapsayan düzenlemelerin ticaret gündemine taşınmasını istemeleri sonucunda konferansın tartışmaları ticaret politikalarının önüne geçmiştir.³²⁹

Tablo 4: Ticaret müzakerelerinde gündeme getirilen ve alınan/ alınmayan yeni konular

Doha Turu	Gündemde olmasını en çok savunan ülkeler	Gündemde olmasına en çok karşı olan ülkeler
Ticaret ve yatırım (Cuncun'da gündemden düştü)	AB, Kanada, ABD ve Hong Kong	Hindistan ve Gelişmekte Olan Ülkeler
Ticaret ve yatırım (Cuncun'da gündemden düştü)	AB, Japonya, ABD (daha sonra)	-
Kamu alımlarında şeffaflık	AB, ABD ve Güney Kore	Gelişmekte Olan Ülkeler
Ticaretin kolaylaştırılması	AB, ABD ve Gelişmekte Olan Ülkeler	-
Ticaret ve çevre (çalışma grubu)	AB, ABD ve EFTA	Genelde G-20 ve diğer Gelişmekte Olan Ülkeler
Ticaret ve çalışma standartları (gündeme alınmadı)	AB (özellikle Fransa), ABD, Japonya ve Norveç	ASEAN, Brezilya, Arjantin, Pakistan, Hong Kong, Mısır, AB (İngiltere)

Kaynak: Sait Akman, **Dünya Ticaret Örgütü: Doha Turu Çoktarafli Ticaret Müzakereleri ve Türkiye**, TEPAV Yayınları, Ankara, 2008, s.22.

Tablo 4'te görüldüğü gibi konular hem DTÖ'ye üye olan devletlerin aralarında, hem de devletlerin kendi iç politikalarında tarım müzakereleri başta olmakla ciddi fikir ayrılıklarına yol açmış ve Doha Turu kapsamında bir sonuç alınmamasının başlıca sebeplerinden olmuştur.

Önceden de belirtildiği gibi başlanğıçta Doha Turu Müzakereleri'nin 2005 yılında tamamlanması planlaştırılmış, ancak Temmuz 2006 tarihinde askıya alınmıştır. Daha sonra 2007 yılının başında özellikle tarım ve tarım dışı ürünlerde pazara giriş konusunda yeniden müzakereler yapılmış ve indirim taahhütleri ile ilgili taslak hükümler 2008 yılı itibarile kabul edilmiştir. Doha Turu'nun en önemli ve anılışılma

³²⁹ A.g.e, s.22.

sağlanması zor konulardan biri tarım müzakereleri olmuştur.³³⁰ Uruguay Turu öncesi ile mükayese edildiği zaman, tarım ürünleri ticaretinde DTÖ Tarım Anlaşması'nın getirdiği disiplin ve kararlılık önemli bir adım olmuştur. Ancak günümüzde tarım ürünleri ticaretinin GÜ ve GOÜ açısından adaletli şekilde uygulandığını söylemek doğru olmayacaktır. Bu anlamda birçok GOÜ'nün geçim kaynağı olan tarım sektörü, GÜ tarafından uygulanan tarım politikaları sebebiyle haksız rekabet ile karşı karşıyadır. Bu nedenle de GOÜ'nün Doha Turundan başlıca beklentileri bu haksız rekabetin aradan kaldırılması yönünde olmuştur.³³¹ Özellikle G-20 grubuna dahil olan ülkelerin DTÖ kapsamında bir ortak tutum belgesi olarak nitelendirdikleri G-20 önerisi'nde belirtildiği gibi Doha Turu; “adil ve piyasa yönlü bir ticaret sisteminin kurulması amacıyla” hizmet etmelidir. Şüphesiz ki, dünya tarımının GSMH'nin %20'ni, toplam tarım ihracatının %26'sını ve dünya tarım nüfusunun %63'nü elinde bulunduran bu ülkelerin talepleri artık göz ardı edilemezdi. G-20 ülkelerinin tüm bu ısrarları tarım sektöründe pazara giriş, ihracat sübvansiyonlarının kaldırılması, ticareti bozan iç desteklerin azaltılması gibi bir çok alanda daha katı korumacı politikaya sahip AB ve ABD tarafından daha fazla görmezden gelinemedi.³³² Nitekim, tarım ürünleri ticaretinde pazara giriş koşullarının iyileştirilmesi, ihracat sübvansiyonlarının kaldırılması ve ticareti bozucu iç desteklerin azaltılması olarak belirlenmiş olan “modaliteler” 2008 yılı itibariyle büyük ölçüde yenide düzenlenmiştir. Ancak meseleye çok taraflı ticaret açısından bakacak olursa müzakere süreci 2008 yılının sonu sonuna doğru başarısızlığa uğramıştır. Belirlenen modalite kağıdı düzeyinde, pazara giriş açısından GÜ'de 5 yıl içerisinde asgari ortalama % 54, GOÜ'de ise 10 yıl içerisinde azami ortalama %36 indirim yapılması öngörülmüştür. Pazara giriş için yapılan genel tarife indirimleri böyle iken, GOÜ için, “özel ürünler” çerçevesinde ve hem gelişmiş hemde gelişmekte olan ülkeler için “hassas ürünler” çerçevesinde bir takım esneklikler anlaşma kapsamına dahil edilmiştir.³³³

³³⁰ Yıldız Tuğba ve Kurtuluş Kara, **Dünya Ticaret Örgütü ve Bölgesel Ticaret Anlaşmaları İlişkisi: Sorunlar, Çözümler ve Türkiye'ye Yansımaları**, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, AB ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler (Uluslararası İlişkiler) Anabilim Dalı Yayınlanmış Doktora Tezi), Ankara, 2012, s.47.

³³¹ T.C Ekonomi Bakanlığı, **Doha Kalkınma Gündemi**, (Çevrimiçi) <http://www.ekonomi.gov.tr> (Erişim Tarihi: 12.02.2016)

³³² Akman, Dünya..., **a.g.e.**, s.26.

³³³ T.C Ekonomi Bakanlığı, **a.g.e.**, (Çevrimiçi) <http://www.ekonomi.gov.tr> (Erişim Tarihi: 12.02.2016)

Doha Turu Müzakereleri'nin bir diğer konusu olan "iç destekler" ve "ihracat sübvansiyonları" da son olarak kabul edilen modelite kağıdı esas alınarak belirlenmiştir. Bu anlamda iç destekleri kapsayacak indirim oranları, verilen iç destek miktarına göre kademeli şekilde hayata geçirilmektedir. Yani, iç destek miktarı fazla olan ülkelerin daha fazla oranda indirim yapmaları gerekmektedir. İhracat sübvansiyonları ile ilgili düzenlemede ise, gelişmiş ülkelerin 2013 yılı, gelişmekte olan ülkelerin ise 2016 yılı sonuna kadar sübvansiyonlarının kaldırılması ile ilgili mabakat sağlanmıştır.³³⁴

Tarım ürünlerinde pazara giriş, ülkemiz açısından da en önemli konulardan biri olduğu için müzakereler sırasında bu konu üzerinde hassasiyetle durulmuştur. Bu sebeple tarım sektörümüzün halihazırdaki tarifelerle korunması zor olduğu anlaşılacak özel ve lehte muamele kapsamında ele alınan esneklikler önemli ölçüde kabul edilmiştir. Bu sebeple de Türkiye, G-33³³⁵ grubu ülkelerin yanında yer alarak, ithal ürünlere karşı yerli üretimin korunması amacıyla gümrük vergilerinin arttırılmasını sağlayacak özel koruma önlemlerini desteklemiştir.³³⁶

Doha Turu Müzakereleri kapsamında, ikinci en önemli konu tarım dışı ürünlerde pazara giriş konusudur. Bu kapsamda, devletler tarafından üstlenilecek tarife indirimi taahhütlerinin belirlenmesi, sektörel insiyatifler ve tarife dışı engeller olmak üzere 3 temel başlık altında müzakereler yürütülmüş ve 4 taslak metin yayımlanmıştır. Ayrıca müzakerelerin en önemli konusu olan tarife indirim formülü ve buna ilkin esneklik hükümleri (sliding scale) konusunda belli bir kalıp oluşturulmuştur.³³⁷ Özellikle 2009-2010 yılları arasında üzerinde yoğun bir şekilde durulan, belirli sektörlerde özel tarife indiriminin sağlanması mümkün olamamıştır ki, bu hususta NAMA ülkelerini çıkmaza sokan başlıca sebeptir diyebiliriz.³³⁸ Tarife indirim formülünün uygulanması ile birlikte,

³³⁴ T.C Ekonomi Bakanlığı, **a.g.e.**, (Çevrimiçi) <http://www.ekonomi.gov.tr> (Erişim Tarihi: 12.02.2016)

³³⁵ G-33 Grubu ülkeler: Antigua ve Barbuda, Barbados, Belize, Benin, Botswana, Fildişi Sahilleri, Filipinler, Kongo, Küba, Dominik Cumhuriyeti, El Salvador, Grenada, Guatemala, Guyana, Haiti, Honduras, Hindistan, Endonezya, Jamaika, Kenya, Kore, Madagaskar, Mauritius Adaları, Moğolistan, Mozambik, Nikaragua, Nijerya, Pakistan, Panama, Peru, Saint Kitts, Saint Lucia, Saint Vincent, Senegal, Sri Lanka, Surinam, Tanzanya, Trinidad ve Tobago, Türkiye, Uganda, Venezüella, Zambiya ve Zimbabve.

³³⁶ Akman, Dünya..., **a.g.e.**, s.150-151.

³³⁷ Akman, Dünya..., **a.g.e.**, s.141

³³⁸ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müşterşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü Çok Tarafli Ticari İlişkiler 1, Dairesi, "Dünya Ticaret Örgütü: Doha Kalkınma Gündemi Müzakerelerinde Son Durum ve Geleceğe Dönük Beklentiler", Ekim 2010, s.5. (Çevrimiçi) <http://www.tobb.org.tr/DisTicaretMudurlugu/Documents/Duyurular/doha.pdf> (Erişim Tarihi: 15.02.2016)

eskiden daha yaygın kullanılan İsviçre formülünün tam tersine, düşük tarifelerde daha yüksek, yüksek tarifelerde ise daha düşük indirim sağlanmıştır.

NAMA Müzakere Grubu, 2009 yılı başından itibaren, tarife dışı engeller, sektörel ve taviz listelerinin oluşturulmasına ilişkin düzenlemeleri daha da hızlandırmıştır. Daha sonra 2010 yılı boyunca yenileştirilmiş ürünler, yatay mekanizma, tekstilde etiketleme, elektronik ve otomotiv ürünlerini kapsayan tarife dışı engeller konusunda yapılan müzakerelerde sınırlı sayıda katılımcı ile yapılmıştır. Ayrıca müzakereler kapsamında, Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GTS) adı altında bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Sistemin amacı, GÜ'nün kalkınmaya yardım amacıyla tek taraflı olarak bir çok üründe az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere uyguladıkları sıfır veya çok az miktarda gümrük vergileri ile sağladıkları avantajların, NAMA müzakereleri sonucunda uygulanacak indirimler nedeniyle yok olmasını engellemeye yönelik hükümleri ele almaktır. Bu müzakerenin sonucunu Türkiye açısından değerlendirirsek Gümrük Birliğine üye olması sebebiyle AB pazarından yararlanılan tarife indirimlerinin korunması açısından oldukça önem arz etmektedir.³³⁹ Çünkü Türkiye, DTÖ kapsamında GOÜ kategorisinde değerlendirilmesine rağmen, AB ile olan Gümrük Birliği Anlaşması nedeniyle tarım dışı ürünlerde oldukça düşük gümrük vergisi uygulamaktadır. Tarım dışı ürünlerde bağlı tarifelerinin ortalaması %17 olmasına rağmen, tarım dışı ürünlerde uygulanan tarifelerin ortalaması %4.2' dir.³⁴⁰

Doha Turu kapsamında yaşanan bu olayların yanı sıra, turun önemini daha iyi anlayabilmemiz için bu çerçevede yapılan bakanlar konferanslarını da incelememiz faydalı olacaktır.

2.2.2.1. Cancun V. Bakanlar Konferansı

Cancun V. Bakanlar Konferansı, 10-14 Eylül 2003'te Meksika'nın Cancun kentinde yapılmıştır. Konferans kapsamında, Singapur konuları olarak bildiğimiz ticaret ve yatırım, ticaret ve rekabet, ticaretin kolaylaştırılması, kamu alımlarında şeffaflığın

³³⁹ T.C Ekonomi Bakanlığı, **Doha Kalkınma Gündemi**, (Çevrimiçi) <http://www.ekonomi.gov.tr> (Erişim Tarihi: 15.02.2016)

³⁴⁰ T.C Ekonomi Bakanlığı, **Doha Kalkınma Gündemi**, (Çevrimiçi) <http://www.ekonomi.gov.tr> (Erişim Tarihi: 15.02.2016)
Akman, Dünya..., **a.g.e.**, s.172.

sağlanması ve birçok konu üzerinde “açık konsensus” usulü ile mutabakat sağlanmaya çalışılmıştır.³⁴¹ Aslında Cancun Bakanlar Konferansında müzakere merkezi olan konular DTÖ’nün kurulduğu günden beri mutabakata varılmayan meselelerinin yeniden masaya yatırılması olmuştur. Tüm bu tartışmalı konulara bu tur kapsamında çözüm bulunmaya çalışılması, bu turun başarısızlıkla sonuçlanmasının en başlıca sebepleridir. Ayrıca Cancun Nihai Bildiri Taslağında, GOÜ’in GÜ’den tarım alanı ile ilgili beklentilerinin müzakere gündemine alınmaması, öte yandan ekser az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin onaylamadığı Singapur Konuları’nın müzakere gündeminde yer alması büyük tepkilere sebep olmuştur. Benin, Burkina Faso, Çad ve Mali ülkelerinin müşterek olarak sundukları ve konferansta gelişmekte olan ülkeler tarafından desteklenen “Pamuk Girişimi”nin ABD’nin müdahalesi ile geleceği belirsiz müzakereler kapsamına girmesi, gerginliği iyice arttırmıştır.³⁴²

Cancun Bakanlar Konferansı kapsamında üzerinde durulan en önemli konular Singapur konuları ve tarım müzakereleridir. Bu konular konferans sırasında büyük fikir ayrılıklarına yol açmış ve gelişmiş ülkeler G-20³⁴³ grubunu ve az gelişmiş ülkeler ise G-90 grubunu oluşturarak kendi çıkarları doğrultusunda faydalı olmayan konuları onaylamamışlardır. Tüm bu gelişmelerin sonucunda Singapur konuları müzakere turunun gündeminden çıkarılmıştır.³⁴⁴ Görüldüğü gibi Cancun Konferansı, Doha Kalkınma Gündemi Müzakereleri içerisinde bugüne kadar görülmemiş bir zengin–yoksul (kuzey-güney) çatışmasına sahne olmuştur. Ayrıca bu turda, GOÜ, önceki yıllara oranla kendi çıkarlarını daha çok savunmuşlardır.³⁴⁵

Cancun Konferansı sırasında tartışma konusu olan bir diğer başlıkta, bundan sonra devletlerin, ticari konularda küresel müzakere ortamlarının dışında, bölgesel veya ikili ticaret düzenlemeleri yapıp yapmayacakları olmuştur ki bu da DTÖ’nün işlevsiz

³⁴¹ DTÖ V. Bakanlar Konferansı, Cancun Meksika 10-14 Eylül 2003: Küresel Kalkınmaya Doğru, **TÜSİAD Yayınları**, (Yayın No. TÜSİAD-T/2003/9/360), (Çevrimiçi) http://www.tusiad.org.tr/_rsc/shared/file/dto.pdf (Erişim Tarihi: 19.02.2016)

³⁴² Ahmet Asım Arar, “Dünya Ticaret Örgütü V. Bakanlar Konferansı’nın Düşündürdükleri”, T.C Dışişleri Bakanlığı, (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-5_-bakanlar-konferansi_nin_dusundurduklari.tr.mfa (Erişim Tarihi: 19.02.2016)

³⁴³ G-20 ülkeleri: Almanya, ABD, Arjantin, Avustralya, Brezilya, Çin, Endonezya, Fransa, Güney Afrika, Güney Kore, Hindistan, İtalya, İngiltere, Japonya, Kanada, Meksika, Rusya, Suudi Arabistan, Türkiye.

³⁴⁴ MAİ ve Küreselleşme Karsıtı Çalışma Grubu, “Cancun Degerlendirmesi-1”, 19 Eylül, 2003, (Çevrimiçi) <http://www.antimai.org/can/grupcancunde1.htm> (Erişim Tarihi: 19.02.2016)

³⁴⁵ WTO, **The Fifth WTO Ministerial Conference**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min03_e/min03_e.htm (Erişim Tarihi: 19.02.2016)

kalması anlamına gelmektedir. Nitekim o yıllarda GATT ve DTÖ bünyesinde bölgesel ticaret anlaşmaları artarak 259'a ulaşmıştır. Ancak, küresel müzakerelerden vazgeçilerek bölgeselleşme çabalarının arttırılması, GOÜ'ü ilerleyen zamanlarda fakirliğin içerisine daha da şiddetli bir şekilde çekecektir.³⁴⁶

Sonuç olarak, Cancun Bakanlar Konferansı, güney ve kuzey blokları arasında çıkan tartışmalar sonucu hiçbir karar alınmadan ve beklenti içerisinde olan devletler açısından tam bir hayal kırıklığı olarak bitmiştir. Birçok görüşe göre, Cancun Konferansı; yoksul güney bloğunun, zengin kuzey bloğuna karşı büyük bir zaferi olarak nitelendirilmektedir. Ancak, her iki taraf açısından ortaya somut bir karar çıkmadığı için herhangi bir başarıdan söz etmek pek de doğru değildir.

2.2.2.2. Hong Kong VI. Bakanlar Konferansı

On üç – on sekiz Aralık tarihinde Hong Kong'da yapılan DTÖ VI. Bakanlar Konferansı kapsamında, Doha Kalkınma Müzakerelerinin geleceğine dair yol haritası oluşturulmuş ve bununla da müzakerelerin son bölümüne gelinmiştir. Konferans'ın gündemi, GATS, Tarım Anlaşması (AOA), NAMA, Ticaretin Kolaylaştırılmasına İlişkin Anlaşma ve Kalkınma Konuları olarak belirlenmiştir.³⁴⁷ Bu tur, Doha kapsamında yapılan ilk iki tura oranda daha başarılıdır denebilir. Nitekim Bakanlar Konferansı Taslak Metninde de belirtildiği üzere bu konferansta, GATS konusu üzerinde daha çok durulmuş ve 2000 yılında başlayan II. tur müzakerelerinin hızlandırılması planlanmıştır. Birçok görüş; hizmetler alanında yapılan bu girişimlerin, Hong Kong Konferansı'nın tıkanmasının başlıca sebeplerinden olduğunu savunmaktadır. Ayrıca, TRIPS'de kamu sağlığı konusunda uzlaşma sağlanmasının yanısıra, iç destekler, ihracat sübvansiyonları ve tarım dışı piyasalara giriş konusunda uzlaşma sağlanamamıştır.³⁴⁸

³⁴⁶Arar, **a.g.e.**, (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-5_-bakanlar-konferansi_nin_dusundurdukleri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 19.02.2016)

³⁴⁷ MAİ ve Küreselleşme Karşısı Çalışma Grubu, "DTÖ VI. Bakanlar Konferansı Bilgi Notu", 7, Aralık, 2005, (Çevrimiçi) <file:///C:/Users/SAMSUNG-/Desktop/VI.%20Bakanlar%20konferansi.htm> (Erişim Tarihi: 20.02.2016)

³⁴⁸WTO, **The Sixth WTO Ministerial Conference**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min05_e/min05_e.htm (Erişim Tarihi: 20.02.2016)

GATS ile ilgili metinde, gelecekte yapılacak müzakereleri şekillendirmek açısından, işleyişe ilişkin pek çok unsurun belirtilmesi ve üye devletler tarafından yeni ve daha kapsamlı taahhütler sunulması öngörülmüştür. Ayrıca metinde, Afrika, Asya ve Karayip grubu ülkelerinin şiddetli itirazlarına rağmen, üye devletlerin ekseriyetli müzakereler için taahhütte bulunmaları, *farklı hizmet sunum biçimleri* adı altında niteliksel taahhütler vermeleri ve esasen de hükümet satınalım kurallarının belirlenip bir çerçeveye oturtulması istenmiştir.³⁴⁹

Hong Kong Konferansı'nın NAMA ile ilgili bölümünde, GOÜ'in sanayi ve hizmet ürünleri ithalatı sırasında uyguladıkları gümrük vergisinin en yüksek oranda düşürülmesi planlanmıştır. Ancak, bu indirimlerin hangi formül uygulanarak yapılacağına dair mutabakat sağlanamamıştır. NAMA kapsamında daha çok iki formül üzerinde durulmuştur. Birinci formül; iki yaklaşımda düzenlenen İsviçre formülüdür. Birinci yaklaşımda sınırlı sayıda katsayıya göre indirim beklenilmesine rağmen, ikinci yaklaşımda her ülkenin katsayısının temelde o ülkenin ortalama gümrük tarife oranına göre belirlenmesi öngörülmüştür. İkinci formül olan Karayip formülünde ise; her ülkenin farklı kalkınma önceliklerinin olduğu esas alınarak her ülkeye, kendi durumuna göre daha yüksek katsayılar kullanarak gümrük oranlarındaki indirimleri daha yüksek tutma şansı verilmektedir.³⁵⁰

İleri Tarım Müzakereleri kapsamında, 2004 Cenevre Metni ile ortaya çıkan olumlu gelişmeler Hong Kong Konferansı sırasında bozulmuş ve konferans beklentilerin altında sonuçlanmıştır.³⁵¹ Pamuk üretimi konusunda ise yaşanan belirsizliğin başlıca pamuk üretimi yapan AGÜ'in itirazlarına bakılmaksızın tarım anlaşmasının bütünü çerçevesinde düzenleneceğine karar verilmiştir.³⁵²

³⁴⁹ MAİ ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, "DTÖ VI. Bakanlar Konferansı Bilgi Notu", 7 Aralık, 2005, (Çevrimiçi) <file:///C:/Users/SAMSUNG-/Desktop/VI.%20Bakanlar%20konferansı.htm> (Erişim Tarihi: 20.02.2016)

³⁵⁰ MAİ ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, "DTÖ VI. Bakanlar Konferansı Bilgi Notu", 7 Aralık, 2005, (Çevrimiçi) <file:///C:/Users/SAMSUNG-/Desktop/VI.%20Bakanlar%20konferansı.htm> (Erişim Tarihi: 20.02.2016)

³⁵¹ Burhan Özalp ve M. Necat Ören, "Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması Çerçevesinde İleri Tarım Müzakerelerindeki Gelişmeler ve Türkiye Tarımı Üzerine Etkileri", **Tarım Ekonomisi Dergisi**, **2014**,**20(1)**, s.33.

³⁵² MAİ ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, "DTÖ VI. Bakanlar Konferansı Bilgi Notu", 7 Aralık, 2005, (Çevrimiçi) <file:///C:/Users/SAMSUNG-/Desktop/VI.%20Bakanlar%20konferansı.htm> (Erişim Tarihi: 20.02.2016)

Ticaretin Kolaylaştırılmasına İlişkin Anlaşma ile ilgili bu tur kapsamında, gelişmekte olan ülkelerden yeni ve daha geniş taahhütlerde bulunmaları istenmektedir. Bu bölüm de dahil olmak üzere metnin tamamında, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin önümüzdeki dönemlerde daha fazla borçlanmasının kaçınılmaz olduğu görülmektedir.³⁵³

Sonuç olarak; Hong Kong Konferansının, beklentileri tam olarak karşılamamasına rağmen politik açıdan iki şekilde önemi olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan ilki; Cancun Turu'nda yaşanan çöküşün benzeri bu turda yaşanmamıştır. İkincisi ise; bu turda Doha Kalkınma Turu'nun sonuçlanmasına bir adım daha yaklaşmıştır.³⁵⁴

2.2.2.3. Cenevre VII. Bakanlar Konferansı

Doha Turu 2006 yılı Temmuz ayında askıya alındıktan sonra ilk bakanlar konferansı 30 Kasım-2 Aralık tarihlerinde “Çok Taraflı Ticaret Sistemi ve Mevcut Küresel Ekonomik Çevre” başlığı altında Cenevre’de yapılmıştır. Tur kapsamında yapılan toplantılar sadece DTÖ’nün çalışmalarının gözden geçirilmesiyle kalmayıp, çalışma toplantısı şeklinde yapılmıştır. Konferansın gündemi, dünya ekonomisini etkisi altına alan 2008 krizi, finans krizinin ve dünya ekonomik geriliminin etkisi sebebiyle dünya ticareti ve yatırım alanlarında korumacılığın artırılmasına karşı önlemlerin üretilmesi, çok taraflı ticaret sisteminin maruz kaldığı baskının azaltılması ve geleceği, GOÜ’ün bir nevi umut kapısı olan Doha Turu Görüşmelerinin geleceğini oluşturmuştur.³⁵⁵

Tüm dünyayı etkisi altına alan ekonomik kriz çok taraflı ticaret sisteminin geleceğini de tehlikeye atmıştır. Nitekim DTÖ Genel Sekreteri Pascal Lemy, konferansın açılış konuşmasında, çok taraflı ticaret sisteminin tarihte görülmemiş zorluklardan geçtiğini vurgulamış ve üye devletlere çok taraflı ticaret sistemine duyulan

³⁵³ MAİ ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, “DTÖ VI. Bakanlar Konferansı Bilgi Notu”, 7 Aralık, 2005, (Çevrimiçi) <file:///C:/Users/SAMSUNG-/Desktop/VI.%20Bakanlar%20konferansı.htm> (Erişim Tarihi: 20.02.2016)

³⁵⁴ Özalp ve Ören, **a.g.e.**, s.33.

³⁵⁵ WTO, **Seventh WTO Ministerial Conference** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min09_e/min09_e.htm (Erişim Tarihi: 28.02.2016)

güvenin daha da artırılması çağırısında bulunmuştur. Tüm bu gelişmeler durumun ne kadar ciddi olduğunu bir daha göstermektedir.³⁵⁶

Bakanlar Konferansı sırasında kabul edilen en büyük ilerleme, AB, ABD, Latin Amerika, Afrika ve Karayip ülkeleri arasında 15 Aralık 2009 tarihinde imzalanan Muz Anlaşması ile Brezilya ve Hindistan gibi GOÜ'ün AGÜ'e kendi pazarlarını açmaları olmuştur.³⁵⁷ Anlaşmaya göre; AB, Latin Amerika ülkelerinden ithal edilen muzlara uygulanan gümrük vergisini kademeli olarak tonaj üzerinden 176 Euro'dan 2017 yılına kadar 114 Euro'ya düşürecek, bundan başka Afrika, Karayipler ve Pasifik bölgelerindeki muz yetiştiriciliği ile meşgul olan ülkelere 200 milyon dolar yardım yapacaktı.

Konferans sırasında, ABD önceki turlarda sürdürdüğü politikasını devam ettirmiştir. Bu kapsamda özellikle Brezilya, Çin, Hindistan gibi gelişmekte olan ülkelerin pazarlarını açmasını talep etmiştir. Ayrıca, başta Brezilya olmak üzere G-20 ülkeleri, kendi arasında yaptıkları Güney-Güney Ticareti Anlaşmasına göre; ticaret, tarım ve sanayi mallarına uygulanan tarifeleri indirerek sayısının artırılması konusunda mutabakata varmışlardır. Yani, G-20 grupuna üye olan her devlet, kendi tarife cetvelinde sıfır gümrük vergisine tabi olmayan sanayi ve tarım ürünlerinin en az %70'ne eşit ve ek tarife indirimlerine tabi olacak bir ürün listesi oluşturmuşlardır.³⁵⁸

E-ticaret ve fikri mülkiyet hakları konusunda iki önemli karar alınmıştır. Birincisi, 1998 tarihli DTÖ üyelerinin e-ticaret ürünlerine gümrük vergisi uygulamaması yönündeki maratoryum 2011 yılına kadar uzatılmıştır. İkincisi ise, DTÖ kapsamında uyuşmazlıkların çözüm mekanizması vasıtasıyla düzenlenen fikri mülkiyet

³⁵⁶ "Dünya Ticaret Örgütü: 7. Bakanlar Konferansı Sonuçları 30 Kasım – 2 Aralık 2009 Cenevre", **İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, ABGB & Anlaşmalar Şubesi Bilgi Notu**, Aralık, 2009,s.1. (Çevrimiçi) http://www.itkib.org.tr/ihracat/DisTicaretBilgileri/raporlar/dosyalar/Diger_bilginot/DT%C3%96%207%20Bakanlar%20Konferans%C4%B1%20Sonu%C3%A7lar%C4%B1%20Aral%C4%B1k-09%20son.pdf (Erişim Tarihi: 28.02.2016)

³⁵⁷ WTO, **Seventh WTO Ministerial Conference** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min09_e/min09_e.htm (Erişim Tarihi: 28.02.2016)

³⁵⁸ "Dünya Ticaret Örgütü: 7. Bakanlar Konferansı Sonuçları 30 Kasım – 2 Aralık 2009 Cenevre", **İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, ABGB & Anlaşmalar Şubesi Bilgi Notu**, Aralık, 2009,s.2. (Çevrimiçi) http://www.itkib.org.tr/ihracat/DisTicaretBilgileri/raporlar/dosyalar/Diger_bilginot/DT%C3%96%207%20Bakanlar%20Konferans%C4%B1%20Sonu%C3%A7lar%C4%B1%20Aral%C4%B1k-09%20son.pdf (Erişim Tarihi: 28.02.2016)

haklarının ihlal edilmemesi durumunda üye devletlerin şikayette bulunamamaları konusuna ilişkin düzenleme getirilmesidir.³⁵⁹

Konferans sırasında mutabakata varılan bir diğer konu da, çevre, ürün ve hizmet ticaretinin hızla serbestleştirilmesi olmuştur. Bunlar, katalitik konvertörler, hava filtreleri, atık suların yönetilmesi, güneş panelleri ve Doha kapsamında farklı başlıklarda düzenlenen rüzgar çiftliklerini ve benzeri başka konuları da kapsamaktadır.³⁶⁰

2.2.2.4. Cenevre VIII. Bakanlar Konferansı

DTÖ bünyesinde yapılan VIII. Bakanlar Konferansı, 15-17 Aralık 2011 tarihlerinde 154 üye devletin Ekonomi ve Finans Bakanlarının katılımıyla İsviçre'nin Cenevre kentinde yapılmıştır. Konferans bir önceki toplantıda olduğu gibi üç oturumda düzenlenmiştir. Bunlar, “Çok Taraflı Ticaret Sistemi ve DTÖ'nün önemi”, “Ticaret ve Kalkınma” ve son olarak “Doha Kalkınma Gündemi” şeklinde sıralanmaktadır. Ancak, bu oturumlarda çok fazla gelişme elde edilememiştir. Bunların yanısıra, konferans sırasında, devlet ihaleleri ve kamu kaynaklarının daha verimli kullanılması, mali disiplinin sağlanması gibi konular başta olmakla ekonomik kalkınma, istihdam ve fakirliğin azaltılmasına yönelik çalışmaların kapsamının genişletilmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın elde olunmasına yönelik küresel düzeydeki çalışmaların yürütülebilmesi gibi konular da ele alınmıştır.³⁶¹ Konferans sırasında yaşanan bir diğer önemli gelişme ise Rusya, Samoa ve Karadağ'ın DTÖ'ne katılması olmuştur.

Konferans kapsamında elde edilmiş bir diğer önemli gelişme de 15 Aralık 2012 tarihinde imzalanacak olan Çok Taraflı Kamu Alımları Anlaşması (KAA)'nın ilk sinyallerinin verilmiş olmasıdır. 1994 tarihli KAA'nın revize edilmiş metni üzerinde mutabakata varılmıştır. KAA'nın bu metninde, bilgi teknolojisi ve kamu ihale usullerinde son dönemde yaşanan gelişmelerin KAA'ya uyarlanması, kamu ihalelerinde

³⁵⁹ WTO, **Seventh WTO Ministerial Conference** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min09_e/min09_e.htm (Erişim Tarihi: 28.02.2016)

³⁶⁰ “Dünya Ticaret Örgütü: 7. Bakanlar Konferansı Gerçekleştirildi”, **İktisadi Kalkınma Vakfı E-Bülteni**, 30 Kasım - 6 Aralık sayısı, 2009. (Çevrimiçi) http://bulten.ikv.org.tr/?ust_id=4179&id=4187 (Erişim Tarihi: 28.02.2016)

³⁶¹ WTO, **Ministerial Conferences: Eighth WTO Ministerial Conference**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min11_e/min11_e.htm (Erişim Tarihi: 01.03.2016)

söz konusu olan ayrımcı uygulamaların ortadan kaldırılması ve anlaşmanın kapsama alanı ile ilgili önemli değişiklikler yapılmıştır.³⁶² Konferans sonrası yapılan basın toplantısında DTÖ Genel Sekreteri Pascal Lemy, KAA ile, 80 ile piyasa erişimini yaygınlaştırarak 100 milyar dolar arasında bir Pazar hacmine sahip tarihi bir anlaşma sağlandığını belirtmiş, anlaşmanın hükümet sözleşmelerini daha fazla disiplin altına alınmasında ve kamu kaynaklarının daha iyi kullanılmasındaki önemini bir daha vurgulamıştır.³⁶³

2.2.2.5. Bali IX. Bakanlar Konferansı

DTÖ kapsamında yapılan Bakanlar Toplantısı'nın 9'uncusu 3-6 Aralık 2013 tarihlerinde Endonezya'nın Bali kentinde yapılmıştır.³⁶⁴ Son dönemde, Bakanlar Konferansı çerçevesinde yapılan toplantılarda, kapsamlı gelişmelerin sağlanamaması, genel olarak baktığımızda ise 2001 yılından bu yana devam eden Doha Kalkınma Turu'nun bir türlü sonuçlandırılmaması, Bali Bakanlar Konferansı'ndan beklentileri minimum düzeye indirmiştir. Öte yandan çok taraflı ticaret sisteminde, GATT 94'ten bu yana geniş kapsamlı gelişmelerin sağlanamaması bu sisteme olan güvenin giderek azalmasına sebep olmuştur. Tüm bu gelişmeleri göz önünde bulundurarak Bali Bakanlar Toplantısı'nda azda olsa bir mutabakatın sağlanması ister çok taraflı ticaret sistemi, isterse de DTÖ'nün geleceği açısından büyük önem taşımaktadır.³⁶⁵

Doha Kalkınma Gündemi kapsamında, 12 yıldır devam eden müzakerelerde kapsamlı bir uzlaşma sağlanamadığı için, bu turda, daha kısıtlı bir gündem belirlenerek sonuca ulaşılması öngörülmüştür. Bu sebeple Konferansın gündemi, ticaretin kolaylaştırılması, tarım konularında düzenlemeler, kalkınma müzakereleri ve Yemen'in DTÖ'ne üyeliyi şeklinde belirlenmiştir.³⁶⁶

³⁶² Servet Alyanak, "Dünya Ticaret Örgütü'nün 2014 Yılında Yürürlüğe Girmesi Beklenen Yeni Kamu Alımları Anlaşması Hakemli Makalesi", **Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.4,S.1,2014, s.2.

³⁶³ WTO, **Ministerial Conferences: Eighth WTO Ministerial Conference**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min11_e/min11_e.htm (Erişim Tarihi: 01.03.2016)

³⁶⁴ WTO, **Ministerial Conferences: Ninth Wto Ministerial Conference**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc9_e/mc9_e.htm (Erişim Tarihi:06.03.2016)

³⁶⁵ Aran Bozkurt, "DTÖ IX. Bakanlar Toplantısı Sonuçları ve Türkiye İçin Önemi", **TEPAV Ticaret Çalışmaları Merkezi Değerlendirme Notu**, Aralık,2013, s.1.

³⁶⁶ A.g.e, s.2.

Bakanlar Konferansı'nın temel başlıklarından olan ticaretin kolaylaştırılması alanında, Ticaretin Kolaylaştırılması Taslak Anlaşması kabul edilmiştir. Anlaşma, Uruguay Turundan sonra yapılan DTÖ müzakereleri sonucunda kabul edilmiş ilk çok taraflı anlaşmadır.³⁶⁷ Anlaşma sağlanabilmesindeki sebep; bu alanda politik kavramların az olması ve konu üzerinde taraflarının beklentilerinin yüksek olmamasıdır.³⁶⁸ Ticaretin kolaylaştırılması başlığı altında, ticaret ve gümrük işlemlerinin modernizasyonu, işlemlerde aşırı bürokrasinin önlenmesi, gümrük personelinin eğitimi, gümrük tesislerinin ve teknolojilerinin geliştirilmesi, tarife reformları ve bunun gibi bir çok konular ele alınmıştır. Yani, ticaretin kolaylaştırılması konusu, ister GOÜ'in, isterse de GÜ'in ekonomilerinin farklı oranlarda kazançlı çıkacağı bir anlaşma olmaktadır. Anlaşmanın uygulamaya konulması ile, ticaret maliyetlerinin %13'e kadar azalması ve dünya ticaretinin yıllık 377 milyar dolar artış göstermesi beklenmekteydi.³⁶⁹ Örneğin, GOÜ'de, tek bir ihracat veya ithalat işlemlerinde 40'ın üzerinde gümrük belgesinin istenilmesi durumun önemini açıkça ortaya koymaktadır. Anlaşma kapsamında, gümrük işlemlerinin kolaylaştırılması konusunda bağlayıcı olan 20 farklı alanda işbirliği kabul edilmiş, bununla da GÜ'in, GOÜ'e teknik ve kapasite artımı konularında destek sağlayacağı öngörülmüştür.³⁷⁰

Türkiye'nin gümrük mevzuatı, teknik kapasitesi, işlem kuralları ve bu konuda uyguladığı şeffaflık AB ile olan Gümrük Birliği Anlaşması, sonucu GÜ seviyesindedir. Bu sebeple Türkiye, 2023 vizyonundaki ihracat hedefleri doğrultusunda ticaretin kolaylaştırılması açısından önem arz eden *transit serbestisi* konusu üzerinde ısrarla durmuştur.³⁷¹ Türkiye'de ihracatın yaklaşık %40'nın karayolu taşımacılığı ile yapılması ve bunun büyük kısmının Avrupa ülkeleri üzerinden hayata geçirilmesi sebebiyle anlaşmada yeralan taşıma sırasında uygulanan kısıtlamalar, Türkiye için çok büyük önem taşımaktadır. Konferans sırasında Türkiye'nin ısrarcı tutumu sonucu DTÖ Anlaşması'nın XI. Maddesi'ne üçüncü bir paragraf eklenerek transit serbestesinin yer aldığı bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre;

³⁶⁷ Celal Can Özatay, "DTÖ 9, Bakanlar Toplantısı Sonuçları ve Türkiye İçin Önemi", **TEPAV Değerlendirme Notu**, Aralık 2013, s.2.

³⁶⁸ Merve Begüm Akıncıoğlu, "Ticaretin Kolaylaştırılması ve Türkiye: DTÖ Bali Bakanlar Konferansı Sonrası Durum", **TEPAV Değerlendirme Notu**, Ocak 2014, s.1.

³⁶⁹ WTO, **Information centre; Trade facilitation**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/news_e/brief_trade_e.htm (Erişim Tarihi:10.03.2016)

³⁷⁰ Özatay, **a.g.e.**, s.2.

³⁷¹ **A.g.e**

“Üye ülkeler, transit geçişi gönüllü olarak kısıtlayan hiçbir önlemi veya bu sonucu doğuracak hiçbir benzer önlemi almayı amaçlamamalı, (böyle bir önlem) almamalı veya muhafaza etmemelidirler. DTÖ kuralları ile uyumlu olan ve taşımacılığı düzenleyen mevcut veya gelecekteki ulusal düzenlemeleriyle ikili veya çok taraflı anlaşmalar bu kapsamın dışında tutulmuştur.”³⁷²

Eklenen yeni düzenlemeye göre, transit geçişte kota ve benzeri gönüllü kısıtlamalar uygulanmayacak, verilen hizmet ve orantılı olanlar hariç geçiş izni için alınan tüm ücretler kaldırılacaktır. Ancak bu düzenleme, transit geçişte kota sorununu tamamen çözen hukuksal bir ortak ulaştırma politikası olarak değil, ortak bir ulaştırma konusu olarak ele alınmaktadır.³⁷³

Konferansta başta G-33 ülkeleri olmakla beraber GOÜ’ün üzerinde hassasiyetle durdukları tarım müzakerelerinde gıda güvenliği önerisi, dış satım destekleri, tarife kota yöntemleri ve genel hizmetler hususları gibi konular ele alınmıştır. Bu müzakere başlıklarının içerisinde üzerinde en çok durulan konu gıda güvenliği başlığı altında müzakere edilen iç destekler olmuştur. G-33 ülkelerinin önerisi olarak ortaya atılan ve Hindistan devleti tarafından müzakereye çıkarılan uygulama, ülkeler için hayati önem taşıyan gıda maddelerinin temin olunmasına yönelik yapılacak devlet desteğinin, ticareti kısıtlayacak uygulama olarak kabul edilmemesini öngörmektedir. Toplantıda Hindistan’ın önerisinin, yeni bir anlaşma yapılana kadar yürürlükte kalacağı kabul edilmiştir. Başka bir ifade ile bu anlaşmada, gıda güvenliği kapsamında, kamu stok programlarında DTÖ tarım anlaşması kapsamında düzelene iç destek taahhütlerini aşan ülkelere anlaşmazlıkların halli mekanizması çerçevesinde herhangi bir yaptırımın uygulanması kurallarını ortadan kaldırılmıştır. Ancak iç destek programından yararlanacak olan GOÜ, bütün bilgi ve istatistiksel verileri temin etmek zorundadırlar. 2017 yılında yapılması planlanan XI. Bakanlar Konferansı’na kadar bu konu ile ilgili anlaşma sağlanması öngörülmüştür.³⁷⁴

Sonuç olarak, Yemen’in 160’ncü ülke olarak DTÖ’ne üye olması ile birlikte, kısıtlı beklentilerle başlayan Bali Bakanlar Konferansı sona ermiştir.³⁷⁵ Uruguay Turu’ndan bu yana DTÖ’nün çok taraflı ticaret sisteminde, hiçbir anlaşmanın

³⁷² Akıncioğlu, a.g.e, s.4.

³⁷³ A.g.e

³⁷⁴ Özatay, a.g.e, s.4.

³⁷⁵ Bozkurt, a.g.e, s.3.

yapılmaması Doha Kalkınma Turu'nun geleceği açısından da endişe doğurmaktaydı. Bu bakımdan Bali Bakanlar Deklarasyonu ile, Ticaretin Kolaylaştırılması Taslak Anlaşması'nın kabul edilmesi, DTÖ'nün geleceği açısından bir nebze de olsa olumlu bir gelişme olmuştur.

Bali sonrası süreçte Hindistan ile ABD arasında kamu stokları güvenliği konusunda anlaşmazlık ortaya çıkması, Ticaretin Kolaylaştırılması Anlaşması'nın Genel Konsey'deki kabulünü geciktirmiştir. Yalnız anlaşmazlığın çözümünden sonra 27 Kasım 2014 tarihinde düzenlenmiş DTÖ Genel Konsey toplantısında, Ticaretin Kolaylaştırılması Anlaşması'nın bir mal ticareti anlaşması olarak DTÖ Anlaşması EK 1A'ya eklenmesine dair Protokol kabul edilmiştir. Anlaşmanın yürürlüğe girme tarihi Genel Konsey tarafından belirtilmemiştir ancak gerekli olan 108 ülke oyuna 2016 yılının ilk yarısında ulaşması beklenmektedir.

2.2.2.6. Nairobi X. Bakanlar Konferansı

DTÖ'nün sonuncu Bakanlar Konferansı 15-18 Aralık 2015 tarihlerinde Kenya'nın başkenti Nairobi'de düzenlenmiştir.³⁷⁶ Doha Turu'nun Nairobi Bakanlar Konferansı sonucunda da tamamlanması, bir önceki turda azda olsa elde edilen olumlu sonuçlara rağmen, Nairobi Konferansı DTÖ açısından büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Bunu konferansa katılan devletlerin Doha Turu'nun tamamlanmasına yönelik iyi niyetlerinin belirtildiği Konferans Bildirgesine açıklamalardan da görebiliriz. Yaşanan olumsuzluklara rağmen bu şekilde kapsamlı bir konferansın Afrika'da yapılması simgesel de olsa AGÜ açısından büyük önem taşımaktadır.

Bir tarafta ABD, AB, Japonya gibi GÜ'in Doha Turu'nun tamamlanması yerine ticaretin serbestleşmesi için alternatif yollar arayışına girmesi, diğer tarafta Çin, Hindistan, Güney Afrika, Ekuator, Venezuela gibi GOÜ'in Doha Turu'na devam etme istekleri konferans sırasında büyük fikir ayrılıklarına sebep olmuştur. Ancak ABD ve AB'nin Doha Turu'na devam etmek istememelerinin sebebi çok taraflı ticaret sistemine

³⁷⁶ WTO, **Ministerial Conferences: Tenth WTO Ministerial Conference**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc10_e/mc10_e.htm (Erişim Tarihi: 10.03.2016)

karşı olmaları değil, Trans-Pasifik Ortaklığı (Trans Pacific Partnership - TPP)³⁷⁷ ve AB ile birlikte hayata geçirdikleri Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (Transatlantic Trade and Investment Partnership - TTIP)³⁷⁸ anlaşmaları ile sürdürdükleri bölgesel ticaret anlaşmalarını çıkar açısından daha faydalı bulmalarıdır.³⁷⁹

Nairobi Bakanlar Konferansı ile Doha Turu'nun devam edemeyeceği bir daha ispatlanmasına rağmen, konferansta AGÜ açısından bir takım olumlu sonuçlar elde edilmiştir.

Konferansta Özel Koruma Mekanizması (Special Safeguard Mechanism- SSM) kapsamında alınan kararlara göre; GOÜ'ler özel koruma mekanizmasına Hong Kong Bakanlar Konferansı'nın 7. paragrafına esasen başvurmaya devam edebilecekler ve bu müzakereler GOÜ tarafından DTÖ tarım komitesi özel oturumunda ele alınacaktır.³⁸⁰

Konferans kapsamında, üzerinde en çok uzlaşma sağlanan konu, tarım alanında ihracat sübvansiyonlarının kaldırılması olmuştur. Bu gelişmenin ne kadar önemli olduğu DTÖ Genel Direktörü Azevedo'nun; “ *Bu gelişme 20 yıllık Doha Turu kapsamında tarım müzakerelerinde alınan en önemli karar olmuştur.*”³⁸¹ sözlerinden de açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Çünkü, GÜ tarafından sağlanan tarım ürünleri ihracatındaki teşvikler AGÜ ve GOÜ'in kapasitesini zorlamaktadır. Bu durum göz önünde bulundurularak düzenlemede belirtildiği üzere, GÜ ihracat sübvansiyonlarını derhal kaldırarak, GOÜ ise, 2018 yılına kadar (daha önce bildiri yapılanlar 2022 yılı sonuna kadar) kaldırılacaktır. Ancak domuz eti, işlenmiş ürünler ve süt ürünlerinde bu uygulama 2020 tarihinden sonra geçerli olacaktır. Ayrıca üye devletlerin ihracat sübvansiyonlarını, ürün bazında son 5 yıllık uygulamaların ortalamasının üzerine çıkarmayacakları ve bu taahhüdün, karar ile uyumlu olanları çıkmakla ihracat kredileri, kredi garantileri ve ihracat sigortaları için de geçerli olması karara bağlanmıştır. Devlet

³⁷⁷ Trans Pasifik Ortaklığı, Pasifik Okyanusu'na kıyısı olan 12 ülke (Brunei, Şili, Yeni Zelanda, Singapur, Avustralya, Kanada, Japonya, Malezya, Meksika, Peru, ABD, Vietnam) arasındaki ekonomik bariyerleri kaldırmak amacıyla 4 Ekim 2015 sabahı Atlanta'da imzalanmıştır.

³⁷⁸ Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı, 13 Şubat 2013 tarihinde AB ile ABD arasında ticari ve yatırım ilişkilerini ele almak amacıyla imzalanmıştır.

³⁷⁹ M. Sait Akman ve Aran Bozkurt, “DTÖ Nairobi Bakanlar Konferansı ve Dünya Ticaretinin Geleceği”, **TEPAV Değerlendirme Notu**, Aralık, 2015, s.3.

³⁸⁰ Ministerial Conferences: Documents of the Nairobi Ministerial Conference, WT/MIN(15)/W/45, 19, Aralık, 2015.

³⁸¹ **Ministerial Conference 10th Nairobi : WTO members secure “historic” Nairobi Package for Africa and The World**, 19, Aralık, 2015, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/news_e/news15_e/mc10_19dec15_e.htm (Erişim Tarihi: 10.03.2016)

yoluyla yapılan tarım ihracatında ise, Tarım Anlaşmasının şartları uygulanacaktır.³⁸² AGÜ, özellikle de Orta Afrika ülkelerinin başlıca geçim kaynağı olan pamuk ihracatında yapılan düzenlemeye göre, AGÜ tarafından üretilen pamuk ve pamukla ilgili ürünlere tarife ve kotasız pazara giriş imkanı sağlanacaktır.³⁸³

Tarım alanında yapılan ihracat sübvansiyonları konusunda Türkiye, kendi müzakere çıkarlarına uygun olan şekilde ısrarlarını sürdürmüştür. Önceden de belirtildiği üzere, Türkiye en son 2001 yılında DTÖ'ye sunduğu bildirimde 24 tarım ürününe subvansiyon uyguladığını belirtmiştir. Türkiye diğer turlarda olduğu gibi bu turda da, tarım alanında pazara giriş, iç destek taahhütler ve ihracat sübvansiyonları arasında dengenin sağlanması gerektiğini önermiştir. Ayrıca, Türkiye Nairobi müzakerelerinde, ihracat sübvansiyonlarının kaldırılmasının kademeli olarak gerçekleştirilmesini ve bunun yapılması için ilave sürenin gerekliliğini öne sürmüştür, aksi takdirde müzakereden çeileceğini belirtmiştir. Daha sonra Türkiye'nin son bildiriminin üzerine 24 ürünün tamamında süre konusunda taviz verilmiştir.³⁸⁴

Tarım alanında başka bir önemli konu ise gıda arz güvenliği amaçlı kamu stokları konusunda yapılan müzakerelerdir. Bu alanda arz güvenliğini teminat altına almak amacıyla GOÜ iç desteklerin kabul edilmesi hususunda ısrarcı olmuşlardır. Alınan karara göre bu konu ile ilgili müzakereler, kalıcı bir çözüm bulununcaya kadar müzakerelerden Doha Kalkınım Gündemi çıkarılarak DTÖ tarım komitesi özel oturumunda ele alınacaktır.³⁸⁵

Konferansta menşe kuralları konusunda da yeni düzenlemeler getirilmiş ve AGÜ'e bir takım tavizler verilmiştir. Konu kapsamında, AGÜ lehine bağlayıcı olan çok taraflı menşe kuralları hükümleri kabul edilmiş ve ülke ihracatında %75 yabancı katma değer eşiği koyulması uygun bulunmuştur.³⁸⁶ Ayrıca AGÜ için hizmetlerde

³⁸² Ministerial Conferences: Documents of the Nairobi Ministerial Conference, WT/MIN(15)/W/47, 19, Aralık, 2015.

³⁸³ Ministerial Conferences: Documents of the Nairobi Ministerial Conference, WT/MIN(15)/W/48, 19, Aralık, 2015.

³⁸⁴ Akman ve Bozkurt, **a.g.e.**, s.7.

³⁸⁵ Ministerial Conferences: Documents of the Nairobi Ministerial Conference, WT/MIN(15)/W/46, 19, Aralık, 2015.

³⁸⁶ Ministerial Conferences: Documents of the Nairobi Ministerial Conference, WT/MIN(15)/W/38, 19, Aralık, 2015.

“yükümlülüğe aykırılık”, yani, yükümlülük üslenmeme hakkı 2030 yılının sonuna kadar uzatılmıştır.³⁸⁷

Konferansda tarım dışı ürünlerde atılan en önemli adım ise II. Bilgi Teknolojileri Anlaşması'nın (Information Thecnology Agreement 2 - ITA 2) imzalanmasıdır. Anlaşmanın imzalanması ile bilgi ve iletişim teknolojisi ürünlerine uygulanan gümrük vergisi (tarife satırlarının %65'i) 1 Temmuz 2016 tarihinden başlayarak kademeli olarak kaldırılmasına karar verilmiştir. Anlaşma sadece bu anlaşmaya taraf olan ülkeler açısından bağlayıcı olmaktadır. Ancak, en çok kayrılan ülke kuralı ilkesi gereğince taraf olamayan ülke menşeli ürünler bakımından da geçerlidir. Bu kapsamda toplamda 201 ürünün tarifesi en geç 2024 tarihinde kadar kaldırılacaktır.³⁸⁸

Nairobi Konferansı'nın sonuçlarını DTÖ Genel Müdürü Roberto Azevedo, 16 Şubat 2016 tarihinde Fildişi Sahilleri'nin hükümet yetkilileri ve Abidjan özel sektör temsilcileri ile yaptığı toplantıda şu şekilde özetlemektedir;

*“Nairobi Paketi kapsamında, tarım alanında ihracat sübvansiyonlarının kaldırılması, DTÖ kuruluşundan günümüze kadarki zamanda bu alandaki en önemli reformdur ve AGÜ açısından oldukça önem arz etmektedir. Büyük potansiyele sahip, ticareti bozan sübvansiyonların kaldırılması, kesinlikle küresel ticaret ortamının iyileştirilmesinde olumlu bir etkiye sahip olacaktır. Çünkü gelişen dünya düzeninde GOÜ'deki çiftçiler, GÜ'in hazineleri ile rekabet etmek zorunda kalmamalıdır”.*³⁸⁹

Roberto Azevedo'nun açıklamalarından da anlaşıldığı gibi Nairobi Konferansı, DTÖ'nün güvenilirliği ve yeniden eski etkinliğini kazanması açısından az da olsa olumlu bir gelişme sayılabilmektedir. Ancak, ileride mutabakat sağlanması gereken çok sayıda konunun olması DTÖ'nün geleceği hakkında net bir fikir ortaya koymamızı engellemektedir.

³⁸⁷ Ministerial Conferences: Documents of the Nairobi Ministerial Conference, WT/MIN(15)/W/39, 19,Aralık,2015.

³⁸⁸ Ministerial Conferences: Documents of the Nairobi Ministerial Conference, WT/MIN(15)/25, 19,Aralık,2015.

³⁸⁹ WTO, Côte d'Ivoire – Meeting with government officials and private sector representatives in Abidjan,16,Şubat,2016, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/news_e/spra_e/spra111_e.htm (Erişim Tarihi: 10.03.2016)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DTÖ'NÜN ULUSLARARASI TİCARETE KATKISI VE TÜRKİYE

XX. yüzyılın sonlarında başlayan ve ekonomik, politik, sosyal, ticari alanlarda hızla yayılmakta olan yeni dünya düzeni ülkeleri birbirlerine daha yakın olmaya ve her alanda sıkı ilişkiler kurmaya zorlamaktadır. Artık dışa kapalı bir ekonomi yeni dünya düzeninde gelişim sağlayamamakta ve kendi kendine yeterli olamamaktadır. Bu kapsamda ticari küreselleşmeyi deslemek amacıyla DTÖ kurulmuş ve küreselleşmeye de büyük ölçüde fayda sağlamıştır. Çünkü küreselleşmenin üç ayağından biri olan DTÖ'nün kuruluş amacı, sermayenin dünya piyasasında serbest dolaşımını sağlamak olmuştur.

Bu nedenle, çalışmanın bu bölümünde DTÖ'nün dünya ticaretine olan katkısını öncelikle genel bir şekilde, daha sonra da Türkiye başta olmak üzere ülke bazında incelenecektir.

3.1. DTÖ'nün Dünya Ticaretine Katkısı

Ekonomik büyümenin tek kaynağı uluslararası ticaret olmasa da, dünya ekonomisinin gelişimi bakımından oldukça etkili olmuştur. Bu anlamda II. Dünya Savaşı sonrası temelleri atılan DTÖ, IMF ve DB gibi uluslararası kuruluşlar dünya ekonomisinin temelini oluşturmaktadır. IMF'in görevi, dünya piyasalarında istikrarı sağlamak ve ülkelerin dış ödemelerinde karşılaştıkları zorlukları aradan kaldırmak olurken, DB'nin görevi ise, öncelikle savaş sonrası büyük darbe alan Avrupa Birliği ekonomisini yükseltmek, daha sonra ise GOÜ'in kalkınma programını desteklemek olmuştur.³⁹⁰ IMF ve DB'nin oluşturulması ile yapısal uyum politikaları kapsamında, özellikle de dış ticaret serbestleşmesi ve özelleştirme gibi alanlarda birçok gelişme kaydedilmiştir.³⁹¹ Dünya ekonomisinin önemli ayağı olan dünya ticaretinin

³⁹⁰ Ateş, **a.g.e**, s.199-200.

³⁹¹ Saniye Dedeoğlu ve Turan Subaşat, **Kalkınma ve Küreselleşme**, Bağlam Yayıncılık, Ankara, Aralık, 2004, s.17.

düzenlenmesi, sermayenin serbest dolaşımının sağlanması ve ortak hukuksal mevzuatın oluşturulması ise DTÖ'ne bırakılmıştır. GATT 47 Anlaşması ile başlayan dünya ticareti serüveni, DTÖ'nün kurulması ile hukuksal nitelik kazanmış ve mali hizmetlerden, patent konusuna, devlet yardımlarından, tarım desteklerine, tekstil ve giyim sektörlerine kadar çok kapsamlı bir alanda hukuksal disiplin yaratmıştır.³⁹²

II. Dünya Savaşı sonrası başlayan ulusal ekonomik atılım programları ve “neo-liberal” dış ticaret politikaları vasıtasıyla uluslararası ticaret, yeni bir döneme girmiştir. Bu anlamda GATT ve sonrasında gelen DTÖ kapsamında yapılan toplantı ve raundlarda alınan kararlarla serbest ticaret uygulamaları kademeli şekilde hayata geçirilmiştir. Örneğin; 1947 yılında sanayi ürünleri gümrük vergisi %40 iken, 1960'ların sonunda bu rakam %10'a, 1990 yılında %5'e, 2008 yılı itibarıyla bu rakam %3'e kadar indirilmiştir.

Tablo 5: Dünya Mal İhracat Hacmi ve Türkiye'nin Dünya İhracatındaki Payı 2003 – 2014 (Milyon \$)

Yıllar	Dünya	Türkiye	Türkiye'nin Dünyadaki Payı (%)
2003	7.587.000	47.253	0.62
2004	9.219.000	63.167	0.69
2005	10.503.000	73.476	0.70
2006	12.125.000	85.535	0.71
2007	14.017.000	107.272	0.77
2008	16.154.000	132.027	0.82
2009	12.545.000	102.143	0.81
2010	15.289.000	113.883	0.74
2011	18.291.000	134.907	0.74
2012	18.323.000	152.537	0.83
2013	18.407.000	151.802	0.81
2014	18.906.000	157.622	0.83

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi, “Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu 2015”, s.14, (Çevrimiçi) <http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-arastirma-raporlari-ekonomi-ve-dis-ticaret-raporu-1.html> (Erişim Tarihi: 02.05.2016)

II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası ticarete büyük oranda artış kaydedilmiştir. Bu kapsamda dünya ticareti, 1948 yılında 60 milyar dolar, 1958'de 110 milyar dolar, 1968 yılında ise 1958 yılına oranla 2 katından daha fazla artış göstererek 240 milyar dolara ulaşmıştır.³⁹³ 2001 yılında baktığımızda ise bu rakam 12 trilyon 676 milyar

³⁹² Akman, Dünya..., a.g.e, önsöz.

³⁹³ Robert Went, “Küreselleşme Neoliberal İddialar Radikal Yanıtlar”, Çev: Emrah Dinç, Yazın Yayıncılık, Ekim, 2001, s.27.

doların üzerine çıkmıştır.³⁹⁴ Dünya ticaretinde yaşanan bu olumlu artış 2008 krizine kadar devam etmiş ve dünya mal ticaret hacmi, 16 trilyon 154 milyar dolara yükselmiştir. Krizin yaşanması ile bu rakam yeniden 12 trilyon 554 milyar dolara kadar inmiştir. Ancak, 2010 yılından itibaren GOÜ’ün katkısıyla dünya ticareti, krizin getirdiği olumsuzluğu üzerinden atarak yeniden yükselişe geçmiştir. Nitekim, 2014 yılının göstericilerine göre bu rakam, 18 trilyon 906 milyar dolara yükselmiştir.³⁹⁵

Tablo 6: Dünya Ticaretine İlişkin 2015-2016 yılı Tahminleri (%)

Mal Ticareti Artış Oranına İlişkin Tahminler (%)						Dünya Ticaret Hacmi
	Yıllar	İhracat		İthalat		
		Gelişmiş Ekonomiler	Yükselen Ekonomiler	Gelişmiş Ekonomiler	Yükselen Ekonomiler	
IMF	2016	3.4	4.8	4.2	4.4	4.1
DTÖ	2016	3.9	3.8	3.2	5.2	3.9

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, **Ekonomik Görünüm**, Ekonomi Bakanlığı Yayımı, Ankara, 25, Aralık,2015, s.5.

Tablo 6’den da görüldüğü gibi, DTÖ tahminlerine göre, 2016 yılında dünya ticaretinin hacmi %3.9 olmasına karşın, IMF’in tahminlerine göre ise bu oran %4.1 artacaktır.³⁹⁶ DTÖ Genel Direktörü Roberto Azevedo son yıllarda dünya ticaretindeki düşüşü şu şekilde nitelendirmektedir;

“Finansal kriz sonrası yavaş hareketli milli gelir büyümesi, ticari büyümenin son yıllarda hayal kırıklığı yaratmasına sebep olmuştur. Buna rağmen yavaş ama istikrarlı büyüme gelecekte de devam ettirilecek, fakat jeopolitik gerginliklerin yarattığı kırılganlıklar bu süreçte birçok sorunun ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Tüm bu olumsuzluklara rağmen, pazarlara erişimin artırılması, korumacı politikalardan uzak durulması

³⁹⁴ Ahmet Şahinöz, “Dünya Ticaret Örgütü’nün Dönüşümü”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları**, 2002, İzmir,s.1.

Mehmet Dalar, “Dünya Ticaret Örgütü: Bağlantı Sorunu Açısından Bir Dönüşüm Analizi”, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**,Cilt XXV, Sayı 2, 2006, s.129.

³⁹⁵ Türkiye İhracatçılar Meclisi, “Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu 2015”, s.8, (Çevrimiçi) <http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-arastirma-raporlari-ekonomi-ve-dis-ticaret-raporu-1.html> (Erişim Tarihi: 02.05.2016)

³⁹⁶ T.C Ekonomi Bakanlığı, **Ekonomik Görünüm**, Ekonomi Bakanlığı Yayımı, Ankara, 25, Aralık,2015, s.5.

ve küresel ticari kuralların reformlarla düzenlenmesi ile bu karamsar tablodan uzaklaşılabilir.”³⁹⁷

Dünya ihracatına hacimi de dikkate alınarak bakıldığında, 2014 yılının ilk yarısının 2013 yılının ilk yarısına oranından çıkan sonuçta ihracatta %1.9 artış gösterildiğini görmekteyiz. Bu zaman aralığında GÜ için ihracat artışı %1.8 ve GOÜ için ise bu oran %2.1’lik düşük bit tempoda artış göstermiştir. Türkiye açısından ise, 2015-2016 büyüme rakamları ise önceki yıllara göre %0.1 puan gerileyerek %3.1’e düşmüştür.³⁹⁸

Türkiye açısından önemli değer olan mal ihracatındaki yerine AB’ni tek ekonomik güç olarak baktığımız zaman 21’ci sırada yer almaktadır. AB’den ayrı değerlendirdiğimiz zaman ise 158 milyar dolar ihracat hacmi ile 31’nci sırada yer aldığını görmekteyiz.

Dünya ekonomisini değerlendirirken DTÖ ile birlikte ele almamız gerekmektedir. Çünkü, Birleşmiş Milletler (BM)’in egemenliğini kabul ettiği 192 ülkeden 161’nin üye olduğu DTÖ sayesinde, dünya ticaretinde sınırlar kaldırılmış, sermaye akışı kolaylaştırılmış ve dünya global bir köy haline gelmiş ve DTÖ olmadan bir dünya ticaretinden bahsedilemez olmuştur. Bu sebeple, DTÖ’nün dünya ticaretine katkısı rakamsal verilerle bir sonraki bölümde daha kapsamlı şekilde ele alınacaktır.

3.1.1. Dünya Ticaretindeki Artış

II. Dünya Savaşı’ndan ABD’nin en çok kazançlı çıkan devlet olması, yeni dünya düzeninin oluşturulmasında ve yeni örgütlerin kurulmasında kuşkusuz ABD’nin rolünü arttırmıştır. Bir tarafta savaşta mağlup olan Avrupa ve diğer tarafta savaş kazanmasına rağmen ekonomik ve siyasal anlamda büyük darbe alan Sovyetler Birliği’nin olması, savaşın uzağında kalan ABD’nin, sanayi alanında daha çok ön plana çıkmasına neden olmuştur.³⁹⁹ Bu sebeple, başta ABD olmakla beraber sanayileşmiş ülkeler, yeni

³⁹⁷ Kerem Alptekin, “Dünya Ticaret Örgütü Yıllık Raporu ve Türkiye’ye Hatırlattıkları”, **TEPAV Değerlendirme Notu**, Haziran, 2015, s.2.

³⁹⁸ Alptekin, **a.g.e.**, s.3.

³⁹⁹ Gülten Kazgan, “Tek Merkezli Dünya ve Yeni Ekonomik Düzen”, **Arka Plan Dergisi**, Kasım, 2003 (Çevrimiçi) <http://www.foreignpolicy.org.tr/arkaplan/kasim03/index.htm> (Erişim Tarihi: 21.03.2016)

pazarlara erişebilmek için sermayenin serbest dolaşımını ve küreselleşmenin esası olan IMF, DB ve DTÖ gibi örgütlerin kurulmasını desteklemişlerdir. Tüm bu gelişmelerin ışığında çalışmanın bu bölümünde DTÖ'nün, dünya ticaretine sağladığı katkının öncelikle genel anlamda, daha sonra ise ülke çapında ayrı ayrılıkta incelenmesi konunun anlaşılması açısından daha verimli olacaktır.

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından I. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde serbest ticaret, yalnızca büyük devletlerin güçlü ekonomilerine dayalı şekilde yürütülmekteydi. Sonraki yarım asırlık dönemde ise bu alışılmışlık kırılarak belirli sektörlerde de olsa serbest ticaret, gelişmekte olan ülkeleri de kapsamıştır. Brezilya, Meksika, Güney Kore, Tayvan, Hong Kong ve Singapur gibi GOÜ 1970'li yıllarda yaptıkları atılımları uluslararası ticarete borçludurlar. Dünya Bankası ve IMF yetkilileri tarafından 1963-1993 yılları arasında yapılan ve GOÜ'leri kapsayan araştırmada "ticaret politikaları" ve "ekonomik büyüme" arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Araştırmaya göre dış ticarete daha açık olan ülkeler kapalı ülkelere oranla yılda ortalama 2 ile 6 puan arasında daha fazla ekonomik büyüme elde etmişlerdir.⁴⁰⁰

1970-80'li yıllara gelindiğinde dünya sanayisi 1973 yılındaki petrol fiyatları artışından olumsuz yönde etkilenerek düşük büyüme hızı göstermiştir. Ancak bu sonuç bile 1950 ve 1960'lı yıllarda elde edilen artıştan daha fazla olmuştur. 1970'den sonraki periyotta dünya sanayisi ve ticaretinde hızlı bir büyüme kaydedilmiştir.⁴⁰¹ Dünya ticaretinin serbestleşmesini kendine başlıca ilke edinen DTÖ'nün kuruluşundan sonra örgüte üye olan devletlerin dünya ihracat ve ithalatı bakımından payları artmış ve toplam değer %90'ı gibi büyük bir rakama erişmiştir.⁴⁰²

⁴⁰⁰ Şahinöz, a.g.e, s.2

⁴⁰¹ Rhys Jenkins, "Sanayileşme ve Dünya Ekonomisi", çev. Sedef Ertürk, **Kalkınma İktisadı Yükselişi ve Gerilemesi**, der. Fikret Şenses, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.214.

⁴⁰² Onur Çağlar, "Dünya Ekonomisinde Mal İhracatı ve İthalatı", (Çevrimiçi) <http://notoku.com/dunya-ekonomisinde-mal-ihracati-ve-ithalati> (Erişim Tarihi: 21.03.2016)

Tablo 7: Dünya İhracat ve Dünya GSYİH'sı 1870 – 2005.

(Değerler 1990 yılının kurundan sabit olarak hesaplanan milyar dolar üzerindedir)

	1870	1913	Yıllık Büyüme 1879 – 1913	1950	1998	2005	Yıllık Büyüme 1950 - 2005
İhracat	50.3	212.4	%3.4	296	581	8043	%6.2
Dünya GSYİH	1.102	2.705	%2.1	5.336	33.726	41.456	%3.8
Ticaret Dünya GSYİH	%4.6	%7.9	-	%5.5	%17.2	%19.4	-

Kaynak: WTO, **World Trade Report 2007**, s.244 (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report07_e.pdf (Erişim Tarihi: 21.03.2016)

Tablo 7’de gösterilen DTÖ’nün 2007 Raporu’na göre, dünya gayri safi yurt içi hasılası (GSYİH) 1950 yılında %5.5 oranındayken bu rakam 2005 yılında %19.4’e yükselmiştir. Yani, 1950 yılından 2005 yılına kadar dünya ticaretinde 27 kat artış elde edilmiştir.⁴⁰³

Tablo 8: Dünya ihracatının bölgelere göre dağılımı(%) (1948-2003)

	1948	1953	1963	1973	1983	1993	2003	2003 (Milyar\$)
Dünya (\$)	58	83	157	578	1835	3639	7294	7294
K. Amerika	27.5	24.6	19.4	17.2	15.4	16.8	13.7	997
L.Amerika	12.3	10.5	7	4.7	5.8	4.4	5.2	378
Batı Avrupa	31	34.9	41	44.8	39	43.7	43.1	3145
Eski Doğu Bloğu	6	8.2	11	8.9	9.5	2.9	5.5	401
Afrika	7.4	6.5	5.7	4.8	4.4	2.5	2.4	173
Orta Doğu	2.1	2.1	3.3	4.5	6.8	3.4	4.1	299
Asya	13.8	13.2	12.6	15	19.1	26.3	26.1	1901
Japonya	0.4	1.5	3.5	6.4	8	10	6.5	472
Çin	0.9	1.4	1.3	1	1.2	2.5	3.6	438

⁴⁰³ WTO, **World Trade Report 2007**, s.244 (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report07_e.pdf (Erişim Tarihi: 21.03.2016)

Altı Doğu Asya Ülkesi	3	3	2.4	3.4	5.8	9.7	9.4	688
------------------------------	---	---	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Kaynak: Orkun Çağlar, “Dünya Ekonomisinde Mal İhracatı ve İthalatı”, (Çevrimiçi) <http://notoku.com/dunya-ekonomisinde-mal-ihracati-ve-ithalati/> (Erişim Tarihi: 21.03.2016)

Tablo 8’de ise DTÖ’nün verilerine göre dünya ihracatında, Kuzey ve Latin Amerika ülkelerinin toplam payı 1948 yılından 2003 yılına kadar %40’tan %19’a doğru gerilemiştir. Aynı şekilde baktığımız zaman Afrika kıtasının payında da %5’lik bir gerileme görülmektedir. Ancak, Avrupa’da AB’ye yeni üye devletlerin katılımıyla dünya ihracatında %31’den %43’e doğru artış sağlanmıştır. Asya’da ise Japonya ve Çin gibi başta gelen ülkelerin dünya ihracatındaki payı %13’ten %26’ya yükselmiştir.⁴⁰⁴

Tablo 9: Dünya ithalatının bölgelere göre dağılımı (1948-2003)

	1948	1953	1963	1973	1983	1993	2003	2003 (Milyar\$)
Dünya (\$)	66	84	163	589	1880	3752	7569	7569
K. Amerika	19.8	19.7	15.5	16.7	17.8	19.8	20.5	1549
L.Amerika	10.6	9.3	6.8	5.1	4.5	5.2	4.8	366
Batı Avrupa	40.4	39.4	45.4	47.4	40	42.9	42	3178
Eski Doğu Bloğu	5.8	7.6	10.3	8.9	8.4	2.9	5	379
Afrika	7.6	7	5.5	4	4.6	2.6	2.2	166
Orta Doğu	1.7	2	2.3	2.8	6.3	3.2	2.5	192
Asya	14.2	15.1	14.2	15.1	18.1	23.4	23	1739
Japonya	1	2.9	4.1	6.5	6.7	6.4	5.1	383
Çin	1.1	1.7	0.9	0.9	1.1	2.8	5.5	413
Altı Doğu Asya Ülkesi	3	3.4	3.1	3.7	6.1	9.9	8.1	616

Kaynak: Orkun Çağlar, Dünya Ekonomisinde Mal İhracatı ve İthalatı, (Çevrimiçi) <http://notoku.com/dunya-ekonomisinde-mal-ihracati-ve-ithalati/> (Erişim Tarihi: 21.03.2016)

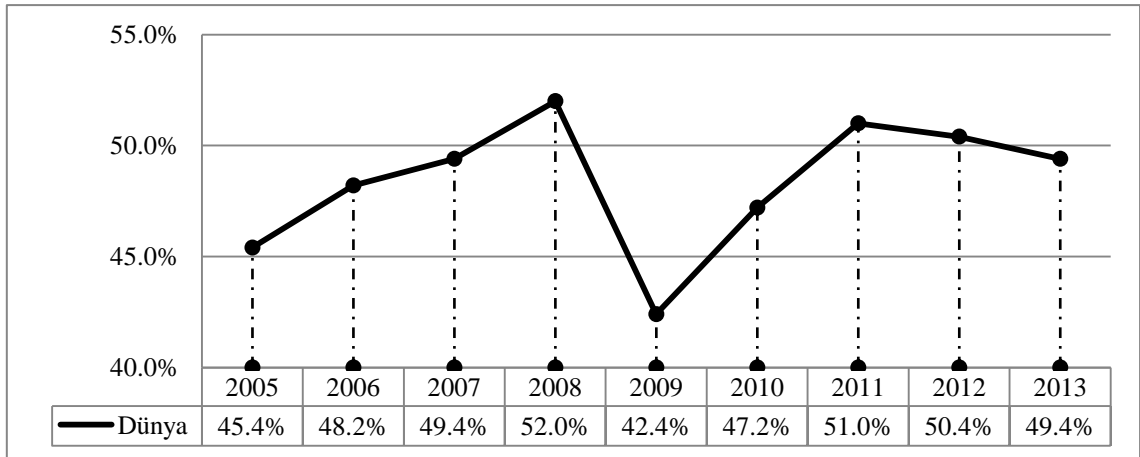
Tablo 9’daki DTÖ verilerine göre ise, Latin Amerika ülkelerinin payının azalması sonucunda Kuzey ve Latin Amerika ülkelerinin toplam payı %30’dan %25’lere inmiştir. Afrika kıtası %7,5’ten %2,2’ye gerilemiş, Eski Doğu Bloğu ülkeleri

⁴⁰⁴ Çağlar, a.g.e, (Çevrimiçi) <http://notoku.com/dunya-ekonomisinde-mal-ihracati-ve-ithalati/> (Erişim Tarihi: 21.03.2016)

ise, %6'dan %5'e doğru gerileme kaydedilmiştir. Bu gerilemelere rağmen bazı devletlerde artış da gözlemlenmiştir. Bu kapsamda Batı Avrupa ülkelerinin payı %40'tan %42'ye yükselmiş, Asya ülkelerinin payı ise %14'ten %23'e çıkmıştır.

Genel olarak bakıldığında dünya mal ihracatı ve ithalatında ise, 2000 yılında rekor bir şekilde %12 oranında artış elde edilerek 6 trilyon doları geçmesine rağmen, 2001 yılında %4 oranında gerileme yaşanmıştır. 2002-2003 yıllarında ise mal ihracatı ve ithalatı yeniden sırasıyla %5 ve %16 oranında artış göstermiştir.⁴⁰⁵

Şekil 3: Dünya Mal Ticareti GSYİH'sı 2005 - 2013

Kaynak: WB, **Data Merchandise Trade (% of GDP)**, (Çevrimiçi) <http://data.worldbank.org/indicator/TG.VAL.TOTL.GD.ZS/countries?display=graph> (Erişim Tarihi: 04.05.2015)

Şekil 3'te de Dünya mal ticareti GSYİH'na bakıldığı zaman dünya ticareti 2003 yılı sonrası daha hızlı bir büyüme istikrarı yakalamıştır. Ancak, bir takım gelişmiş ülkelerin dünya ticaretine kattığı istikrarın sonucunda dünya ticaretinde elde edilen büyüme, AGÜ açısından artan işsizlik ve yoksullaşmayı da beraberinde getirmiştir. Dünya mal ticaretinde, 2008 yılına kadar devam eden bu artış, 2009 yıllarında patlak veren Mortgage Krizi ile bir anda dibe vurmuştur. Krizden kurtulmaya çalışan dünya ülkeleri dünya mal ticaretinde 2009-2011 yıllarında az da olsa artış sağlayabilmelerine rağmen 2011'den sonra yeniden düşüş yaşamışlardır.⁴⁰⁶

⁴⁰⁵ Çağlar, a.g.e.

⁴⁰⁶WB, **Data Merchandise Trade (% of GDP)**, (Çevrimiçi) <http://data.worldbank.org/indicator/TG.VAL.TOTL.GD.ZS/countries?display=graph> (Erişim Tarihi: 22.03.2016)

DTÖ 2013 yılında hazırladığı raporda, alışılmışın aksine belli bir ticaret politikasına odaklanmak yerine, dünya ticaretine etki eden faktörler üzerinde araştırma yapmıştır. Raporda, 2012-2013 yılında dünya ticaretinde gerçekleşen gelişmeler aşağıdaki şekilde özetlenebilir;⁴⁰⁷

- Bir ya da birden fazla ülkenin Avro’dan ayrılması yönündeki beklentiler küresel mal ticaretinin yavaşlamasına sebep olmuştur. Normal şartlarda, ticaret küresel gayrisafi hasılası iki katı kadar artmaktadır. Ancak, 2012 yılı için ticaret-gayrisafi hasıla oranı 1/1 oranında gerilemiştir.
- İhracat hala Avrupa’da devam eden düşük talepten olumsuz yönde etkilenmektedir. Avrupa, 2012 yılı kapsamında küresel ithalatın %32’sini gerçekleştirilememiştir.
- Çin’in GSYİH’sı %7,8 ve Hindistan’ın GSYİH ise %5,2 artmıştır. Öteki taraftan, yeni sanayileşen Hong Kong, Kore, Singapur ve Tayvan, AB’ de de yaşanan daralmadan olumsuz yönde etkilenmiştir.
- Afrika kıtası, %9,3’lük artışla diğer bölgelerden daha fazla büyüme göstermiştir. Bu yüksek oranlı büyümenin başlıca sebebi, 2011 yılında çatışmaların sona ermesinin ardından Libya’nın petrol ihracatına devam etmesi olmuştur.
- Asya, büyüme hızına göre Afrika’nın ardından ikinci sırada yer almaktadır. Asya’nın büyüme oranı %3,8 iken, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)⁴⁰⁸ %3,7, Ortadoğu %3,3, Güney ve Orta Amerika %2,6, Kuzey Amerika %2,3 büyümüş; Avrupa’nın büyüme oranı ise % -0,1 olmuştur.
- Küresel ticarete ilişkin rakamlar incelendiğinde, ticaret hacmine ilişkin rakamların (trade volume) değere ilişkin (trade value) rakamlardan fazla olduğu ortaya çıkmaktadır. 2012 için küresel mal ticareti değer olarak sadece %0,2 yükselerek 18,3 trilyon dolar olmuşken, hizmetler ticareti için bu rakamlar %2’lik artış ile 4,3 trilyon dolara ulaşmıştır.

⁴⁰⁷T.C. Ekonomi Bakanlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü Çok Taraflı İlişkiler ve Uluslararası Kuruluşlar Dairesi, “DTÖ 2013 Dünya Ticaret Raporu Genişletilmiş Özet”, Ankara, Ağustos,2013, s.1 (Çevrimiçi) <http://www.iib.org.tr/files/downloads/PageFiles/%7B93984b9b-53a1-4dd4-a720-fbdf72c110a%7D/Files/EK.DTO.%20Raporu.pdf> (Erişim Tarihi: 23.03.2016)

⁴⁰⁸ Bağımsız Devletler Topluluğu; 8 Aralık 1991 yılında Belovejskaya Puşsa’da Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Beyaz Rusya’nın Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra topluluğu oluşturan anlaşmayı imzalamasıyla ortaya çıkmıştır. Üyeleri sırasıyla; Azerbaycan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Rusya, Tacikistan, Özbekistan, Ermenistan’dır.

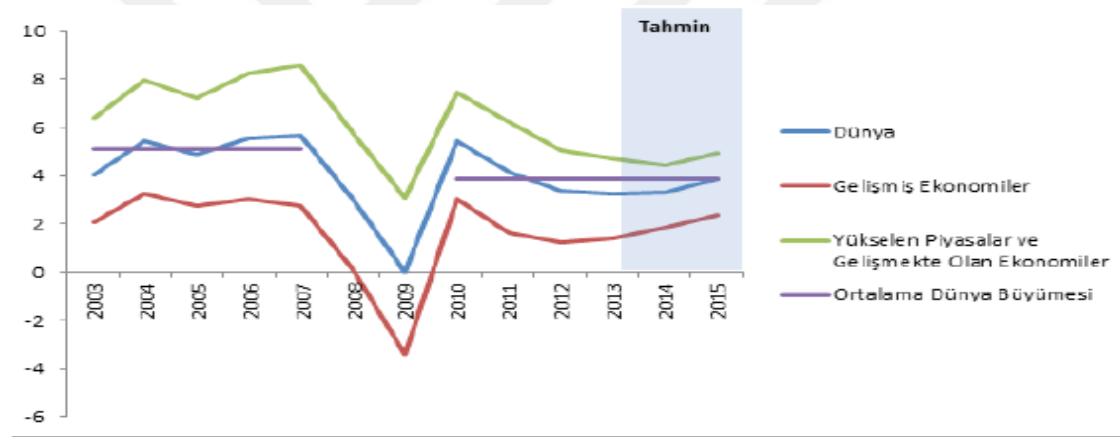
- 2012 yılı için mal ticaretinde %2’lik bir hacim artışı kaydedilmiştir. Bu orana, ticaret hacminin azaldığı yıllar hariç tutularak bakıldığında 1981’den bu yana kaydedilen en düşük artış oranı olduğu görülmektedir.
- Hizmet ticareti, küresel ticaret içerisinde yaklaşık olarak %19’luk paya sahiptir. Bunun yanı sıra, güncel mevcut ticari istatistikler, ticaretin farklı evrelerinde sağlanan katma değer yerine brüt ticareti dikkate almaktadır. Bu sebeple hizmetlerin uluslararası ticarete katkısını olduğundan daha düşük (underestimate) hesaplamaktadır. Yine de hizmet ticaretinde en büyük büyümeyi %10’luk artışla (toplamda 105 milyar dolar) BDT bölgesi sağlamaktadır. BDT’yi %9’luk büyüme ile Orta Doğu (125 milyar \$), %6 ile Asya (1.16 trilyon \$), yine %6 ile Güney ve Orta Amerika (136 milyar \$), %5 ile Afrika (90 milyar \$), ve % -3 ile Avrupa (2,02 trilyon \$) izlemiştir.
- Dolar olarak değerlendirildiğinde, ABD’nin finansal hizmetler alanında gerçekleştirdiği ihracat %4, İngiltere’nin %13, Almanya’nın %2, Fransa’nın ise %2 oranında azalmıştır. Bu azalma, Avro bölgesindeki krizden derin bir şekilde etkilenen Yunanistan’da %29, Kıbrıs Rum Kesimi’nde ise %21 oranında gerçekleşmiştir. Avrupa’da yaşanan bu krize karşın Çin’in finansal hizmetler ticareti %58 artış göstermiştir.
- Mal ticaretinde bu rakamlar daha iç açıcı bir tablo ortaya koymaktadır. Bu anlamda, Kuzey Amerika’nın mal ihracatı %4’lük bir artış göstererek 2,37 trilyon dolara ulaşmıştır. Güney ve Orta Amerika’nın mal ihracatında büyük bir değişiklik yaşanmayarak 749 milyar dolar olmuş, Avrupa’nın ihracatı %4’lük bir oranda azalarak 6,37 trilyon dolar, ithalatı ise %6 azalarak 6,52 trilyon dolara gerilemiştir.
- BDT ülkelerinin ihracatı %2’lik artışla 904 milyar dolar, ithalatı %5 artışla 568 milyar dolar olmuştur. Afrika için ihracat ve ithalattaki rakamlar sırasıyla %5 (626 milyar dolar) ve %8 (604 milyar dolar) oranında, Ortadoğu için %3 (1,29 trilyon dolar) ve %6 (7,21 trilyon dolar), Asya için ise %2 (5,64 trilyon dolar) ve %4 (5,79 trilyon dolar) olarak raporda yer almıştır.

2013 yılının ikinci yarısından itibaren, ABD genişlemeci para politikasından çıkış sürecini başlatmıştır. ABD Merkez Bankası FED’in bu açıklaması, finansal piyasalarda dalgalanma etkisi yaratmış, para birimleri değer kaybetmiş, Brezilya başta

olmakla bir çok GOÜ'ün ekonomileri bu durumdan olumsuz etkilenmiş ve faiz arttırımı uygulanmıştır.⁴⁰⁹ Şekil 3'den de görüldüğü gibi 2009 krizinde dibe vuran dünya ekonomisi kalıcı ve dengeli büyüme elde edememiştir. Nitekim 2010 yılında artış kaydedilmiş olsa da sonraki dönemde bu yükselme ortalama dünya büyümesinin altında kalmıştır. 2012 ve 2013 yıllarında elde edilen %2,5'lik büyümeyle rağmen, 2014 yılında dünya ekonomisi %0,1'lik bir büyüme sağlayarak %2,6'ya ulaşabilmiştir.⁴¹⁰

GÜ'de, 2013 yılından itibaren önceki yıllara oranla büyüme kaydedilmiştir. Bu anlamda, gelişmiş ülkeler 2012 yılında %1,2, 2013 yılında %1.4 büyüme elde ederken, 2014 yılında ise bu rakam %1.8 olmuştur. GÜ'deki bu artışın aksine GOÜ, dünya ekonomisinde gerilemiştir.⁴¹¹

Şekil 4: Dünya Ekonomisinin Büyüme Oranı (%)

Kaynak: T.C Kalkınma Bakanlığı, **Uluslararası Ekonomik Göstergeler Raporu**, Ocak,2015, s.3.

Şekil 4'te de görüldüğü üzere, dünya ekonomisinde yaşanan bu olumsuzluklar doğal olarak dünya ticaretine de tesirsiz kalmamıştır. Bu sebeple, dünya ticaretindeki artış halen 2009 krizi öncesi seviyesi olan %5,1'e ulaşamamıştır. DTÖ'nün verilerine göre, 2014 yılının sonunda dünya ticaretindeki artış yalnızca %3,3'e ulaşarak 18 trilyon 430 milyar dolar olmuştur.⁴¹²

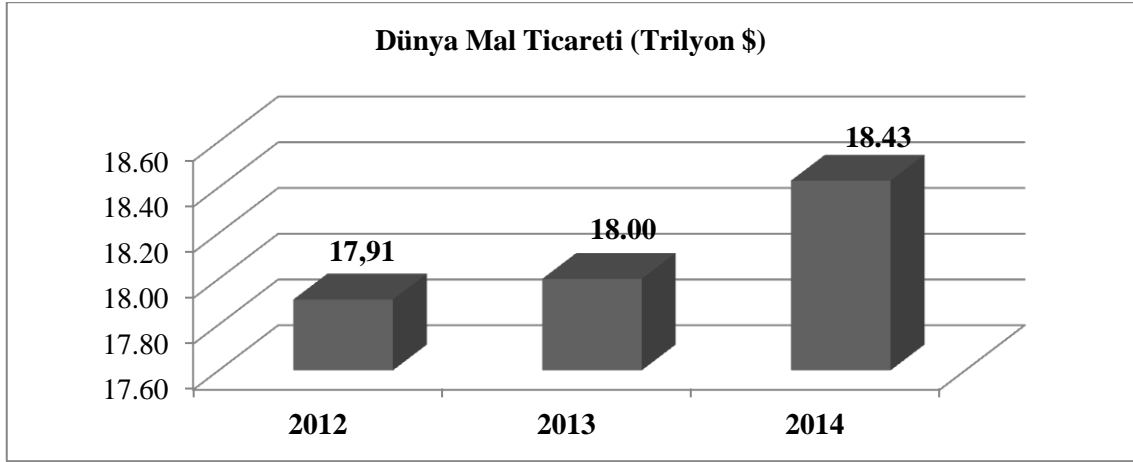
⁴⁰⁹ T.C Kalkınma Bakanlığı, **Uluslararası Ekonomik Göstergeler Raporu**, Ocak,2015, s.3

⁴¹⁰ Türkiye İhracatçılar Meclisi, **Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu 2015**, TİM adına, Küçük Mucizeler Yayıncılık, s.14.

⁴¹¹ Türkiye İhracatçılar Meclisi, **a.g.e.**, s.15.

⁴¹² Ekonomi Bakanlığı, **Ekonomik Görünüm**, Ekonomi Bakanlığı Yayımı, Ankara, 25, Aralık, 2015, s.5.

Şekil 5: Dünya Mal Ticareti (Trilyon \$)

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi, **Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu 2015**, s.18, (Çevrimiçi) <http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-arastirma-raporlari-ekonomi-ve-dis-ticaret-raporu-1.html> (Erişim Tarihi:05.04.2016)

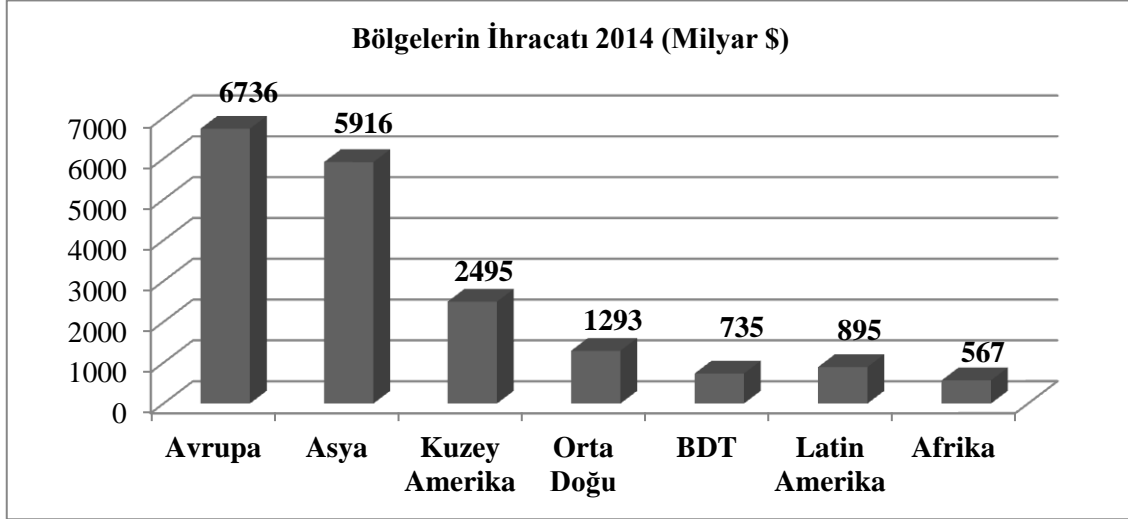
Dünya mal ticaretinde ise son üç yılda büyük ölçüde yavaşlama görülmektedir. Şekil 5'te de görüldüğü üzere, değer olarak dünya mal ticareti, 2012 yılında %0,2, 2013 yılında %2,2 büyümesine karşın, 2014 yılında sadece %0,9 büyüme sağlamıştır. Miktar olarak ise dünya mal ticaretinde geçtiğimiz yıllarda sınırlı sayıda büyüme elde edilmiştir. Bu anlamda, 2012 yılında % 2,2'i, 2013 yılında %2,4 ve 2014 yılında ise %2,8 büyüme sağlanabilmiştir. Rakamsal olarak baktığımızda ise, dünya mal ticareti 2012 yılında 17 trilyon 910 milyar dolar, 2013 yılında 18 trilyon 300 milyar dolar, 2014 yılında ise bu rakam 18 trilyon 430 milyar dolara yükselmiştir.⁴¹³

Dünya mal ihracatında ortaya çıkan küresel ekonomik ve ticari düzenlemelere bağlı olarak bölgesel anlamda bir takım gelişmeler yaşanmıştır. Bu anlamda Şekil 5'te de gözlemleyebileceğimiz üzere; 2014 yılında Avrupa ve AB sırasıyla %2,3 ve %1,7 artış göstererek 6 milyar 736 milyon dolar ihracat hacmine sahip olarak en yüksek ihracat yapan bölge olma istikrarını korumuştur. Asya bölgesi ihracatını 2014 yılında %2,5 artırarak 5 milyar 916 milyon dolarlık ihracat hacmiyle ikinci sırada yer almaktadır. Kuzey Amerika bölgesi ise, 2014 yılındaki ihracat hacmiyle Avrupa ve Asya bölgelerinin çok gerisinde kalmasına rağmen %3,2 ile en hızlı artış gösteren bölge

⁴¹³ Türkiye İhracatçılar Meclisi, **a.g.e.**, s.18.

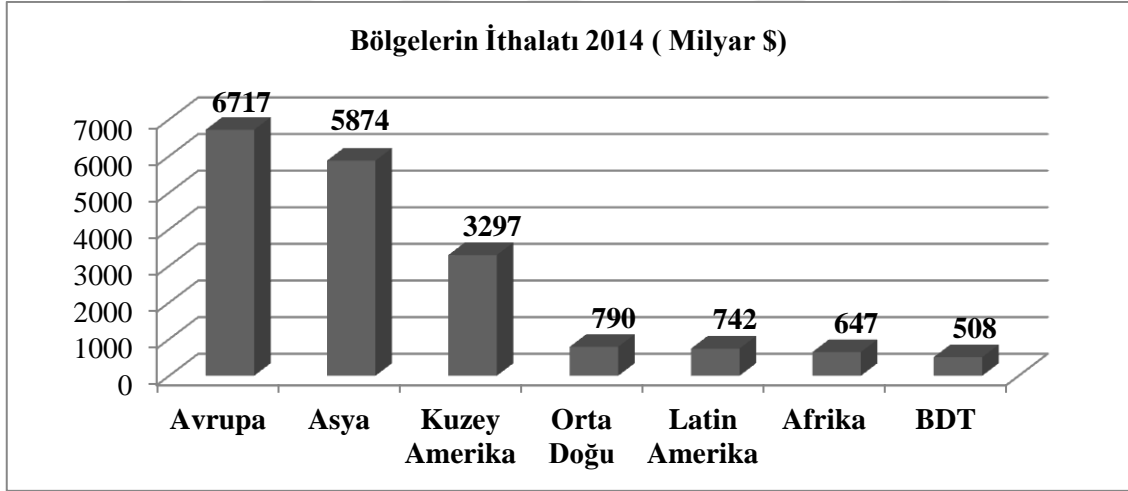
olmuştur. Orta Doğu, Latin Amerika, Afrika ve BDT bölgelerinde ise ihracatında azalma kaydedilmiştir.⁴¹⁴

Şekil 6: Dünya Mal İhracatında Bölgeler (Milyar \$)

Kaynak: Türkiye İhracatçıları Meclisi, **Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu 2015**,s.20-22 (Çevrimiçi) <http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-arastirma-raporlari-ekonomi-ve-dis-ticaret-raporu-1.html> (Erişim Tarihi:05.04.2016)

Şekil 7: Dünya Mal İthalatında Bölgeler (Milyar \$)

Kaynak: Türkiye İhracatçıları Meclisi, **Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu 2015**,s.20-22 (Çevrimiçi) <http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-arastirma-raporlari-ekonomi-ve-dis-ticaret-raporu-1.html> (Erişim Tarihi:05.04.2016)

Şekil 6 ve Şekil 7'deki DTÖ verilerine göre dünya mal ihracatında ise, 2014 yılında yine üç gelişmiş bölgenin lider olduğu görülmektedir. Avrupa ve AB ihracatta olduğu gibi ithalatta da en büyük pazar payına sahip olma özelliğini korumaktadır. Bu

⁴¹⁴ Türkiye İhracatçıları Meclisi, **a.g.e.**, s.20.

anlamda AB, dünya mal ithalatında %0,7'lik artış elde ederek 6 milyar 717 milyon dolar hacme sahiptir. Asya bölgesi 2014 yılında ithalatta %8,3 artış sağlayarak 5 milyar 874 milyon dolara ulaşarak ithalatını en çok arttıran bölge olmuştur. BDT ve Güney ve Orta Amerika devletlerinin ithalatında daralma yaşanmıştır. Bu anlamda BDT'nun ithalatında yaptırımların da etkisi ile %10,6 gerileme yaşanmıştır. Güney ve Orta Amerika bölgesinin ithalatında ise %5,1 oranında gerileme gözlemlenmiştir.⁴¹⁵

Genel olarak bakıldığında DTÖ, IMF ve DB gibi uluslararası düzenin kurulmasında önemli yere sahip kuruluşların yayınladıkları raporlarda büyüme, önemli bir ölçü olarak kabul edilmektedir. Zaten bu kuruluşların oluşturulma amaçlarına baktığımızda da uluslararası ekonominin ve ticaretin yaygınlaşmasının başta gelen amaçlardan biri olduğundan çalışmanın önceki bölümlerinde sıklıkla bahsedilmiştir. Ancak, büyüme her zaman kalkınma anlamına gelmemektedir. Yani bir ülkede mal ve hizmet ticaretinin artması, o ülkede yaşam standartlarının yükseleceği anlamına gelmemektedir Çünkü GSYİH hesaplanırken topluma yararlı olmayan, yaşam kalitesini düşüren faaliyetler de hesaba katılmaktadır. Bu anlamda küreselleşen dünya düzeninin ister ekonomide ister ticarete yükek artış verilerine sahip olması, gelir dağılımının da düzgün olduğu anlamına gelmemektedir. Yakın gelecekte de bu eşitsizliğin düzelmeye ihtimali neredeyse yoktur. Aksine iktisadi verilere göre bu dengesizlikler giderek daha da artacak, yoksulun daha yoksul, zenginin ise daha zengin olduğu ekonomik gruplar arasındaki uçurumun daha da büyüdüğü bir sisteme yerini buraktığıdır.⁴¹⁶

3.1.1.1. DTÖ Sisteminde Gelişmiş Ülkeler

II. Dünya Savaşı sonrası hayata geçirilen uluslararası işbirliği ve kabul edilen bir takım önlemlerin sonucunda, GÜ önemli derecede büyüme sağlamış ve refah düzeylere artmıştır. Dünya ticaretindeki bu artış; GATT ve DTÖ gibi kuruluşların çatısı altında düzenlenen zirve ve toplantıları vasıtasıyla hayata geçirilmiştir. Bu kapsamda gerçekleştirilen tüm görüşme ve toplantılarda çok gelişmiş ülkeler, gündem konusundaki kendi amaçları doğrultusunda kararları kabul ettirmişlerdir. 1993-1997

⁴¹⁵ Türkiye İhracatçılar Meclisi, a.g.e, s.22.

⁴¹⁶ Şengül Hablemitoğu, **Küreselleşme Düşlerden Gerçeklere**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, Haziran, İstanbul,2004, s,92.

yılları arasında ihracat GSYİH'na baktığımız zaman ABD %4,1'den %11,4'e, İngiltere %14,7'den %21'e, Japonya %2,1'den %11'e ve Almanya %12,2'den %23,7 oranında artış elde etmiştir.⁴¹⁷

Kriz sonrası dünya ticaretinde yaşanan duraksama ve olumsuz gelişmelerin ardından 2012 yılında gelindiğinde GÜ'in ekonomilerinde canlanma yaşanmaya başlanmıştır. Bu anlamda GÜ'in ekonomisi, 2012 yılında %1,2, 2013 yılında %1,4 büyüme elde etmiştir. 2014 yılına geldiğimizde ise bu rakam daha da artarak %1,8'lik bir büyüme hacmine ulaşmıştır.⁴¹⁸

IMF'in 2014 Yılı Raporu'nda, gelişmiş ülkeler arasındaki ekonomik ayrışmanın sebeplerinden biri olarak para birimlerindeki değişkenlikler gösterilmiştir. Bu anlamda, 2014 Eylül ayından itibaren ABD dolarında %6'lık artış yaşanmasına karşın, EURO'da %2 ve Japon Yeni'nde %8 oranında değer kaybı yaşanmıştır. Para birimlerindeki değer kaybının diğer sebeplerinde biri olarak ise GOÜ'le olan ihracat rakamlarındaki azalma olarak gösterilmiştir.⁴¹⁹

Bölgesel olarak baktığımız zaman, ABD %2,4'lük büyüme ile GÜ'in başında gelmektedir. IMF'in öngörülerine göre bu büyüme 2015-2016 yıllarında %3 oranında artacaktır.⁴²⁰

Japonya'nın ekonomisi, 2012-2013 yıllarda dalgalanma yaşamış ve bu yılların geneline baktığımızda sadece %0,1'lik bir büyüme göstermiştir. 2014 yılının sonlarına doğru Japonya'da tüketim vergilerindeki artış nedeniyle, tüketimde her hangi bir artım yaşanmamış, kamu harcamalarındaki artış ise iç talebi desteklememiştir. Öte yandan Japonya'nın başlıca yapısal problemlerinde biri olan düşük enflasyonun düzenlenmesi için mali politikaların uygulanması planlanmıştır. Bu doğrultuda, 2015-2016 yıllarında

⁴¹⁷ Manuel Castells, "Küresel Enformasyon Kapitalizmi", **Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması**, der. David Held ve Anthony McGrew, çev. Ali Rıza Güngen, Ali Serkan Mercan, vd., Phoenix, Ankara, Haziran 2014, s.369.

⁴¹⁸ Türkiye İhracatçılar Meclisi, **Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu 2015**, TİM adına, Küçük Mucizeler Yayıncılık ve İletişim Hizmetleri, s.14.

⁴¹⁹ Ekin Sıla Özşüner, IMF Küresel Ekonomik Görünüm Ocak 2015 Raporu, s.1. (Çevrimiçi) <http://www.izto.org.tr/portals/0/pusuladergisi/2015/imf%20k%C3%BCresel%20ekonomik%20g%C3%BCr%C3%BCn%C3%BCm.pdf> (Erişim Tarihi: 30.04.2016)

⁴²⁰ Özşüner, a.g.e, s.1

Japon devletinin uygulayacağı parasal genişleme politikasına bağlı olarak ekonomik büyümede ilerleme kaydedilmesi beklenmektedir.⁴²¹

Avro Bölgesi'nin 2014 yılında ekonomisinde büyük ölçüde toparlanma yaşamıştır. Ancak bu toparlanma, yatırımlardaki zayıflık ve enflasyondaki artış sebebiyle beklentileri tam olarak karşılayamamıştır. IMF'in 2014 yılı raporuna göre, 2015 ve 2016 yıllarında büyümedeki bu yavaşlama devam edecek, 2015 yılında %1,2 ve 2016 yılında %1,4 artış sağlanacaktır. Almanya %1,6'lık büyüme sağlayarak euro bölgesinin bir nevi lokomotifi olmuştur. Almanya'nın ardından İspanya %1,4 büyüme sağlamış, Fransa %0,6'lık büyüme ile eski seviyelerinin altında kalırken, İtalya %0,4 gerilemiştir. İngiltere ise 2014 yılında %2,6 büyüme ile potansiyel büyüme hızına ulaşmış ve işsizlik konusunda önemli derecede ilerleme kaydetmiştir.⁴²²

Genel olarak mamul mal ihrac ederek dünya ticaretine katkı sağlayan GÜ, hammadde üretimi konusunda aldıkları tedbirlerle dünya ticaretine daraltıcı bir etkide bulunmaktadır. Bu anlamda alınan tedbirler GOÜ'e zarar vermektedir. DTÖ kurulduktan sonra dünya ticareti karşılıklı taviz sistemine dayansa da, bu tavizler daha çok GÜ'e uygulanmaktadır. Son yıllarda DTÖ kapsamında yapılan toplantılarda dünya ticareti adına kayda değer olumlu gelişmelerin sağlanamamasının sebeplerinde biri de budur. Üzerinde anlaşma sağlanamayan tarım politikası konusunda GÜ kendileri için tarife oranlarını %3'e kadar indirirken, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler açısından bu rakam %25 oranında uygulanmaktadır. Bu bile DTÖ'nün kabul ettiği ayrımcı olmama ilkesine aykırılık teşkil etmektedir.⁴²³

3.1.1.2. DTÖ Sisteminde Gelişmekte Olan Ülkeler

II. Dünya Savaşı sonrası GÜ'den farklı olarak GOÜ'in dünya ekonomisi ve ticaretinden hak ettikleri payı alamamaları bir takım tepkilere neden olmuştur. O dönemde GÜ, dünya ekonomisi ve ticaretini canlandırmak amacıyla, GOÜ'e sermaye ihraç ederek, bu ülkeleri yalnızca tarım ve hammadde ihraç eden ülkeler olmaktan çıkarıp, bazı temel endüstrilere sahip veya standart teknolojilere dayalı tüketim

⁴²¹ Özsümer, a.g.e, s.2

⁴²² Türkiye İhracatçılar Meclisi, a.g.e, s.15.

⁴²³ Emin Ertürk, *Uluslararası İktisadi Birleşmeler*, Vipaş Yayınevi, Bursa,2002, s. 217.

maddeleri üretmelerine destek olmuşlardır. 1970’li yıllara kadar GOÜ’ün çoğu kalkınmanın esasını sanayileşmede görmüş ve ithal ikameci sanayileşme politikaları uygulamışlardır. Daha sonraki dönemde devletlerin serbest ticaret politikalarına geçmesi, 1980’lerde gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde ve mal ihracatında önemli artış sağlamıştır.⁴²⁴ 1980’li yıllara baktığımızda doğrudan sermaye yatırımları ve ortak girişimler daha çok ABD, AB ve Japonya gibi gelişmiş ülkelere yapılıyorken, 1990’lı yıllara gelindiğinde bu yatırımlar GÜ’den başta Asya ve Latin Amerika ülkeleri olmakla beraber GOÜ’e doğru kaymaya başlamıştır. Bu yolla GÜ, standart teknolojiye dayanan sanayi mallarını daha ucuz iş gücüne sahip olan GOÜ’de üretmeye başlamışlardır.⁴²⁵

1980 sonrası yıllarda, GOÜ’e yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımları, kar marjı yüksek olan bankacılık, ticaret, turizm, sigortacılık gibi alanlarda daha çok kendini göstermiştir. Doğrudan yatırımlar, 1987’de 10 milyar dolardan 1993’de 56,3 milyar dolara, 1995 yılında ise 90,3 milyar dolara yükselmiştir. En büyük yatırım ise, 56,3 milyar dolar ile başta Çin olmakla Uzakdoğuya yapılmıştır.⁴²⁶ Artık küresel ekonomideki büyüme artışının bir büyük bölümü GÜ’lerden GOÜ’lere doğru kaymaya başlamıştır. GOÜ, 1960-1973 yılları arasındaki dönemde toplam küresel büyümenin %15’ni temin ederken bu rakam, 1973-2001 yılları sürecinde %22’ye, 2001-2005 döneminde ise %37’ye ulaşmıştır.⁴²⁷ Bu rakamlardan da görüldüğü gibi GOÜ’ün dünya ticaretindeki yeri giderek artmaktadır.

⁴²⁴ Çeştepe, **a.g.e**, s.256.

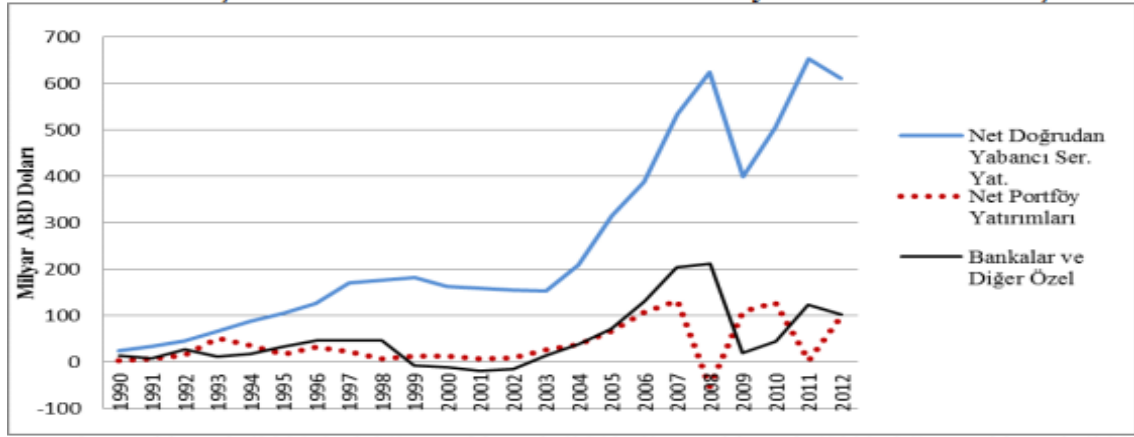
⁴²⁵ Büyüktaşkın, *Dünya Ticaret...*, **a.g.e**, s.200.

⁴²⁶ Gülten Kazgan, **Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen Ne Getiriyor? Ne Götürüyor? Nereye Gidiyor?**, Altın Kitaplar, Ekim,1997, s. 127-128.

Ayten Aysen Kaya, *Küreselleşme ve Gelişmekte Olan Ülkeler*, **Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**,1999, C;15, S:1-2, s.405-406.

⁴²⁷ Kemal Derviş, “Küreselleşme, Büyüme ve Gelir Dağılımı”, **TC. Dışişleri Bakanlığı Kütüphane Yayınları, Ekonomik Sorunlar Dergisi S:27**, Ankara, s.1.(Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/sayi27/kuresellesme_buyume_gelir_dagilimi.pdf (Erişim Tarihi: 02.04.2016)

Şekil 7: Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Net Sermaye Hareketlerinin Bileşenleri

Kaynak: World Bank (2004:4,78,91), World Bank (2012: 3), World Bank (1999: 24), World Bank (2014: 6).

1997 yılında Tayland’da başlayan ve 5 yıl devam eden krizden sonra Asya ülkelerine olan güven sarsılmış, uluslararası yatırımcılar fonlarını geri çekmiş ve böylece sermaye girişlerinde büyük ölçüde gerileme yaşanmıştır. Tayland ile başlayan bu kriz kısa sürede Asya ülkelerinin neredeyse tamamına ve Rusya, Brezilya, Uruguay, Türkiye gibi öncül ülkeleri de kapsamıştır. Beş yıllık sürecin ardından GOÜ’lere yapılan sermaye girişinde 2003-2007 yılları arasında önemli oranda artış yaşanmıştır.⁴²⁸ Dünya Bankası’nın 2007 Raporu’na göre, GOÜ’lere olan net sermaye akışı, 2006 yılında kendi rekor seviyesine ulaşarak 647 milyar dolar olmuştur ki, bu artış, dünya sermaye akışının 3/4’ nü kapsamaktadır. Ayrıca 2007 Raporu’na göre, doğrudan yabancı yatırım akışı 2006 yılında 325 milyar dolara yükselerek dünya sermaye akış miktarı olan 1,2 trilyon dolarlık hacmin 1/4’ nü kapsamıştır.⁴²⁹ Devam eden bu istikrarlı artış, 2008 yılında ortaya çıkan krizden olumsuz etkilenerek GOÜ’in ekonomilerine gelen sermaye akışını büyük oranda azaltmıştır. Dünya krizi, GOÜ’in bazılarında büyük etkiler yaratsa da, genel anlamda GÜ’in aksine uzun süre krizin etkisi altında kalmamışlardır.⁴³⁰ 2009 yılında 975 milyar dolara kadar gerileyen sermaye girişi, 2010

⁴²⁸ Vedat Cengiz, Ridvan Karacan, Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Sermaye Hareketleri ve Ekonomik Sonuçları, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, Yıl:8 Sayı:15, Yaz, 201, s.329.

⁴²⁹ Dünya Bankası 2007 Yıl Raporu, (Çevrimiçi) <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/BANCOMUNDIAL/NEWSSPANISH/0,,contentMDK:21350646~pagePK:64257043~piPK:437376~theSitePK:1074568,00.html> (Erişim Tarihi: 02.04.2016)

⁴³⁰ Hasan Cömert, Selman Çolak, Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Kriz Sırası ve Sonrasındaki Trendleri Açıklamakta “Güvenli Liman Faktörü” ve Finansal Şokların Boyutunun Önemi: Türkiye Örneği, **Department of Economics, Middle East Technical University**, Ankara,2013, s.3-4.

yılı itibari ile %40 artım göstererek kriz önceki zamanına geri dönmüş ve halen bu istikrarını sürdürmektedir.⁴³¹

Genel olarak bakıldığı zaman DTÖ başta olmakla birçok önde gelen uluslararası kuruluşlar için ekonomik büyüme önemli kabul edilmektedir. Bu anlamda Çin, ekonomik göstergelerine göre GOÜ'in başında gelmektedir. Son yıllarda büyüme modelindeki değişim ve yapısal sorunlar nedeniyle Çin ekonomisinde yavaşlama kaydedilmektedir. Çünkü, Çin hükümeti, ihracata ve yeni yatırımlara yönelik büyüme şekilinden, daha çok iç tüketimi hedef alan büyüme şekline geçmiştir. Tüm bu gelişmelerin etkisi ile Çin ekonomisi 2014 yılında %7,4 büyüme sağlamıştır.⁴³²

2014 yılında ekonomisinde gerileme olan bir diğer devlet de Rusya'dır. Yıl boyunca Ukrayna ile yaşanan kriz ve Batı ülkeleri ile ortaya çıkan karşılıklı yaptırımlar sebebiyle ülke ekonomisi ve ticareti olumsuz etkilenmektedir. Diğer yandan ise, dünya piyasalarında hızla düşen petrol ve gaz fiyatları ve Ruble'de yaşanan ciddi oranlarda değer kaybı birçok GOÜ gibi Rusya ekonomisine de zarar vermektedir. Tüm bu gelişmelerin ışığında 2014 yılında Rusya'nın ekonomik büyümesi %0,6'ya gerilemiştir.⁴³³

Enerji ve emtia⁴³⁴ ihracatında dış kaynaklara bağımlı olan Brezilya, 2014 yılında ortaya çıkan yeni küresel mali koşullardan olumsuz etkilenen devletlerin başında gelmektedir. Gelişen yeni koşullara uyum sağlamak için hayata geçirdiği sıkı para politikası sebebiyle sadece %0,1 oranında büyüme sağlayabilmiştir.⁴³⁵ Rusya gibi geçen senelere oranla %1,4 oranla daha az büyüme sağlayan bölgelerden biri de Güney Afrika olmuştur.

⁴³¹ Cengiz ve Karacan, **a.g.e**, s.331.

⁴³² Türkiye İhracatçılar Meclisi, **a.g.e**, s.15.

⁴³³ **A.g.e**

⁴³⁴ Emtia; altın, petrol ve bakır olmak üzere, buğday ve mısır gibi gıda ürünleri, metaller ve minerallerin oluşturduğu mal topluluğudur.

⁴³⁵ Türkiye İhracatçılar Meclisi, **a.g.e**, s.15.

Tablo 10: Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik Büyüme (%)

Ülkeler	2012	2013	2014
Çin	7.7	7.8	7.4
Hindistan	4.7	6.9	7.2
Rusya	3.8	2.2	0.6
Brezilya	1.0	2.7	0.1
Meksika	4.0	1.4	2.1
Güney Afrika	2.5	2.2	1.5
Endonezya	6.0	5.6	5.0
Malezya	5.6	4.7	6.0
Polonya	1.9	1.3	3.3
S.Arabistan	5.1	3.6	3.6

Kaynak: IMF Wold Ekonomik Outlook, 2015 April.

IMF'in 2015 yılı raporunda, GOÜ açısından 2015 yılında ortalama %4,3 sabit büyüme oranı gösterilmiştir. 2016 yılına yönelik tahminde ise, %4,7 oranında büyümenin olacağı öngörülmüştür. Ayrıca ihracata olan talebin azalması ile orantılı olarak bölgesel ekonomik durgunluğun olacağı tahmin edilmektedir. Bölgesel olarak açıklamasında, IMF özellikle 2015 yılında Latin Amerika ve Karayip Bölgeleri'ndeki büyüme oranının %1,5 artacağına rağmen, 2016 yılında ise, bu oranın %2,3 azalmasını öngörmüştür. Petrol fiyatlarının düşmesine paralel olarak da Sahra altı Afrika bölgesinin ekonomik olarak tehlikeli bir döneme girebileceğini belirtmiştir.⁴³⁶

Tablo 11: IMF 2014 Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Rakamları ve 2015 – 2016 GSYH Büyüme Öngörüler

Bölgeler	2014	2015	2016
Dünya Ortalaması	%3,3	% 3,5	%3,7
Gelişmekte Olan Ülkeler Ortalaması	% 4,4	% 4,3	% 4,7
Rusya	% 0,6	% -3,0	% -1,0
Asya	% 6,5	% 6,4	% 6,2
Çin	% 7,4	% 6,8	% 6,3
Hindistan	% 5,8	% 6,3	% 6,5
Latin Amerika ve Karayipler	% 1,2	% 1,3	% 2,3
Brezilya	% 0,1	% 0,3	% 1,5
Meksika	% 2,1	% 3,3	% 3,5
Orta Doğu, Kuzey Afrika, Afganistan ve Pakistan	% 2,8	% 3,3	% 3,9
Sahra altı Afrika	% 4,8	% 4,9	% 5,2
Nijerya	% 6,1	% 4,8	% 5,2

⁴³⁶ Ekin Sıla Özsumner, **IMF Küresel Ekonomik Görünüm Raporu**, Ocak, 2015, s.2.

Güney Afrika	% 1,4	% 2,1	% 2,5
--------------	-------	-------	-------

Kaynak; IMF, Dünya Ekonomik Görünümü Raporu 2015

Tüm bu artan istatistik rakamlara rağmen gerçekte birçok GOÜ ucuz iş gücü sebebiyle GÜ'in istismar kaynağı olmaktadır. Çünkü GOÜ'de düşük maliyetlerle üretilen malların, iç pazarı doyurduktan sonra dünya piyasasına çıkması GÜ tarafından istenmemektedir. Baktığımız zaman DTÖ Anlaşmaları ile hayata geçirilen tarife indirimlerinden de GOÜ, verilen tavizlerin bu ülkelerin üretemeyecekleri kadar ileri teknoloji mahsüllerini kapsamaması nedeniyle bir yarar sağlayamamaktadır. Öte yandan, GOÜ'in ihrac ettikleri hammadelerin birçoğu GÜ'e gümrük vergisi olmadan veya çok düşük oranda vergiyle girmektedir.⁴³⁷

GOÜ kategorisine dahil olan Türkiye, 1980 yılından itibaren ticaret yönümlü politika yürütmeye başlamıştır. Bu dönemde hayata geçirilen ekonomik reformlar vasıtasıyla ithalat kısıtlamaları kaldırılmış, döviz işlemleri serbest bırakılmış ve korumacı politikaların yerine dışa açık siyaset yürütülmeye başlanmıştır.⁴³⁸

Türkiye politikasında yapılan reformların olumlu sonucu sonraki yıllarda GSMH'nın artış göstermesine sebep olmuştur. Ancak bu artış, devamlılık arz etmeyip yıllar itibariyle inişli çıkışlı değişim göstermektedir. Bu anlamda, 1980 yıllarda % -2,8'lerde olan büyüme hızı, 1990'lı yıllara gelindiğinde %9,4'lük bir büyüme hızı yakalamıştır. Ancak bu büyüme hızı uzun sürmemiş 1991 yılında %0,3'lük çok düşük oranda artış göstermiştir. 1993 tarihinden itibaren yeniden artış yakalayan büyüme hızı, üzretime dayalı değil de, ticarete dayalı olduğu için sürdürülebilir niteliğe sahip olmamıştır.⁴³⁹ Nitekim 1980'li yıllarda Türkiye'nin ihracatına baktığımızda, ihracatın %60'dan fazlası tarım ve madencilik ürünlerinden oluşmaktayken, 1995 yılında ise, Türkiye'nin ihracatı sanayi sektörüne dönmeye başlamış ve ihracatta sanayinin payı %90'na ulaşmıştır.

⁴³⁷ Ertürk, Uluslararası İktisadi... a.g.e,s. 217.

⁴³⁸ T.C Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye Ekonomisi'nin Genel Görünümü", (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/turk-ekonomisindeki-son-gelismeler.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 19.04.2016)

⁴³⁹ Salih Öztürk, "Türkiye Ekonomisi'nde 1980 Sonrası Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin GSMH, Dış Ticaret ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Bir Değerlendirmesi", **Mevzuat Dergisi**, S.94, 2005, Ekim.

Tablo12: Türkiye'nin GSYH (1998-2007)

Cari Fiyatlarla (Milyon YTL)	Milyon (\$)	Sabit Fiyatlarla (Milyon YTL)	Büyüme Oranı	Büyüme Oranı
1998	70.203	270.947	70.203	-
1999	104.596	247.544	67.841	-3.4
2000	166.658	265.384	72.436	6.8
2001	240.224	196.736	68.309	-5.7
2002	350.476	230.494	72.520	6.2
2003	454.781	304.901	76.338	5.3
2004	559.033	390.387	83.486	9.4
2005	648.932	481.497	90.500	8.4
2006	758.391	526.429	96.738	6.9
2007	853.636	656.670	11.208	4.6

Kaynak: T.C Maliye Bakanlığı, Yıllık Ekonomik Rapor 2008

Tablo 12'den de görüldüğü gibi, 2001 yılı Türkiye açısından 1945 yılından günümüze % -5.7'lik oranla en büyük küçülme kaydedilmiştir. Diğer yandan iç ve dış borçların toplamı milli gelirin toplamına yaklaşmış, vergilerden gelen gelirin büyük bir kısmı ise, faiz ödemelerine gitmiştir. Yaşanan bu krizin sonrasında Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uygulayan Türkiye ekonomisi, üst üste 3 yıl büyüme kaydedilmiş ve 2004 yılı itibarile bu büyüme hızı %9,4'e yükselmiş ve böylece Türkiye dünyanın en hızlı büyüyen ülkesi olmuştur. Sonuç olarak, bu dönemde gerçekleşen büyüme daha çok ithalata dayalı olarak yapılmış ve bu sebepten de dış ticaret ve cari işlemler açığına sebep olmuştur.

Genel olarak, 2002-2007 yıllarına baktığımızda Türkiye ekonomisinde, %6,8 oranında yüksek büyüme oranı kaydedilmiş,⁴⁴⁰ ihracatta ortalama %23 artış sağlanmış⁴⁴¹ ve enflasyon oranlarında azalma elde edilmiştir.⁴⁴² Böylece, 2002 yılının başlarından itibaren Türkiye ekonomisinde devam eden büyüme 2007 yılının ikinci çeyreğinden itibaren azalmaya başlamıştır. 2007 yılı genelinde ise, GSYH sabit fiyatlarla %4.6

⁴⁴⁰ T.C Maliye Bakanlığı, "Yıllık Ekonomi Raporu 2008", s.8 (Çevrimiçi) <https://www.maliye.gov.tr/YillikEkonomikRapor/Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Ekonomik%20Rapor%2008.pdf> (Erişim Tarihi: 19.04.2016)

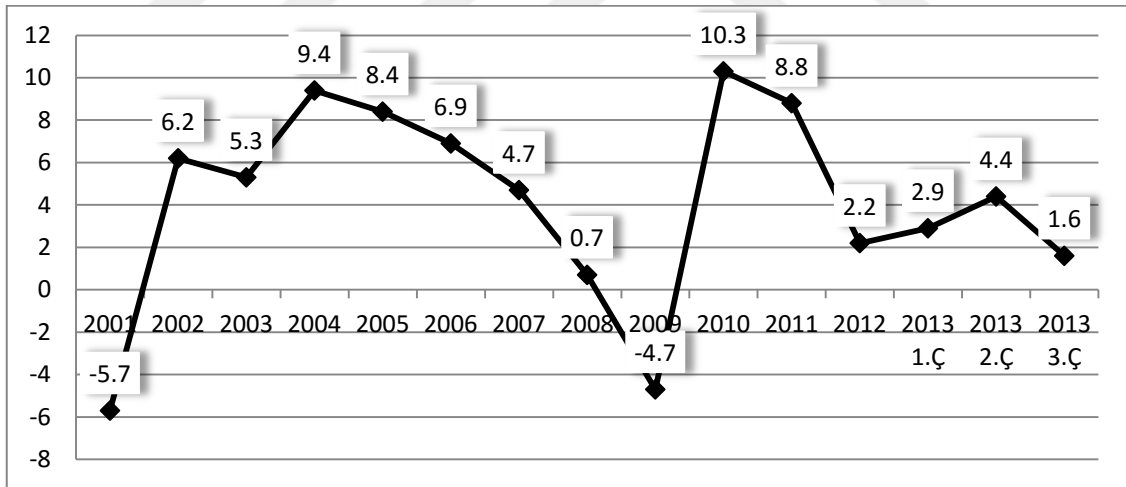
⁴⁴¹ Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, "2008 Ekonomik Rapor", s.122 (Çevrimiçi) <http://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/ekonomik%20rapor.pdf> (Erişim Tarihi: 19.04.2016)

⁴⁴² Fatih Acar, "Türkiye Ekonomisine Genel Bakış (2001-2013)", *Çalışma Dünyası Dergisi*, C.1, S.2, Ekim-Aralık, 2013, s.17.

büyüme kaydedilerek 101.208 milyon YTL'ye ulaşılmıştır. Cari fiyatlara baktığımızda ise bu rakam, %12,6 büyüme oranı göstererek 853.636 milyon YTL'ye ulaşmıştır.⁴⁴³

2008 yılında dünyada yaşanan ekonomik krizin etkileri Türkiye'de de hissedilmiştir. Nitekim 2007 yılı ikinci çeyreğinden başlayan küçülme yıl genelinde %4,7'ye, 2008 yılı genelinde ise %1,1'e kadar düşmüştür. Enflyasyon oranında ise artış yaşanmış ve 2008 yılının Temmuz ayında bu oran %12'ye çıkmıştır.⁴⁴⁴ Dünya ekonomisindeki bu daralmanın yanısıra Türkiye ihracatında, 2008 Ekim ayının sonuna kadar artış gözlemlenmiş, daha sonra ise düşüşe geçmiştir. Yaşanan olumsuzluklara rağmen Türkiye, 2008 yılı genelinde ihracatta 132 Milyar dolarlık rekor seviyeye ulaşılmıştır.⁴⁴⁵ Küresel piyasalarda olan dalgalanma sebebiyle GSYH'nın büyüme hızına da etki olmuş, iç ve dış talepte azalma yaşanmasının ardından 2008 yılının üçüncü çeyreğinden itibaren büyüme hızı %1,2'ye kadar inmiştir. Yıl geneline baktığımızda ise, 1998 temel fiyatları esas alınarak GSMH %1,1 oranında artış göstererek 102,328 Milyon YTL'ye ulaşmıştır.⁴⁴⁶

Şekil 8: Türkiye Büyüme Rakamları (2001-2013/ 3.ç)

Kaynak: Çalışma Dünyası Dergisi, C.1, S.2, Ekim-Aralık, 2013, s.18.

⁴⁴³ T.C Maliye Bakanlığı, "Yıllık Ekonomi Raporu 2008", s.9 (Çevrimiçi) <https://www.maliye.gov.tr/YillikEkonomikRapor/Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Ekonomik%20Rapor%2008.pdf> (Erişim Tarihi: 19.04.2016)

⁴⁴⁴ Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, "2008 Ekonomik Rapor", s.16 (Çevrimiçi) <http://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/ekonomik%20rapor.pdf> (Erişim Tarihi: 19.04.2016)

⁴⁴⁵ Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, "2008 Ekonomik Rapor", s.122 (Çevrimiçi) <http://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/ekonomik%20rapor.pdf> (Erişim Tarihi: 19.04.2016)

⁴⁴⁶ Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, "2008 Ekonomik Rapor", s.27. (Çevrimiçi) <http://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/ekonomik%20rapor.pdf> (Erişim Tarihi: 21.04.2016)

Grafikten 8’de görüldüğü üzere, 2008 yılında başlayan dünya krizinin etkileri 2009 yılında Türkiye’yi daha çok etkilemiştir. Bu anlamda 2002 yılında başlayan ekonomik büyüme, 2009 yılında % -4,7 oranında küçülmüştür. Yaşanan krizin boyutlarının bu denli büyük olmasına rağmen Türkiye, 2010 yılında uyguladığı mali disiplin, para politikaları ve yapısal reformlar vasıtasıyla krizden en hızlı çıkan ülkelerden biri olmuştur. Nitekim Türkiye’nin büyüme oranı 2010 yılında % 10,3 oranında artmıştır. 2010-2012 yıllarında elde olunan yüksek büyüme hızının ardından iç ve dış talebi dengelemek amacıyla alınan önlemler sonucunda 2012 yılı ve 2013 yılının 3. çeyreğinde büyüme hızı yavaşlamıştır.⁴⁴⁷ Ekonominin yavaşlamasının önemli sonuçlarında olan işsizlik oranı 2012 yılında azalmış, istihdam oranı ise buna paralel olarak aynı yılın sonunda %45,4’lük artışla 24 milyon 821 bin kişiye ulaşmıştır.⁴⁴⁸

2014 yılında küresel, bölgesel ve siyasi koşullar sonucunda Türkiye ekonomisinde büyüme yavaşlamıştır. Bu anlamda, yılın geneline baktığımızda ekonomik büyüme yavaşlayarak %2,9 oranında gerçekleştirilmiştir. Türk lirasının değer kaybı yaşaması ile birlikte milli gelir 800,1 Milyar dolara, kişi başı gelir ise yıllık 10,404 dolara gerilemiştir. Ekonomide yaşanan bu durğunluk işsizlik oranına da etkisiz kalmamış, 2014 yılında işsizlik oranında %9,9 artmış taşanmıştır.⁴⁴⁹

2014 yılı dünya ekonomisinin beklentilerin altında kalması sebebiyle Türkiye dış ticaretinde de durğunluk yaşanmıştır. Ayrıca, ekonomide hayata geçirilen politikalar dış ticaret faaliyetlerinde belirleyici olmuştur. 2014 yılında Türkiye ihracatı %3,8 oranında artarak 157,6 milyar dolara ulaşmış, ihracatın milli gelir üzerindeki oranı ise %19,7’ye çıkmıştır. İhracattaki bu artışın yanısıra ithalat, %3,8 oranında azalarak 242,2 milyar dolara gerilemiştir. İthalatın milli gelir içindeki oranı ise, %30,3 oranında olmuştur.⁴⁵⁰

2015 yılında uzun vadeli sermaye akımlarının güçlü şekilde devam etmesine rağmen, siyasi arenada olan belirsizlik ve dünya piyasalarındaki durğunluk sebebiyle Türkiye’ye olan sermaye akımları, cari açığın altında kalarak bu açığı kapatamamıştır. Haziran seçiminde hükümetin kurulamamasına rağmen, 2015 yılı sonuna doğru Türkiye

⁴⁴⁷ Acar, **a.g.e**, s.18-19.

⁴⁴⁸ **A.g.e**, s.21.

⁴⁴⁹ Türkiye İhracatçılar Meclisi, **Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu 2015**, TİM adına, Küçük Mucizeler Yayıncılık ve İletişim Hizmetleri, s.26.

⁴⁵⁰ Türkiye İhracatçılar Meclisi, **Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu 2015**, TİM adına, Küçük Mucizeler Yayıncılık ve İletişim Hizmetleri, s.29.

ekonomisinde bir önceki çeyreğe göre artış yaşanmıştır. Yıl sonuna doğru artan büyüme ile birlikte Türkiye ekonomisi, 2015 yılı genelinde %4,2 oranında büyüme sağladığı düşünülmektedir.⁴⁵¹

Liranın 2015 yılındaki değer kaybı enflasyonun yükselmesine sebep olmuştur. Temmuz ayında %6,8'e düşen enflasyon oranı, Aralık ayı itibari ile %8,8'e yükselerek Merkez Bankası'nın hedefi olan %5'in üzerinde gerçekleşmiştir. 2016 yılının Ocak ayından itibaren asgari ücrete yapılan %30'luk artış, enflasyonun hedef bandın üzerinde olacağı ihtimalini güçlendirmektedir. Dünya Bankası'nın tahminlerine göre, 2016 ve 2017 yıllarında Türkiye ithalatındaki toparlanma büyümeyi yavaşlatarak ve %3,5 oranında tutacaktır.⁴⁵²

Görüldüğü gibi, DTÖ ve sonrasında gelen serbest dünya ekonomisi, bir grup GOÜ'in ekonomilerinin canlanmasına ve hatta GÜ'le rekabet edecek düzeye gelmesine sebep olurken, diğer yandan bazı GOÜ'in küresel büyümenin gerisinde kalmasına engel olamamıştır. Günümüzde bu ülkeler GÜ'in hiç olmadıkları kadar gerisinde kalmışlardır. Son bir kaç yüzyıldır devam eden bu durum bu ülkeler arasındaki ortalama gelir dağılımı eşitsizliğini giderek arttırmıştır. Ekonomik anlamdaki düşüşün yanı sıra bazı ülkelerde HIV/ AIDS ve bir çok ölümcül hastalıklar vasıtasıyla ortalama yaşam süresinde bile büyük azalmalar görülmektedir.

3.1.1.3. DTÖ Sisteminde Az Gelişmiş Ülkeler

1970'li yıllardan başlayarak ekonomi ve ticarete devlet kontrolleri ve denetimleri azalmış, uluslararası şirketlerin dünya ekonomisindeki yeri artmıştır. Bunun yanısıra sanayi ve üretimde mekanikleşmeyle orantılı olarak orta ve düşük düzeydeki devletlerde işsizlik oranları artmaya başlamıştır. 1970'li yıllardan önce uluslararası ekonomik ve ticari faaliyetler genellikle mal ve hizmetlerin değişimi şeklinde

⁴⁵¹ World Bank Group, Türkiye Düzenli Ekonomi Notu Ocak 2016, (Çevrimiçi) <http://documents.worldbank.org/curated/en/2016/01/25804385/turkey-regular-economic-note-january-2016-t%C3%BCrkiye-d%C3%BCzenli-ekonomi-notu-ocak-2016> (Erişim Tarihi: 21.04.2016)

⁴⁵² A,g,e.

yapılırken, 1970’li yıllardan sonra uluslararası şirketler ve yabancı sermaye yatırımları vasıtasıyla sermayenin küresel sistemde yer alan önemi giderek arttırmıştır.⁴⁵³

Küresel ekonomi ve ticaretin bu derece artması zengin ve yoksul devletler arasındaki uçurumu da derinleştirmiştir. Dünya nüfusunun en zengin ülkelerinde yaşayan %20’si ile, en fakir ülkelerinde yaşayan %20’si arasındaki gelir dağılımı 1960’ta 1/30 iken 1990’da 1/60’a ve 2000 yılında ise, 1/75’e yükselmiştir. Öte yandan, 1960 yılının dünya gelirine bakıldığında en zengin %20 dünya gelirinin %86’na sahip olurken, en yoksul %20’si ise dünya gelirinin sadece %1’lik bölümüne sahip olmaktadır.⁴⁵⁴

Bu olumsuzlukların yanısıra küreselleşmenin az gelişmiş ülkelere fayda sağladığını savunanlar da vardır. Buna göre, teknolojik ve yüksek kaliteli üretim yapan GÜ, AGÜ’i pazar olarak görmektedir. Diğer yandan AGÜ uluslararası kuruluşlara üye olmakla elde edecekleri ekonomik ve ticari serbestlikten istifade ederek bölgesel anlaşmalar yapabilecek ve böylece ekonomik bütünleşmeye ulaşabileceklerdir. Günümüz dünyasına baktığımızda ise, bu beklentilerin kendini doğrulatmadığını, AGÜ’ün günden güne daha da yoksullaştığının şahidi olunmaktadır.

Birleşmiş Devletler Kalkınma Programı 1997-2000 yılı Raporu’na göre, son olarak Senegal’in katılımıyla en az gelişmiş ülke (EAGÜ) sayı 49’a yükselmiştir. Bu ülkelerin büyük bir kısmı denize çıkışı olmayan ve doğal servetleri açısından oldukça vasat olan devletlerden oluşmaktadır.⁴⁵⁵ UNCTAD’ın Raporuna göre, ilk katmanında yer alan GÜ dünya GSYİH’nın %86’na sahipken, dünyanın en az gelişmiş son katmanında yer alan ülkelerde ise bu oran %1’e kadar gerilemiştir.⁴⁵⁶ Birleşmiş Milletler Kalkınma Program’ının 2008 yılında yayımladığı raporunda ise; AGÜ’ün 2005-2006 yıllarında %7’lik büyüme performansı göstererek en iyi neticeyi elde etmesine rağmen bu büyüme yoksulluk üzerinde çok büyük bir etki yaratmamış ve az gelişmiş ülkelerin yaşam kalitesini sadece küçük ölçüde iyileştirmiştir. Raporun Ankara’daki

⁴⁵³ Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, “Küreselleşmenin Boyutları ve Etkileri”, 14, Aralık, 2006, (Çevrimiçi) http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/211/kuresellesmenin_boyutlari_ve_etkile (Erişim Tarihi: 04.04.2016)

⁴⁵⁴ Lori Wallack ve Michelle Sforza, **DTÖ: Kimin Ticaret Örgütü? Şirket Küreselleşmesine Direnmek İçin Nedenler**, çev. Deniz Aytaş, Metis Yayınları, İstanbul, Ekim, 2002,s.22.

⁴⁵⁵ Oktay Özüye, **En Az Gelişmiş Ülkeler**, **T.C Dışişleri Bakanlığı Yayınları** ,Ankara (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/en-az-gelismis-ulkeler.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 05.04.2016)

⁴⁵⁶ Luciano Gallino, **Küreselleşme ve Eşitsizlik**, çev. Durdu Kundakçı, Nisan,2012, Ankara, s.55.

tanıtımında, UNCTAD Ekonomik İşler Sorumlusu Rolf Traeger yaptığı açıklamasında, 1994 yılından günümüze AGÜ'in yoksulluk oranında azalma olmasına rağmen, bu ülkelerin vatandaşlarının yaklaşık %75'nin aşırı derecede yokluk içerisinde olduğunu ve günlük 1 veya 2 dolarla geçimlerini sağladıklarını açıklamıştır. Ayrıca Traeger, bu yoksulluğun daha çok az gelişmiş Afrika ülkeleri başta olmak üzere, ekonomisi daha çok petrol ve mineral ihracatına dayalı ülkelerde yaşandığını konuşmasına eklemiştir.⁴⁵⁷

Dünya Bankası ve DTÖ gibi uluslararası kuruluşlar küreselleşmeyi dünya çapında yayarken, GOÜ ve AGÜ'in, sanayileşmiş ülkelere daha hızlı büyüyeceklerini ve zengin kesimle yoksul kesim arasındaki eşitsizliğin ortadan kalkacağını savunmuşlardı. Ancak, 2001 yılı araştırma sonuçlarına göre, dünyanın en zengin 200 kişisine ait servetin toplamı, dünya nüfusunun en yoksul kesiminin %41'nin gelirinden fazla olduğu ortaya çıkmıştır.⁴⁵⁸ EAGÜ'in bu başarısızlıklarının ardında yatan sömürgeci kuruluşların, insanların tasarruf, yatırım ve yenilik için duydukları ihtiyaçlar doğrultusunda gereken teşvikleri sağlamamasıdır. Kısacası, IMF, DB ve DTÖ gibi sömürgeci kuruluşların GÜ'in güçlerini daha da sağlamlaştırmaya yönelik politikalarına devam etmeleri, genel başarısızlığın en önemli sebeplerinden biridir.⁴⁵⁹

EAGÜ'in yarattığı başlıca sorunlardan bir diğeri de iklim değişikliği sorunudur. İnsani ihtiyaçların karşılanması bakımından oldukça geride olan EAGÜ tarafından doğal kaynakların sınır gözetmeksizin kullanılması çevre kirliliğini ağırlaştırmaktadır. Çevre kirliliğinin bu denli yoğunlaşması, tüm fiyatlarda sapmalara neden olmuştur. Nitekim 2008 Mortgage Krizi'nde barınma fiyatlarındaki saptırmalardan yaşanan sıkıntıları yakinen gözlemledik. Bu nedenle ana kaynakların sürdürülemez bir tarzda harcanılması, Mortgage Krizi gibi bir krize sebep olmadan önce, tüm dünya ülkeleri

⁴⁵⁷ UNCTAD; **The Least Developed Countries Report 2008**, 17 July, (Çevrimiçi) http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/news-from-new-horizons/issue-32/UNDP-TR-Least_Developed_Countries_Report_2008.pdf (Erişim Tarihi: 04.04.2016)

⁴⁵⁸ Reyhan Leba, "Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk", **Mevzuat Dergisi Yayınları**, S:43, Temmuz,2001,

⁴⁵⁹ Daron Acemoğlu ve James A. Robinson, **Ulusların Düşüşü Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri**, çev. Faruk Rasim Velioğlu, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul, Haziran 2014, s.357

tarafından ortak bir projeye yürütülmelidir. Aksi takdirde, bu durumun tüm dünyaya pahalıya mal olması önlenemeyecektir.⁴⁶⁰

3.2. Türkiye Açısından Değerlendirme

Uluslararası ticaretin küreselleşmesini sağlamak ve GATT 47 Anlaşması'na hukuksal bir nitelik kazandırmak maksadıyla DTÖ 1995 yılında kurulmuştur. DTÖ kapsamında kabul edilen Anlaşmaların devletlerin kendi iç hukukunda uygulanması, uyuşmazlıkların çıkması durumunda hangi hukukun üstün olacağı çalışmanın bu bölümünde incelenmiştir.

3.2.1. DTÖ Anlaşmaları'nın Türkiye Açısından Uygulanması

Devletler, DTÖ gibi bir çok uluslararası kuruluşlara üye olurken kendi iç hukuklarını bu kuruluşların hukuksal yapısına uyumlu hale getirme zorunlulukları vardır. Çünkü küreselleşen dünya düzeninde artık birçok uluslararası anlaşma özel hukuk şahıslarını oldukça ilgilendirmektedir ki, bu sebepten de uluslararası hukukun iç hukuktan farklı bir düzene sahip olmaması gerekmektedir. Aksi takdirde anlaşmazlık halinde uygulanacağı bir yer olamayacaktır.⁴⁶¹

Bu anlamda günümüzde devletlerin hukuksal uygulamalarını düzenleyen başlıca üç temel unsur vardır. Birincisi, Viyana Anlaşması'nın 27. Maddesi'nde belirtildiği üzere; bir taraf herhangi bir uluslararası anlaşmayı uygulamama gerekçesi olarak kendi iç hukukunun hükümlerini gerekçe olarak gösteremez. İkincisi, bu temel ilke esas alınarak, devletler kendi iç hukuklarını taraf oldukları uluslararası anlaşmanın hukuksal yapısına uygun hale getirmekle yükümlüdür.⁴⁶² Üçüncüsü ise, uluslararası hukukun iç hukukta doğuracağı etki, herhangi bir devletin kendi iç hukukunda belirlenmektedir.⁴⁶³ Bu anlamda, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmaların, Türkiye hukukundaki

⁴⁶⁰ Necmettin Özerkmen, "Uluslararası Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Ekonomik Küreselleşme", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 2004, Ankara, (Çevrimiçi) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1008/12229.pdf> (Erişim Tarihi: 04.04.2016)

⁴⁶¹ Sarıbeyoğlu, *Uluslararası Ekonomi...*, **a.g.e.**, s.238.

⁴⁶² **A.g.e.**, s.237

⁴⁶³ Şeref Ünal, **Uluslararası Hukuk**, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2005, s. 87.

yeri ise, 1982 Anayasa'sının 90. Maddesinde hüküme bağlanmıştır.⁴⁶⁴ Bu maddenin son fıkrasında belirtildiği üzere;

*“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası anlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi'ne başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.”*⁴⁶⁵

Söz konusu maddede belirtildiği gibi, usulüne göre kabul edilmiş milletlerarası anlaşmalar Türkiye açısından bağlayıcı niteliktedir ve yasalarla eşdeğerdedir. Yani, her hangi bir yasa hükmü ile usulüne göre yürürlüğe girmiş uluslararası anlaşma hükmünün çatışması durumu söz konusu olduğunda, her iki yasa aynı değerde kabul edilerek uyuşmazlığın çözümü aranacaktır.⁴⁶⁶ Ancak, 2004 yılında Anayasa'nın 90. maddesine ilişkin düzenlemeye göre, temel hak ve özgürlükler konusunda çıkacak uyuşmazlıklarda uluslararası hukuk öncelikli kabul edilmektedir.⁴⁶⁷ Bu anlaşmaların Anayasa ile çelişmesi durumunda iç hukukta Anayasa kararlarına öncelik tanınacağı kararlaştırılmıştır.⁴⁶⁸

DTÖ Kuruluş Anlaşması'nda belirtildiği gibi DTÖ Anlaşmaları, bir bütün halinde, tüm üye devletleri bağlamaktadır.⁴⁶⁹ Bundan başka, Kurucu Anlaşma'nın XVI. maddesinin 4. paragrafında *“her bir üye, kanun, yönetmelik ve idari usullerinin, Anlaşmada yer alan yükümlülüklerine uygun olmasını sağlayacaktır”* ifadesi yer almaktadır.⁴⁷⁰

Bu anlamda Türkiye, DTÖ'ne 25.02.1995 tarihinde 22213 sayılı kararının Resmi Gazete'de yayımlanmasıyla yürürlüğe girmiştir. Türkiye açısından DTÖ üyeliği TBMM'nin Anayasa'nın 90. Maddesi'nin 1. Paragrafında usule uygun olarak, Türk yasalarına değişiklik getiren bu anlaşmanın kabulüne ilişkin uygun bulma yasasını

⁴⁶⁴ Akman, Dünya...,**a.g.e**, s.405.

⁴⁶⁵ T.C Anayasası, 90. Madde.

⁴⁶⁶ A. Şeref Gözübüyük, Turgut Tan, **İdare Hukuku**, C.1, B.2, Ankara, 2001, s.78.

Talat Kaya, **Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Anlaşmalarının İç Hukukta Uygulanması**, Legal Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 2015, s. 170.

⁴⁶⁷ Sarıbeyoğlu, Uluslararası Ekonomi...,**a.g.e**, s. 245.

⁴⁶⁸ Sarıbeyoğlu, Uluslararası Ekonomi...,**a.g.e**, s.243.

⁴⁶⁹ DTÖ Kurucu Anlaşması, II. Madde, II. Paragraf.

⁴⁷⁰ Sarıbeyoğlu, Uluslararası Ekonomi...,**a.g.e**, s.238.

çıkarmasıyla tamamlanmıştır.⁴⁷¹ Daha sonra Bakanlar Kurulu Kararına esasen Türkiye, 26.03.1995 tarihinde DTÖ Anlaşmalarına katılarak resmi şekilde DTÖ üyelerinden biri olmuştur.⁴⁷² Başka bir ifadeyle, Anayasa'nın 90. Maddesi gereğince DTÖ Anlaşmaları, Türk hukukunda kanun niteliğini taşımaya başlamıştır.

DTÖ Anlaşmaları Türkiye açısından usulüne uygun bir şekilde kabul edildiğine göre, bu anlaşmaların Türk hukukunda doğrudan uygulanabilir olup olmamasının tespit edilmesi, konunun anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Öncelikle, 4067 sayılı Uygun Bulma Kanunu, Bakanlar Kurulu Kararı ve DTÖ'nün diğer mevzuatlarına baktığımız zaman DTÖ Anlaşmalarının Türkiye iç hukukunda doğrudan veya dolaylı uygulanması meselesi ile ilgili hiçbir hüküm bulunmamaktadır. Böyle bir hükmün olmaması şahısların veya firmaların yaptıkları işlemler sırasında uyuşmazlık çıkması halinde ister iç hukuka, isterse de DTÖ Anlaşmalarına dayanarak dava açma hakkı vermektedir. Diğer taraftan, doktrinde şahısların kendi aralarında açtıkları davalarda daha çok DTÖ Anlaşmalarına müracaat ettikleri gözlemlenmektedir. Uygulamada, daha çok TRIPS Anlaşması kapsamına giren davalar bu duruma örnek teşkil etmektedir.⁴⁷³

DTÖ Anlaşmalarının tüzel etkisi, 31 Aralık 1995 tarihinde Türkiye Ticari Haklarının Korunması hakkında mevzuatda belirlenmiştir. Bu kanunda; başta dumping ve koruma tedbirleri olmakla dış ticaret politikası araçlarının iç pazarı koruması, ayrıca yurt dışı pazarlarda sıkça karşılaşılan ticari engellerin ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Yani, bu kanun hem ihracata, hem de ithalata uygulanabilmektedir. Türk hukukunda belirlenmiş bu kanun, DTÖ Anlaşmalarına uyumlu bir şekilde düzenlenmiştir ve mal ticaretinin yanı sıra hizmetler ticaretini de kapsamaktadır.⁴⁷⁴

Türkiye pazarına etki gösterdiği varsayılan herhangi bir ticari engelden zarar gören gerçek ve tüzel kişiler veya tüzel kişiliğe sahip olmayan kurumlar, İthalat Genel

⁴⁷¹ 26.01.1995 tarihi ve 4067 sayılı DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın Onaylanması Hakkında Kanun, R.G. 29.01.1995-22186.

⁴⁷² Özlem Canbeldek Akın, "Dünya Ticaret Örgütü Uyuşmazlık Çözüm Mekanizmasında Misilleme Yaptırımı", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 16, İzmir, 2015. s.1713.

⁴⁷³ Kaya, **a.g.e.**, s.182.

⁴⁷⁴ 31, Aralık, 1995 tarih ve 22510 sayılı Resmi Gazete Yayını, Türkiye'nin Ticari Haklarının Korunması Hakkında Yönetmelik. Türkiye'nin Ticari Haklarının Korunması Hakkında Yönetmelik. Madde 2 ve 3.

Müdürlüğü'ne şikayette bulunabilmektedir. Ancak, bu şikayetten doğan zararın delillerle ispat edilmesi gerekmektedir.⁴⁷⁵

İncelemeler sonucunda yeterli delilin olduğu ispatlanırsa 45 gün içerisinde inceleme yapılıp yapılmayacağına Genel Müdürlük tarafından karar verilir ve Türkiye'nin Ticari Haklarını Değerlendirme Kuruluna gönderilir. Kurul öngördüğü taktirde evrakların tamamlanması için verilen 45 günlük süreç askıya da alınabilmektedir.⁴⁷⁶

Daha sonraki aşamada Kurul, yapılan başvuru sonucunda tüm değerlendirmeleri hayata geçirerek incelemelerin gerekli olup olmadığına karar verir. Eğer incelemenin gerekmediğine karar verirse, bu durum şikayet başvurusu yapan kişiye veya kişilere yazılı olarak tebliğ edilir.⁴⁷⁷ Eğer yeteri kadar delil ve ülke çıkarı söz konusu ise Kurul, incelemenin başlatılmasına karar verebilir. Bu karar ülke temsilcilerine bildirilmekle birlikte tebliğ şeklinde Resmi Gazetede de yayımlanmaktadır.⁴⁷⁸ Yayımlanan tebliğde konunun kısa özeti yer alır ve tarafların bilgi, belge ve görüşleri ile kabul edilecekleri zaman açıklanır. İnceleme süresi genel olarak 5 ay olmaktadır. Ancak Kurulun isteği doğrultusunda 7 aya kadar çıkarılabilmektedir.⁴⁷⁹

İnceleme sonucu çıkacak kararın doğrudan etki edeceği taraflar, Tebliğde belirtilen süre zarfında yazılı şekilde talepte bulunmaları şartı ile dinlenebilir veya tarafların ortak kararı ile toplantı da düzenlenebilmektedir.⁴⁸⁰ Eğer inceleme sırasında veya sonucunda tarafların uzlaşmaya varmaları en iyi çözüm olarak görülürse kurul tarafından prosedür askıya alınmaktadır.⁴⁸¹ Diğer yandan incelemeler sonucu ülke çıkarı herhangi bir önlem alınmasını gerekli bulmuyorsa, inceleme Kurulun kararı ile sonlandırılır ve karar Resmi Gazete'de yayımlanır.⁴⁸²

İncelemenin başlatılmasından sonra, Türkiye'nin yükümlülükleri esas olarak uluslararası danışma ve uyuşmazlıkların çözümü prosedürüne başvurulmasını önemli kılıyorsa bu yol tercih edilir. Bu prosedürün sonucu gözetilerek ve ülke çıkarlarının olup

⁴⁷⁵ Türkiye'nin Ticari Haklarının Korunması Hakkında Yönetmelik, Madde 4, Paragraf 1 ve 2.

⁴⁷⁶ Türkiye'nin Ticari Haklarının Korunması Hakkında Yönetmelik, Madde 6.

⁴⁷⁷ Türkiye'nin Ticari Haklarının Korunması Hakkında Yönetmelik, Madde 6.

⁴⁷⁸ Türkiye'nin Ticari Haklarının Korunması Hakkında Yönetmelik, Madde 7, Paragraf 3.

⁴⁷⁹ Türkiye'nin Ticari Haklarının Korunması Hakkında Yönetmelik, Madde 12, Paragraf 1 ve 2.

⁴⁸⁰ Türkiye'nin Ticari Haklarının Korunması Hakkında Yönetmelik, Madde 11.

⁴⁸¹ Türkiye'nin Ticari Haklarının Korunması Hakkında Yönetmelik, Madde 19.

⁴⁸² Türkiye'nin Ticari Haklarının Korunması Hakkında Yönetmelik, Madde 18, Paragraf a.

olmadığı göz önüne alınarak ticari engelden kaynaklanan zarar veya olumsuz ticari etkiyi yok etmek amacıyla var olan uluslararası yükümlülükler ve prosedürlere zıt olmayan her türlü önlem alınabilmektedir.⁴⁸³ Bu önlemler, Bakanlar Kurulu Kararı ile verilen tavizlerin askıya alınması veya kaldırılması, miktar kısıtlamalarının, ithalat ve ihracat koşullarını değiştiren veya ticareti etkileyen diğer tedbirlerin alınmasıdır. Alınan bu kararlar, Bakanlar Kurulu Kararları veya Tebliğler Resmi Gazetede yayımlanmaktadır.⁴⁸⁴

Görüldüğü gibi, AB tüzüğüne uyumlu şekilde düzenlenen bu yönetmelik vasıtasıyla, özel hukuk kişileri kendi devletlerinde başvuru yaparak karşılaştıkları ticari engellere karşı tedbir alınmasını talep edebilmektedir. Devlet bu başvuruların ciddi olduğu ve devlet çıkarları açısından avantajlı olduğuna karar verirse DTÖ kapsamında, AHO'na da başvurabilme hakkına sahiptirler. Bu maksatla, 2008 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı'nda Anlaşmazlıkların Halli Dairesi tesis edilmiştir. Ancak, özel hukuk kişilerinin kendi haklarını milli mahkemelerde arayabilmesi için milli mahkemelerin DTÖ Anlaşmalarına uyumlu olması gerekmektedir.⁴⁸⁵

3.2.2. Türkiye Açısından DTÖ Hukuki Uyuşmazlıkların Çözümü

DTÖ tesis edilinceye kadar, uluslararası hukukta zorunlu bir uyuşmazlık çözüm sistemi olmadığı için, iki taraflı ve çok taraflı anlaşmalarda ortaya çıkan herhangi bir sorunda devletler, bu sorunun çözülmesi yönünde birçok fikir ayrılıkları ile karşılaşmışlardır.⁴⁸⁶ 160'tan çok devleti kendi çatısı altında birleştiren DTÖ'nün kurulmasından sonra da kararların kabulü ve uygulanmasında bir takım fikir ayrılıkları halen devam etmiştir. Anlaşmaların uygulanmasından doğan bu uyuşmazlıkları ortak bir karara bağlamak amacıyla, 1995 yılında imzalanan Marakeş Anlaşması'nın eklerinden biri olan, Anlaşmazlıkların Halli Kural ve Usülleri Hakkındaki Mutabakat Metni ile kurulmuş olan Anlaşmazlıkların Halli Organı tesis edilmiştir.⁴⁸⁷

⁴⁸³ Türkiye'nin Ticari Haklarının Korunması Hakkında Yönetmelik, Madde 21, Paragraf b.

⁴⁸⁴ Türkiye'nin Ticari Haklarının Korunması Hakkında Yönetmelik, Madde 21, Paragraf c.

⁴⁸⁵ Sarıbeyoğlu, Uluslararası Ekonomi..., a.g.e, s.253.

⁴⁸⁶ Meltem Sarıbeyoğlu, "DTÖ Uyuşmazlık Çözüm Sisteminde Gelişmekte Olan Ülkeler: Türkiye ve Çin Örneği", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Makalesi*, s. 410.

⁴⁸⁷ Akın, a.g.e, s.1713.

DTÖ'nün 2012 Yılı Raporu'na göre; bu zamana kadar Türkiye AHO'na 454 şikayette dahil olmuştur. Bu şikayetlerin sadece 189'u gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler tarafından gelmiştir. Geri kalan 230 şikayet ise, ağırlıklı olarak ABD, AB, Kanada ve Japonya devletleri olmakla gelişmiş ülkeler tarafından olmuştur.⁴⁸⁸

GOÜ kategorisine dahil olan ülkemiz ise, 1995 yılından günümüze kadar sadece 2 kez şikayet başvurusunda bulunmuş ve 9 kez şikayete taraf olmuştur. Görüldüğü gibi uyuşmazlık çözüm sisteminde Türkiye, aktif şekilde iştirak etmemektedir. Ancak, Gümrük Birliği kapsamında Türkiye'nin başlıca ticaret ortağı olan AB'nin herhangi bir uyuşmazlığa taraf olması durumunda Türkiye de üçüncü taraf olarak o uyuşmazlıkta yer almak mecburiyetinde kalmıştır. Bu kapsamda, 1 Mayıs 2014 tarihli DTÖ açıklamasında belirtildiği üzere, Türkiye 63 davada da üçüncü taraf olarak yer almıştır.⁴⁸⁹ AB ile Türkiye arasında Gümrük Birliği'nden kaynaklanan herhangi bir uyuşmazlıkta, Ankara Anlaşması'na⁴⁹⁰ göre yetkili organ Ortaklık Konseyi'dir.⁴⁹¹ Eğer, ortaya çıkan bu uyuşmazlık, DTÖ Anlaşmaları kapsamına da girerse, o zaman uyuşmazlığın hallinde yetkili organ olarak Ortaklık Konseyi ile beraber, DTÖ Uyuşmazlık Çözüm Sistemi olacaktır.⁴⁹²

Belirtildiği üzere, DTÖ'ne üye olduğu günden günümüze kadar Türkiye, DTÖ kapsamında iki davaya taraf olmuştur. Bu davalardan ilki, Türkiye'nin AET ile imzaladığı gümrük birliği kapsamında üstlendiği ve 19 farklı tekstil ve hazır giyim malzemeleri ithalatında uyguladığı tek taraflı miktar kısıtlamalarının DTÖ'ne aykırılık teşkil ettiği gerekçesi ile Hindistan'ın bize açtığı tekstil davasıdır.⁴⁹³ Bu davayı ve Türkiye'nin taraf olduğu birkaç emsal dava da çalışmanın devamında detaylı olarak incelenmiştir.

⁴⁸⁸ Sarıbeyoğlu, DTÖ Uyuşmazlık Çözümü...**a.g.e.**, s.412.

⁴⁸⁹ Talat Kaya, **Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Anlaşmalarının İç Hukukta Uygulanması**, Legal Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 2015, s.194.

⁴⁹⁰ Ankara Anlaşması, 12 Eylül 1963 tarihinde Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) arasında imzalanmış bir tedrici entegrasyon anlaşması'dır. Türkiye'nin AB'ne tam üyeliğini qaranti altına almağa yardımcı olacak Gümrük Birliği'nin yaratılması amacıyla yapılmıştır. 1970 yılında ise, Türkiye ve AET, Anlaşma'nın Ek Protokolü'nü kabul etmiştir.

⁴⁹¹ Tuğrul Arat, "Avrupa Birliği ile Türkiye Arasındaki İlişkiler ve Gümrük Birliğinin Yeri" ,**Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.44, S.1-4, 1995, s.587-6006.

⁴⁹² Sarıbeyoğlu, DTÖ Uyuşmazlık Çözümü..., s.417.

⁴⁹³ Sarıbeyoğlu, Uluslararası Ekonomi...,**a.g.e.**, s.253.

3.2.2.1. Hindistan - Türkiye arasında Tekstil ve Giyim Ürünleri İthalatına Getirilen Kısıtlamalar

Bilindiği gibi, DTÖ'nün kurulmasının asıl amaçlarından biri belkide en önemlisi dünya ticaretinin serbestleşmesi ve çok taraflı ticaretin oluşturulması olmuştur. Bunun yanı sıra DTÖ kapsamında, bölgesel ticaret anlaşmalarını kapsayan bir takım düzenlemelere de yer verilmiştir. Günümüzde dünya ticaretinde ülkelerin kendi çıkarları kapsamında yaptıkları bölgesel anlaşmalar daha da artmaktadır. Şüphesiz bölgesel anlaşmaların bu denli artması, denetim açısından bir sıra zorluklar oluşturmakta ve ülkeler arasında birçok uyuşmazlıkların çıkmasına sebep olmaktadır.⁴⁹⁴ Söz konusu bölgesel anlaşmalar Türkiye'den de yan geçmemiş ve yaptığı ticari faaliyetlerde uyuşmazlıklara dayalı bir takım davalara sebep olmuştur. Bu uyuşmazlıklardan birisi Hindistan devleti tarafından Türkiye'ye açılan Tekstil ve Giyim Ürünleri İthalatına Getirilen Kısıtlamalar davasıdır. Dava kapsamında Hindistan devleti, 21 Mart 1996 tarihinde Türkiye ile görüşme talebinde bulunmuş ancak Türkiye devleti bu görüşmelere katılmamıştır.⁴⁹⁵ Bunun üzerine, Hindistan devleti, 2 Şubat 1998 tarihinde AHO'na başvuruda bulunmuş ve panel kurulmasını talep etmiştir.⁴⁹⁶ Hindistan şikâyetinde; Türkiye tarafından uygulanan önlemlerin GATT 94'ün XI. Ve XIII. Maddeleri ve DTÖ Tekstil ve Giyim Anlaşması'nın II. Maddesi'ne aykırılık teşkil ettiğini gerekçe olarak göstermiştir.⁴⁹⁷

Hindistan'ın başvurusu üzerine 13 Mart 1998 tarihinde panel kurulmuştur. Türkiye tarafı, başlıca olarak 4 konuda itirazda bulunmuş ve panel ilkin olarak bu konulara açıklama getirmiştir. Birincisi, Türkiye Hindistan'ın panel başvurusunun AHO'nun 6,2. Maddesine uygun olmadığını ve dava konusu ve ürünleri yeterince açık şekilde belirtmediğini ileri sürmüştür. Bu sebeple de davanın düşürülmesini talep etmiştir.⁴⁹⁸ Bunun üzerine Panel, Hindistan'ın başvurusunu incelemiş ve Türkiye'nin talebini reddetmiştir.

İkinci olarak Türkiye tarafı, yapılan miktar kısıtlamalarının AB ile hayata geçirilen gümrük birliği kapsamında yapıldığını ve bu sebepten AB'nin de davalı

⁴⁹⁴ Ülkü Halatçı Ulusoy, **Dünya Ticaret Örgütü'nde Uyuşmazlıkların Çözümü Mekanizması**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2009, s.264.

⁴⁹⁵ Panel Raporu, WT/DS34/3, 15 Haziran, 1998.

⁴⁹⁶ Panel Raporu, WT/DS34/2, 2 Şubat, 1998.

⁴⁹⁷ Sarıbeyoğlu, Uluslararası Ekonomi..., **a.g.e.**, s.255.

⁴⁹⁸ Panel Raporu, WT/DS34/R, Madde IX, Paragraf II-III.

konumunda olması gerektiğini talep etmiş, aksi takdirde davanın düşürülmesi gerektiğini savunmuştur. Panel, AHO'da gümrük birliğinin taraf olduğu davalara ilgili bir hükmün olmadığını, bu sebeple de Türkiye ile AB arasındaki gümrük birliğinin DTÖ kapsamına girmediği kararına varmıştır.⁴⁹⁹

Üçüncü olarak, Türkiye, Hindistan'ın davayı açmadan önce, Tekstil Anlaşması'nda belirtilen hukuki uyumsuzlukların çözülmesi ile ilgili özel hükümlerin gereğini yapmadığını belirtmiş ve bu sebeple davanın düşürülmesini talep etmiştir. Ancak, Türkiye'nin bu talebi de reddedilmiştir. Çünkü Panel, Hindistan'ın açtığı davanın Tekstil Anlaşması çerçevesinde değil, GATT 94'ün gerekli hükümlerine dayanarak açıldığına karar vermiştir.⁵⁰⁰

Türkiye'nin dördüncü ve sonuncu itirazı, Hindistan'ın GATT 94'ün XXII. Maddesini ve AHMM'nin IV. Maddesini ihlal ederek danışma aşamasını yeteri kadar doğru yapmadığı yönünde olmuştur. Buna karşın panel kararına göre, Hindistan, danışmlara her zaman hazır olduğunu ancak, Türkiye'nin AB'nin davaya taraf olmamasını bahane ederek danışmalara katılmadığını beyan ederek, itirazı geçersiz kılmıştır.⁵⁰¹ Türkiye'nin tüm çabalarına rağmen panel davası, Hindistan'ın lehine sonuçlanmış, ayrıca panel, AHO'nun Türkiye'den, tedbirlerini DTÖ Anlaşması kapsamında düzenlemesini tavsiye etmesini de istemiştir.

Panel aşamasını kaybeden Türkiye, 26 Temmuz 1999 tarihinde temyiz başvurusunda bulunmuştur. Temyiz Organı, panelin GATT 94 XXIV.Madde'si gereğince Türkiye'nin AB ile gümrük birliği anlaşmasını esas alarak, GATT XI. ve XIII. Maddeleri ile Tekstil Anlaşması II.Maddesinin IV. Paragrafına aykırı olarak miktar kısıtlamaları uygulamasına izin vermemesi kararını haklı bulmuştur. Ancak, panelin GATT 94'ün XXIV. Maddesini yorumlarken hukuki gerekçede hata yaptığını tespit etmiştir.⁵⁰²

Temyiz Organı Rapor'na göre, XXIV. maddenin V. paragrafının giriş metni davanın en önemli kilit noktasıdır. Bu sebeple panelin, giriş metni hükmüne esas alınmadığına karar vermiş ve paneli bu gerekçe ile eleştirmiştir. Bunun yanı sıra Temyiz

⁴⁹⁹ Panel Raporu, WT/DS34/R, Madde IX, Paragraf VI.

⁵⁰⁰ Panel Raporu, WT/DS34/R, Madde IX, Paragraf XV-XVI.

⁵⁰¹ Panel Raporu, WT/DS34/R, Madde IX, Paragraf XX-XXII.

⁵⁰² Panel Raporu, WT/DS34/Ab/R, Paragraf 43.

Organı, GATT 94'ün XXIV. maddesinin VIII. paragraflarının (a) ve (i) bentleri gereğince gümrük birliğine taraf olan devletlerin kendi iç ticaretlerini serbestleştirmek maksadıyla yeteri kadar esnekliğe sahip olduğunu ve bu sebeple de Türkiye'nin miktar kısıtlamaları uygulamasına sebep olmadığı kararına varmıştır.⁵⁰³ Ayrıca Organ Raporuna, Türkiye'de üretilen ürünlerin ayırt edilmesi açısından menşe kuralları kapsamında sertifika alması gerektiği de eklemiştir.⁵⁰⁴

19 Kasım 1999 tarihinde AHO, Temyiz Organı ve Palen Raporu'nu kabul etmiş ve rapor sonucunda Türkiye, tavsiye ve kararları uygulama isteğini belirtmiştir. Bu isteğin üzerine, 7 Ocak 2000 tarihinde taraflar, kararların uygulanması için Türkiye'ye 19 Ocak 2001 tarihine kadar tanınan süre zarfı için anlaşıklarını bildirmişlerdir. Bunun yanı sıra, bu süre zarfında Türkiye'nin, Hindistan'a daha fazla miktar kısıtlaması uygulamayacağı yönüne karar kabul edilmiştir. Nihayet, 6 Temmuz 2001 tarihinde taraflar, Türkiye'ye yapılan tavsiye ve kararları nasıl uygulayacağı yönünde kararı kabul ettiklerini beyan etmişlerdir. Karara göre Türkiye, Hindistan'a uyguladığı miktar kısıtlamalarını anlaşma imzalandığı andan itibaren kaldıracak, 30 Eylül 2001 tarihinden başlayarak ise, Hindistan'ın çıkarları yönünde tarife indirimi uygulayacaktır.⁵⁰⁵

3.2.2.2. Hong Kong, Çin ve Tayland – Türkiye arasında Tekstil ve Giyim Ürünleri İthalatına Getirilen Kısıtlamalar

Türkiye'nin Tekstil ve Giyim ürünlerinin ithalatında uyguladığı miktar kısıtlamalarının bir diğeri de 12 Şubat 1996 tarihinde Hong Kong'a karşı yapılmıştır. Hong Kong'un bu uygulamaların GATT 94'ün XI. ve XIII. maddelerine aykırı olduğunu ileri sürmesine karşın Türkiye tarafı, bu uygulamanın AB ile arasındaki gümrük birliği anlaşması kapsamında hayata geçirildiğini savunmuştur. 15 Nisan 1996 tarihinde Türkiye tarafı AHO'ya AB'nin de bu uyuşmazlığa taraf olacağını bildirmiştir. Tüm bu şikayetlere rağmen herhangi bir panel kurulmamış, bu sebepten de AHO'ya çözüm önerisi yapılmamıştır.⁵⁰⁶

⁵⁰³ Panel Raporu, WT/DS34/ApB/R, Paragraf 17.

⁵⁰⁴ Panel Raporu, WT/DS34/ApB/R, Paragraf 62.

⁵⁰⁵ Notification of Mutually Acceptable Solution, WT/DS34/14, 19 Haziran, 2001.

⁵⁰⁶ Sarıbeyoğlu, Uluslararası Ekonomi..., a.g.e, s. 261.

20 Haziran 1996 tarihinde Tayland'da bazı tekstil ve giyim ürünleri ithalatında uygulanan miktar kısıtlamaları sebebiyle Türkiye'ye dava açmıştır. Tayland, Türkiye'nin uyguladığı kısıtlamaların GATT 94'ün I. II. XI. ve XIII. maddeleri ve Tekstil Sözleşmesi'nin II. maddesine uygun olmadığını ileri sürmüştür. Bunların yanı sıra, Tayland daha önceki uyuşmazlıkları örnek göstererek Türkiye'nin uygulamasının GATT 94'ün XXIV. maddesine haklı olmadığını belirtmiştir. Ancak, tüm bu esaslara rağmen bu uyuşmazlıklar yarım kalmış ve panel kurulamamıştır.⁵⁰⁷

3.2.2.3. ABD - Türkiye Arasında Pirinç İthalatını Etkileyen Tedbirler

Tarım konusu DTÖ çatısı altında yapılan görüşmelerin en önemli gündem maddelerinden biri olmuştur. Özellikle GOÜ'nin üzerinde hassasiyetle durduğu tarım konusu Türkiye açısından da önem arz etmektedir. Bu çerçevede, Türkiye, 12 Eylül 2005 tarihinden itibaren Bakanlar Kurulu'nun 25935 sayılı kararına esasen bazı çeltik ve pirinç ürünlerinin ithalatında tarife kontenjanı uygulama kararı almıştır.⁵⁰⁸ Bu karara esasen, Türkiye'ye pirinç ithal etmek isteyen kişi veya kurumların Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'ndan Kontrol Belgesi almaları gerekli kılınmıştır. Alınan bu belgeler giriş limanında veya sınır kapısında gümrük çalışanlarına sunulacaktır. Ancak, Bakanlık, Toprak Mahsulleri Ofisi ve bakanlığın Koruma ve Gözetim Genel Merkezi ile birlikte aldığı ortak karara esasen yılın belli kesimlerinde bu belgelerin verilmesini durdurmuştur.⁵⁰⁹

Bu başlıkta, ABD ile Türkiye arasında yapılmış olan dava, Tarım Anlaşması'nın yükümlülüklerinden çıkan uyuşmazlıklar ile ilgili olmuştur. Dava kapsamında, ABD'den pirinç ithal eden yerli Torunlar ve Mehmetoğlu adlı iki şirket tarafından ABD'den Türkiye'ye çeltik ve pirinç ithali için Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'na yapılan belge başvurusu reddedilmiştir.⁵¹⁰ Bunun üzerine şirketler, idare mahkemelerine başvuru yapmış ancak ordadan da redd cevabı almışlardır.⁵¹¹ Tüm bu kısıtlamaların

⁵⁰⁷ Sarıbeyoğlu, Uluslararası Ekonomi..., a.g.e, s.262.

⁵⁰⁸ Panel Report on Turkey Measures Affecting the Importation of Rice, WT/DS334/R, Madde 2, Paragraf 70-83, 13 Eylül, 2005.

⁵⁰⁹ Panel Raporu, WT/DS334/R, Madde 2, Paragraf 95.

⁵¹⁰ Ulusoy, a.g.e, s.298.

⁵¹¹ Panel Raporu, WT/DS334/R, Madde 2, Paragraf 67.

üzerine 2 Kasım 2005 tarihinde ABD, AHMM'nin I. ve IV. Maddesi, GATT 94'ün XXII. Maddesi, İthalat Lisansları Anlaşmasının VI. Maddesi, TRIMS'in VIII. Maddesi ve son olarak da Tarım Anlaşması'nın IXX. Maddesi gereğince Türkiye'ye karşı dava açılması için AHO'ya başvuru yapmıştır.⁵¹²

ABD'nin 6 Şubat 2006 tarihinde AHO'ya panel kurulması için yaptığı başvuru incelenmiş ve 17 Mart 2006 tarihinde panel kurulmuştur. Panel, öncelikli olarak Türkiye tarafının tarife kotaları dışında yapılan başvurularda kontrol belgesini vermeyi reddetmesi durumunu incelemeye almıştır.⁵¹³ Panelin bu konuda araştırmasının esas sebebi; Türkiye'nin bu işlemi uygulamasındaki maksadın, bir miktar kısıtlaması, yoksa keyfi olarak kontrol belgesi uygulaması olduğunu açıklığa kavuşturmadır. Bu maksatla panel, Türkiye ve ABD arasında yapılan tüm görüşme ve delilleri tekrar incelemiştir.⁵¹⁴ Türkiye, kendi iç hukukunda Tarım Bakanlığına Kontrol Belgesi vermeyi reddetmek suretiyle ithalati engellemek yetkisi veren hiç bir hükmün bulunmadığını ifade etmiştir. Ayrıca, Bakanlığın kendi yetkisini aştığını ve İdare Mahkemesi kararının Türkiye hukukuna aykırılık teşkil ettiğini vurgulamıştır.⁵¹⁵ Panel, Türkiye'nin bu savunmasını yeterince inandırıcı olmadığını açıklamış ayrıca, Bakanlığın bu belgeleri reddetmesinin Türkiye hukukuna uyumlu olup olmadığını incelenmesinin, yetkisi dışında olduğunu açıklamasına eklemiştir.⁵¹⁶

Başvuruları ve iddiaları değerlendiren panel, ABD'nin sunduğu delillerin yeterli olduğuna karar vermiş ve ispat yükümlülüğünün Türkiye tarafına geçtiğini açıklamıştır. Ayrıca panel bununla da yetinmemiş, Türkiye'nin firmalara ithalat kontrol belgesini verilmemesinin ithalatı kısıtlayıcı tedbir olarak nitelendirmiştir.⁵¹⁷ Panel'in sonuç kararı olarak, AHO'dan Türkiye için söz konusu olan tedbirlerin DTÖ Anlaşmalarına uyumlu hale getirilmesini talep etmesini istemiştir.

Panelin kabul ettiği kararın üzerine Türkiye tarafı tahkime gitmemiştir. 22 Ekim 2007 tarihinde AHO panel tarafından hazırlanan raporu kabul etmiş ve 22 Kasım tarihinde Türkiye, AHO'ya alınacak kararlara uyma ve ABD ile karşılıklı olarak çözüm

⁵¹² Sarıbeyoğlu, Uluslararası Ekonomi..., **a.g.e**, s. 268.

⁵¹³ Panel Raporu, WT/DS334/R, Madde 7, Paragraf 31.

⁵¹⁴ Panel Raporu, WT/DS334/R, Madde 7, Paragraf 60 ve 80.

⁵¹⁵ Panel Raporu, WT/DS334/R, Madde 7, Paragraf 84.

⁵¹⁶ Panel Raporu, WT/DS334/R, Madde 7, Paragraf 85.

⁵¹⁷ Panel Raporu, WT/DS334/R, Madde 7, Paragraf 135.

bulunması maksadı ile müzakerelerin yürütüleceğini belirtmiştir.⁵¹⁸ ABD tarafı ise, AHO'ya başvuru yaparak taviz ve yükümlülüklerin durdurulması için başvuruda bulunacağı zaman Türkiye'nin 15 gün içerisinde görüşme talebini kabul etmesi gerektiğini bildirmiştir. Anlaşma sonucuna göre; 15 günlük sürenin sonunda taraflar tahkime başvurabileceklerdir.⁵¹⁹ Sonuç olarak, 21 Ekim 2008 tarihinde yapılan AHO toplantısı sırasında Türkiye, AHO tarafından belirtilen tüm tavsiyelere uyacağını açıklamıştır.

3.2.2.4. Türkiye-Mısır arasında İnşaat Demir İthalatında Uygulanan Anti- Damping Tedbirleri

DTÖ, bünyesinde düzenlemiş olduğu Anti-Dampin Anlaşması ile haksız rekabete karşı katı önlemler almaktadır. Bu anlaşma kapsamında belirtildiği gibi, ithalatçı devlet kendi yürüttüğü soruşturmalara esasen adı geçen ithalatın kendi yerli sanayisine zarar verdiğini ispatlarsa, dampedli olarak ithal edilen mallara anti-damping vergisi uygulayabilmektedir.⁵²⁰

23-26 Aralık 1998 tarihlerinde Mısır'ın demir-çelik sektöründe faaliyet gösteren Al Ezz ve Alexandria adlı iki şirketi tarafından Türkiye'den ithal edilen inşaat demirlerine dumping uygulandığını ve bunun yerli sanayiye büyük zarar verdiğini savunmuştur. Bunun üzerine, Mısır Resmi Gazetesinde 6 Şubat 1999 tarihinde yayımlanan tebligat ile anti-damping soruşturması başlatılmıştır.⁵²¹

6 Kasım 2000 tarihinde ise, Türkiye, AHMM'nin IV. Maddesi ve GATT 94'ün XXIII. Maddesini esas alarak, Mısırın Türkiye'den ithal ettiği inşaat mallarına uyguladığı anti-damping tedbirlerine ilişkin değerlendirmelere başlamıştır. 2000 yılı Aralık ayından başlayan ve 2001 yılı Ocak ayının başlarına kadar devam eden görüşmelerde elle tutulur bir sonuç elde edilememiştir. Olumsuz geçen görüşmelerin üzerine Türkiye, 3 Mayıs 2001 tarihinde panel kurulması için talepte bulunmuştur.⁵²²

⁵¹⁸ Communication from Turkey, WT/DS334/ Madde.10, 22 Kasım, 2007.

⁵¹⁹ AHMM'nin XXI ve XXII Maddeleri Altındaki Usuller Hakkından Türkiye ve ABD Arasında Mutabakat, WT/DS334/13, 13 Mayıs, 2008.

⁵²⁰ Ulusoy, **a.g.e.**, s.274.

⁵²¹ Sarıbeyoğlu, Uluslararası Ekonomi...,**a.g.e.**, s.262.

⁵²² Sarıbeyoğlu, Uluslararası Ekonomi...,**a.g.e.**, s.262

Kurulan panel toplantısında Türkiye, Mısır'ın hayata geçirdiği anti-damping uygulamalarının Türkiye'nin GATT 94 ve Anti-Damping Anlaşması ile ortaya koyulan menfaatlerini engellediğini belirterek, Panelin bu uygulamaların kaldırılması yönünde karar vermesini talep etmiştir.⁵²³

Türkiye'nin bu talebine karşılık olarak Mısır devleti de Türkiye'ye karşı uyguladığı bu tedbirlerin GATT 94 ve Anti-Damping Anlaşması çerçevesinde hayata geçirdiğini ve bunun Mısır devletinin çıkarlarını gözettiğini savunmuştur.⁵²⁴

Tüm bu karşılıklı iddiaları ve verilen belgeleri inceleyen Panel, Mısır'ın Anti-Damping Anlaşması'nın III. Madde'sinin IV. Paragrafı'na aykırı şekilde davrandığı kararına varmıştır. Bunun yanı sıra Panel, Anti-Damping Anlaşması'nın VI. ve VIII. Maddesi gereğince Mısır'ın hukuka aykırı hareket ettiğini açıklamıştır. Bu aykırı durum dava tarafı olan beş Türk firmasından yalnızca ikisi tarafından bağlayıcı hükme sahip olmaktadır. Mısır Soruşturma Makamı, bu firmaların soruşturma kapsamında gerekli olan belgeleri zamanında teslim etmelerine rağmen sözkonusu konu ile ilgili gerekli belgelerin sunulmadığı kararını kabul etmiş ancak eksik belgeleri tam olarak nitelendirmemiştir. Bunun sonucu Panel, ihracatçı firmaların haberdar edilmemesinin hukuka aykırılık teşkil ettiğini tespit etmiştir.⁵²⁵ Panelin aldığı karar uyuşmalığa konu olan devletler tarafından temyiz edilmemiş ve AHO tarafınca 1 Ekim 2002 tarihinde karara bağlanmıştır.⁵²⁶

Sonuç olarak Türkiye, teknik olarak davayı kazanmış sayılmaktadır. Ancak, Türkiye'nin ileri sürdüğü 9 sebepten yalnızca ikisinin karara bağlanması ülkemiz açısından sonucun çokda kazançlı olmadığını ortaya koymaktadır. Mısır açısından baktığımızda ise; alınan kararların uygulanması hiçde kolay olmamaktadır. AHO'nun kararı kabul etmesinin üzerine taraflar kararın icrası için gereken sürenin tespit edilmesi amacıyla aralarında anlaşmaya varmışlardır.

⁵²³ Figen Yılmaz, "Dünya Ticaret Örgütü'nde Hukuki Uyuşmazlıkların Çözümü", (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk (Devletlerin Özel Hukuku) Anabilim Dalı), Ankara, 2006,s.97.

⁵²⁴ Sarıbeyoğlu, Uluslararası Ekonomi...,**a.g.e.**, s.263.

⁵²⁵ Panel Raporu, WT/DS211/R. Madde 7, Paragraf 266.

⁵²⁶ Yılmaz, **a.g.e.**, s.99.

3.2.2.5. Brezilya - Türkiye Arasında Çelik ve Demir Boru Ekleme Parçaları Üzerindeki Anti-Damping Vergisi

Brezilya, 9 Ekim 2000 tarihinde Türkiyeden ithal ettiği çelik ve demir boru ekleme parçaları ticaretinde hayata geçirilen anti-damping vergisi ile ilgili Türkiye ile müzakerelere başlama isteğini arz etmiştir. Brezilya tarafı şikayetinde, Türkiye'nin anti-damping soruşturmasının başlatılmasına usul hatası yaptığını ve olayın unsurlarının tarafsız şekilde tespit edilmediğini iddia etmiş bu sebeple de Panel'den, davanın düşürülmesini istemiştir. Brezilya'nın bu taleplerinin üzerine bir inceleme başlatılmış ve haklı olduğuna kanaat getirilerek panel kurulma kararından vazgeçilmiştir. Taraflar kendi aralarında anlaşmaya varmış ve bu kararı AHO'ya bildirmişlerdir.⁵²⁷

3.2.2.6. Türkiye-Güney Afrika arasında Türkiye'den İthal Edilen Battaniyelere Kesin Anti-Damping Tedbirleri

Rulo şeklinde ithal edilen battaniyelere uygulanan anti-damping tedbirleri ile ilgili Türkiye, AHO'ya 9 Nisan 2003 yılında Güney Afrika ile müzakere başlatılması talebinde bulunmuştur. Türkiye tarafı şikayetinde, Güney Afrika Tarifeler ve Ticaret Kurulu'nun müzakerelerin başlatılması, yürütülmesi ve anti-damping uygulamalarında tarafsız olmadığını bildirmiştir. Ayrıca uygulanan bu vergilerin Anti-Damping Anlaşması ve GATT 94'ün adı geçen konu ile ilgili hükümlerine uygun bir şekilde yapmadığını iddia etmiştir. Ancak Türkiye tarafının şikayetlerine rağmen konu ile ilgili herhangi bir panel kurulmamış veya tarafların karşılıklı anlaşmaya vardıkları yönünde bir karar AHO'ya bildirilmemiştir.⁵²⁸

3.2.2.7. Hindistan - Türkiye Arasında Pamuk İpliğine Uygulanan Koruma Önlemleri

Söz konusu dava, Türkiye'nin pamuk ipliği ihracatına koruma önlemleri uygulamasının üzerine başlamaktadır. Uygulamadan en çok zarar gören Hindistan devleti Türkiye'yi 13 Şubat 2012 tarihinde ortak yol bulmak amacıyla danışmalara

⁵²⁷ Sarıbeyoğlu, Uluslararası Ekonomi...,a.g.e, s.265.

⁵²⁸ A.g.e

çağırıştır. İkili görüşmeler sonucunda Türkiye tarafı, belirlenmiş makul süre içerisinde bu önlemleri kaldırmayı kabul etmiştir. Bununla birlikte dava, panel aşamasına gelmeden sonuca bağlanmıştır.⁵²⁹

⁵²⁹ Kaya, **a.g.e**, s.197.

4. SONUÇ

I. ve II. Dünya Savaşı'nın yarattığı tahribatları gidermek, uluslararası ticareti canlandırmak, özellikle de, II. Dünya Savaşı'nda yıkılan Avrupa'yı kalkındırmak amacıyla düzenlenen Bretton Woods konferansında, GATT, IMF ve DB oluşturularak uluslararası sistemin temelleri atılmıştır. Korumacılığı azaltarak ve gümrük oranları indirilerek uluslararası ticareti canlandırmayı amaçlayan GATT 47 Anlaşması, geçen süre zarfında anlaşma niteliğinden öteye gidemediği için yaptırım gücü sınırlı kalmıştır. Öte yandan, IMF'in verdiği uzun vadeli krediler vasıtasıyla ekonomik istikrar sağlanmaya çalışılmış ancak, ilerleyen zamanda verilen kredilerin tahsilatında sorunların yaşanması ve anlaşma esasında kurulan uluslararası düzende oluşabilecek uyuşmazlıkların çözümü için hukuksal altyapısı olan bir örgütün varlığına ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaçla, 12 Nisan 1994 yılında 125 üye devletin katılımı ile GATT'ın dönüştürülmesi ile DTÖ kurulmuştur. Kurucu anlaşma vasıtasıyla, DTÖ'nün yapısı, işleyiş ve üye olma şekli, karar alma organları ve anlaşmazlıkların halli mekanizması düzenlenmiştir.

DTÖ ilk kurulduğu dönemde dünya ticareti, sadece gümrük duvarları ile korunduğu ve sınırlı sayıda mal üretimine konu olan sistem iken, günümüzde inovasyon desteğini de arkasına alarak ticarete konu mal sayısı oldukça artmıştır. Öte yandan, DTÖ sisteminin oluşturduğu kurallar ve sözleşmelerle 1947 yılında dünyada ortalama %40 olan sanayi ürünleri gümrük vergisini, 1960'ların sonunda %10'a, 1990 yılında %5'e ve 2006 yılında ise %3'e kadar indirilmiştir. Oluşturduğu küresel ticaret ve hukuk sistemi dünya ticaretinin, dünya üretiminden daha fazla artmasını sağlamış ve 1950 yılında dünya ihracatının dünya GSMH'na oranı %5,5 oranındayken, 2005 yılında bu rakam %19,4'e yükselmiş, 2014 yılında ise yaklaşık olarak %24 seviyesine ulaşmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası 1948 yılında dünya ticareti hacmi 60 milyar dolar, 1958'de 110 milyar dolar olmasına rağmen, 2001 yılında 12 trilyon 676 milyar doların üzerine çıkmıştır. 2014 yılında bu rakam, 18 trilyon 906 milyar dolara yükselerek büyük artış elde etmiştir.

Yirmi üç üye devlet tarafından imzalanan GATT Anlaşması kapsamında yapılan müzakereler daha çok mal ticaretinde tarife indirimlerinin uygulanmasını düzenlerken, günümüzde 161 devleti kendi çatısı altında birleştiren DTÖ, mal, hizmet ve fikri mülkiyet hakları gibi oldukça geniş alanları da koruma altına almıştır. Ancak, DTÖ'nün bu kadar geniş alanı koruma altına alması, üye sayısındaki artış ve kültürel farklılıklar, kararların kabulünde sorunların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu sorunları ortadan kaldırmak amacıyla uyuşmazlığa taraf olan ve DTÖ Genel Müdürü tarafından davet edilen 30 ülkenin temsilcileri ile “yeşil oda” (green room) adı altında toplantılar düzenlenmekte ve bu ülkeler arasında uzlaşma sağlanmaya çalışılmaktadır. Ancak bu uygulama diğer taraftan bir takım sorunların ortaya çıkmasına da sebep olmaktadır. Bu anlamda, toplantıya davet edilmeyen ülkeler, bazı kararların alınmasında bu durumu bahane göstererek birçok oylamadan çekilmiştir.

Son yıllardaki gelişmeler değerlendirildiğinde DTÖ'nün verdiği kararların “tek taahhüt” ilkesine tamamen uyması, kararların alınması bakımından epey güçlük yaratmaktadır. Bu uyuşmazlıkları ortadan kaldırmak maksadıyla Doha Turu çerçevesinde birçok Bakanlar Konferansı düzenlenmiş ancak buradan da kayda değer bir sonuç alınamamıştır. GOÜ'in dünya ticareti ve ekonomisinde artan paylarına orantılı olarak söz sahibi olmak istemeleri, son yıllarda yapılan toplantılarda oldukça önem arz eden tarım sektörü ile ilgili oturumlarda aktif şekilde yer alması GÜ'in bir takım tavizler vermesine sebep olmuştur. Nitekim 14 yılı aşkın başarısızlığın ardından, X. Nairobi Bakanlar Konferansı'nda tarım sektöründe sonuç elde edilmiş ve tarım sübvansiyonları kaldırılmıştır. Bu gelişme 20 yıldır süren Doha gündemi kapsamında alınan en önemli karar olmuştur. DTÖ faaliyete başladığı ilk dönemlerde kabul ettiği ilkeler yoluyla ülkeler arasında ayrımcılık yapılmasına karşı birçok yaptırım uygulamasına rağmen zaman içerisinde GÜ'in çıkarlarını korumaya ve bu ülkeler tarafından yönetilmeye başlamıştır. Bu durum, GÜ ve GOÜ arasındaki uçurumun giderek büyümesine, ülkeler arasındaki gelir eşitsizliğinin günden güne artmasına, DTÖ'ne olan inancın giderek azalmasına sebep olmaktadır. Yaşanan tüm bu olumsuzluklar başta emekçi yığınlar olmakla içerisinde köylü, çiftçi, öğrenci ve çevreci örgütlenmelerin katılımıyla DTÖ aleyhine protestoların yapılmasına sebep olmuştur. Nitekim 1999 yılında DTÖ kapsamında gerçekleştirilen Seattle Bakanlar Konferansı sırasında kırk bini aşkın insanın katılımıyla protesto gerçekleştirilmiş, olaylara

müdahele etmek isteyen güvenlik güçleri ile protestocular arasında çatışmaların çıkmasına ve bunun sonucunda da Konferansın ertelenmesine sebep olmuştur. Seattle’de başlayan bu eylemler günümüze kadar devam etmekte ve birçok örgütler tarafından zaman zaman DTÖ’ne karşı protestolar yapılmaktadır.

DTÖ platformunda uluslararası ticaret kurallarının belirlenmesinde mevcut sorunlar, üye ülkelerin ticari alanda ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümü için AHO’na başvurularına sebep olmaktadır. Bu durum AHO üzerindeki baskının artmasına ve ülkelerin herhangi bir uyuşmazlıkta çözümün ortak bir şekilde müzakere yolu ile değil, bireysel şekilde çözmeye çalışmalarına sebep olmaktadır ki, bu durum da DTÖ’ne üye devletlerin örgüte olan inancının azalmasının bir diğer göstergesidir.

Öte yandan gıda güvenliği ve iklim değişkenliği gibi konuların DTÖ gündeminden, bir takım üye ülkelerin DTÖ’nün baş edebileceğinden fazla sorunu olduğu gerekçesi ile itiraz etmesiyle müzakerelerden çıkarılmıştır. Üye devletler, dünya ticaretinin yeterince sorununun olduğunu ve DTÖ’nün asıl amacı ile ilgilenmesi gerektiğini savunmuşlardır.

Son yıllarda DTÖ kapsamında yapılan görüşmelerde yaşanan uyuşmazlıklar ile ilgili bir türlü karar alınamaması, uzun süre devam eden tarım sübvansiyonları ve müzakeresinin GOÜ’ün lehine sonuçlanması, GÜ’ün bölgesel ticaret anlaşmalarına daha sıcak bakmasına sebep olmuştur. Bu kapsamda, NAFTA, TTIP, ASEAN gibi birçok bölgesel anlaşmalar imzalanmıştır. Dünya piyasalarında yaşanan bu olumsuzluklar, DTÖ’nün geleceğinin belirsiz olması ve Türkiye’nin sınırında süren siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar dikkate alındığında tarım, hizmet ticareti, kamu alımları gibi birçok alanı kapsayan TTIP Anlaşmasına üye olmak Türkiye açısından olumlu gelişme olacağı düşünülmektedir.

Yeni dünya düzeni dediğimiz ve içerisinde yaşadığımız süreçte devletler, DTÖ gibi uluslararası örgütlere üye olurken kendi hukuksal mevzuatını bu örgütlerin hukuksal yapısına uyumlu hale getirmeleri gerekmektedir. Bu kapsamda Türkiye’nin, DTÖ gibi uluslararası örgütlere üye olma koşulları Anayasa’nın 90. Maddesinde belirtilmiştir. Söz konusu maddeye göre, usulüne göre kabul edilmiş milletlerarası anlaşmalar Türkiye açısından bağlayıcı niteliktedir ve yasalarla eşdeğerdedir. Yani, herhangi bir yasa hükmü ile usulüne göre yürürlüğe girmiş uluslararası anlaşma hükmünün

çatışması durumu söz konusu olduğunda, her iki yasa aynı değerde kabul edilecek ve uyumsuzluk çözüme kavuşturulacaktır. Ancak, 2004 yılında yapılan düzenlemede temel hak ve özgürlükler konusunda bir takım değişiklik yapılmış ve temel hak ve özgürlükler konusunda çıkabilecek uyumsuzluklarda uluslararası hukukun öncelikli kabul edileceği kararına varılmıştır. Ayrıca, devletlere çıkan uyumsuzluklarda çözümün bulunabilmesi amacıyla AHO'ya başvuruda bulunabilme hakkı da verilmiştir.

DTÖ'nün 160'tan çok devleti kendi çatısı altında birleştirmesi DTÖ Anlaşmalarının ve kurallarının uygulanmasında ülkeler arasında bir takım uyumsuzlukların doğmasına neden olmaktadır. Bu uyumsuzluklar kapsamında Türkiye, günümüze kadar 2 kez şikayet başvurusunda bulunmuş ve 9 kez ise şikayete taraf olmuş, 63 kez ise AB ile imzalanan gümrük birliği kapsamında 3cü taraf olarak davada yer almıştır.

Türkiye'nin AHO'da davalı olduğu 9 olaya genel olarak bakıldığı zaman, Türkiye'nin davacı taraf olarak yer aldığı uyumsuzluk sayısının davalı taraf olarak yer aldığı uyumsuzluk sayısına oranla fazla olduğu görülmektedir. Ancak, Türkiye'nin davalı taraf olarak katıldığı 9 şikayetin 3'nün Avrupa Birliği'nin Ortak Ticaret Politikası'na uyum kapsamında ortaya çıkması bu sayının 6'ya inmesine sebep olmuştur. Çalışmada detaylı olarak yer aldığı gibi, bu 6 şikayetin 2'si panel arşamasına gelmeden karşılıklı şekilde çözüme kavuşturulmuş, diğer 2 davada ise, davacı taraf danışma talebinden sonra şikayetlerinin takibini bırakmışlardır. Yani, Türkiye'ye karşı açılan şikayet davalarının yalnız ikisinde dava danışma aşamasından öteye gitmiş ve panel kurulmuştur. Türkiye 2 uyumsuzlukta ise davalı taraf olarak yer almış ve dava panel aşamasında kaybedilmiştir. Sonuç itibariyle, Türkiye taraf olduğu uyumsuzlukların genelinde hukuksal süreç yerine diplomatik siyaseti tercih etmiş ve birçok davadan bu şekilde kazançlı çıkmayı başarmıştır. Öte yandan Türkiye, kaybettiği veya karşılıklı uzlaşma sağlanan davalardan çıkan sonuçları eksiksiz şekilde uygulayarak DTÖ üyeliğini sorunsuz ve uyumlu şekilde sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

A.Kitaplar

ACEMOĞLU, Daron ve ROBINSON, A.James, **Ulusların Düşüşü Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri**, çev. Faruk Rasim Velioglu, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul, Haziran, 2014

ACER, Yücel ve Kaya İbrahim, **Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı**, Uşak Yayınları, Ankara, 2011

ADIGÜZEL, Muhittin, **Ekonomik, Kültürel ve Politik Küreselleşme ve Sonuçları**, Nobel Yayınları, Ankara, Nisan, 2011

AKMAN, Sait, Dünya Ticaret Örgütü: Doha Turu Çoktarafli Ticaret Müzakereleri ve Türkiye, **TEPAV Yayınları**, Ankara, 2008

ARCHER, Clive, **International Organizations**, Routledge, London, 1995

ASLAN, Nurdan, **Uluslararası Para Sisteminin İstikrar Sorununa Alternatif Çözüm Önerileri**, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1990

ATEŞ, Davut, **Uluslararası Örgütler; Devletlerin Örgütlenme Mantığı**, Dora Yayınları, Bursa, 2012

AYSU, Abdullah, **Küreselleşme ve Tarım Politikaları (DTÖ, IMF ve Dünya Bankası'nın Türkiye Tarımına Etkileri)**, Su Yayınları, İstanbul, 2008

BÜYÜKTAŞKIN, Şener, **Dünya Ticaret Sistemi (GATT, DTO ve Türkiye)**, Esbank Yayınevi, Ankara, 1997

BÜYÜKTAŞKIN, Şener, **Uluslararası Ticarete GATT Düzeni**, Nadir Kitap Yayınevi, Ankara, 1987

- ÇAKMAK, Haydar, **Türk Dış Politikasında Kararalma ve Uygulama Yöntemleri**, Barış Platin Kitapevi, Ankara, 2008
- ÇALIŞ, Şaban, **Uluslararası Örgütler ve Türkiye**, Çizgi kitapevi, Konya, 2006
- CASTELLS, Manuel, “Küresel Enformasyon Kapitalizmi”, **Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması**, der. David Held ve Anthony McGrew, çev. Ali Rıza Güngen, Ali Serkan Mercan, vd., Phoenix, Ankara, Haziran, 2014
- ÇELİK, F.Edip, **Milletlerarası Hukuk**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1987
- ÇEŞTEPE, Hamza,, “Dünya Ticaret Örgütü;Anlaşmadan Kurula”, **Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım**, ed. Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüylüoğlu, Ekin Basım Yayın, Bursa, 2013
- ÇUBUKÇU, Tuğrul, **GATT "Uruguay Round" Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri**, TÜİSAV Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Ankara,1994
- DANAHER, Kevin ve BURBACH, Roger, **Hadi Bunu Küreselleştirin! Dünya Ticaret Örgütü ve Şirket Egemenliğine Karşı Mücadele**, çev. Özlem Dalkıran, Metis Yayınları, İstanbul, Haziran, 2004
- DEDEOĞLU, Beril, “Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci I: Tarihsel Birikimler”, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, der. Beril Dedeoğlu, Boyut Kitapları, İstanbul, 2003
- DEDEOĞLU, Saniye ve SUBAŞAT, Turen, **Kalkınma ve Küreselleşme, Bağlam Yayıncılık**, Ankara, Aralık, 2004
- DOĞAN, İlyas, **Devletler Hukuku: Genel İlkeler, Soykırımdan Sorumluluk**, Tehcir, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008

- ERTÜRK, Emin, **Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiyenin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar**, Ezgi Kitabevi, Bursa, Mart,1993
- ERTÜRK, Emin, **Uluslararası İktisadi Birleşmeler**, Vipaş, Bursa, 2002
- ERTÜRK, Emin, **Uluslararası İktisat Teori ve Politika**, Alfa Yayınları, İstanbul, Nisan, 2010
- HABLEMİTOĞLU, Şengül, **Küreselleşme Düşlerden Gerçeklere**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, Haziran, İstanbul, 2004
- HASGÜLER, Mehmet ve ULUDAĞ, Mehmet B., **Devletlerarası ve Hükümetlerdışı Uluslararası Örgütler: Tarihçe, Organlar, Belgeler, Politikalar**, Alfa Yayınevi, İstanbul, 2007
- HİRS, Paul ve THOMPSON, Grahame, **Küreselleşme Sorgulanıyor**, çev. Çağla Erdem ve Elif Yücel, Dost Kitabevi, Ankara, Mayıs 2007
- JENKİNS, Rhys, “Sanayileşme ve Dünya Ekonomisi”, çev. Sedef Ertürk, **Kalkınma İktisadi Yükselişi ve Gerilemesi**, der. Fikret Şenses, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010
- KARLUK, S.Rıdvan, **Uluslararası Ekonomi**, Beta Yayınevi, İstanbul, 1998
- KARLUK, S.Rıdvan, **Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar**, Turhan Kitapevi, Ankara, 2002
- KARNS, Margaret P, MİNGST, A. Karen, **International Organization: The Politics and Progress of Global Government**, Boulder, Colorado, 2004
- KAYA, Talat, **Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Anlaşmalarının İç Hukukta Uygulanması**, Legal Yayıncılık A.Ş, İstanbul, 2015

- KAYMAKÇI, Oğuz, **Kavramsal, Kurumsal ve Tarihsel Açından Küreselleşmeye Giriş, Küreselleşme Üzerine Notlar**, ed. Oğuz Kaymakçı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Şubat, 2007
- KAZGAN, Gülten, **Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen Ne Getiriyor? Ne Götürüyor? Nereye Gidiyor?**, Altın Kitaplar, Ekim, 1997
- KEYLER, Çağlar, **Memalik-i Osmaniye'den Avrupa Birliğine**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007
- KODAMAN, Bayram, **Uluslararası Durum, Türkiye Dış Politikası (1919-2008)**, Barış Platin Kitapevi, Ankara, 2008
- KÜLÜNK, Metin, **Uluslararası Ticarete Tarife Dışı Engeller, İhracatçılarımızın Karşılaştığı Zorluklar**, Çınar Yayınevi, Ekim, 2004
- PAZARCI, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003
- PEASE, S.Kelly-Kate, **International Organizations: Perspectives on Governance in the Twenty-first Century**, Pearson Education, Upper Saddle River, 2009
- REÇBER, Kamuran, **Avrupa Birliği Hukuku ve Temel Metinleri**, Dora Yayınevi, Bursa, 2013
- SARIBEYOĞLU, Meltem, **Uluslararası Ekonomi Hukuku Açısından Dünya Ticaret Örgütü Gümrük Birliği ve Türkiye**, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2010
- SEHA, L. Meray, **Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Örgütler**, Sanat Kitabevi, Ankara, 1977

- SEYFETTİN, Erol, Mehmet, **Hayalden Gerçeğe Türkiye Birleşik Devletleri**, İrfan Yayınları, İstanbul,1999
- SEYİDOĞLU, Halil, **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama**, Güzen Can Yayınevi, İstanbul, 2009
- SONDER, Oral, **Siyasi Tarih İlkçağlardan- 1918'e**, İmge Kitabevi, Ankara, 1989
- STIGLITZ, E.Joseph, **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**, çev Arzu Taşcıoğlu ve Deniz Vural, Plan B İletişim, İstanbul, Kasım, 2002
- SUR, Melda, **Uluslararası Hukukun Esasları**, Beta Yayınevi, İstanbul, 2006
- TOKTAMIŞ, Ateş, **Siyasal Tarih**, Der Yayınları, İstanbul,1994
- ULUSOY, Ü. Halatçı, **Dünya Ticaret Örgütü'nde Uyuşmazlıkların Çözümü Mekanizması**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2009
- ÜNAL, Şeref, **Uluslararası Hukuk**, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2005
- WALLACK, Lori ve SFORZA, Michelle, **DTÖ: Kimin Ticaret Örgütü? Şirket Küreselleşmesine Direnmek İçin Nedenler**, çev. Deniz Aytaş, Metis Yayınları, İstanbul, Ekim, 2002
- WENT, Robert, “Küreselleşme Neoliberal İddialar Radikal Yanıtlar”, Çev: Emrah Dinç, Yazın Yayıncılık, Ekim, 2001
- YELDAN, Erinç, **Küreselleşme Kim İçin?**, Yordam Kitap, İstanbul, Ekim 2010
- ZEVKLİLER, Aydın, **Medeni Hukuk: Giriş ve Başlangıç Hükümleri, Kişiler ve Aile Hukuku**, Savaş Yayınları, Ankara, 1992

B.Makaleler

- ACAR, Fatih, “Türkiye Ekonomisine Genel Bakış (2001-2013)”, **Çalışma Dünyası Dergisi**, C.1, S.2, Ekim-Aralık, 2013
- AKIN, Özlem, Canbeldek, “Dünya Ticaret Örgütü Uyuşmazlık Çözüm Mekanizmasında Misilleme Yaptırımı”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 16, İzmir, 2015
- AKINCIOĞLU, Merve, Begüm, “Ticaretin Kolaylaştırılması ve Türkiye: DTÖ Bali Bakanlar Konferansı Sonrası Durum”, **TEPAV Değerlendirme Notu**, Ocak, 2014
- AKMAN, M. Sait ve BOZKURT, Aran, “DTÖ Nairobi Bakanlar Konferansı ve Dünya Ticaretinin Geleceği”, **TEPAV Değerlendirme Notu**, Aralık, 2015
- AKMAN, M. Sait, “Hokey Sopaları, Küreselleşme ve Dünya Ticaret Sisteminin Geleceği: Deardoff’u Tamamlayıcı Notlar”, **Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları**, Yıl: 3, Sayı: 1-2, 2008
- AKTAN, H. Okan, “GATT Anlaşmaları: Analitik Tarihi”, Tuğrul Çubukçu, ed., GATT “Uruguay Round” Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri, **TUİSAV Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Merkezi**, Ankara, 1994
- ALPTEKİN, Kerem, “Dünya Ticaret Örgütü Yıllık Raporu ve Türkiye’ye Hatırlattıkları”, **TEPAV Değerlendirme Notu**, Haziran, 2015
- ALYANAK, Servet, “Dünya Ticaret Örgütü’nün 2014 Yılında Yürürlüğe Girmesi Beklenen Yeni Kamu Alımları Anlaşması Hakemli Makalesi”, **Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S.4,(1), 2014

- ARAT, Tuğrul ve ERTEN, Rıfat, “DTÖ Hukuku ve Türkiye’ye Etkileri”, “Dünya Ticaret Örgütü: Doha Turu ve Çoktarafli Ticaret Müzakereleri ve Türkiye”, Sait Akman ve Şahin Yaman der. **TEPAV Değerlendirme Notu**, Aralık, 2008, Ankara
- ARAT, Tuğrul, “Avrupa Birliği ile Türkiye Arasındaki İlişkiler ve Gümrük Birliğinin Yeri” ,**Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.44, S.1-4, 1995
- AROUBA, Çelik, "Türkiye ve Avrupa Topluluğu Açısından Uluslararası Tarım Ürünleri Ticareti", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi ve Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi**, Ankara,1989
- AYDIN, Ceren, "Dünya Ticaret Örgütü ve Tarım Müzakereleri, AB ve Türkiye'nin Pozisyonları", (**Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Tarım ve Balıkçılık Dergisi, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi**), Ankara, Mayıs, 2004
- AYDOĞAN, Metin, "Yeni Dünya Düzeni Kemalizm ve Türkiye, 20.yy'ın Sorgulanması", Cilt II, **Otopsi Yayınları**, İstanbul, 1999
- BOZKURT, Aran, “DTÖ IX. Bakanlar Toplantısı Sonuçları ve Türkiye İçin Önemi”, **TEPAV Ticaret Çalışmaları Merkezi Değerlendirme Notu**, Aralık, 2013
- CENGİZ, Vedat ve KARACAN, Ridvan, "Gelişmekte Olan Ülekelere Yönelik Sermaye Hareketleri ve Ekonomik Sonuçları", **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, Yıl:8 Sayı:15, Yaz, 2001
- CÖMERT, Hasan ve ÇOLAK, Selman, Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Kriz Sırası ve Sonrasındaki Trendleri Açıklamakta “Güvenli Liman Faktörü ve Finansal Şokların Boyutunun Önemi: Türkiye Örneği”, **Department of Economics, Middle East Technical University**, Ankara, 2013
- ÇUBUKÇU, Tuğrul, "GATT “Uruguay Round” Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri", **TÜİSAV Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Merkezi**, Ankara, 1994

- DALAR, Mehmet, "Dünya Ticaret Örgütü: Bağlantı Sorunu Açısından Bir Dönüşüm Analizi", **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt XXV, S. 2, 2006
- DTÖ Kurucu Anlaşması, **Resmi Gazete**, S.22213, 25, Şubat, 1995
- EMEK, Uğur, Uluslararası Ticaret Tahkim Prosedürü, **Devlet Planlama Teşkilatı**, Ankara, 1999
- ENGİN, Nazım, Uluslararası Ticarete Korumacı Eğilimler, **İTO Yayınları**, İstanbul, 1992
- GATT Genel Anlaşması, **Resmi Gazete**, S. 19823, 26, Mayıs, 1988,
- Gelir İdaresi Başkanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler İdare Başkanlığı, "GATT Bilgilendirme Rehberi", Yayın Numarası: 95, Ankara, 2009
- İSKENDEROĞLU, Lerzan, "Uluslararası Para Sisteminin Sorunları ve İyileştirme Çabaları", **Türkiye Cumhuriyeti Merkezi Merkez Bankası Araştırma Planlama Genel Müdürlüğü**, Haziran, 1988
- İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun, **Resmi Gazete**, S.20212, 1, Temmuz, 1989
- İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun, **Resmi Gazete**, S.23766, 25, Temmuz, 1999
- KARACA, Nil, "GATT'tan Dünya Ticaret Örgütü'ne", **Maliye Dergisi**, S.144, 2003
- KAYA, Ayten, Ayşen, "Küreselleşme ve Gelişmekte Olan Ülkeler", **Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.15, S.1-2, 1999

- LEBA, Reyhan, “Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk”, **Mevzuat Dergisi Yayınları**, S.43, Temmuz, 2001
- MUSLU, Ensar, “Uluslararası Sistemde Uluslararası Örgütlerin Rolü: İslam Konferansı Örgütü Örneği”, (**İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), İstanbul, 2012
- ÖNEN, Eda, “DTÖ Yükümlülükleri Kapsamında Türkiye Avrupa Birliği Arasındaki Tarım Ürünleri Ticareti ve Bu Ticarete Önem Arz Eden Tarife Dışı Engeller”, (**Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı AB Uzmanlık Tezi**) Ankara, 2008
- ONGUN, Mehmet, Tuğba , “Yeni Dünya Düzeninde DTÖ Sistemi ve Sorunlar”, **Ekonomik Yaklaşım**, C.14, S.49, 2003
- ORDUKAYA, Aykut, “ Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin DTÖ Anlaşması Açısından Türkiye ve AB’nin Karşılaştırılması”, (**Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanlığı AB Uzmanlık Tezi**), Ankara, 2008
- ÖZALP, Burhan ve ÖREN, M. Necat, “Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması Çerçevesinde İleri Tarım Müzakerelerindeki Gelişmeler ve Türkiye Tarımı Üzerine Etkileri”, **Tarım Ekonomisi Dergisi**, S.20 (1), 2014
- ÖZALTAY, Celal Can, “DTÖ 9, Bakanlar Toplantısı Sonuçları ve Türkiye İçin Önemi”, **TEPAV Değerlendirme Notu**, Aralık, 2013
- ÖZARSLAN, Bahadır, Bumin, “Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü”, (**Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Kamu Hukuku Bölümü Yayınlanmamış Doktora Tezi**), İzmir, 2012
- ÖZSÜMER, Ekin, Sıla, IMF Küresel Ekonomik Görünüm Ocak 2015 Raporu.

ÖZTÜRK, Nazım, “IMF’in Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 57, C.4

ÖZTÜRK, Salih, “Türkiye Ekonomisi’nde 1980 Sonrası Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin GSMH, Dış Ticaret ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Bir Değerlendirmesi”, **Mevzuat Dergisi**, S.94, Ekim, 2005

ŞAHİNÖZ, Ahmet, “Dünya Ticaret Örgütü’nün Dönüşümü”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları**, İzmir. 2002

SARIBEYOĞLU, Meltem, "DTÖ Uyuşmazlık Çözüm Sisteminde Gelişmekte Olan Ülkeler: Türkiye ve Çin Örneği", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Makalesi**

Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması, **Resmi Gazete**, S. 4067, 26, Ocak, 1995,

ŞENER, Duygu, “Dünya Ticaret Örgütünün Çatısı Altındaki Düzenlemelerin Küreselleşmeye Katkısı”, (İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret Hukuku ve AB Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, Mayıs, 2015

T.C Ekonomi Bakanlığı, "Ekonomik Görünüm", **Ekonomi Bakanlığı Yayımı**, Ankara, 25, Aralık, 2015

T.C Kalkınma Bakanlığı, Uluslararası Ekonomik Göstergeler, Ocak, 2015

Ticarette Teknik Engeller Anlaşması, **Resmi Gazete**, S.22965, 15 Nisan 1997

TOGAN, Sübidey, “Turkey: Trade Policy Review”, **The World Economy**, 28:8

TÖZÜM, Haluk, “Küreselleşme Gerçek mi Seçenek mi?”, **Doğu Batı**, Y5. S18, 2002

Türkiye İhracatçılar Meclisi, "Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu 2015", **TİM adına, Küçük Mucizeler Yayıncılık ve İletişim Hizmetleri,**

Türkiye Ticari Haklarının Korunması Hakkında Yönetmelik, 31, Aralık,1995 tarih ve 22510 sayılı Resmi Gazete Yayını

ULUSAN, Şayan, "Türkiyenin Milletler Cemiyeti'ne (Cemiyet-I Akvam) Girişi - Öncesi ve Sonrası", **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmalar Dergisi, Cilt:VII Sayı: 16-17/Bahar-Güz, 2010**

UZMANOĞLU, Sadi, ALKIN, Kerem, GÖRSELER, Can Fuat ve CİVELEK, Uğur , "Tarım Kesiminde Yeniden Yapılanma", **İTO Yayınları, İstanbul, 2001**

YILDIZ, Tuğba ve KARA, Kurtuluş, "Dünya Ticaret Örgütü ve Bölgesel Ticaret Anlaşmaları İlişkisi: Sorunlar, Çözümler ve Türkiye'ye Yansımaları", **(Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, AB ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler (Uluslararası İlişkiler) Anabilim Dalı Yayınlanmış Doktora Tezi), Ankara, 2012**

YILMAZ, Figen, "Dünya Ticaret Örgütü'nde Hukuki Uyuşmazlıkların Çözümü", **(Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk (Devletlerin Özel Hukuku) Anabilim Dalı), Ankara, 2006**

YILMAZ, Müslüm, "Dünya Ticaret Örgütü Kuralları Açısından Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirleri Soruşturması", **(Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk (Ticaret Hukuku) Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004**

AY, Ahmet ve YAPAR, Sinem , "DTÖ Tarım Anlaşması ve Türkiye", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.13, Konya, 2005**

C.Elektronik

AKDER, A. Halis, "Dünya Ticaret Örgütü'nün 2004 Yeni Çerçeve Anlaşması", (Çevrimiçi)<http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedyayul2004/goruseylul2004.html> (Erişim Tarihi 15.12.2015)

AKGÜN, Birol, "Türk Dış Politikası ve Uluslararası Örgütler", **Akademik Orta Doğu**, C:3, S.2, 2009, s16, (Çevrimiçi) http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu6%20makale/birol_akgun.pdf (Erişim Tarihi: 09.12.2015)

ALTAY, Vural, "Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Doha Kalkınma Gündemi Müzakerelerde Son Durum", **Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı**, (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-dto-doha-kalkinma-gundemi-muzakerelerinde-son-durum.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 08.01.2016)

ARAR, Ahmet Asım, "Dünya Ticaret Örgütü V. Bakanlar Konferansı'nın Düşündürdükleri", **T.C Dışişleri Bakanlığı**, (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-5-bakanlar-konferansi-nin-dusundurdukleri.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 19.02.2016)

ÇAĞLAR, Onur, "Dünya Ekonomisinde Mal İhracatı ve İthalatı", (Çevrimiçi) <http://notoku.com/dunya-ekonomisinde-mal-ihracati-ve-ithalati> (Erişim Tarihi: 21.03.2016)

DERVİŞ, Kemal, "Küreselleşme, Büyüme ve Gelir Dağılımı", **T.C Dışişleri Bakanlığı Kütüphane Yayınları, Ekonomik Sorunlar Dergisi S:27**, Ankara,s.1.(Çevrimiçi)http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/sayi27/kuresellesme_buyume_gelir_dagilimi.pdf (Erişim Tarihi: 02.04.2016)

Dış Ticaret Mevzuatı, **DTÖ'ye Katılım Süreci**, s.1, (Çevrimiçi)
<http://www.orgtr.org/tr/dtoye-katilim-sureci> (Erişim Tarihi; 15.11.2015).

Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Çok Taraflı Ticaret Sistemi – Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)",
Ankara, 2004, s.3, (Çevrimiçi)
<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/0c37a42a-d8d3-8566-45207a1b02ef35a6/dto.pdf> (Erişim Tarihi: 08.11.2015)

"DTÖ Anlaşmalarının Temel Yapısı" (Çevrimiçi) <http://www.orgtr.org/tr/dto-anlasmalarinin-temel-yapisi> (Erişim Tarihi: 05.01.2016)

DTÖ V. Bakanlar Konferansı,Cancun Meksika 10-14 Eylül 2003: Küresel Kalkınmaya Doğru, **TÜSİAD Yayınları**, (Yayın No. TÜSİAD-T/2003/9/360),(Çevrimiçi)http://www.tusiad.org.tr/_rsc/shared/file/dto.pdf (Erişim Tarihi: 19.02.2016)

Dünya Ticaret Örgütü: 7. Bakanlar Konferansı Gerçekleştirildi", **İktisadi Kalkınma Vakfı E- Bülteni**, 30 Kasım- 6 Aralık sayısı, 2009. (Çevrimiçi)
http://bulten.ikv.org.tr/?ust_id=4179&id=4187 (Erişim Tarihi: 28.02.2016)

Dünya Ticaret Örgütü: 7. Bakanlar Konferansı Sonuçları 30 Kasım – 2 Aralık 2009 Cenevre", **İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, ABGB & Anlaşmalar Şubesi Bilgi Notu**, Aralık, 2009, s.1. (Çevrimiçi)
http://www.itkib.org.tr/ihracat/DisTicaretBilgileri/raporlar/dosyalar/Diger_bilginot/DT%C3%96%207%20Bakanlar%20Konferans%C4%B1%20Sonu%C3%A7lar%C4%B1%20Aral%C4%B1k-09%20son.pdf (Erişim Tarihi: 28.02.2016)

ERDİN, H. Evren ve KOKUM, Oya, "Dünya Fuarı Olarak EXPO'yu İzmir'de Düşünmek", **Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Şehir Planlamacıları Odası Planlama Dergisi**, 2006, C.3, s.60.

(Çevrimiçi)http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/4015b7f368e6b48_ek.pdf
(Erişim Tarihi: 13.11.2014)

EROL, Pınar, “GATS Anlaşamsı Bilgi Notu”, **MAİ ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu**, Mayıs, 2002, (Çevrimiçi)
<http://www.antimai.org/bn/bnpinargats.htm> (Erişim Tarihi: 11.01.2016)

HOEKMAN, Bernard, “The WTO: Function and Basic Principles”, Bernard H, Aaditya Mattoo ve Philip English (der), Development, Trade and The WTO, A.Handbook, **The World Bank**, Washington D.C; 20433, 2002,s.45.(Çevrimiçi)http://www.wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2004/08/19/000160016_20040819140633/Rendered/PDF/297990018213149971x.pdf (Erişim Tarihi: 02.01.2016)

HOFFMANN, Christiane, “Tarih: NATO’ya Karşı Varşova Paktı”, 13.05.2005, (Çevrimiçi)<http://www.dw.com/tr/tarih-natoyakar%C5%9F%C4%B1-var%C5%9Fova-pakt%C4%B1/a-2524916> (Erişim Tarihi: 10.12.2015).

IMF ve Dünya Bankası (Çevrimiçi)
<https://www.imf.org/external/np/exr/facts/tur/imfwbt.pdf> (Erişim Tarihi:05.12.2015)

MAİ ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, “Cancun Degerlendirmesi-1”, 19 Eylül, 2003, (Çevrimiçi) <http://www.antimai.org/can/grupcancunde1.htm>
(Erişim Tarihi: 19.02.2016)

MAİ ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, “DTÖ VI. Bakanlar Konferansı Bilgi Notu”, 7,Aralık, 2005, (Çevrimiçi)
<file:///C:/Users/SAMSUNG/Desktop/VI.%20Bakanlar%20konferansı.htm>
(Erişim Tarihi: 20.02.2016)

Merkezli Dünya ve Yeni Ekonomik Düzen”, **Arka Plan Dergisi**, Kasım, 2003
(Çevrimiçi)<http://www.foreignpolicy.org.tr/arkaplan/kasim03/index.htm>
(Erişim Tarihi: 21.03.2016)

ÖZCAN, Mustafa, “Dünya Ticaret Örgütü Doha Kalkınma Turu Müzakerelerini Ne Durdurdu? Tarih Tekerrürden Mi İbarettir?”, **T.C Ekonomi Bakanlığı,Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, Sayı: 24, 2007,
(Çevrimiçi)<http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-doha-kalkinma-turu-muzakerelerini-ne-durdurdu-tarih-tekerrurden-mi-ibarettir.tr.mfa>
(Erişim Tarihi: 28.11.2015)

ÖZERKMEN, Necmettin, “Uluslararası Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Ekonomik Küreselleşme”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 2004, Ankara, (Çevrimiçi)
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1008/12229.pdf> (Erişim Tarihi: 04.04.2016)

ÖZSÜMER, Ekin, Sıla, "IMF Küresel Ekonomik Görünüm Ocak 2015 Raporu", s.1.(Çevrimiçi)<http://www.izto.org.tr/portals/0/pusuladergisi/2015/imf%20k%C3%BCresel%20ekonomik%20g%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm.pdf>
(Erişim Tarihi: 30.04.2016)

ÖZÜYE, Oktay, "En Az Gelişmiş Ülkeler", **T.C Dışişleri Bakanlığı Yayınları**, Ankara (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/en-az-gelismis-ulkeler.tr.mfa>
(Erişim Tarihi: 05.04.2016)

PARLATAN, Akif, “Ticaret Politikalarını Gözden Geçirilme Politikası”, (Çevrimiçi)
<http://www.orgtr.org/tr/ticaret-politikalarini-gozden-gecirme-mekanizmasi%20%20262> (Erişim Tarihi 18.01.2016)

Rusya Federasyonu’nun DTÖ’ne Katılımına İlişkin Değerlendirme, **TEPAV Ticaret Çalışmaları Merkezi Raporu**, s.8. (Çevrimiçi)
http://gebzeto.org.tr/upload/duyuruekler/3400_1a67777be655d635937daa712bf07ad6.pdf (Erişim Tarihi;15.11.2015)

T.C Avrupa Birliği Bakanlığı, “Avrupa Birliği Tarihçesi”, (Çevrimiçi) www.ab.gov.tr
(Erişim Tarihi: 01.10.2015)

T.C Dışişleri Bakanlığı, "Dünya Ticaret Örgütü ve Uluslararası Ticaret Müzakerelerinin Geleceği", (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-ve-uluslararasi-ticaret-muzakerelerinin-gelecegi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 30.01.2016)

T.C Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye Ekonomisi’nin Genel Görünümü”, (Çevrimiçi)
<http://www.mfa.gov.tr/turk-ekonomisindeki-son-gelistmeler.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 19.04.2016)

T.C Ekonomi Bakanlığı, "Doha Kalkınma Gündemi", (Çevrimiçi)
<http://www.ekonomi.gov.tr> (Erişim Tarihi: 12.02.2016)

T.C Ekonomi Bakanlığı, “Dış Ticaret Politikası ve Vergiler Makalesi”, Ankara 2014,(Çevrimiçi)
http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Rusya%20Federasyonu/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-160813&_afrLoop=176365905958798&_afrWindowMode=0&_afrWindowId=null#!%40%40%3F_afrWindowId%3Dnull%26_afrLoop%3D176365905958798%26contentId%3DUCM%2523dDocName%253AEK-160813%26_afrWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Dg5atlu4cb_163
(Erişim Tarihi;15.11.2015)

T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Telif Hakları Genel Müdürlüğü, “Ticaretle Bağlı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması – TRIPS”, (Çevrimiçi)
<http://www.telifhaklari.gov.tr/Ticaretle-Baglanti-Fikri-Mulkiyet-Anlasmasi-TRIPS> (Erişim Tarihi: 11.01.2016)

T.C Maliye Bakanlığı, "Yıllık Ekonomi Raporu 2008",s.8 (Çevrimiçi)
<https://www.maliye.gov.tr/YillikEkonomikRapor/Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Ekonomik%20Rapor%202008.pdf> (Erişim Tarihi:19.04.2016)

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü Çok Taraflı Ticari İlişkiler 1, Dairesi, "Dünya Ticaret Örgütü: Doha Kalkınma Gündemi Müzakerelerinde Son Durum ve Geleceğe Dönük Beklentiler", Ekim 2010, s.5. (Çevrimiçi)
<http://www.tobb.org.tr/DisTicaretMudurlugu/Documents/Duyurular/doha.pdf> (Erişim Tarihi: 15.02.2016)

T.C Ekonomi Bakanlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü Çok Taraflı İlişkiler ve Uluslararası Kuruluşlar Dairesi, "DTÖ 2013 Dünya Ticaret Raporu Genişletilmiş Özet", Ankara, Ağustos,2013, s.1 (Çevrimiçi)
<http://www.iib.org.tr/files/downloads/PageFiles/%7B93984b9b-53a1-4dd4-a720-fbdbf72c110a%7D/Files/EK.DTO.%20Raporu.pdf> (Erişim Tarihi: 23.03.2016)

T.C Ekonomi Bakanlığı, “Çok Taraflı Ticaret Sistemi – DTÖ”, (Çevrimiçi)
www.ekonomi.gov.tr (Erişim Tarihi: 25.11.2015)

T.C Ekonomi Bakanlığı, “Korunma Tedbirleri Anlaşması” (Çevrimiçi)
https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK218438;jsessionid=cF4pwnO5cOTdHav_6uCUxLHAAaUPbfpSuvjsAqyFM_mIxmC8PvnW!1160610535(Erişim Tarihi: 02.05.2016)

Tekstil ve Giyim Anlaşması, (Çevrimiçi) <http://www.orgtr.org/tr/tekstil-ve-giyim-anlasmasi> (Erişim Tarihi: 10.01.2016)

Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, "Küreselleşmenin Böyutları ve Etkileri", 14, Aralık, 2006, (Çevrimiçi) http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/211/kuresellesmenin_boyutlari_ve_etkile (Erişim Tarihi: 04.04.2016)

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, "2008 Ekonomik Rapor", s.122 (Çevrimiçi) <http://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/ekonomik%20rapor.pdf> (Erişim Tarihi: 19.04.2016)

UNCTAD **The Least Developed Countries Report 2008**, 17 July, (Çevrimiçi) http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/news-from-new-horizons/issue-32/UNDP-TR_Least_Developed_Countries_Report_2008.pdf (Erişim Tarihi: 04.04.2016)

Uruguay Round Agreement: **Agreement on Preshipment Inspection**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/21-psi_e.htm (Erişim Tarihi: 27.04.2016)

WB, "Türkiye Düzenli Ekonomi Notu Ocak 2016", (Çevrimiçi) <http://documents.worldbank.org/curated/en/2016/01/25804385/turkey-regular-economic-note-january-2016-t%C3%BCrkiye-d%C3%BCzenli-ekonomi-notu-ocak-2016> (Erişim Tarihi: 21.04.2016)

2007 Yıl Raporu, (Çevrimiçi) <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/BANCOMUNDIAL/NEWSSPAINISH/0,,contentMDK:21350646~pagePK:64257043~piPK:437376~theSitePK:1074568,00.html> (Erişim Tarihi: 02.04.2016)

Data Merchandise Trade (% of GDP), (Çevrimiçi) <http://data.worldbank.org/indicator/TG.VAL.TOTL.GD.ZS/countries?display=graph> (Erişim Tarihi: 04.05.2015)

WIPO, **Intellectual Property Organization,** (Çevrimiçi)
<http://www.wipo.int/about-wipo/en/> (Erişim Tarihi: 11.01.2016).

WTO, **Accession: Explanation** (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/acces_e.htm (Erişim Tarihi: 18.11.2015)

Analytical Index: Agreement on Import Licensing Procedures, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/analytic_index_e/licensing_01_e.htm#article1B1aiii (Erişim Tarihi: 01.05.2016)

Agreement on Trade Related Investment Measures, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/18-trims.pdf (Erişim Tarihi: 27.04.2016)

Côte d'Ivoire – Meeting with government officials and private sector representatives in Abidjan, 16, Şubat, 2016, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/news_e/spra_e/spra111_e.htm (Erişim Tarihi: 10.03.2016)

Doha WTO Ministerial 2001: Ministerial Declaration, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/mindecl_e.htm
(Erişim Tarihi: 09.01.2016)

Final Act and Related Documents, New York, April, 1948 (Çevrimiçi)
http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/havana_e.pdf (Erişim Tarihi: 10.12.2015)

Geneva Ministerial Declaration, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min98_e/mindec_e.htm
(Erişim Tarihi:25.01.2016)

Good Schedules: Member's Commitments, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/tratop_e/schedules_e/goods_schedules_e.htm
(Erişim Tarihi: 19.01.2016)

Information Centre; Trade facilitation, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/news_e/brief_tradefa_e.htm (Erişim
Tarihi:10.03.2016)

**Ministerial Conference 10th Nairobi : WTO members secure “historic”
Nairobi Package for Africa and The World,** 19,Aralık,2015, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/news_e/news15_e/mc10_19dec15_e.htm
(Erişim Tarihi: 10.03.2016)

Ministerial Conferences: Eighth WTO Ministerial Conference,
(Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min11_e/min11_e.htm
(Erişim Tarihi: 01.03.2016)

Ministerial Conferences: Tenth WTO Ministerial Conference,
(Çevrimiçi)https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc10_e/mc10_e.htm
(Erişim Tarihi: 10.03.2016)

Ministerial Conferences: Ninth Wto Ministerial Conference,
(Çevrimiçi)https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc9_e/mc9_e.htm
(Erişim Tarihi: 06.03.2016)

Seventh WTO Ministerial Conference, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min09_e/min09_e.htm
(Erişim Tarihi: 28.02.2016)

Singapore Ministerial Declaration, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min96_e/wtodec_e.htm
(Erişim Tarihi: 25.01.2016)

The Fifth WTO Ministerial Conference, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min03_e/min03_e.htm
(Erişim Tarihi: 19.02.2016)

The First WTO Ministerial Conference, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/minca96_e/min96_e.htm
(Erişim Tarihi:25.01.2016)

The GATT years: from Havana to Marrakesh, (Çevrimiçi)
http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm (Erişim Tarihi: 15.11.2015)

The Sixth WTO Ministerial Conference, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min05_e/min05_e.htm
(Erişim Tarihi: 20.02.2016)

The Third WTO Ministerial Conference, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min99_e/min99_e.htm
(Erişim Tarihi: 30.01.2016)

Trade Policy Reviews: Turkey, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp225_e.htm (Erişim Tarihi: 18.01.2016)

Understanding The WTO: Settling Disputes, A Unique Contribution, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/disp1_e.htm (Erişim Tarihi: 15.01.2016)

Understanding The WTO: The Agreements, Agriculture: Fairer Markets for Farmers, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm (Erişim Tarihi: 03.01.2016)

Understanding The WTO: The Agreements, Anti-Dumping, Subsidies, Safeguards: Contingencies, etc. (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm8_e.htm (Erişim Tarihi: 08.01.2016)

Understanding The WTO: The Agreements, Intellectual Property: Protection And Enforcement, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm7_e.htm (Erişim Tarihi: 15.01.2016)

Understanding The WTO: The Agreements, Non-tariff barriers: red tape, etc., (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm9_e.htm (Erişim Tarihi: 09.01.2016)

Understanding The WTO: The Agreements, Plurilaterals: of Minority Interest,
https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm10_e.htm (Erişim Tarihi: 15.01.2016)

Understanding The WTO: The Agreements, Services: Rules For Growth And Investment, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm6_e.htm (Erişim Tarihi: 11.01.2016)

Understanding The WTO: The Agreements, Standards And Safety, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm4_e.htm (Erişim Tarihi: 08.01.2016)

Understanding The WTO: The Agreements, Tariffs: more bindings and closer to zero, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm2_e.htm (Erişim Tarihi: 19.01.2016)

Understanding The WTO: The Agreements, Textiles: back in the mainstream,(Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm5_e.htm (Erişim Tarihi: 11.01.2016)

Understanding The WTO: The Agreements, Trade Policy Reviews: Ensuring Transparency, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm11_e.htm (Erişim Tarihi: 17.01.2016)

Understanding The WTO: The Organization Members and Observers, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm (Erişim Tarihi: 14.11.2015)

World Trade Report 2007, s.244 (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report07_e.pdf (Erişim Tarihi: 21.03.2016)

Understanding The WTO: Basic, Prinsiple of The Trading System, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact2_e.htm (Erişim Tarihi: 18.11.2015)

YÜCEKAL, Yüksel, “Fikri Mülkiyet Hakları’nın Uluslararası Düzeyde Korunması - Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO)”, **T.C Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, S.VII,Ankara,2011, (Çevrimiçi)
<http://www.mfa.gov.tr/fikri-mulkiyet-haklarinin-uluslararasi-duzeyde->

korunmasi---dunya-fikri-mulkiyet-orgutu- wipo .tr.mfa (Erişim Tarihi:
11.01.2016)

